

การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างคามอยู่ดีมีสุขของ
เกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

โดย
นายนรินทร์ สุวรรณโชติ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา แบบ 1.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข
ของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา แบบ 1.1 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2564
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

THE DEVELOPMENT OF A SELF-MANAGEMENT BY THE KING'S PHILOSOPHY
TO ENHANCE THE HAPPINESS OF FARMERS IN THE LOWER CENTRAL
PROVINCIAL CLUSTER 1

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Doctor of Philosophy (DEVELOPMENT EDUCATION)
Department of Education Foundations
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2021
Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ	การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อ
	เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
โดย	นรินทร์ สุวรรณโชติ
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา แบบ 1.1 ปรัชญาชุมชนบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณวีร์ บุญคุ้ม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)	
พิจารณาเห็นชอบโดย	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา)	
.....	ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์)	

60260908 : พัฒนาศึกษา แบบ 1.1 ปรัชญาคุชฎีบัณฑิต

คำสำคัญ : การพัฒนารูปแบบ, การจัดการตนเอง, ศาสตร์พระราชา, ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร

นาย นรินทร์ สุวรรณโชติ: การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 3) เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 และ 4) เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) ดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามา เก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรในชุมชน 5 ชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้แบบสอบถามกับเกษตรกรจำนวน 200 คน ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 และรับรองรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 กับเกษตรกรในชุมชนวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำนวน 30 คน ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 โดยการจัดสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า

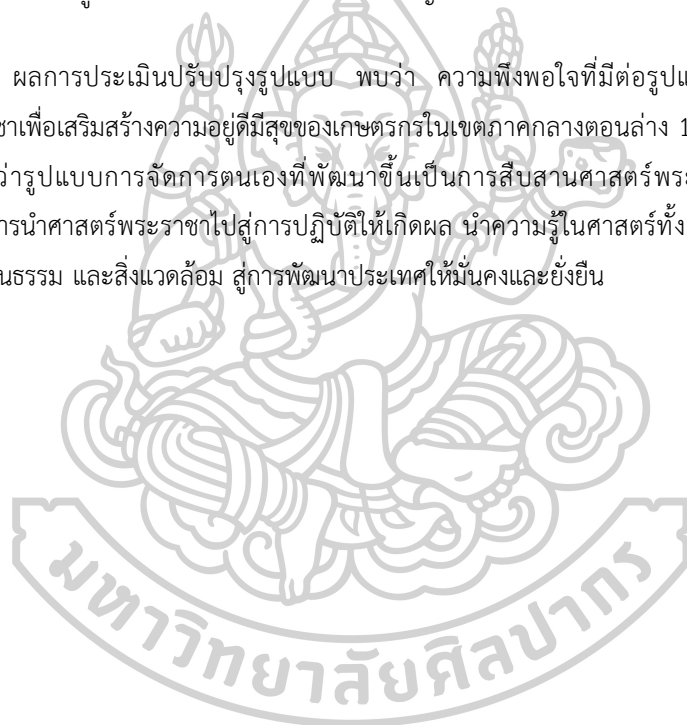
1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 พบว่า 1) ข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์ของศาสตร์พระราชามาเป็นการปฏิบัติตามคำสอนที่ทุกคนร่วมกันปฏิบัติและขยายผลการปฏิบัติให้กว้างขวางและเกิดผลสำเร็จ 2) ศาสตร์พระราชามาเน้นการผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย 3) ปัญหาต่าง ๆ ที่พบในการเกษตรทำให้แกนนำชุมชนร่วมกันหาทางออก โดยเกษตรกรกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งมีราคาถูก และยังช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนสภาพเดิม ทำให้ลดต้นทุนในการผลิตลงได้ 4) คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาทุกปัญหา คน คือ กลไกสำคัญในการพัฒนาทุกด้าน การสอนคนให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ส่งเสริมความคิดของทุกคนพยายามทำด้วยตัวเองก่อน มุ่งเน้นการสร้างระบบ กำหนดบทบาทและหน้าที่ให้เกิดขึ้น ประกอบกับแกนนำเน้นการทำงานด้วยใจ ทำให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และ 5) เกษตรกรรรมตามแนวทางศาสตร์พระราชามา เน้นกิจกรรมในพื้นที่ขนาดเล็ก จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตร สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เงื่อนไขความสำเร็จประกอบด้วย บุคคล การตลาด การสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย

และการพึ่งตนเอง นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ลดหนี้สินของเกษตรกรลงได้มาก รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ความโดดเด่นของศาสตร์พระราชา คือ แนวปฏิบัติที่มีกระบวนการที่มีเอกลักษณ์ คำนึงถึงบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข เรียกว่า “5’S Model” ประกอบด้วย 1) S = Self-development (การพัฒนาตนเอง) 2) S = Self-management (จัดการตนเอง) 3) S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม) 4) S = Satisfaction (ความพอใจ) 5) S = Sustainable (ยั่งยืน) ซึ่งผ่านความเห็นชอบและรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชา พบว่า เกษตรกรที่เข้ารับการอบรม มีความรู้หลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ผลการประเมินปรับปรุงรูปแบบ พบว่า ความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเห็นด้วยว่ารูปแบบการจัดการตนเองที่พัฒนาขึ้นเป็นการสืบสานศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการนำศาสตร์พระราชาไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล นำความรู้ในศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคงและยั่งยืน

60260908 : Major (DEVELOPMENT EDUCATION)

Keyword : THE DEVELOPMENT MODEL, SELF-MANAGEMENT, THE KING'S PHILOSOPHY, THE HAPPINESS OF FARMERS

MR. NARIN SUWANNACHOTE : THE DEVELOPMENT OF A SELF-MANAGEMENT BY THE KING'S PHILOSOPHY TO ENHANCE THE HAPPINESS OF FARMERS IN THE LOWER CENTRAL PROVINCIAL CLUSTER 1 THESIS ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR DR. WANNAWEE BOONKOUUM

This research and development aimed to 1) study basic information and situation of self-management using royal science to enhance the well-being of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1, 2) develop a self-management model using the royal science to enhance the well-being of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1, 3) implement self-management approach using the royal science to enhance the well-being of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1, and 4) assess and improve the self-management model using the royal science to enhance the well-being of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1. A research and development (R & D) was conducted in 4 steps: 1) A study of basic information, factors, and situations of self-management using The King's Philosophy was applied to collect data from farmers in 5 communities by in-depth interviews. A questionnaire was also used to collect data from 200 farmers. 2) Develop a self-management model using The King's Philosophy of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1 and endorsed the model by 5 experts. 3) Implementation of self-management model using The King's Philosophy to enhance well-being of 30 farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1 in Wat Samrong community, Wat Samrong sub-district, Nakhon Chai Si district, Nakhon Pathom Province. 4) Evaluation and improvement of self-management model using The King's Philosophy to enhance well-being of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1 by focus group discussions.

The results of the research were as follows:

1. Basic information and the situation of self-management using The King's Philosophy to enhance well-being of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1 found that (1) The condition of The King's Philosophy in practice of the teaching, working together and expanding the practice results widely which led to the success. (2) The King's Philosophy focused mainly on production to meet the needs of household consumption. The rest from consumption was then sold. (3) Various problems encountered in agriculture caused the community leaders to find their solutions together. The farmers returned to use Bio Organic fertilizers in their agricultural

occupation which was cheap. It also helped to improve soil to be fertile as before and helped the farmers reduce the cost of production. (4) People in the community cooperated in solving problems. They were the important mechanism for all aspects of development. Thus, teaching people to express their opinions and encouraging them to practice, building system, defining their roles and duties, and focusing on working by heart of the leader would help them develop the community in the same direction. (5) Agriculture according to The King's Philosophy focused on agriculture in a small area. An effective management of land helped them to improve and restore agricultural ecosystems, producing sufficient food in household. Key success factors were included people, marketing, inheritance, knowledge transfer, networking, and self-reliance applied in daily life. This reduce the debt of farmers greatly. The identity of the management was its unique process practice which geographical, economic, and social context were considered.

2. The self-management model of using The King's Philosophy to promote well-being of farmers was "5'S Model" which S1 referred to Self-development, S2 referred to Self-management), S3 was Social economy), S4 was Satisfaction and S5 referred to Sustainable). This developed model was agreed and approve by the experts.

3. The results showed that the knowledge score of self-management model of using The King's Philosophy after training was higher than before training with statistically significant level of .05

4. The assessment of stakeholders' satisfaction towards self-management model using The King's Philosophy to promote well-being of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1 in overall was found at a high level. It was developed to continue The King's Philosophy into practice by applying 3 dimensions of knowledge including economic and social, cultural, and environmental aspects.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณอย่างยิ่งต่อ พระครูอนุกุลพิศาลกิจ (สำอานค์ ปภสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดบางพระ และผู้ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ที่ให้การ สนับสนุนด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์ ประธานกรรมการ และ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรศิริพงศ์ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาและ ข้อเสนอแนะอย่างดีเพื่อให้ดุชฎินิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความ เมตตาและความช่วยเหลือ

ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้กรุณาตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ได้ประเมินรูปแบบและให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ จนทำให้รูปแบบมี ความสมบูรณ์

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ และผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือ และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ งานวิจัยนี้สำเร็จไปด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของดุชฎินิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูตเวทิตาแด่ บุพการี บุรพจารย์ และท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีส่วนร่วมให้ข้าพเจ้าประสบ ความสำเร็จมาตราบนทุกวันนี้

นรินทร์ สุวรรณโชติ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
คำถามการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	10
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	12
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	30
แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา	34
แนวคิดทฤษฎีใหม่.....	49
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการตนเอง.....	56
แนวคิดการอยู่ดีมีสุข	62
แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ	65
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	68
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ	78

บริบทของจังหวัดในกลุ่มภาคกลางตอนล่าง 1	84
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	107
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	119
ขอบเขตของการวิจัย	119
ขั้นตอนดำเนินการวิจัย	120
ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R ₁) เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการสำหรับการ พัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของ เกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1	121
ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D ₁) เป็นการสร้างรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1	124
ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย (Research: R ₂) การทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์ พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1	124
ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development: D ₂) เป็นการประเมินผลและปรับปรุงรูปแบบการจัดการ ตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรเขตภาคกลาง ตอนล่าง 1	127
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	128
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามา.....	128
ตอนที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมี สุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1	169
ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ ดีมีสุข	181
ตอนที่ 4 ผลการประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อ เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1	187
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	190
สรุปผลการวิจัย	190
อภิปรายผล	193

ข้อเสนอแนะ	201
รายการอ้างอิง	203
ภาคผนวก.....	216
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย	217
ภาคผนวก ข เครื่องมือในการวิจัย	219
ภาคผนวก ค คู่มือการอบรม.....	232
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจรูปแบบ.....	240
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรม	242
ภาคผนวก ฉ หนังสือสำคัญ.....	254
ประวัติผู้เขียน.....	260

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 การสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรม.....	105
ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	129
ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับสภาพการณ์ในการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์ พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายชื่อ	131
ตารางที่ 4 ตารางสรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis ของชุมชนต้นแบบ 5 ชุมชน	168
ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของลักษณะส่วนบุคคลของผู้เชี่ยวชาญ	174
ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดย ใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1....	175
ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบจำแนกตามรายชื่อ	177
ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบจำแนกตามราย ด้าน.....	180
ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังอบรมเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์ พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1	181
ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	182
ตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความพึงพอใจหลังการอบรมรายด้าน.....	183
ตารางที่ 12 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความพึงพอใจหลังการอบรมในภาพรวมและราย ด้าน.....	185

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	20
แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	118
แผนภูมิที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	120

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการพัฒนาประเทศ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ในการทรงงานเพื่อพสกนิกรของพระองค์ ตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ พระองค์ทรงมีหลักการทรงงานดังนี้ คือ ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำตามลำดับขั้นตอน มีวิธีคิดแบบองค์รวม ทำให้ง่าย ไม่ยึดติดตำรา แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ระเบิดจากข้างใน คือ สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน ประหยัดเรียบง่ายและได้ประโยชน์สูงสุด การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการดำเนินงาน ความเพียร ปลูกป่าในใจคน คือ ให้ประชาชนมีสำนึกเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ส่วนรวม ชาติพันธุ์ คือ กำไร หมายความว่า การเสียคือการได้ การให้และการเสียสละเป็นการกระทำอันก่อให้เกิดผลกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร บริการรวมที่จุดเดียว ทำงานอย่างมีความสุข และสุดท้ายแต่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน คือ รู้ รัก สามัคคี รู้ คือ รู้ปัจจัยทั้งหมด รู้ปัญหา รู้วิธีการแก้ปัญหา รัก คือ รักที่จะลงมือปฏิบัติ สามัคคี คือ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานให้สำเร็จลุล่วง (ศาสตราจารย์พระราชา ผู้นำโลกแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2560: 21) และนอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีแนวพระราชดำริว่า ต้องพัฒนาคนเสียก่อน วิธีพัฒนาคนต้องสอนให้ราษฎรรู้จักวิธีทำมาหากินด้วยตนเอง รู้จักการประกอบอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังพระราชดำรัสพระราชทานไว้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 ความว่า

“...เราไม่ควรให้ปลาแก่เขา แต่ควรจะให้เบ็ดตกปลาและสอนให้รู้จักวิธีตกปลาจะดีกว่า...”

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไม่เคยมีพระราชดำริให้ประชาชนมุ่งหวังความมั่งคั่งร่ำรวย ไม่เคยรับสั่งเรื่องทำอย่างไรจึงจะรวย ในทางตรงกันข้ามพระองค์พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนบนพื้นฐานของทางสายกลาง ความมีเหตุผล ความไม่ประมาท และคุณธรรม พระองค์ทรงมุ่งให้ประชาชนและประเทศชาติสร้างรากฐานที่มั่นคงเสียก่อน เมื่อมีรากฐานที่มั่นคงแล้ว ก็จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาในระดับสูงขึ้นไปได้ พระองค์มีพระราชประสงค์ให้ราษฎร “พออยู่ พอกิน” การ “พออยู่ พอกิน” จะช่วยปูพื้นฐานไปสู่การ “อยู่ดี กินดี” เมื่อราษฎร

และประเทศชาติ “อยู่ดี กินดี” ก็จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปได้ พระองค์ทรงเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เป็นเสมือนเสาเข็มที่รองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้ให้มั่นคง เมื่อบ้านมีเสาเข็มที่มั่นคงแข็งแรง บ้านก็จะตั้งอยู่ได้อย่างถาวร ผู้คนในบ้านก็จะมีชีวิตและสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และมีความสุขสมบูรณ์ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2560)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม “3 ห่วง 2 เงื่อนไข” ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านช่องทางต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วย ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน บนเงื่อนไข ความรู้ และคุณธรรม การพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้าน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2560)

การพัฒนาประเทศตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ที่เน้นการเรียนรู้แบบแบ่งแยกเฉพาะด้านผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา ระบบการเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยวหรือการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบของเกษตรกรรมแผนใหม่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่ขนาดใหญ่ที่ดำเนินการโดยใช้เงินลงทุน ละเลยคุณค่าของสังคมไทยในอดีต ความรู้และค่านิยมแบบใหม่ซึ่งมิได้พัฒนามาจากรากฐานที่เป็นจริงของสังคมไทย สอนให้คนรู้จักคำว่า “ทุน” แต่ไม่สอนให้คนเรียนรู้การจัดการทุน หาเงินให้ได้มาก ได้เท่าไรนำมาซื้อกินซื้อใช้ คนส่วนใหญ่จึงเป็นผู้บริโภคมากกว่าเป็นผู้ผลิตไม่สามารถเรียนรู้และจัดความสัมพันธ์ของชีวิตกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนและค่านิยมแบบใหม่ก่อให้เกิดปัญหามากมายทั้งปัญหาหนี้สิน สูญเสียที่ดิน พื้นที่เกษตรกรรมถูกทิ้งว่างเปล่า ครอบครัวแตกแยก ยาเสพติด อาชญากรรม เอดส์ มลภาวะ สุขภาพทั้งกายใจอ่อนแอขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ชุมชนมีความขัดแย้งและขาดความสงบสุข แม้ว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เผยแพร่อย่างกว้างขวาง

ขยายตัวเป็นกระแสนการพัฒนาในหมู่ประชาชนทุกระดับ แต่การรับรู้อย่างเดียวยังไม่นำไปปฏิบัติหรือขาดการเรียนรู้ที่แท้จริง ไม่มีการประยุกต์ทักษะในการใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องอาจทำให้การตีความที่ไม่ครอบคลุมได้ (สุเทพ พันประสิทธิ์, 2558: 1)

คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ จึงได้เห็นชอบแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในหลายเรื่อง ได้แก่ 1) การกำกับกรอบเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาหลัก ในระยะยาวด้วยยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 เป็นกลไกเชื่อมโยงสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาโดยกำหนดเป้าหมายที่จะต้องบรรลุและแนวทางการพัฒนาที่ต้องดำเนินการในช่วง 5 ปีแรกของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี 2) การปรับเปลี่ยนเรื่องการเชื่อมต่อการแปลงแผนสู่การปฏิบัติให้มีกรอบและทิศทางในการกำกับที่ชัดเจนขึ้น นั่นคือแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาในรายละเอียดที่จะเชื่อมต่อการปฏิบัติโดยได้กำหนดแผนงาน/โครงการกลุ่มสำคัญ ๆ ที่ต้องดำเนินการในระดับแผนงานและโครงการสำคัญตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) นอกจากนี้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 โดยการพัฒนาการเกษตรในระยะเวลา 5 ปีข้างหน้า ยังคงยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาการเกษตรและแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-10 โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผลักดันการประยุกต์ใช้ปรัชญาดังกล่าวเพื่อให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีอาชีพมั่นคง รายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ (สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554: ข) สอดคล้องกับการพึ่งตนเองบนพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชนมุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจระดับฐานราก ระดับครอบครัว ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับประเทศ โดยการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานการปฏิบัติจริงให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะระดับหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อขยายเป็นพื้นที่เรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ในลักษณะของศูนย์เรียนรู้ชุมชนระดับตำบลที่เน้นการพัฒนาความสามารถของชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการรับผลที่เกิดในรูปของ กลุ่ม/องค์กร/สหกรณ์ออมทรัพย์ ในรูปแบบต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการจัดการสร้างงานให้เกิดขึ้นในชุมชน เกิดการพึ่งพาตนเองในระบบการผลิต การลดต้นทุน การแปรรูปผลิตภัณฑ์และการออมทรัพย์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 ที่เน้นยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน การสร้างความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ตลอดจนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, 25-66)

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีผลทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น และปัจจุบัน “คุณภาพชีวิต” ได้รับการกำหนดให้เป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น

เป้าหมายทุกด้านล้วนมุ่งไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ในสังคม คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อบุคคลและสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดและสร้างเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อให้มีระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาได้ และเพื่อทำให้การพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนา บุคคลแต่ละคนและแต่ละครอบครัวจึงมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษา มีแนวคิด และเจตคติที่ดี รู้จักบริหารตนเอง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น มีอาชีพ มีรายได้ มีคุณธรรมและศีลธรรม ฯลฯ หากทุกคนในสังคมสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็เท่ากับว่า สามารถช่วยยกระดับทั้งของตนเองและสังคมให้มีความเจริญงอกงาม พัฒนาไปสู่สังคมอุดมคติได้ ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ จึงได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการที่จะพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น จนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551: 1)

แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถ “พึ่งตนเอง” ซึ่งองค์ประกอบขององค์กรชุมชนเข้มแข็ง ในทัศนะของ ลีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ (2539) ที่สรุปจากการประชุมระดมความคิดเห็นจากประสบการณ์ของนักพัฒนาชุมชนไทย โดยระบุตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ประกอบด้วย 1) มีการนำเอามิติด้านวัฒนธรรมมาผสมผสานในการทำกิจกรรม 2) มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ 3) มีประสิทธิภาพในการตอบสนองปัญหา 4) มีการจัดประชุม 5) มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน 6) มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม 7) ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก และ 8) มีการขยายผลขยายกิจกรรมและขยายเครือข่ายแก่สมาชิก รวมถึงความร่วมมือกันได้อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ในระดับครัวเรือน ส่งเสริมให้ครัวเรือนดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ โดยมีกิจกรรมในครัวเรือน ได้แก่ ปลูกข้าวให้พอเพียงต่อการบริโภคในครัวเรือน ปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตเอง มีกิจกรรมลดละเลิกอบายมุข 2) ระดับกลุ่ม หรือเครือข่ายเศรษฐกิจ กิจกรรมที่ควรทำ ได้แก่ การผลิตสินค้าหรือมาตรฐานผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม การจัดสวัสดิการให้สมาชิกภายในชุมชน การพัฒนาหรือถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ควรมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง ได้แก่ มีแผนชุมชนพึ่งตนเอง มีกิจกรรมการสะสมทุนเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ มีกิจกรรมเพื่อสวัสดิการชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน มีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ มีกิจกรรมเพื่อการดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น ป่าชุมชน การอนุรักษ์ลำคลอง มีกิจกรรมป้องกันยาเสพติด เช่น การแข่งขันกีฬาต่อต้านยาเสพติด มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น ป้องกันการซื้อสิทธิขายเสียง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551: 19)

การที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการยอมรับทั้งในแง่กรอบความคิดและการปฏิบัติในสังคมไทยเช่นนี้ เป็นเพราะปรัชญานี้มาจากประสบการณ์ที่เป็นจริงของการพัฒนาทั่วประเทศทั้งพื้นที่ ของประเทศอันมีพื้นฐานจากพระราชกรณียกิจและการดำเนินงานโครงการหลวงที่

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพัฒนาใน ภูมิสังคมต่าง ๆ ทั่วประเทศ จึงเป็นประสบการณ์ที่แท้จริงของประชาชนส่วนใหญ่ เป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญมุ่งให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ ปรัชญายังมีหลักทางสายกลาง มีการพัฒนาเป็นขั้นตอน ไม่ สุดโต่ง เป็นตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของพุทธศาสนา อันเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป ทั้งยังให้หลักการพัฒนาที่เน้นองค์รวมโดยมุ่งความสุขของบุคคล ทั้งด้านวัตถุสังคม วัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อม จึงช่วยให้มีกรอบที่กว้างกว่าในอดีตที่มักจะมีมุมมองภาพโดยแยกส่วน ปรัชญานี้ไม่ปฏิเสธ กระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชี้ว่าให้มีความรู้เท่าทันให้มีความสามารถที่จะรับความผันผวนของการ เปลี่ยนแปลงได้ (สมพร เทพสิทธา, 2550: 18)

จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่ศาสตร์พระราชามีการกล่าวถึงมานานหลายปีที่ผ่านมา เช่น ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ศาสตร์พระราชามาจากภูผาสู่มหานครที่ ซึ่งใน ต่างประเทศต่างทราบว่าเป็นแนวคิดตามแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตัวอย่างปัญหาเช่น ทุกครั้งที่คนไทยมีปัญหา น้ำเสีย น้ำท่วม ดินถล่ม ไฟป่า พระองค์ท่านก็จะคิดศาสตร์มาแก้ไข เมื่อประเทศไทยฝนแล้งพระองค์ท่านก็มี ศาสตร์ในการทำฝนเทียม หรือ ฝนหลวง ที่เรียกว่า “พากฟ้าลงภูผา ผ่านทุ่งนาสู่มหานครที่” เมื่อ ประชาชนชาวกรุงเทพฯ น้ำท่วม พระองค์ท่านก็คิดศาสตร์ที่ชื่อว่าโครงการแก้มลิงที่คลองมักกะสัน เพื่อแก้ไขปัญหา โครงการชุดคลองลัดโพธิ์ หรือการแก้ไขปัญหาน้ำเสียโดยใช้ฝักตบขวาทที่เรียกว่า “ใช้ธรรมปราบอธรรม” (The use of vice to defeat vice) และก็มีกั้งหันชัยพัฒนาเติมออกซิเจน สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับประชาชนได้ทุกกลุ่ม เพื่อให้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอเพียงในทุกเรื่อง หากคนในสังคมโดยเฉพาะเยาวชนไทยสามารถปฏิบัติตามหลักศาสตร์พระราชาก็จะทำให้เยาวชน เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและจะนำไปสู่การนำพาประเทศให้รอดพ้นจากวิกฤติต่าง ๆ ได้

ศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 รวมทั้งเป็น การพัฒนาประเทศเพื่อก้าวเข้าสู่สังคมโลกทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับโลก เพื่อน้อมนำพระราชดำริส ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ให้ “ประชาชนเป็นศูนย์กลาง” ของการพัฒนาเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อไม่ให้เกิดความ ขัดแย้งในพื้นที่ ประชาชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริง ให้มีความอยู่ดีกินดี รัฐบาลได้เชื่อมโยง “ศาสตร์พระราชา” ในเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP-Sufficiency Economy Philosophy) กับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs-Sustainable Development Goals) ในการสร้างความตระหนักและการยอมรับในเวทีระหว่างประเทศในระดับหนึ่ง ยกตัวอย่าง ได้แก่ 1) ศูนย์สาธิตสหกรณ์โครงการหุบกะพง เพื่อแก้ปัญหาคารขาดน้ำกินและน้ำใช้ การขาดที่ดินทำกิน ซึ่งมีการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย 2) ธนาคารอาหารเป็นกิจกรรมจากกองทุนอาหารกลางวัน แบบยั่งยืน ให้เด็กนักเรียนทุกคนนำไปลงทุนเพื่อประกอบอาชีพทำการเกษตรและปศุสัตว์ขนาดเล็ก

3) โรงเรียนพระดาบส จัดให้มีการสอนวิชาชีพ หลักสูตร 1 ปี มุ่งให้สามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริง เสริมด้วยทักษะชีวิต ให้สามารถดำรงตน ได้อย่างเหมาะสม 4) กังหันชัยพัฒนา เป็นการเพิ่มปริมาณออกซิเจนในน้ำ ลดกลิ่น น้ำไม่เน่าเสีย เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำได้ 5) บริษัท ประชาธิปไตย รักสามัคคี จำกัด ดำเนินการตามรูปแบบ “วิสาหกิจเพื่อสังคม” บนกลไก “ประชาธิปไตย” ที่ไม่มุ่งเน้นผลกำไรจากการประกอบการ (เดชา ปุณณบาล, 2560)

จากปัญหาเกษตรกรกลุ่มภาคกลาง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานำร่อง (Pilot study) โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ที่ดำเนินงานตามแนวคิดศาสตร์พระราชายังเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี และ 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังห้ว อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ทั้ง 5 ชุมชน พบว่า มีการพัฒนาคนเป็นหลัก ด้วยการมุ่งสร้างระบบกำหนดบทบาทและหน้าที่ การทำงานด้วยใจของแกนนำในการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปทิศทางเดียวกัน โดยจัดทำแผนและโครงการต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยการก่อเกิดจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองโดยสมาชิกในชุมชนมีการประเมินเศรษฐกิจในครัวเรือน วางแผนการพัฒนาให้ตรงกับปัญหาและความต้องการ การขับเคลื่อนสู่การรวมกลุ่มพึ่งพา กันและกัน โดยมีคณะกรรมการรับผิดชอบงาน วางแผนกิจกรรมการแก้ปัญหา ของชุมชนให้ตรงจุด และพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน ทุกกิจกรรมของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และมีการวิเคราะห์ด้านการเมือง สาธารณูปโภค สุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้เป็นไปตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเรื่องการจัดการตนเอง มีการปฏิบัติดังนี้ คือ เกษตรกรมีการคิดแบบนอกกรอบไม่ติดตำรา เรื่องของความประหยัด เกษตรกรมีการประหยัดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ใช้ของที่มีคุณภาพปานกลางไม่ใช่ของแพง ฟุ่มเฟือยและใช้อย่างคุ้มค่าและประหยัด บางอย่างเกษตรกรสามารถทำได้เองหาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ มาแก้ไขโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก แก้ปัญหาด้วยความเรียบง่าย

นอกจากนั้น ในชุมชนยังนำแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ ดังนี้ ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเพียงพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะ เป็นกำไรของเกษตรกร ในสภาพการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำ ต่อตลาด แทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และ

หลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคและดำเนินการเกี่ยวกับการเกษตรในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ ประการที่สอง ศาสตร์พระราชานี้ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายครอบคลุมการเกษตรทั้งหมด และประการที่สาม ศาสตร์พระราชานี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทย เข้าใจในการดำเนินชีวิต ใช้หลักพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้กระบวนการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ หรือวิสาหกิจชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อช่วยเหลือด้านการตลาด โดยสร้างเครือข่ายของสถาบันเกษตรกรที่เข้มแข็ง สร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองให้แก่เกษตรกร ทั้งด้านวิชาการ ทุน และการตลาด ปัญหาของเกษตรกรนอกจากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่ามีเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีหนี้สินที่ตกค้างอยู่เท่าทำให้หันมาทำตามศาสตร์พระราชานี้ได้ไม่เต็มที่ จึงต้องค่อย ๆ ขำระหนี้เก่าให้หมดก่อน นอกจากเรื่องหนี้สินแล้วยังมีเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เป็นตัวกำหนดบังคับให้เกษตรกรทำงานแข่งกับเวลาและรายได้ นั่นคือ เกษตรกรบางคนต้องออกไปหารายได้ข้างนอกที่มีรายได้มากกว่ารายได้จากการทำการเกษตร เช่น ออกไปทำงานโรงงาน ไปรับจ้าง เลยทำให้การดูแลพืชผักสวนครัวหรือการทำสวนลดน้อยลงไป ทำให้ผลผลิตที่ได้น้อยลงตามไปด้วย

ดังนั้น การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชานี้เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ซึ่งเป็นการวิจัยและการพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาภาคเกษตรให้ยั่งยืนอย่างเป็นระบบ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ ที่ครอบคลุมภาพรวมทั้งหมด ผลของการวิจัยจะเป็นแนวทางในการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้รู้จักการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชานี้เป็นหลักให้มีประสิทธิภาพ สมดุลและยั่งยืนสืบไป ซึ่งจะเป็แนวทางในการดำเนินชีวิตและประโยชน์ต่อเกษตรกรในการจัดการตนเองโดยใช้แนวคิดศาสตร์พระราชานี้เป็นหลักตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ได้ใช้เป็นแบบอย่างต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชานี้เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

4. เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

คำถามการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เป็นอย่างไร

2. รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 มีลักษณะเป็นอย่างไร

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เป็นอย่างไร

4. ผลการประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วยจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรี

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรในชุมชนภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วย 5 ชุมชนต้นแบบ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังห้ว อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่เลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดเกษตรกรชุมชนละ 40 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 200 คน

กำหนดเกณฑ์การเลือก โดยคัดเลือกจากเกษตรกรที่ได้น้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการทำการศึกษาร่วมตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2563-เมษายน 2564

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 หมายถึง แบบแผนในการจัดการตนเอง การทำด้วยตนเองโดยยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ศาสตร์พระราชเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

การเสริมความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร หมายถึง การนำปัจจัยด้านต่าง ๆ มาช่วยเสริมให้เกษตรกรในกลุ่มภาคกลางตอนล่าง 1 มีสุขภาพอนามัยที่ดี ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ

การจัดการตนเอง หมายถึง ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองและเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ประกอบด้วย 1) กลไกหลักในการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น 3 กลไกหลัก ได้แก่ แกนนำและอาสาสมัคร สมาชิกกลุ่ม สภาผู้นำและกรรมการ 2) หลักการที่ใช้ในการจัดการตนเอง 6 หลักการ ได้แก่ หลักความเป็นประชาธิปไตยชุมชน หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่นสูง หลักการทำอะไรทำทันที หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมให้เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม หลักการกระจายความรับผิดชอบ และมีอิสระทางความคิดและหลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชน 3) กระบวนการที่ใช้ในการจัดการตนเอง 6 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการกลุ่มที่เข้มแข็งและต่อเนื่อง กระบวนการตรวจสอบโดยเครือข่ายที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาซึ่ง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้สังคมไทยมีชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ไม่ว่าเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ บนพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงหลักการ 3 ประการ ได้แก่

1. ความพอประมาณ ซึ่งหมายถึงความพอดี พอเหมาะไม่มากหรือน้อยเกินไปจนเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นซึ่งเป็นไปตามหลักทางสายกลางและความไม่โลภ

2. ความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจดำเนินการใดอย่างมีเหตุผล คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำอย่างรอบคอบ ใช้หลักเหตุผลตามความพอเพียง ตามหลักวิชาการ กฎหมาย

ศีลธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม ใช้ปัญญาในการพิจารณาตัดสินใจใช้หลักเหตุผลมิใช่คำนึงถึงความอยาก ความโลภ หรือตัณหา

3. การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข ความรู้ และคุณธรรม ตลอดจนต้องเป็นคนดี มีความอดทน พากเพียร มีการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที มีความไม่ประมาทต้องเตรียมพร้อมและเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติ

2 เงื่อนไข ได้แก่

1. ความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. คุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ศาสตราจารย์พระราช หมายถึง การน้อมนำพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย มากำหนดเป็นหลักในการปฏิบัติ เป็น “ศาสตร์ของแผ่นดิน”

เกษตรกร หมายถึง บุคคลผู้ประกอบอาชีพแต่ละประเภทเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ประมง และอื่น ๆ ในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 1

ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร หมายถึง ความสุข ความผาสุก ความอยู่เย็นเป็นสุข อยู่ดีมีสุข และคุณภาพชีวิต ซึ่งความอยู่ดีมีสุขเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบอบการควบคุมการจัดการของเกษตรกรในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 1

พื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 1 หมายถึง จังหวัดในภาคกลางตอนล่าง 1 ที่ประกอบไปด้วย จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรี

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้ข้อมูลพื้นฐานและสภาพการณ์การประยุกต์ใช้แนวคิดการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

2. ได้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ซึ่งสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้รูปแบบในการบริหารจัดการตนเองภายในชุมชน

3. ได้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศรีเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ที่ผ่านการประเมินปรับปรุงและสามารถนำไปส่งเสริมและประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกันออกไป

4. ผลการวิจัยสามารถนำไปกำหนดแนวทางและข้อเสนอเชิงนโยบายในการน้อมนำศาสตร์พระราชาศรีในการพัฒนาความอยู่ดีมีสุข คุณภาพชีวิต และการดำรงชีวิตของกลุ่มอาชีพ และกลุ่มวัยต่าง ๆ ในสังคมไทย

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ผู้วิจัยได้ศึกษา ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
3. แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชาศาสตร์
4. แนวคิดทฤษฎีใหม่
5. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการตนเอง
6. แนวคิดการอยู่ดีมีสุข
7. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ
8. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
9. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ
10. บริบทของจังหวัดในกลุ่มภาคกลางตอนล่าง 1
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

1. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

ประเวศ วะสี (2542) ให้ความหมาย เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึงการที่มนุษย์เรามีความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน 1) พอเพียงสำหรับทุกคน 2) จิตใจพอเพียง 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง

4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5) ปัญญาพอเพียง 6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง 7) มีความมั่นคงพอเพียง ไม้รวบวบเดียวจนเดียวรววย ซึ่งเมื่อทุกอย่างเกิดความพอเพียงก็จะเกิดความสมดุล คือ ความเป็นปกติและยั่งยืนซึ่งอาจจะเรียกในชื่ออื่น ๆ ได้ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล หรือ เศรษฐกิจบูรณาการ เป็นต้น

จिरายู อิศรางกูร ณ อยุธยา (2549) อธิบายถึงการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไปไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ ความมีเหตุผลหมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม คือ การยึดถือคุณธรรมต่าง ๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมและการแบ่งปัน ฯลฯ ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา

สมพร เทพสิทธา (2549) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพออยู่พอกิน ซึ่งเป็นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงใน พ.ศ. 2517 ในขณะนั้น เศรษฐกิจของไทยกำลังเฟื่องฟูเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้รับความสนใจจากทางราชการและประชาชนเท่าที่ควร ในกลางปี 2540 ประเทศไทยต้องประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินอย่างรุนแรง ในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยรับสั่งมีข้อความ ตอนหนึ่งว่า “การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบ พอมีพอกิน” และ “คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย” จากพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ทำให้ทางราชการ ธุรกิจเอกชน และประชาชนมีความสนใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอย่างกว้างขวาง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549: 43) ได้สรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงมีฐานแนวคิดที่สะท้อนมาจากผลการพัฒนาของประเทศไทย ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันและสถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงมากในระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจสำหรับคนยากคนจนไม่ใช่เศรษฐกิจที่จะต้องมาห่อตัวเมื่อร่ำรวยแล้วต้องรักษาให้คงอยู่และต้องยั่งยืนและต้องกระจายอย่างทั่วถึงโดยยึด

หลักหลักสามประการและฐานใหญ่ไว้หนึ่งฐานเป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศ และนำไปใช้ในการบริหารงานในองค์กร ดังนี้ ประการที่หนึ่ง ให้ใช้เหตุผลอย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทาง อย่าเอาแต่กระแสต้องมีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเลือกหนทางว่าประเทศไทยต้องการจะพัฒนาไปทางไหนไม่จำเป็นต้องตามกระแสของโลก ประการที่สอง ทำอะไรพอประมาณการ คือตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อน ฐานของตนเองอยู่ตรงไหนการจะพัฒนาอะไรต้องดูจากศักยภาพที่มีความเข้มแข็งก่อน และประการที่สาม ทำอะไรให้มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลาปัจจุบันสถานการณ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้การวางแผนพัฒนาทำได้ยาก มีปัจจัยความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงต้องมีวิสัยทัศน์ ตัวอย่างเช่น เรื่องราคาน้ำมันต้องมองในอนาคตถ้านำไปโอดีเซลมาใช้จะช่วยลดความเสี่ยงด้านราคาน้ำมันได้หรือไม่ เป็นต้น นอกจากหลักสามประการนี้แล้ว ที่สำคัญต้องมีฐานใหญ่คือคนต้องดีด้วย ต้องมีจริยธรรมและคุณธรรมมีธรรมภิบาล

วรเดช จันทรร และคณะ (2551) ให้ความหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่า หมายถึง หลักการและกระบวนการทางสังคมตั้งแต่ขั้นพื้นฐานและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกิน ขึ้นไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและทักษะวิชาการที่หลากหลาย เกิดตลาดซื้อขาย สะสมทุน ฯลฯ บนพื้นฐานเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนที่เศรษฐกิจจะพัฒนาขึ้นมาอย่างมั่นคง รวมทั้งเทคโนโลยีซึ่งจะค่อย ๆ พัฒนาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติและคัดสรรเรียนรู้จากโลกภายนอก “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงมีความหมายเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันให้กับ “โลกาภิวัตน์”

กาญจนา บุญยัง และคณะ (2552: 14) ได้กล่าวสรุปแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ยึดหลักทางสายกลางเป็นหัวใจสำคัญของกรอบแนวคิด โดยความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 ลักษณะ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อเตรียมพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทั้งภายนอกและภายใน เงื่อนไขในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ให้อยู่ในความพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้ง ความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) ผนวกกับ คุณธรรม (จิตใจมี คุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต เพียร อดทน และปัญญา) เพื่อนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติ และผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้/เทคโนโลยี

มูลนิธิชัยพัฒนา (2560) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไป “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายในทั้งนี้จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำ

วิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านทางวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงหลักการและกระบวนการทางสังคมที่ฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกิน มีฐานแนวคิดที่สะท้อนมาจากผลการพัฒนาของประเทศไทยตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน และสถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในระยะเวลานับร้อยปีไปถึงขั้นแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและทักษะวิชาการที่หลากหลาย โดยเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจสำหรับคนยากคนจน ไม่ใช่เศรษฐกิจที่จะต้องมาหว่านเมื่อร่ำรวยแล้วต้องรักษาให้คงอยู่และต้องยั่งยืน

2. ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดระยะเวลา 5 ทศวรรษ นับแต่ที่ได้ทรงริเริ่มการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยทั่วไปเป็นต้นมา เป้าหมายสำคัญพื้นฐานที่ไม่เคยแปรเปลี่ยน คือ ขจัดความทุกข์ยากและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทถิ่นทุรกันดาร ซึ่งยากจนและต้องการความช่วยเหลือ มุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจ ระบบทุนนิยมสุดโต่ง โดยให้ลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็นและความเหมาะสมกับการรักษาและการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ บริโภคแต่พอเพียง ลดและบรรเทาการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หันมาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีที่ไม่เป็นการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการเดินสายกลางตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนที่พึงปรารถนาสำหรับบุคคลและสังคมที่ยั่งยืน (อภิชัย พันธเสน, 2543)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549) กล่าวถึงความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ประกอบด้วยความพอดี 5 ประการ ได้แก่ 1) จิตใจ หมายถึงการทำจิตใจให้พอดีโดยไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง การมีจิตใจอยู่ในระดับพอดีมีความเอื้ออาทรต่อกันจะทำให้เกิดความสุข 2) สังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลและผู้อื่นจะต้องสร้างความพอดีและเหมาะสมในความสัมพันธ์ 3) ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม บุคคลต้องรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุด 4) เทคโนโลยี หมายถึง บุคคลควรให้ความสนใจต่อเทคโนโลยีแต่ต้องเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นฐานการดำเนินชีวิตของบุคคลเอง 5) เศรษฐกิจ หมายถึงพอใจในความเป็นอยู่ของตนพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ 50 กว่าปีที่แล้ว และทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะด้านการเกษตรเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไปขายและนำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอดจนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ในภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งที่มาของเศรษฐกิจพอเพียงโครงการแรก ๆ ของพระองค์ได้ทรงกำชับหน่วยราชการมิได้นำเครื่องมือกลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่าหากนำเข้าไปเร็ววันชาวบ้านจะละทิ้งจอบ เสียม และในอนาคตจะช่วยตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็เป็นจริงในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชดำริวิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตร โดยได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2535 ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2541)

หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย, 2559) คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กันดังนี้

- 3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกัน ที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2550: 2)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไป ในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้อง อาศัยความรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ ในการ วางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม

ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี นับสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการได้แก่ ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผล หรือผลผลิต ให้เพียงพอ กับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา หลักใหญ่สำคัญยิ่งคือการลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้าน หรือองค์กรชาวบ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขายและการท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น และประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชนความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2550: 79)

สำหรับในภาคอุตสาหกรรมนั้น สามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และไม่ควรทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไปเพราะหากทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิตสินค้า โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างปัจจุบัน ดังนั้น จะต้องช่วยเหลือประเทศให้มีความเข้มแข็ง ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงเป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง อันเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนที่นำมาใช้ในการผลิตให้เป็นลักษณะพึ่งพาซึ่งมีมาแล้วเกือบ 20 ปี แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไปตลอดจนได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมการเป็นอยู่หรือการใช้ชีวิตจากภายนอกประเทศทำให้ประชาชนหลงลืมและมึนเมาอยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยมรับเอาของต่างชาติเข้ามาอย่างไม่รู้ตัวและรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

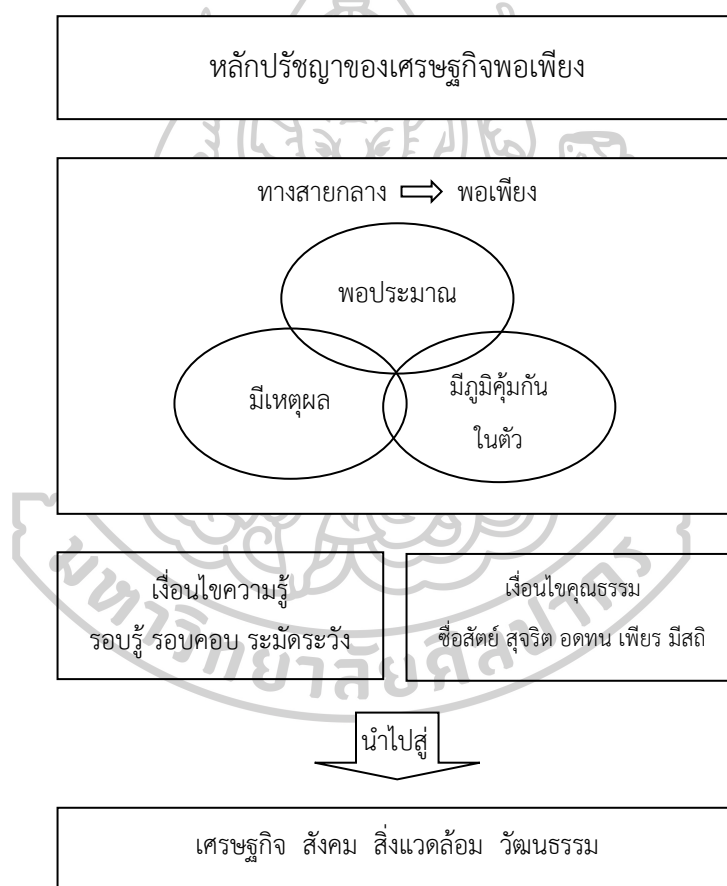

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นในสังคมเป็นประการสำคัญถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกรหรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้นเศรษฐกิจพอเพียงก็จะต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติตนไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใดอาชีพใดก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดีอย่าฟุ่มเฟือยอย่างไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ให้ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนันซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมหรือบริบทของสังคมไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดีหรือสิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรักความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติและรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เศรษฐกิจพอเพียงคือการดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาติบ้านเมือง และตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียง คือ การยึดเส้นทางในการดำรงชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ ได้แก่ 1) พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ 2) พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน 3) พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดี 4) พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย 5) พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น เช่น แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าวปลา ผัก ผลไม้ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการใช้ “คน” เป็นเป้าหมายและเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาอย่างบูรณาการ” ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้ “พลังทางสังคม” ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปแบบของกลุ่มเครือข่ายหรือประชาสังคม เป็นการผนึกกำลังของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน แนวทางการพัฒนาประเทศตามกระแสพระราชดำริดังกล่าวเป็นการพัฒนาแบบ “ล่างพร้อมบน ชนบทพร้อมเมือง” ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสมดุลใน

ระบบเศรษฐกิจโดย “การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอ
กินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง
ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นไปได้” ซึ่งเป็นการวางรากฐานอันมั่นคงให้กับ
การพัฒนาประเทศโดยรวมอย่างแท้จริง เป็นการแก้เหตุของปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่หลายคนและ
หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ละเลยไปในช่วงที่ผ่านมา ดังมีพระราชดำรัสเพิ่มเติมว่า
“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือน
เสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงอยู่ได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คน
ส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มด้วยซ้ำไป”

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน (2549)

3. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว ผู้นำไปประยุกต์ใช้ต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและต้องให้คนในครอบครัวเป็นผู้ประเมินให้ว่ามีความก้าวหน้าในการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตพอเพียงมากน้อยเพียงใด (เพื่อไม่ให้เข้าข้างตัวเอง) สำหรับแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว มีดังนี้ 1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่สุดโต่ง มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของตนเอง และครอบครัว หรือบัญชีครัวเรือน มีการวางแผนในการหารายได้และจัดสรรรายจ่ายตามความจำเป็นและเหมาะสม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น มีการผลิตและบริโภคที่พอประมาณ ไม่บริโภคนิยม เป็นต้น 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องและคาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและไม่ใช้อารมณ์ 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัวและทันโลก ด้านการเงินมีการออมในครัวเรือน ปลอดภัยทุกช่วง มีสุขภาพใจและกายที่ดี สร้างความอบอุ่นในครอบครัว หารายได้เสริมเพื่อลดความเสี่ยง 4) การมีคุณธรรมและความรู้เป็นพื้นฐาน รู้จักเสียสละ แบ่งปันให้ผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเงินทองหรือทรัพย์สินตามอัตภาพหรือบริจาคแรงงาน มีการชวนขยายหาความรู้ ใช้หลักวิชาการ และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ มีความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต อดทน การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (กฤษณ์สัมพันธ์ เมนะสุด, 2560)

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนมีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใดกล่าวโดยสรุปคือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิตและยึดหลักการพึ่งตนเอง หลักการพึ่งตนเองต้องยึดหลักสำคัญของความพอดีเพื่อให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง มี 5 ประการ คือ 1) ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทรประนีประนอม นึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวม 2) ความพอดีด้านสังคม ต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนรู้จักผนึกกำลัง และที่สำคัญมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงและแข็งแรง 3) ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และที่สำคัญใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่ เป็นขั้นเป็นตอนไป 4) ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเองและสอดคล้องกับประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง และ 5) ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกินสมควรตามอัตภาพ และฐานะของตน (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2560)

ณัฐพงศ์ ทองภักดี (2550: 11) กล่าวถึง การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับพฤติกรรมของบุคคลว่า พฤติกรรมอย่างเดียวกันถ้าทำภายใต้เงื่อนไขเดียวกันอาจมีความพอเพียง แต่ถ้าทำภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันอาจไม่เพียงพอ การจะทำความเข้าใจจึงไม่สามารถประเมินเพียงการมองพฤติกรรมปลายทางได้ แต่ควรมองถึงปลายทางที่ตัดสินใจภายใต้เงื่อนไขและในสภาพแวดล้อมในขณะนั้นด้วยว่าเป็นตามองค์ประกอบของความพอเพียงหรือไม่ พฤติกรรมนั้นมีความเสี่ยงเพียงใด และสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงหรือยั่งยืนหรือไม่

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสังคมแต่ละระดับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวความคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานต่าง ๆ ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานของชีวิตเป็นรากฐานของความมั่นคงของแผ่นดินเปรียบเสมือนเสาเข็มที่รองรับบ้านเมืองอาคารเอาไว้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549: 112)

แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมได้ทุกระดับ เศรษฐกิจพอเพียงมิใช่ใช้เฉพาะกับภาคเกษตรกรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการแห่งการดำรงชีวิตจึงปรับใช้ได้กับทุกระดับของบุคคลในสังคมในเรื่องการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2549: 117-128) ได้กล่าวสรุปไว้เป็นระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ระดับบุคคล/ครอบครัว

1. สามารถให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนใน 5 ด้าน คือ 1) จิตใจ 2) สังคม 3) เทคโนโลยี 4) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 5) เศรษฐกิจ
2. รู้จักคำว่า “พอ” และไม่เบียดเบียนผู้อื่น
3. พยายามพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชำนาญ
4. มีความสุขและพอใจกับชีวิตที่พอเพียง ยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต

ระดับชุมชน

ชุมชนประกอบด้วยบุคคล ครอบครัวที่มีความพอเพียง ชุมชนก็สามารถประยุกต์หลักการนี้ได้โดย

1. รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม อาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของตนและชุมชน
2. เอื้อเฟื้อเอื้ออาทรระหว่างสมาชิกในชุมชนทำให้เกิดพลังทางสังคม
3. พัฒนาไปสู่การเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชน

ระดับรัฐหรือประเทศ

ประกอบด้วยชุมชนที่เข้มแข็งมีความพอเพียง ชุมชนเลี้ยงตัวเองได้ดูแลตนเองได้ รัฐพึงประยุกต์ใช้แนวทาง ดังนี้

1. ชุมชน/สังคมหลาย ๆ แห่ง ร่วมมือพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
2. วางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง และพร้อมก่อนจึงค่อย ๆ ดำเนินเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ๆ ต่อไป

สรุปได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนา ทั้งการพัฒนาระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับประเทศชาติ โดยยึดหลัก 3 ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งถ้านำไปปฏิบัติอย่างจริงจังแล้วทุกคนในชาติหรือในระดับโลกจะเป็นบุคคลที่มีจิตสาธารณะที่มองเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และจะนำมาซึ่งความสงบสุขของคนในสังคม

แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของนักคิดที่มีชื่อเสียงในสังคมไทย

แนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีปณิธาน หรือจุดมุ่งหมายอยู่ที่สังคมและคนในสังคมมีความเป็นอยู่ที่รุ่งเรืองปลอดภัย โดยมีกิจกรรมการทำงานที่เกี่ยวกับการเกษตรหรือนอกการเกษตร ตลอดจนงานบริการต่าง ๆ ซึ่งในส่วนของการทำงานนั้นก็จะมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวบ้าน องค์กร ชุมชน และพหุภาคีอันได้แก่ประชาชนภาคต่าง ๆ ด้านการปฏิบัติก็มีความสัมพันธ์กับการรวมกลุ่มผลิต การแปรรูป การเพิ่มมูลค่า การแลกเปลี่ยน การค้า และการบริการ เพื่อมุ่งประโยชน์คือความคุ้มค่ามากกว่าต้นทุนและคุณค่ามากกว่ามูลค่า มุ่งประโยชน์ด้านจิตใจมากกว่าวัตถุ โดยมีจุดหมายปลายทางสูงสุดอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน สังคมประเทศชาติและคนในสังคมอยู่ดีเป็นปกติสุข ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิดของนักวิชาการ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2541: 43) มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐศาสตร์ที่ถือได้ว่าเป็นแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้ คือ เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกันหรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุลเศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือ เศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชนเพื่อการเพิ่มทุนทุก ๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุลหรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ เศรษฐกิจพอเพียงอันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล เป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย ทิ้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจนำไปสู่ปัญหาทางสังคม ปัญหาการเมือง และปัญหาสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล

2. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม

3. มีความเป็นบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดด ๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

4. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทย อุตสาหกรรม การเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี

5. มีการจัดการและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง

จากการศึกษาทัศนคติการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ได้สรุปไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงที่จริงนั้นเป็นเรื่องวัฒนธรรม ความเชื่อ เพราะหมายถึงวิถีชีวิต คุณค่าการประพฤติปฏิบัติ ร่วมกัน รวมถึงเศรษฐกิจ การศึกษา สุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี การพออยู่พอกิน การพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มเงาของวัฒนธรรม การนำชื่อเศรษฐกิจมาใช้เป็นเพียงเพื่อกระตุ้นความสนใจและให้ฟังดูมีพลังมากกว่าการพูดถึงวัฒนธรรม

โดยสรุปแล้วเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ คือ 1) พอเพียงสำหรับทุกคนทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน 2) จิตใจพอเพียง 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง 4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5) ปัญญาพอเพียง 6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง และ 7) มีความมั่นคงพอเพียง

ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง คือ ระบบเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนความเห็นที่ถูกต้อง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่เงินตราอย่างเดียวเท่านั้น หากหมายรวมถึงเศรษฐกิจที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีแห่งจิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจพอเพียงคือเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวม คือเศรษฐกิจแห่งดุลยภาพ และเศรษฐกิจแห่งศีลธรรม

ประเวศ วะสี (2542: 5) ได้กล่าวถึงแนวทางการสนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจแบบพอเพียงด้วยวิธีการ 10 ประการ แห่งเศรษฐกิจพอเพียง โดยการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบ และมุ่งไปสู่การสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน และเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้ คือ

1. นโยบายและกระแสสังคม หมายถึง การผลักดันให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายของรัฐ และเป็นกระแสของสังคมที่จะต้องร่วมใจกันผลักดันโดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้วางนโยบายและพรรคการเมืองนำไปบรรจุในนโยบายของพรรค

2. การสำรวจชุมชนและเครือข่าย หมายถึง การสำรวจศักยภาพชุมชนด้วยการเขียนผังชุมชน/เครือข่ายประชาชนเพื่อให้รู้ว่าปัจจัยไทยเรามีชุมชนใดมีประสบการณ์ความรู้ในเศรษฐกิจพื้นฐานด้านใดอยู่ที่ไหนบ้างโดยหน่วยงานที่เหมาะสมในการสร้างผังศักยภาพชุมชนโดยความร่วมมือจากหลายฝ่ายคือ พัฒนาการตำบล เกษตรตำบล ครู องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันราชภัฏ เป็นต้น

3. การส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน หมายถึง การขยายองค์ความรู้จากศักยภาพชุมชนที่ปรากฏในผังศักยภาพชุมชน/เครือข่ายประชาชน โดยกระทรวงมหาดไทย หรือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข หรือโดยองค์กรพัฒนาเอกชน พระภิกษุ นักธุรกิจ ด้วยการชักนำให้ชุมชนอื่นเข้ามาเรียนรู้ตามผังศักยภาพชุมชนดังกล่าว

4. การสร้างศูนย์บริการวิชาการแบบเบ็ดเสร็จ หมายถึง การพัฒนาศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) ประจำอำเภอ โดยรัฐบาลเป็นผู้นำหน่วยงานความรู้ต่าง ๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมชาวบ้านไม่ให้อำบากในการหาความรู้ในการประกอบอาชีพ เช่น จะเริ่มต้นอย่างไร พันธุ์ไม้จะได้มาจากไหน จะขุดสระน้ำอย่างไร ฯลฯ

5. การเชื่อมต่อการค้าขาย หมายถึง การเชื่อมต่อตลาดค้าขาย โดยกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้จัดลานค้าให้เกษตรกรหรือธุรกิจชุมชน นอกจากนี้บริษัทใหญ่ ๆ ควรรับผลิตผลของชุมชนไปขายในระบบตลาดทั่วไป

6. การจัดสรรเพื่อทำงานให้สังคม หมายถึง การสนับสนุนเพื่อสังคม เช่น วิทยุชุมชน ควรมีเนื้อหาหรือข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระแสสังคมและผลักดันเรื่องดังกล่าวไปสู่นโยบายของรัฐหรือพรรคการเมือง

7. การปรับวิธีงบประมาณ และการตั้งกองทุนเพื่อชุมชน หมายถึง การปรับวิธีงบประมาณจากเดิมที่ใช้ กรมเป็นตัวตั้งมาให้เป็นที่และชุมชนเป็นตัวตั้ง ทั้งนี้นายกรัฐมนตรีสามารถดำเนินการในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ควรมีการตั้งกองทุนชุมชนเพื่อสนับสนุนมาตรการที่นำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยรัฐมนตรีคลังมีอำนาจในการจัดการดังกล่าวเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง

8. การออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยมาตรการทางกฎหมายเพื่อลดอุปสรรคและเพิ่มความสะดวกในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลุ่มนักกฎหมายจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

9. การฝึกอบรมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน หมายถึง การมีศูนย์วิจัยและพัฒนาทักษะการสร้างความเป็นชุมชนในมหาวิทยาลัย ในสถาบันราชภัฏ หรือในองค์กรพัฒนาภาคเอกชน ภาคธุรกิจต่าง ๆ ทำหน้าที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมให้คนทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม

10. การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และการประเมินผล หมายถึง การวิจัยและประเมินผลเพื่อสนับสนุนขั้นตอนตามที่กล่าวมาแล้วทั้ง 9 ขั้นตอน การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเศรษฐกิจพื้นฐาน

หรือเศรษฐกิจชุมชน ควรเป็นระเบียบวาระแห่งชาติที่ทุกฝ่ายเข้ามาทำความเข้าใจ และขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรมโดยการปฏิบัติตามวิธีการทั้ง 10 ประการข้างต้นนั้น

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่าง ๆ เอาไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ และที่สำคัญคือไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง คือการวางรากฐานอันมั่นคงและยั่งยืนของชีวิต

เศรษฐกิจพอเพียง มิได้จำกัดเฉพาะแต่ในส่วนของเกษตรกรหรือชาวไร่ชาวนาเพียงเท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพ ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท เช่น ผู้ที่เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม และบริษัท ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงถ้าจะต้องขยายกิจการเพราะความเจริญเติบโตของงาน ต้องขยายตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรือหากจะกู้ยืมก็ต้องกระทำตามความเหมาะสม ไม่ลงทุนจนเกินตัวโดยไม่เหลือที่มั่นให้ยืนอยู่ได้ ต้องรู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือยเกินตัว เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ไม่ไข่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป

สุเมธ ตันติเวชกุล (2551: 249) การพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรนั้น มีการปฏิบัติตามขั้นตอนทฤษฎีใหม่ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้น คือ ขั้น 1 ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น ขั้น 2 รวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา และขั้น 3 ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งนี้ทุกฝ่ายจะต้องได้รับประโยชน์

นอกจากนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล (2551: 250) ยังได้แสดงถึงฐานคิดการพัฒนาเพื่อความพอเพียงไว้ดังนี้ คือ

1. ยึดแนวพระราชดำริในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่”
2. สร้าง “พลังงานสังคม” โดยการประสาน “พลังสร้างสรรค์” ของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” อาทิ ภาครัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน นักวิชาการ ธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชน

3. ยึด “พื้นที่” เป็นหลัก และใช้ “องค์กรชุมชน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ส่วนภาคีอื่น ๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้นอำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุน

4. ใช้ “กิจกรรม” ของชุมชนเป็น “เครื่องมือ” สร้าง “การเรียนรู้” และ “การจัดการ” ร่วมกัน พร้อมทั้งพัฒนา “อาชีพที่หลากหลาย” เพื่อเป็น “ทางเลือก” ของคนในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งด้าน เพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะเศรษฐกิจ ฯลฯ

5. ส่งเสริม “การรวมกลุ่ม” และ “การสร้างเครือข่าย” องค์กรชุมชนเพื่อสร้าง “คุณธรรมจริยธรรม” และ “การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” อย่างรอบด้าน อาทิ การศึกษา สาธารณสุขการฟื้นฟูวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

6. วิจัยและพัฒนา “ธุรกิจชุมชนครบวงจร” (ผลิต แปรรูป ขาย บริโภค) โดยให้ความสำคัญต่อ “การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” และ “ฐานทรัพยากรของท้องถิ่น” ควรเริ่มพัฒนาจากวงจร ธุรกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่นไปสู่วงจรธุรกิจที่ใหญ่ขึ้นระดับประเทศและระดับต่างประเทศ

7. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มี “ศักยภาพ” ของแต่ละเครือข่ายให้เป็น “เป็นศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชน” ที่มีข้อมูลข่าวสารธุรกิจนั้น ๆ อย่างครบวงจร พร้อมทั้งใช้เป็นสถานที่สำหรับศึกษาดูงาน และฝึกอบรม

อภิชัย พันธเสน (2550: 554) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดเพื่อปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทย เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณเน้นความสมควรนั้น มีรากฐานความคิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณหรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลส คือความไม่รู้อันเรียกว่า อวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท นอกจากนี้ อภิชัย พันธเสน (2550: 563) ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเอง และเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ง่ายต่อการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อง่ายต่อการสื่อสารกับปสกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ก็เพราะพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภก จะต้องให้การสนับสนุนบำรุงทุกศาสนาในชาติ ดังนั้น การใช้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2550: 10) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี เป็นแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยมีแนวทางปฏิบัติ 4 ประการคือ

1. ดำเนินไปในทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความหมายของคำว่า “ทางสายกลาง” ก็คือมีความ “พอดีพอเหมาะ” “ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป ไม่เร็วเกินไปและไม่ช้าเกินไป หรือไม่มากจนเกินไป และไม่น้อยจนเกินไป ฯลฯ

2. เป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติ “ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน” ในทางสายกลางนั้นต้องอาศัย “การประมาณอย่างมีเหตุมีผล” และอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เกิดความพอดีพอเหมาะในการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ โดยถ้าหากสามารถสร้าง “เหตุ” ได้อย่างเหมาะสมสมถูกต้อง “ผล” แห่งความเจริญออกงามก็จะเกิดตามมาในสัดส่วนที่สัมพันธ์พอดีกับ “เหตุ” นั้น ๆ เสมอ

3. อาศัยความรู้และคุณธรรม ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน การดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจในทุกๆระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ

4. รongรับกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

4. การน้อมนำกระแสพระราชดำรัส คุณธรรม 4 ประการ และเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของประชาชน

กระแสพระราชดำรัสคุณธรรม 4 ประการ ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2525 มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักขรราวาสธรรม 4 ประการ ซึ่งเป็นเครื่องขัดเกลาความต้องการส่วนจำเป็นของผู้คนให้ลดน้อยลง อันจะเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้ประชาชนรู้จักพออยู่พอกิน มีความสงบ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินชีวิตเกิดความสงบสุขร่มเย็น ดังกระแสพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัจความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น
 ประการที่สาม คือการอดทน อดกลั้น อดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความซื่อ ความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วย
 เหตุผลประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วน
 น้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง
 และบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิด ความสุข ความร่มเย็น และ
 มีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”

การพัฒนาชีวิตด้วยคุณธรรม 4 ประการ

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2547) ได้นำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักคุณธรรม 4 ประการ
 หลักคุณธรรมดังกล่าวไม่ใช่หลักประพฤติปฏิบัติจริยธรรม 4 เรื่องที่แยกเป็นอิสระจากกันได้ แต่เป็นชุด
 ของกระบวนการชุดหนึ่งประกอบด้วยขั้นตอนของการพัฒนาการ 4 ขั้นตอน ซึ่งเป็นพลังที่จะนำไปสู่
 การแก้ไขปัญหาของมนุษย์ คล้ายคลึงกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ข้อดีของการปฏิบัติตนตามคุณธรรม 4 ประการ

1. คุณของการมีความจริงใจต่อตนเอง (สัจจะ) คือ เป็นคนหนักแน่น อดทน มีความเจริญก้าวหน้า
 ในธุรกิจ การงานกิจการได้ผลดี มีคนเชื่อถือยำเกรง ทำความมั่นคงให้แก่ครอบครัวทำให้ไม่
 ท้อถอย
2. คุณแห่งการรู้จักข่มตนเอง (ทมะ) คือ ทำให้มีความสามารถในการทำงาน ไม่เป็นที่รังเกียจ
 ของคนอื่น มีมิตรภาพมั่นคง ยั้งตัวไว้ได้เมื่อจะกระทำผิด
3. คุณแห่งการมีความอดทน อดกลั้น (ขันติ) คือ ทำงานได้ผลดี บำเพ็ญตนเป็นหลักแห่งบวร
 ไม่มีการทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน ไม่กระทำผิดเพราะเห็นแก่ความอยาก
4. คุณของการละวางความชั่ว (จาคะ) คือ ทำความปลอดภัยให้แก่ตนเอง ทำความมั่นคงให้แก่
 สังคมและประเทศชาติ เป็นที่นับถือของบุคคลอื่น ทำความสงบสุขให้แก่ครอบครัว สังคม และมีจิตใจ
 เป็นสุข

โดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่เกิดจากการที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
 มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงงานทั่วทุกภูมิภาคของ
 ประเทศและได้ทรงทราบถึงปัญหาความเดือดร้อนและความทุกข์ยากของประชาชนเป็นอย่างดี
 เนื่องจากได้ทรงทอดพระเนตรเห็นด้วยพระองค์เองและด้วยพระเมตตาอันหาที่สุดมิได้ ทรงถือตลอด
 มาว่า ทุกข์ของประชาชนเปรียบเสมือนทุกข์ของแผ่นดิน และทุกข์ของแผ่นดินก็คือทุกข์ของพระองค์
 นั้นเอง ดังนั้น จึงได้ทรงทำทุกวิถีทางที่จะให้ประชาชนได้ผ่อนคลายทุกข์มีความเป็นอยู่ที่ไม่แร้นแค้น
 และพออยู่พอกินเป็นเบื้องต้น มุ่งเน้นให้เกษตรกรในชนบทสามารถพึ่งพาตนเองหรือยืนอยู่บนขาของ
 ตนเองได้ สามารถมีอาหาร ที่อยู่อาศัย เพียงพอแก่อัตภาพและการดำรงชีพโดยไม่ต้องตกเป็นเบี้ยล่าง
 หรือต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น สร้างพื้นฐานคือ “ความพอมี พอกิน พอใช้” ของประชาชนส่วนใหญ่เป็น

เบื้องต้นก่อน อันเป็นรากฐานของเศรษฐกิจแบบพอเพียงแล้วยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสรรค์คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงปรารถนาแก่ประชาชนและพสกนิกรโดยทั่วไปอีกด้วย ทรงสอนและแนะนำ ให้ประชาชนในทุกภูมิภาคของประเทศมีชีวิตอยู่อย่างสันโดษ พึ่งพอใจในสิ่งที่มีอยู่มีความรู้รักสามัคคี มีเมตตาต่อกันและดำรงชีวิตสมณะ อย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไม่ตกเป็นทาสและ เป็นเครื่องมือของใคร รวมความว่า อยู่อย่างพอเพียง พอประมาณ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเริ่มใช้กันอย่างแพร่หลายในรายงานยุทธศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์โลก โดยทำการศึกษาทบทวนปัญหาสำคัญทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม และได้นำเสนอในเวที สาธารณะไปทั่วโลก

1. ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2541) ได้กล่าวว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็น บูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่ เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือ พุดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” นั่น ก็คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ใน กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย

ไพฑูรย์ พงศบุตร (2544) ได้กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากร อย่างพอดี เพื่อให้สามารถ ใช้ประโยชน์ต่อไปได้ ในระยะยาวและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คน ส่วนใหญ่ รวมทั้งความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย

คณะกรรมการการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2546: 34) ได้กล่าวว่า การพัฒนา ที่ยั่งยืน คือ รูปแบบการพัฒนาที่คอยตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันโดยไม่มีข้อ ผ่อนปรนใด ๆ กับความต้องการที่จำเป็นที่คอยตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคตด้วย

สุทธิดา ศิริบุญหลง (2554: 22-25) ได้กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กันโครงการพัฒนาใด ๆ ต้อง คำนึงถึงองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นอะไรที่ไกลกว่าเพียงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบ เศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลงไป ในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดีทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ทำลายล้างอย่างที่ผ่านมา และยัง ทำกันอยู่หลายแห่งให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน อยู่ดีกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่มาจากความสำเร็จ เป้าหมายการพัฒนา ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยมุ่งเน้นเรื่องขจัดปัญหาความหิวโหย ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ

การไม่รู้หนังสือ ความเจ็บป่วยและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยได้ใช้แนวทางของ ศาสตร์พระราชานี้ที่เน้นแนวทางให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การเพิ่มศักยภาพของประชาชน และชุมชน ใช้การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เช่น ในแปลงเกษตรให้มีสภาพคล้ายคลึงกับธรรมชาติมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีในการเกษตรทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบใดก็ตาม

2. ความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำหรับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นต้องทำเพื่อแก้ไขความผิดพลาดในการพัฒนาที่ผ่านมา และความผิดพลาดในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาเศรษฐกิจที่สมบูรณ์ขึ้น ด้วยการปรับปรุงสิ่งที่มีจากระบบเก่า นำแนวคิดที่ปรับเปลี่ยนใหม่มาใช้ปฏิบัติ ประสานกับองค์ประกอบเดิม (สมพงษ์ วรรณุช, 2550: 342)

1. สิ่งแวดล้อม (Environment) ปัญหาเกิดจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ประชากร (Population) ซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ และปัญหาประชากรมากเกินไป (Overpopulation) ต้องมีการวางนโยบายประชากร ซึ่งปัจจุบันในหลายประเทศก็ประสบความสำเร็จ พบว่ามีแนวโน้มการเพิ่มของประชากรลดลง การศึกษาหมายถึงการพัฒนาอย่างหนึ่งโดยการพัฒนาคน ซึ่งได้เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าเป็นแกนกลางของการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องขยายความหมายของการศึกษาแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การที่ทำให้คนร่ำรวยมั่งมีสุขภาพดีขึ้น และบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและระบายของเสียให้แก่สิ่งแวดล้อมมากขึ้น จำเป็นต้องมีการปลูกฝังค่านิยมแนวความคิดในทางจริยธรรมต่อไป การร่อยหรอสูญสิ้นไปของทรัพยากร ซึ่งจะต้องหยุดยั้งการทำลายทรัพยากรและฟื้นฟูให้กลับสมบูรณ์ขึ้นมา มีการหมุนเวียนใช้ (Recycle) และมลภาวะ (Pollution) ของเสีย สารพิษ ซึ่งต้องกำจัดทำให้ลดน้อยลงหรือทำให้หมดไป

2. การพัฒนา (Development) วิทยาศาสตร์เปลี่ยนจากมุ่งหาความรู้ที่ใช้สร้างเทคโนโลยี เพื่อจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นการใช้วิทยาศาสตร์ในค้นหาความรู้ในการป้องกัน และแก้ไขปัญหา เทคโนโลยีมีทิศทางใหม่ คือ ทั้งผลิตและใช้ในการบริโภค ความมุ่งหมายอย่างใหม่ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมแต่ให้เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลิตมาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง กิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ก่อของเสียมากเกินไป และมีการแบ่งปันรายได้สมำเสมอ เพราะถ้าคนยากจนมากก็จะไปบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้หมดไป แต่ถ้ามีการกระจายรายได้เฉลี่ยให้ประชาชนมีความเป็นอยู่สมำเสมอกันก็จะแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น ต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นด้วยโดยเฉพาะการเมือง เช่น นโยบายของรัฐ การออกกฎหมาย การเก็บภาษี และงบประมาณ เป็นต้น และที่สำคัญที่สุด คือ การศึกษา การพัฒนาที่ยั่งยืนจะทำได้สำเร็จได้นั้น คนต้องมีจริยธรรม ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติตามแนวทางใหม่ ล้วนแต่เป็นการฝืนนิสัยของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ที่อยู่ในสังคมบริโภคเป็นอย่างมาก

การแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมจึงเริ่มมีความเคลื่อนไหว ที่สำคัญต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบ ต้องมีการรู้จักยับยั้งควบคุมตนเอง ต้องเปลี่ยนนิสัยการบริโภค ต้องเปลี่ยนวิถีดำเนินชีวิตใหม่ ฯลฯ

3. การพัฒนามนุษย์ (Human Development) ต้องมีการพัฒนาให้ครบ 3 ด้านคือ 1) ด้านพฤติกรรม และวิถีใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ และวิถีปฏิบัติในการผลิตบริโภคแข่งขัน และอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม 2) ด้านจิตใจ เช่น พัฒนาคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคงของจิตใจ และสภาพจิตใจที่งดงาม รวมทั้งความสุข ความพอใจ ความสดชื่น เบิกบาน จิตใจเป็นตัวชี้กำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตใจที่พอใจมีความสุขก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลดีและพัฒนาไปได้ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม โดยเฉพาะการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรจะทำให้ได้ในเรื่องปลีกย่อยดังนี้ พ่อแม่ ผู้ใหญ่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ควรนำเสนอโลก (รวมทั้งธรรมชาติ หมู่สัตว์และเพื่อนมนุษย์) แก่เด็กในลักษณะที่สื่อความรู้สึกและที่แห่งความรักชื่นชมปรารถนาดีเป็นมิตรพร้อมทั้งเราจิตสำนึกที่จะก้าวเข้าไปร่วมสร้างสรรค์ 3) ด้านปัญญา คือความรู้เข้าใจเหตุผล การเข้าถึงความจริงรวมทั้งความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม และแนวความคิดต่าง ๆ ความรู้ ความเข้าใจต่าง ๆ รวมทั้งแนวความคิด ทัศนคติ และ ค่านิยม ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวปรับพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำสู่จุดมุ่งหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไปและอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจมนุษย์ที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติที่แท้จริง จะเกิดปัญญาที่มองเห็นครอบคลุมทั่วตลอดระบบความสัมพันธ์ทั้งหมด ซึ่งจะทำให้รู้ผลกระทบต่อกันที่จะมาถึงทุกส่วนทุกฝ่ายจากการเบียดเบียนที่เรียกว่าเอาชนะนั้น และรู้เข้าใจว่าอะไรจึงจะเป็นประโยชน์ที่แท้จริง แม้แก่ตนเองในระบบสัมพันธ์ที่ความเป็นไปของทุกฝ่ายทุกด้านส่งผลถึงกัน จึงทำให้ใช้ความรู้อย่างถูกต้อง ทำให้ข้ามพ้นการเบียดเบียนไปสู่การเกื้อกูลแก่ทั้งโลก

สมพจน์ วรรณนุช (2550: 342) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีหลักเหตุผลที่สำคัญ คือ “การอยู่ได้ด้วยตนเอง” ซึ่งสามารถสังเกตได้จากความยั่งยืนของระบบนิเวศ การค้าไม่เท่ากับ “การอยู่ได้ด้วยตนเอง” ดังนั้นการค้าจึงไม่เท่ากับการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างไรก็ดี การค้าคือการแลกเปลี่ยน ระหว่างประเทศ ระหว่างชุมชน และระหว่างบุคคลหรือครัวเรือน ทำให้มีการไหลของวัสดุสิ่งของและบริการจากพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปสู่พื้นที่ที่ขาดแคลน แต่การขยายทำให้ลดช่องว่างของความแตกต่างระหว่างประเทศระหว่างชุมชน และระหว่างบุคคลหรือครัวเรือน แต่การขยายการค้าจำเป็นต้องกำกับด้วยความระมัดระวังไม่ให้ระบบนิเวศของแต่ละพื้นที่สูญเสียคุณภาพจนกระทั่งไม่สามารถปรับตัวได้ ต้องแตกทำลายในที่สุด การขยายการค้าในระดับสุดขั้วย่อมก่อให้เกิดการสูญเสียคุณภาพของระบบนิเวศซึ่งมนุษย์ใช้เป็นที่อยู่อาศัย จึงเท่ากับเป็นการทำลายบ้านของตนเอง กระบวนทัศน์เศรษฐกิจพอเพียงแสดงให้เห็นความระมัดระวังดังกล่าว โดยเงื่อนไข “ความพอประมาณ” เป็นกลไกกำกับให้

สังคมมนุษย์ มีการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนในลักษณะ “การอยู่ได้ด้วยตัวเอง” ดังนั้นกระบวนการทัศน์เศรษฐกิจพอเพียงจึงเท่ากับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปี 2503 องค์การสหประชาชาติได้เร่งรัดให้มีการพัฒนามากขึ้นโดยตั้งเป็นนโยบาย ประกาศให้ปี ค.ศ.1960-1970 หรือเทียบเป็นปี พุทธศักราช 2503-2513 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา (Development Decade) วัตถุประสงค์ในการตั้งทศวรรษแห่งการพัฒนาขึ้นมาก็ด้วยความมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาสำคัญ 3 อย่างที่มีอยู่ทั่วไปในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา คือ ความยากจนข้นแค้น (Poverty) ความไม่รู้หนังสือ (Ignorance) และความเจ็บไข้ได้ป่วย มีโรคภัยไข้เจ็บ (Disease) การขจัดปัญหาสามประการนี้เป็นเป้าหมายใหญ่ วัตถุประสงค์ต่อไปก็เพื่อปิดช่องว่าง ในมาตรฐานการครองชีพระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศที่กำลังพัฒนา ทศวรรษแห่งการพัฒนาก็เกิดขึ้นเมื่อสิ้นทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2503-2513 แล้วก็ตามมาด้วยทศวรรษแห่งการพัฒนา (Development decade) อีกครั้งหนึ่ง เป็นช่วงที่ 2 ระหว่างที่มีการพัฒนาเป็นการใหญ่ โดยถือเป็นนโยบายสำคัญขององค์การโลก การพัฒนาตามนโยบายนั้นก็ได้รับการปฏิบัติโดยประเทศต่าง ๆ อย่างแพร่หลายไปทั่ว พร้อมกันนั้นในระหว่างที่เจริญกันใหญ่ในทางที่จะก้าวไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมนั้น นอกจากมีผลในด้านบวกทำให้เกิดความเจริญทางวัตถุอะไรต่าง ๆ ขึ้นมากมายแล้ว ก็ปรากฏว่ามีผลในด้านลบเกิดขึ้นด้วย ปรากฏเด่นชัดออกมาในประเทศที่พัฒนาแล้วคือประเทศที่เจริญเป็นอุตสาหกรรมแล้วนั้น คือ ปัญหาสังคม และปัญหาจิตใจต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย จนกระทั่งท้ายที่สุดก็มาพบกับปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์คือโลกนี้อาศัยอยู่ไม่ได้ ก็ถือว่าเป็นเรื่องร้ายแรงที่ไม่อาจจะทนต่อไปได้ ทำให้มีการตื่นตัวกันขึ้น แล้วก็พิจารณาทบทวนการพัฒนาที่ผ่านมาว่าเป็นอย่างไรกันแน่จึงเกิดผลอย่างนี้ แล้วก็ลงมติกันว่า การพัฒนาที่ผ่านมาที่มีความผิดพลาดไม่ถูกต้องจะต้องเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนากันใหม่ ซึ่งนำไปสู่การคิดริเริ่มแนวการพัฒนาใหม่ที่เรียกชื่อในปัจจุบันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549: 11-23)

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่มาจากความสำเร็จ เป้าหมายการพัฒนาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยมุ่งเน้นเรื่องขจัดปัญหาความหิวโหย ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การไม่รู้หนังสือ ความเจ็บป่วยและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยได้ใช้แนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นแนวทางให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การเพิ่มศักยภาพของประชาชนและชุมชน ใช้การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เช่น ในแปลงเกษตรให้มีสภาพคล้ายคลึงกับธรรมชาติมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีในการเกษตรทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็เกษตรกรมัยยังึ้นรูปแบบใดก็ตาม

แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาเป็นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเป็นการน้อมนำพระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย มากำหนดเป็นหลักในการปฏิบัติ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาความเป็นมา ความหมาย และหลักการของศาสตร์พระราชา ดังนี้

1. ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา

แนวคิดศาสตร์ของพระราชา (The King's Philosophy) คือการพัฒนากิจกรรมนันทนาการที่มุ่งสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมในอนาคตตลอดจนสร้างความสุขแบบยั่งยืนภายใต้หลัก 3S ได้แก่ การอยู่รอด (Survival) ความพอเพียง (Sufficiency) และความยั่งยืน (Sustainability) เป็นเป้าหมายในการพัฒนาของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุขโดยต้องคำนึงถึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลายแต่ที่สำคัญคือ นักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ โดยกล่าวว่าศาสตร์ของพระราชา คือ การลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชนบอกว่า ปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงทำให้เห็นมาตลอด ทรงไปนั่งคุยกับชาวบ้าน เรียนรู้จากชุมชนแล้วนำมาศึกษาจนได้หนทางแก้ไข ศึกษาว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการคืออะไร แล้วดูว่ามีโครงการพระราชดำรินไหนของพระองค์ที่นำไปแก้ไขได้ และให้ชาวบ้านศึกษาโครงการพระราชดำรินั้น ๆ หากชาวบ้านบอกว่าใช้ก็นำไปปฏิบัติจริงต่อไป ศาสตร์ของพระราชาเป็นการทำจากล่างขึ้นบน ศาสตร์ของพระราชาเป็นศาสตร์ที่มีมาตั้งแต่เมื่อ 60 กว่าปีมาจนถึงปัจจุบัน เพราะมีศูนย์กลางการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาคือ “คน” “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้มนุษย์และโลกอยู่ร่วมกันได้ในระยะยาว “ศาสตร์ของพระราชา” ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแนวทางการพัฒนาที่สมดุล มั่นคงและยั่งยืนจึงสอดคล้องสำหรับโลกในศตวรรษนี้และอนาคต เพื่อเผยแพร่ความรู้ตามศาสตร์พระราชาสู่สากล นำไปขับเคลื่อนและเผยแพร่ พร้อมนำประสบการณ์จากโครงการพระราชดำรินมาประกอบใช้ ได้สร้างประโยชน์ให้กับการพัฒนาของไทยมาตลอดหลายสิบปี เนื่องจากองค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นวาระสำคัญของการขับเคลื่อนและเป็นเป้าหมายการพัฒนาโลกในอีก 15 ปีข้างหน้า

ดังนั้น การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวทางของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้บรรลุเป้าหมายได้ในที่สุด ซึ่งที่ผ่านมามีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับความสนใจในระดับโลก

โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาหรือ G-77 ซึ่งมีการเผยแพร่ผ่านผู้แทนสมาชิกที่กำลังเข้ามาศึกษาเรื่องนี้ในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ต้องพัฒนาความรู้ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นความรู้ในระดับสูงและเป็นสากล เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับมวลมนุษยชาติไม่เฉพาะในประเทศไทย ที่สำคัญคือเราต้องนำ “ศาสตร์ของพระราชา” มาประยุกต์ให้เข้ากับศาสตร์สากลและต้องไม่ลืมศาสตร์ที่เป็นภูมิปัญญาจากท้องถิ่นหรือจากปราชญ์ชาวบ้านมาผสมผสานด้วย ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่จะช่วยพัฒนาความรู้ดังกล่าว ซึ่งแนวความคิดศาสตร์ของพระราชาจะเป็นศาสตร์ที่ไม่ทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม เหมือนกับที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพัฒนาในพื้นที่ใดก็ตามจะรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นเสมอ นั่นเป็นเพราะการรักษาวัฒนธรรม เป็นความหมายเดียวกับการสร้างความสามัคคีกลมเกลียวในกลุ่มบุคคลอันเป็นกุญแจสำคัญของความยั่งยืน (วีรยุทธ์ สุวรรณทิพย์, 2553)

2. ความหมายของศาสตร์พระราชา

สำนักกรรมวิธีการ 1 สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2560) ได้ให้ความหมายว่า “ศาสตร์พระราชา” หมายถึง บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่าง ๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะพัฒนา ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์สุขแก่เหล่าพสกนิกรและส่งผลถึงมนุษยชาติ ทั้งปวงให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน

ฐานันต์ จันทร์อำไพ (2561) กล่าวว่า ศาสตร์พระราชา คือศาสตร์ที่เกิดจากกษัตริย์นักพัฒนา ผู้ซึ่งทรงงานอยู่บนหลักการของวิทยาศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ คือ มีเหตุมีผล มีการศึกษาวิจัย มีการทดลอง โดยเน้นการศึกษา การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยการทรงงานในเรื่องของการพัฒนาของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เริ่มต้นจากการศึกษาหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ และทรงเริ่มทำการทดลองด้วยพระองค์เองในพระราชวังดุสิต จากนั้นจึงได้มีต่อยอดขยายผลการทดลองเหล่านี้ออกไป เป็น 6 ศูนย์ศึกษาการพัฒนา โดยมีการปรับใช้ผลการทดลองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และความต้องการของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการปรับใช้เป็นจุดเด่นของศาสตร์ของพระราชา การปรับใช้ให้มีความเหมาะสมในการพัฒนาต้อง “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” โดยเริ่มตั้งแต่ เข้าใจคือต้องเข้าใจสภาพแวดล้อมของท้องที่ ความเป็นอยู่ของคนเป็นอย่างไร มีวัฒนธรรมแบบใด จากนั้นจึงเข้าถึงโดยเข้าไปคลุกคลีกับคนในพื้นที่ สร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ จากนั้น จึงเริ่มต้นพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับพื้นที่นั้น ๆ

สมบัติ นพรัก (2561: 28) ได้ให้ความหมายว่า ศาสตร์พระราชา หมายถึง ความรู้ (Knowledge) ที่เกิดจากปัญหา (Wisdom) ด้วยการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จนกระทั่งเป็น

โครงการตามพระราชดำริถึง 4,685 โครงการ ครอบคลุมปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญต่อชีวิต ได้แก่ ด้านแหล่งน้ำ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ด้านคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสาธารณสุข ด้านสังคม และด้านการศึกษา ฯลฯ และการดำรงชีวิตด้านส่งเสริมอาชีพของมนุษยชาติตั้งแต่เกิดจนตาย องค์ความรู้ทั้งหมด คือ แนวทางการดำเนินการ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งหมด

สรุปได้ว่า ศาสตร์พระราชา คือ องค์ความรู้ที่เกิดจากความฉลาดรู้ในด้าน วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ชีวิตวัฒนธรรม และนวัตกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการศึกษาเพื่อความฉลาดรู้ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร องค์ความรู้ที่ได้นำไปปฏิบัติก่อประโยชน์ให้กับสังคม และประเทศชาติ

3. หลักการของศาสตร์พระราชา

ฐานันต์ จันทร์อำไพ (2561) กล่าวว่า วิธีการของศาสตร์พระราชาของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นั้นทรงยึดวิธีการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ซึ่งทรงใช้กับทั้ง คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม มีความลุ่มลึกและมีโครงการพระราชดำริ หรืองานอื่นที่ทรงทำเป็นตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจน พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” คือต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อม ที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน มิใช่การนำความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัว ทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” คือก่อนจะทำอะไรต้องมีความเข้าใจเสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจผู้คนในหลากหลายปัญหา ทั้งทางด้านกายภาพ ด้านจารีต ประเพณีและวัฒนธรรม และระหว่างการค้าเข้านั้นจะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขาหรือทำงานให้เขานั้นเข้าใจเราด้วย เพราะถ้าเราเข้าใจเขาแต่ฝ่ายเดียว โดยที่เขาไม่เข้าใจเรา ประโยชน์คงจะไม่เกิดขึ้นตามที่เรามุ่งหวังไว้ เข้าถึงก็เช่นกันเมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้วก็ต้องเข้าถึง ส่วนการพัฒนา เมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกันแล้วการพัฒนาจะเป็นการตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ให้และผู้รับ

4. ขั้นตอนของศาสตร์พระราชา

1. เข้าใจ (Understanding) ประกอบด้วย 1) การใช้ข้อมูลที่มีอยู่ (Existing Data) 2) การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) 3) การวิเคราะห์และวิจัย (Analytics and Research) 4) การทดลองจนได้ผลจริง (Experiment Till Actionable Results)

2. เข้าถึง (Connecting) ประกอบด้วย 1) ระเบิดจากข้างใน (Inside-out Blasting) การระเบิดจากข้างใน หมายความว่าให้ประชาชนหรือชุมชนที่เข้าไปพัฒนาหรือทำงาน เกิดการปรับตัวที่จะพัฒนาตนเอง เกิดความต้องการที่จะพัฒนาตนเองเสียก่อน ไม่ใช่สิ่งที่ทางราชการเข้าไปบังคับให้ประชาชนหรือชุมชนทำซึ่งจะไม่ยั่งยืน จึงทรงเน้นการพัฒนาคนให้คนเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองก่อนแล้วจึงเข้าไปพัฒนาเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการเข้าถึงก่อนจะพัฒนา ไม่ใช่ นำการพัฒนาเข้าไปโดยที่

ประชาชนยังไม่ตระหนัก หรือเห็นความสำคัญของการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง 2) เข้าใจกลุ่มเป้าหมาย (Understand Target) การทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งคือประชาชนต้องการอะไร ก่อนที่จะทรงงาน เพื่อที่จะทรงเข้าใจความเดือดร้อน ปัญหา ความทุกข์ยากของชาวบ้าน เพื่อหาทางแก้ไขต่อไป 3) สร้างปัญญา (Educate) การสร้างปัญญาสังคมเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการเข้าถึงประชาชน หากประชาชนยังขาดความเข้าใจก็ต้องสร้างปัญญาให้ประชาชนเข้าใจ ใช้วิธีที่ง่ายที่สุดใน การสื่อสาร กับประชาชนเพื่อสร้างปัญญา เลือกใช้วิธีการพูดที่จะสร้างปัญญาให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

3. พัฒนา แนวพระราชดำริในการพัฒนานั้นเมื่อทรงเข้าใจ เข้าถึง แล้วจึงพัฒนา ทรงมี หลักการสำคัญคือ 1) เริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-initiated) 2) พึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) 3) ต้นแบบเผยแพร่ความรู้ (Prototype and Role Model) การที่ทรงเลือกใช้พื้นที่ที่มีปัญหาและ ความยากลำบากในการพัฒนานั้น ก็เพื่อเป็นต้นแบบให้ประชาชนได้เห็นและทำตาม ซึ่งหากแม้พื้นที่ ที่มีปัญหามากที่สุดก็ ยังพัฒนาให้ได้ดีประชาชนเองก็น่าจะทำได้เป็นการเรียนรู้จากตัวแบบ (Role Model) ที่เป็นแรงบันดาลใจ การพัฒนาประชาชนและประเทศชาติตั้งนั้นวิธีการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา จึงเป็นวิธีการแห่ง ศาสตร์พระราชาราชเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นการปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่ง มหชนชาวสยามอย่างแท้จริง

ปกรณกิตติ ม่วงประสิทธิ์ และคณะ (2563) กล่าวว่า ศาสตร์พระราชาราชเป็นแนวคิด พระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ มีความยั่งยืนของการพัฒนา ซึ่งสามารถ นำมาประยุกต์ใช้อย่างหลากหลายมิติ ทั้งด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์ จนเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติมีความยั่งยืนของการพัฒนา มีสาระสำคัญของ หลักการทรงงาน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ การที่ทรงพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่งจะทรงศึกษา ข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสาร แผนที่ การสำรวจพื้นที่ เป้าหมายโดยใช้วิธีการสังเกต สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ เพื่อให้ได้ รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง รวดเร็วตรงตาม ที่ประชาชนต้องการ บางครั้งทรงปฏิบัติจริงในแปลงทดลองจนได้ผลดีแล้วนำไปเผยแพร่สู่ประชาชน หลังจากประชาชนปฏิบัติจริงแล้ว มีการวิเคราะห์ผลประเมินผลแล้วทรงพิจารณาหาวิธีการแก้ไข

2. ระเบิดจากข้างใน ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน มีพระราชดำรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะ

รับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

3. ทำตามลำดับขั้น ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้วก็จะสามารถทำประโยชน์ด้านอื่น ๆ ต่อไปได้ จากนั้นจะเป็นเรื่อง สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึง การให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เรียบง่าย เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ตอนหนึ่งความว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้ รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยะประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลา...”

4. ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ ของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคนตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วยโดยที่จะคิดให้ เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

5. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไข ปรับปรุง โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยาก และในเรื่องส่วนพระองค์ก็ทรงประหยัดมาก ดังที่เรา เคยเห็นหลอดยาสีพระทนต์ทรงใช้อย่างคุ้มค่า หรือฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน ขณะเดียวกันการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและ ประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เองหาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ มาแก้ไข ปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือ ใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...การใช้จ่ายโดยประหยัดนั้น จะเป็นหลักประกันความสมบูรณ์พูนสุข ของผู้ประหยัดเอง และครอบครัว ช่วยป้องกันความขาดแคลนในวันข้างหน้า การประหยัดดังกล่าวนี้ จะมีผลดีไม่เฉพาะแก่ผู้ประหยัดเท่านั้น ยังจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติด้วย...”

6. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ทรงเข้าพระราชหฤทัยถึงธรรมชาติอย่างละเอียดลึกซึ้ง และต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ หากต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติ เข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ได้ พระราชทานพระราชดำริ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่ง การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล และไม้พื้น นอกจากได้ประโยชน์ตามชื่อของไม้แล้วยังช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินด้วย จะเห็นได้ว่า ทรงเข้าพระราชหฤทัยถึงธรรมชาติและมนุษย์ว่า สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูลกัน ดังพระราชดำรัส ที่ว่า

“...ให้ปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก โดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติ จะได้ประหยัดงบประมาณ...”

7. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวมก่อนเสมอ แต่เมื่อจะลงมือ แก้ปัญหาจะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ (Micro) คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า คนทั่วไป มักจะมองข้าม ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออกเป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน มันไม่ได้เป็นการแก้ อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้แบบ (Macro) นี้ เขาจะทำแบบรีอ ทั้งหมด ฉันทไม่เห็นด้วย อย่างบ้านคนอยู่ เรอบอกบ้านนี้มันผุตรงนั้น ผุตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม เอาตกลงรีอบ้านนี้ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้...”

8. ทำให้ง่าย (Simplicity) ด้วยพระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทำให้การคิดค้นดัดแปลง ปรับปรุง และการพัฒนาประเทศตามแนว พระราชดำรินั้นไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ สอดคล้องกับสภาพ ความเป็นอยู่ และระบบนิเวศน์ โดยส่วนรวมตลอดจนสภาพ ทางสังคมของชุมชนนั้น ๆ ทรงโปรดที่จะ ทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจ ง่าย อันเป็นการแก้ปัญหาด้วยการใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทางนั่นเอง แต่การทำสิ่ง ยากให้ กลายเป็นง่ายนั้นเป็นของยาก ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” หรือ “Simplicity” จึงเป็นหลักคิดสำคัญ อย่างยิ่งของการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ

9. ไม่ติดตำรา เมื่อเราจะทำการใดนั้น ควรทำงานอย่างยืดหยุ่น ซึ่งการพัฒนาตามโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลมและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสภาพของสังคม จิตวิทยาของชุมชน คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและ

เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2504 ความว่า

“...การดำเนินชีวิตโดยใช้วิชาการอย่างเดียวยังไม่พอ จะต้องอาศัยความรู้รอบตัวและหลักศีลธรรมประกอบด้วย ผู้ที่มีความรู้ดีแต่ขาดความยั้งคิด นำความรู้ไปใช้ในทางมิชอบ ก็เท่ากับเป็นบุคคลที่เป็นภัยแก่สังคมของมนุษย์...”

10. ใช้อธรรมปราบอธรรม ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติ และ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการ แนวทางปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำ เสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเน่าเสีย โดยให้ ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติ ให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ซึ่งวิธีการเช่นนี้มีพระราชดำรัสว่า “ใช้อธรรมปราบอธรรม”

11. ปลูกป่าในใจคน คือการกระตุ้นจิตสำนึกและรื้อฟื้นวัฒนธรรมให้คน อนุรักษ์ระบบนิเวศป่า และอยู่ร่วมกับป่าอย่างมั่นคงและพึ่งพิงอิงกัน ใช้น้ำอนุรักษ์น้ำ ไร่ป่า (ดิน) อนุรักษ์ป่า ซึ่งความต้องการอยู่รอดของมนุษย์ทำให้ต้องการบริโภคและใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ อย่างสิ้นเปลือง เพื่อประโยชน์ของตนเองโดยสร้างความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อมอย่างไม่รู้จักพอ ปัญหาความไม่สมดุลจึงบังเกิดขึ้น ดังนั้นในการที่จะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนมา จะต้องปลูกจิตสำนึกในการรักป่าในใจคนเสียก่อน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

12. มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก ข้าราชการซึ่งมีหน้าที่เพื่อส่วนรวม ต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการมีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนจะต้องทำหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ เพื่อผลการปฏิบัติราชการทุกอย่างจักได้บรรลุความสำเร็จอย่างสูง และบังเกิดประโยชน์อย่างดีที่สุดแก่ตนแก่หน้าที่และแก่แผ่นดิน...”

13. การมีส่วนร่วม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงนำหลักการประชาพิจารณ์มาใช้ในการบริหารงาน เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ได้มีส่วนร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชน หรือความต้องการของสาธารณชนด้วย ดังพระราชดำรัสความว่า

“...สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็นแม้กระทั่ง การวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริงคือการระดมสติปัญญา และประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยความสะดวกการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

14. ขาดทุนคือกำไร

“...ขาดทุน คือ กำไร (Our loss is our gain) การเสียคือการได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...”

จากพระราชดำรัสดังกล่าว คือ หลักการ “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไรคือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้ ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2530 ณ ศาลาดุสิดาลัย ความว่า

“...ประเทศต่าง ๆ ในโลก ในระยะ 3 ปีมานี้ คนที่ก่อตั้งประเทศที่มีหลักทฤษฎีในอุดมคติที่ใช้ในการปกครองประเทศล้วนแต่ล่มสลายลงไปแล้ว เมืองไทยของเราจะสลายลงไปหรือเมืองไทยนับว่าอยู่ได้มาอย่างดี เมื่อประมาณ 10 วันก่อน มีชาวต่างประเทศมาขอพบเพื่อขอโอวาทเกี่ยวกับการปกครองประเทศว่าจะทำอย่างไร จึงได้แนะนำว่าให้ปกครองแบบคนจน แบบที่ไม่ติดตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีมีเมตตา ก็จะอยู่ได้ตลอด ไม่เหมือนกับคนที่ทำตามวิชาการ ที่เวลาปิดตำราแล้วไม่รู้จะทำอย่างไร ลงท้ายก็ต้องเปิดหน้าแรกเริ่มใหม่ ถอยหลังเข้าคลอง ถ้าเราใช้ตำราแบบบะลุ่มอล่วยกัน ในที่สุดได้ก็เป็นการดี ให้โอวาทเขาไปว่าขาดทุนเป็นการได้กำไรของเรา นักเศรษฐศาสตร์คงค้านว่าไม่ใช่ แต่เราอธิบายได้ว่า ถ้าเราทำอะไรที่เราเสียแต่ในที่สุดเราเสียนั้นเป็นการได้ทางอ้อม ตรงกับงานของรัฐบาลโดยตรง เงินของรัฐบาลหรืออีกนัยหนึ่งคือเงินของประชาชน ถ้าอยากให้ประชาชนอยู่ดี กินดี ก็ต้องลงทุนต้องสร้างโครงการซึ่งต้องใช้เงินเป็นร้อยพันหมื่นล้าน ถ้าทำไปเป็นการจ่ายเงินของรัฐบาล แต่ไม่เข้าประชาชนจะได้รับผล ราษฎรอยู่ดีกินดี ราษฎรได้กำไรไป ถ้าราษฎรมีรายได้ รัฐบาลก็เก็บภาษีได้สะดวก เพื่อให้รัฐบาลได้ทำโครงการต่อไป เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ ถ้า รู้ รัก สามัคคี รู้เสียสละ คือการได้ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...”

15. บริการรวมที่จุดเดียว ทรงเน้นในเรื่องการสร้าง ความรู้ รัก สามัคคี และการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกัน ด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มักจะต่างคนต่างทำ และยึดติดกับการเป็นเจ้าของเป็นสำคัญ ให้แปรเปลี่ยนเป็นการร่วมมือกันโดยไม่มีเจ้าของ และสามารถอำนวยความสะดวกสูงสุดให้กับประชาชนดังเห็นได้จากแนวพระราชดำริในการดำเนินงานบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่ทั้งหมด 6 ศูนย์ทั่วประเทศ นับเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารที่เป็นการ “บริการรวมที่จุดเดียว” และ “การบริการแบบ

เบ็ดเสร็จ” หรือ “One Stop Services” ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ระบบบริหาร ราชการแผ่นดินของประเทศไทยเมื่อกว่า 20 ปี มาแล้ว

16. การพึ่งตนเอง การพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อการแก้ไข ปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแกร่งในการดำรงชีวิต ขึ้นต่อไปคือการพัฒนาให้ประชาชนอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวดเพราะผู้มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นไป...”

17. พออยู่พอกิน การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิต เริ่มจากการเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ได้ทอดพระเนตรความ เป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง จึงทรงสามารถเข้าใจพระราชเหตุผลในสภาพปัญหาได้อย่างลึกซึ้งว่า มีเหตุผลมากมายที่ทำให้ราษฎรตกอยู่ในวงจรแห่งทุกข์เข็ญ จากนั้นได้พระราชทานความช่วยเหลือให้ พสกนิกรมีความกินดีอยู่ดีมีชีวิตอยู่ในขั้น “พออยู่พอกิน” ก่อนแล้วจึงขยับขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

ในการพัฒนานั้น หากมองในภาพรวมของประเทศ มิใช่งานเล็กน้อยแต่ต้องใช้ความคิด และกำลังของคนทั้งชาติจึงจะบรรลุผลสำเร็จ ด้วยพระปรีชาญาณ จึงทำให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ว่า แนวพระราชดำริในเรื่องต่าง ๆ นั้น ล้วนแล้วแต่ “เรียบง่าย ปฏิบัติได้ผล” เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...ถ้าโครงการดี ในไม่ช้าประชาชนก็ได้กำไร จะได้ผล ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ต่อไป...”

18. องค์กรวม วิธีคิดอย่างองค์กรวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร เห็นได้จากการ พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น ทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไข อย่างเชื่อมโยง ดังเช่นกรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทยเป็นแนวทางในการ ประกอบอาชีพ นับเป็นแนวทางหนึ่งที่ทรงมองอย่างองค์กรวม ตั้งแต่การถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของคน ไทยมีที่ดินประมาณ 10-15 ไร่ การบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ ในการประกอบอาชีพ เมื่อมีน้ำในการทำเกษตรแล้วจะส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้น และหากมีผลผลิตเพิ่ม มากขึ้นเกษตรกรจะต้องรู้จักวิธีการจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่มรวมพลังชุมชนให้มี ความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างเข้มแข็ง นั่นคือทฤษฎี ใหม่ขั้นที่ 1 ขั้นที่ 2 และ ขั้นที่ 3

19. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้ดำเนินไปบนทางสายกลาง เพื่อเป็นแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนกระทั่งระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัว ที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

20. ทำงานอย่างมีความสุข การทำงานต้องมีความสุขดังจะเห็นได้จาก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระเกษมสำราญในการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกันในการทำประโยชน์ ให้กับผู้อื่น...”

21. ความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน เป็นเงื่อนไขสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ผู้ปฏิบัติงาน ต้องมีความรู้คู่คุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน คือองค์ประกอบอย่างหนึ่ง ของคุณธรรม ในการปฏิบัติงานให้ก้าวหน้าและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต และบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มี ความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ

ดังจะเห็นได้จาก พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสว่า “การให้ หยุคทฤษฎีโดมิโน” การพัฒนาที่ทำอยู่นั้นทรงใช้หลักสังฆทาน คือการให้ซึ่งไม่เคยนี้กว่าเมื่อให้ไปแล้วจะต้องอย่างนั้นอย่างนี้ หลักสังฆทานคือการให้โดยไม่เลือกแม้กระทั่งเขมรอพยพ ในฐานะเพื่อนมนุษย์ ผู้ประสบความทุกข์ยากก็มีโครงการเข้าไปช่วยเหลือจริง ๆ ไม่ได้ให้เพื่อคิดหวังอะไรตอบแทน

22. ความเพียร การเริ่มต้นทำงานหรือทำสิ่งใดนั้นอาจจะไม่ได้มีความพร้อม ต้องอาศัยความอดทนและความมุ่งมั่น ตัวอย่างจากพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก เป็นพระราชนิพนธ์ที่ทรงใช้เวลาค่อนข้างนานในการคิดประดิษฐ์ถ้อยคำให้เข้าใจง่าย และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน อีกทั้งภาพประกอบและคติธรรมต่าง ๆ ได้ส่งเสริมให้หนังสือเล่มนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ หากคน

ไทยน้อมรับมาศึกษาวิเคราะห์ และปฏิบัติตามรอยพระมหากษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่งก็ยังว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายน้ำก็จะตกเป็นอาหาร ปู ปลา และไม่ได้พบกับเทวดาที่มาช่วยเหลือมิให้จมน้ำในเวลาต่อมา

เช่นเดียวกับ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงริเริ่มโครงการต่าง ๆ ในระยะแรกที่ไม่มีความพร้อมในการทำงานมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่ก็ได้ทรงท้อพระราชหฤทัยมุ่งมั่นพัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุข

23. รู้รัก สามัคคี พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสในเรื่อง “รู้รัก สามัคคี” มาอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นคำสามคำที่มีค่าและมีความหมายลึกซึ้ง พร้อมทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกเรื่องทุกยุคสมัย โดยมีความหมายของแต่ละคำดังนี้

รู้ : คือ การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก : คือ ความรัก เมื่อเรารู้ครบถ้วนกระบวนความแล้ว จะต้องมีความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี : คือ การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กรเป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2551: 5) กล่าวว่า กระบวนการคิดตามศาสตร์พระราชา ศาสตร์ของราชาเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงแนะนำสิ่งที่เป็นปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ เป็นองค์ความรู้สำคัญ มีหลักวิชาต่าง ๆ ทั้ง สังคม วิทยาศาสตร์ ปนอยู่ เพราะไม่ใช่ศาสตร์ที่ใช้สอบหรือปริญญา แต่เป็นสิ่งที่พัฒนาประเทศ หากเราได้ศึกษาศาสตร์พระราชาเป็นระบบอย่างเป็นขั้นตอนจะทำให้เกิดประโยชน์มหาศาล พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่นอกจากจะทรงด้วยทศพิธราชธรรมแล้ว ยังทรงเป็นพระราชชาติที่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และการทำงานแก่พสกนิกรของพระองค์และนานาประเทศอีกด้วย ผู้คนต่างประจักษ์ถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์และมีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นอันหาที่สุดมิได้ ซึ่งแนวคิดหรือหลักการทรงงานของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีความน่าสนใจที่สมควรนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตการทำงานเป็นอย่างยิ่ง ดังนี้

1. จะทำอะไรต้องศึกษาข้อมูลให้เป็นระบบ ทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบจากข้อมูลเบื้องต้น ทั้งเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ให้ได้

รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และตรงตามเป้าหมาย

2. ระเบิดจากภายใน จะทำการใด ๆ ต้องเริ่มจากคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ ไม่ใช่การสั่งให้ทำ คนไม่เข้าใจก็อาจจะไม่ทำก็เป็นได้ ในการทำงานนั้นอาจจะต้องคุยหรือประชุมกับลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน หรือคนในทีมเสียก่อน เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายและวิธีการต่อไป

3. แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ควรมองปัญหาภาพรวมก่อนเสมอ แต่เมื่อจะลงมือแก้ปัญหานั้น ควรมองในสิ่งที่คนมักจะมีมองข้าม แล้วเริ่มแก้ปัญหากจากจุดเล็ก ๆ เสียก่อน เมื่อสำเร็จแล้วจึงค่อย ๆ ขยับขยายแก้ไปเรื่อย ๆ ทีละจุด เราสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับการทำงานได้ โดยมองไปที่เป้าหมายใหญ่ของงานแต่ละชิ้นแล้วเริ่มลงมือทำจากจุดเล็ก ๆ ก่อน ค่อย ๆ ทำ ค่อย ๆ แก้ไปที่ละจุด งานแต่ละชิ้นก็จะลุล่วงไปได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ “ถ้าปวดหัวคิดอะไรไม่ออก ก็ต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน มันไม่ได้แก้อาการจริงแต่ต้องแก้ปัญหากที่ทำให้เราปวดหัวให้ได้เสียก่อน เพื่อจะให้อยู่ในสภาพที่ดีได้”

4. ทำตามลำดับขั้น เริ่มต้นจากการลงมือทำในสิ่งที่จำเป็นก่อน เมื่อสำเร็จแล้วก็เริ่มลงมือสิ่งที่จำเป็นลำดับต่อไป ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ถ้าทำตามหลักนี้ได้ งานทุกสิ่งก็จะสำเร็จได้โดยง่าย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นที่สุดของประชาชนเสียก่อน ได้แก่ สุขภาพสาธารณสุข จากนั้นจึงเป็นเรื่องสาธารณสุขโรคขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร สามารถปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป” พระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517

5. ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยาเป็นนิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

6. ทำงานแบบองค์รวม ใช้วิธีคิดเพื่อการทำงานโดยวิธีคิดอย่างองค์รวม คือการมองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดอย่างเป็นระบบครบวงจร ทุกสิ่งทุกอย่างมีมิติเชื่อมต่อกัน มองสิ่งที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง

7. ไม่ติดตำรา เมื่อเราจะทำการใดนั้นควรทำงานอย่างยืดหยุ่นกับสภาพและสถานการณ์ นั้น ๆ ไม่ใช่การยึดติดอยู่กับแค่ในตำราวิชาการ เพราะบางทีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด บางครั้งเรายึดติดทฤษฎีมากเกินไปจนทำอะไรไม่ได้เลย สิ่งที่เราทำบางครั้งต้องโอบอ้อมต่อสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และจิตวิทยาด้วย

8. รู้จักประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำตัวเอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาค นั้นมาแก้ไขปรับปรุง โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ้งยากมากนัก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ให้ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกโดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติจะได้ประหยัดงบประมาณ...”

9. ทำให้ง่าย ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงาน การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริไปได้โดยง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และระบบนิเวศโดยรวม “ทำให้ง่าย”

10. การมีส่วนร่วม ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น “สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวาง หนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือการระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยความสะดวกปฏิบัติบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง”

11. ต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ใครต่อใครบอกว่า ขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้ฟังจนเบื่อ อาจรำคาญด้วยซ้ำว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่าขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจมานึกในใจว่า ให้ ๆ อยู่เรื่อยแล้วส่วนตัวจะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เป็นเพื่อส่วนรมนั้น มิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัวเองสามารถที่จะมีส่วนรวมที่จะอาศัยได้...”

12. บริการที่จุดเดียว ทรงมีพระราชดำริมากกว่า 20 ปีแล้ว ให้บริหารศูนย์ศึกษาการพัฒนาหลายแห่งทั่วประเทศโดยใช้หลักการ “การบริการรวมที่จุดเดียว : One Stop Service” โดยทรงเน้นเรื่อง รู้รัก สามัคคี และการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

13. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรงมองปัญหาธรรมชาติอย่างละเอียด โดยหากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้ามาช่วยเหลือเราด้วย

14. ใช้ธรรมปราบอธรรม ทรงนำความจริงในเรื่องธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาวะที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่ปกติ เช่น การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยให้ผักตบชวา ซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ

15. ปลูกป่าในใจคน การจะทำการใดสำเร็จต้องปลูกจิตสำนึกของคนเสียก่อน ต้องให้เห็นคุณค่าเห็นประโยชน์กับสิ่งที่จะทำ “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและจะรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

16. ขาดทุนคือกำไร หลักการใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร

17. การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

18. พออยู่พอกิน ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

19. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต ให้ดำเนินไปบน “ทางสายกลาง” เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งปรัชญานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน

20. ความซื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจต่อกัน ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ยอมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ

21. ทำงานอย่างมีความสุข ทำงานต้องมีความสุขด้วย ถ้าเราทำอย่างไม่มีความสุขเราจะแพ้ แต่ถ้าเรามีความสุขเราจะชนะ สนุกกับการทำงานเพียงเท่านั้น ถือว่าเราชนะแล้ว หรือจะทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นก็สามารถทำได้ “...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

22. ความเพียร การเริ่มต้นทำงานหรือทำสิ่งใดนั้นอาจจะไม่ได้มีความพร้อม ต้องอาศัยความอดทนและความมุ่งมั่น ดังเช่นพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่ง

ก็จะว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายก็จะตกเป็นอาหารปูปลา และไม่ได้พบกับเทวดาที่ช่วยเหลือมิให้จมน้ำ

23. รู้รัก สามัคคี รู้ คือ รู้ปัญหาและรู้วิธีแก้ปัญหา นั้น รัก คือ เมื่อเรารู้ถึงปัญหาและวิธีแก้แล้ว เราต้องมีความรักที่จะลงมือทำลงมือแก้ไขปัญหานั้น สามัคคี คือ การแก้ไขปัญหานั้น ไม่สามารถลงมือทำคนเดียวได้ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกัน

นิคม ชมพูหลง (2548) กล่าวว่า หลักการพัฒนาของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงยึดแนวทางแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่ทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน หากแต่ให้เกิดความสอดคล้องกับความเป็นอยู่ โดยไม่ให้เกิดความขัดแย้งกัน บ้านก็มีผู้นำวัดมีพระสงฆ์และโรงเรียนมีครูประสานสัมพันธ์ในชุมชน ชีวิตพื้นฐานคือการประกอบอาชีพภายใต้ปัจจัยสี่แต่ละพื้นที่ย่อมมีอาชีพที่แตกต่างกัน ทุกพื้นที่ของ ประเทศไทยได้มีการน้อมนำแนวพระราชดำริของพระองค์ คือหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ เพื่อให้หลายชุมชนเกิดความเข้มแข็งเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่น เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ แบบพอเพียงในท้องถิ่นที่เน้นทั้งในด้านการเกษตรและแหล่งน้ำ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน จาก หลักการดังกล่าวประชาชนได้นำไปศึกษามีความเข้าใจ นำไปสู่การปฏิบัติในการประกอบอาชีพแบบ ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อการดำรงชีวิตของตนและชุมชน ประกอบกับความรู้ของตนที่คิดค้นการทดลองใช้ และทำซ้ำครั้งแล้วครั้งเล่าจนเกิดเป็นผลดีและนำไปบอกต่อหรือแนะนำ ตลอดทั้งการไปเรียนรู้และ เกิดความรู้ใหม่ในชุมชน ผลของการปฏิบัติที่เกิดจากแนวความคิดที่ตกผลึก เป็นประสบการณ์ที่เกิด จากการลงมือทำเป็นผลดีที่เกิดจากการทดลอง จึงเป็นประสบการณ์ในการประกอบอาชีพใน การศึกษาเล่าเรียน เช่น การทำไร่นาสวนแบบผสมผสาน การปลูกพืชหมุนเวียน การนำสัตว์เลี้ยงมาใช้ ในการไถนา การรู้จักถนอมข้าวโดยการใช้เครื่องทุ่นแรง รู้จักการสานกระบุง ตะกร้าด้วยไม้ไผ่ การเก็บ ของใช้ด้วยการหมักดอง การนำเอาดินเถือมาแช่น้ำต้มให้แห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเป็นปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตใน ท้องถิ่นอย่างเหมาะสมกับสมัย ภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญและจำเป็นของท้องถิ่น

พระครูสุนทรเขมาภินันท์ และคณะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง ศาสตร์พระราชา : พุทธบูรณาการ แห่งนวัตกรรมศาสตร์สมัยใหม่เพื่อสังคมไทยทุกระดับ เป็นการนำเสนอบทความเกี่ยวกับศาสตร์ พระราชา ซึ่งเป็นผลงานสำคัญของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่เกิดจากพระจริยาวัตรในการทรงงานเพื่อการช่วยเหลือพสกนิกรชาวไทย ศาสตร์พระราชาเป็นศาสตร์ที่ประกอบไปด้วยความรู้หลายอย่าง สำคัญที่สุดคือ ประกอบไปด้วยหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางใน พระพุทธศาสนา เป็นพุทธบูรณาการโดยเชื่อมโยงเพื่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของ

ประชาชน ด้วยเหตุนี้ศาสตร์พระราชาก็เป็นศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อยุคสมัยที่ประเทศไทยมีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาประเทศเพื่อให้ก้าวไปสู่ยุค 4.0 มีความทัดเทียมกับนานาประเทศ และเป็นนวัตกรรมศาสตร์แห่งการบูรณาการสมัยใหม่ เพื่อสังคมไทยทุกระดับ

สรุปได้ว่า วิธีการของศาสตร์พระราชาก็ 1) เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ได้แก่ เข้าใจข้อมูลที่มีอยู่ ข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์และวิจัย และการทดลองจนได้ผลจริง 2) เข้าถึง การระเบิดจากข้างใน หมายความว่า ให้ประชาชนหรือชุมชนที่เข้าไปพัฒนา เกิดความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง เสียก่อน 3) พัฒนา ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเป็นต้นแบบเผยแพร่ความรู้หลักการทรงงานของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จำนวน 23 ข้อ

แนวคิดทฤษฎีใหม่

ปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่เกษตรที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการเพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศและฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อหรือสระเก็บน้ำไว้ใช้บ้างแต่ก็มีขนาดไม่เพียงพอ หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาให้มีน้ำใช้ไม่เพียงพอ รวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2539)

ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบความยากลำบากดังกล่าว ให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤติ โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่ต้องรื้อถอนและยากลำบากนัก พระราชดำรินี้ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารการจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความสำคัญของทฤษฎีใหม่

1. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน
2. มีการคำนวณโดยหลักวิชาการ เกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้ตลอดปี
3. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ สำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมีถึง 3 ขั้นตอน

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

การจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30:30:30:10 ซึ่งหมายถึงพื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้งตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคนำไปจำหน่าย พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์และโรงเรือนอื่น ๆ

หลักการและแนวทางสำคัญ

1. เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัด ก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่าย

2. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนา 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสรภาพ

3. ต้องมีน้ำสำรองไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูกในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตร ต่อการเพาะปลูก 1 ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่หรือไม้ผลอีก 5 ไร่ (รวมเป็น 10 ไร่) จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี

ดังนั้น หากมีพื้นที่ 15 ไร่ จึงมีสูตรคร่าว ๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย นา 5 ไร่ พืชไร่พืชสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร จุประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็น ปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ 2 ไร่ รวมทั้งหมด 15 ไร่

4. การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราถือครองที่ดินถั่วเฉลี่ยครัวเรือนละ 15 ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่าหรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน 30:30:30:10 ไปเป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือ 30% ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยง

ปลา ปลุกพีชน้ำ เช่น ผักบุง ผักกระเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) 30% ส่วนที่สอง ทำนา 30% ส่วนที่สาม ปลุกพีชไร่ พีชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้สร้างบ้าน พีชไร่ พีชผัก สมุนไพร เป็นต้น) 10% สุดท้ายเป็นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พีชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตรหรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมโดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ ดิน ปริมาณน้ำฝนและสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุกกว่าภาคอื่น หรือหากพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อหรือสระน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่นต่อไปได้

ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะพัฒนาตนเองไปสู่ขั้นพอยู่ออกินเพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและขั้นที่สาม ต่อไปตามลำดับ ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ)

เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)

เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

ความเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)

ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)

แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

การศึกษา (โรงเรียน ทุนการศึกษา)

ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

สังคมและศาสนา

ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เมื่อดำเนินการผ่านขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)

เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ราคาขายส่ง)

ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร (เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น)

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

จากพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ นั้น สามารถสรุปถึงประโยชน์ของทฤษฎีใหม่ได้ ดังนี้

1. ให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัดไม่อดอยาก และสามารถเลี้ยงตนเองได้

2. ในหน้าแล้งมีน้ำน้อยก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่าง ๆ ได้ แม้แต่ข้าวก็ยังปลูกได้โดยไม่ต้องเปิดเขื่อนชลประทาน

3. ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้

4. ในกรณีที่เกิดอุทกภัย ก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

ข้อสำคัญที่ควรพิจารณา

1. การดำเนินการตามทฤษฎีใหม่นี้ มีปัจจัยประกอบหลายประการ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น ฉะนั้นเกษตรกรควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ด้วย

2. การขุดสระน้ำนั้น จะต้องสามารถเก็บกักน้ำได้ เพราะสภาพดินในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน เช่น ดินร่วน ดินทราย ซึ่งเป็นดินที่ไม่สามารถอุ้มน้ำได้ หรือเป็นดินเปรี้ยว ดินเค็ม ซึ่งอาจจะไม่เหมาะกับพืชที่ปลูกได้ ฉะนั้น จะต้องพิจารณาให้ดีและควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดินหรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน

3. ขนาดของพื้นที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงคำนวณและคํานึงจากอัตราการใช้ที่ดิน ถั่วเฉลี่ยครัวเรือนละ 15 ไร่ แต่ให้พึงเข้าใจว่าอัตราส่วนเฉลี่ยขนาดพื้นที่นี้มีใช้หลักตายตัว หากพื้นที่การถือครองของเกษตรกรจะมีน้อยกว่าหรือมากกว่านี้ ก็สามารถนำอัตราส่วนนี้ (30:30:30:10) ไปปรับใช้ได้

4. การปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าวซึ่งเป็นพืชหลัก ไม้ผล พืชผัก พืชไร่ และพืชสมุนไพร อีกทั้งยังมีการเลี้ยงปลาหรือสัตว์อื่น ๆ ซึ่งเกษตรกรสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี เป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของการอาหารสำหรับครอบครัวได้ และส่วนที่เหลือสามารถจำหน่ายเป็นรายได้แก่ครอบครัวได้อีก

5. ความร่วมมือร่วมใจของชุมชน จะเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติตามหลักทฤษฎีใหม่ เช่น การลงแรงช่วยเหลือกัน หรือที่เรียกว่าการลงแขก นอกจากจะทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน ยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานได้อีกด้วย

6. ในระหว่างการขุดสระน้ำ จะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาเป็นจำนวนมาก หน้าดินซึ่งเป็นดินดีควรนำไปกองไว้ต่างหาก เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่าง ๆ ในภายหลัง โดยนำมาเกลี่ยคลุมดินชั้นล่างที่เป็นดินไม่ดี ซึ่งอาจนำมาถมทำขอบสระน้ำหรือยกร่องสำหรับปลูกไม้ผล

เงื่อนไขหรือปัญหาในการดำเนินงาน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้มีพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2538 ณ ศาลาดุสิดาลัย มีความตอนหนึ่ง ดังนี้

“...การทำทฤษฎีใหม่นี้มีใช้ของง่าย ๆ แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส และ แล้วแต่งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่นี้กว้างขวาง และแต่ละคนก็อยากได้ให้ทางราชการชุดสรรแล้วช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งง่ายนัก บางแห่งชุดแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝนน้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่ามันเร็วหรือบางทีก็เป็นทีที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย...ฉะนั้น การที่ปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่หรืออีกนัยหนึ่ง ปฏิบัติเพื่อหาน้ำให้แก่ราษฎร เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ง่าย ต้องช่วยกันทำ...”

พืชที่ควรปลูกและสัตว์ที่ควรเลี้ยง

ไม้ผลและผักยืนต้น ได้แก่ มะม่วง มะพร้าว มะขาม ขนุน ละครุด ส้ม กล้วย น้อยหน่า มะละกอ กระท้อน แคนบ้าน มะรุม สะเดา ขี้เหล็ก กระจับปี่ เป็นต้น

ผักล้มลุกและดอกไม้ ได้แก่ มันเทศ เผือก ถั่วฝักยาว มะเขือ มะลิ ดาวเรือง บานไม่รู้โรย กุหลาบ รัก และช่อนกลิน เป็นต้น

เห็ด ได้แก่ เห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง เห็ดเป่าฮื้อ เป็นต้น

สมุนไพรและเครื่องเทศ ได้แก่ หมากรุก พริกไทย บุค บัวบก มะเกลือ ชุมเห็ด หญ้าแฝก และพืชผักบางชนิด เช่น กะเพรา โหระพา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

ไม้ใช้สอยและเชื้อเพลิง ได้แก่ ไม้ มะพร้าว ตาล มะขามเทศ สะแก ทองหลาง จามจุรี กระจับปี่ ยูคาลิปตัส สะเดา ขี้เหล็ก ประดู่ ชิงชัน และยางนา เป็นต้น

พืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย มัน สำปะหลัง ฝรั่ง ทุเรียน เป็นต้น พืชไร่หลายชนิดอาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และจำหน่ายเป็นพืชประเภทผักได้และมีราคาดีกว่าเก็บเมื่อแก่ พืชไร่เหล่านี้ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย และมันสำปะหลัง เป็นต้น

พืชบำรุงดินและพืชคลุมดิน ได้แก่ ถั่วมะแฮะ ถั่วฮามาต้า โสนแอฟริกัน โสนพื้นเมือง ปอเทือง ถั่วพุ่ม ขี้เหล็ก กระจับปี่ รวมทั้งถั่วเขียว และถั่วพุ่ม เป็นต้น

หมายเหตุ พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งชนิด และการเลือกปลูกพืชควรเน้นพืชยืนต้นด้วย เพราะการดูแลรักษาในระยะหลังจะลดน้อยลง มีผลผลิตทยอยออกตลอดปี หากเลือกพืชยืนต้นชนิดต่าง ๆ กัน และให้ความร่มเย็นและชุ่มชื้นกับที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม

สัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ได้แก่

1. สัตว์น้ำ เช่น ปลาไน ปลานิล ปลาตะเพียนขาว ปลาดุก เพื่อเป็นอาหารเสริมประเภทโปรตีน และยังสามารถนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้อีกด้วย ในบางพื้นที่สามารถเลี้ยงกบได้
2. สุกกร หรือ ไก่ เลี้ยงบนขอบสระน้ำ ทั้งนี้มูลสุกกรและไก่สามารถนำมาเป็นอาหารปลาบางแห่งอาจเลี้ยงเป็ดได้

ทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์

การที่จะทำให้ทฤษฎีใหม่สมบูรณ์ได้นั้น สระเก็บกักน้ำจะต้องทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเต็มความสามารถ โดยต้องมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถเพิ่มเติมน้ำในสระเก็บกักน้ำให้เต็มอยู่เสมอ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเสนอวิธีการ คือ อ่างใหญ่เติมอ่างเล็ก อ่างเล็กเติมสระน้ำ สระน้ำที่เกษตรกรขุดขึ้นตามทฤษฎีใหม่ เมื่อเกิดช่วงขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง เกษตรกรสามารถสูบน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ และหากน้ำในสระน้ำไม่เพียงพอก็ขอรับน้ำจากอ่างเล็ก ซึ่งได้ทำระบบส่งน้ำเชื่อมต่อกันมายังสระน้ำที่ได้ขุดไว้ในแต่ละแปลง จะช่วยให้สามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

กรณีที่เกษตรกรใช้น้ำกันมาก อ่างเล็กอาจมีปริมาณน้ำไม่พอเพียง หากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำสมบูรณ์แล้ว ก็ใช้วิธีการผันน้ำจากอ่างใหญ่ต่อลงมายังอ่างเล็ก ก็จะช่วยให้มีปริมาณน้ำใช้มากพอตลอดปีสำหรับสระของเกษตรกร

สถาพร สันติบุตร (2539) แนวคิดหนึ่งของการพัฒนาที่พอเพียง ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานจากประชาชนชาวไทย คือ “ทฤษฎีใหม่” ภายใต้อหัครการที่ว่า “ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวทางที่ได้ทรงคิดคำนวณตามหลักวิชา ถึงวิธีการบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยกำหนดสิ่งที่เกษตรกรหรือชาวบ้านควรปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม หนี้สิน และยากจน แต่การจะปฏิบัติให้เกิดผลต้องมีสมมติฐาน (Hypothesis) เบื้องต้นของเกษตรกร ซึ่งควรยอมรับหรือตกลงโดยปริยาย หรืออาจสรุปใจความสำคัญเพื่อต่อการเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ การช่วยให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ รู้จักใช้น้ำและดินที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้มีกินตามอัตภาพ ไม่รวยมากแต่พออยู่พอกินไม่อดอยาก

พัชรพรรณ ยาโน (2552) จากพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ที่ได้ทรงพระราชทานไว้เนื่องในวโรกาสต่าง ๆ สรุปความหมายของเกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory) ได้ว่า แนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกษตรกรที่มีที่ดินถือครองประมาณ 10-15 ไร่ สามารถมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรอย่างพอเพียงตลอดปี และใช้น้ำกับที่ดินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้มีกินมีใช้ตามอัตภาพ คือ ไม่ได้รวยมากแต่พอกิน ไม่อดอยาก โดยการแบ่งที่ดินที่ถือครองออกเป็นสัดส่วนดังนี้ ส่วนที่หนึ่งร้อยละ 30 ของพื้นที่สำหรับขุดสระ ส่วนที่สองร้อยละ 60 ของพื้นที่สำหรับทำนาปลูกข้าว ปลูกพืชไร่ทำสวน และส่วนที่สามารถร้อยละ 10 ของพื้นที่สำหรับเป็นที่บริการ เช่น ทางเดิน ที่อยู่อาศัย หรืออื่น ๆ

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาตามแนวคิด ทฤษฎีใหม่ ถือว่าเป็นแก่นแห่งการพัฒนาอย่างแท้จริง เพราะเป็นการพัฒนาด้านการเกษตร ชุมชน ชนบท การผลิต เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งสำคัญที่สุดเกี่ยวกับวิถีคิดและจิตสำนึกของคน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเริ่มที่ตัวบุคคลก่อน และไปถึงครอบครัว ชุมชน สังคม ตามลำดับ ดังนั้น การทำการเกษตรทฤษฎีใหม่จึงมีความสำคัญและมีบทบาทต่อภาคการเกษตร ซึ่งส่งผลต่อการเจริญเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ต้องมีองค์ประกอบหลายประการที่จะทำให้การทำเกษตรวิธีนี้ประสบผลสำเร็จและก้าวไปอย่างมั่นคงไม่ล้มเลิกกลางคัน มีการขยายผลที่เหมาะสมในทุกด้านไม่ขยายผลรวดเร็วเกินไป

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการตนเอง

การจัดการตนเอง เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานในการจัดการกับปัญหาตนเองโดยการใช้ศาสตร์พระราชามาปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นระบบ คงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็ง และต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระแสทุนนิยม อันส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจ สังคม มีความเปลี่ยนแปลง มองเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาโดยการอาศัยฐานคิดและประสบการณ์ของตนเองให้ประสบผลสำเร็จ อย่างเป็นรูปธรรมสร้างความอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน

1. ความหมายเกี่ยวกับการจัดการตนเอง

สภาองค์กรชุมชน (2551) ได้กล่าวว่า การจัดการตนเองของชุมชนเป็นระบบซึ่งใช้วิธีการแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยคนในชุมชนท้องถิ่น และเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมใช้เวทีพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาของคนในชุมชนท้องถิ่น

ร่วมกัน เป็นระบบการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งมีตัวอย่างของการจัดการตนเองในรูปแบบของสภาองค์กรชุมชน เช่น สภาผู้นำชุมชนตำบลไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

John F. Decker (1982) ได้ให้ความหมายของ การจัดการตนเองว่าต้องไม่ได้เกิดขึ้นจากการถูกควบคุมโดยกฎข้อบังคับที่ถูกกำหนดจากบนลงล่างโดยภาครัฐ แต่ให้ความสำคัญกับการกระทำกิจกรรมของสังคมที่เป็นชุมชนท้องถิ่น (Local Actions) และมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมที่จะนำไปสู่ระบบการสรรค์สร้างรูปแบบและโครงสร้างที่จัดระเบียบขึ้น

Nakagawa-Kogan & Betrus (1984) การจัดการตนเองมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) การรู้คิด (Cognitive) ทฤษฎีกาย-จิต (Psychophysiological) ซึ่งหัวใจสำคัญของการจัดการตนเอง คือ หลักของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีกาย-จิต เนื่องจากเชื่อว่าสามารถเรียนรู้ได้หากมีการเสริมแรงอย่างมีระบบขององค์กรและการปกครองในปัจจุบัน ให้สามารถร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยไม่ต้องให้ใครมาวางแผนให้

Browder and Shapiro (1985) กล่าวว่า การจัดการตนเองเป็นการประเมินความรู้ ทักษะ และความสามารถของตนเองอย่างตรงตามความเป็นจริง โดยมีการตั้งเป้าหมายที่มีความเป็นไปได้ การติดตามความก้าวหน้าในการปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมาย และการสร้างแรงจูงใจเพื่อไปถึงเป้าหมายที่กำหนด รวมทั้งการควบคุมตนเองและตอบสนองต่อผลสะท้อนกลับ โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นรายบุคคล

Kanfer and Gaelick (1986) แนวคิดการจัดการตนเองเป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) เน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลในทุกกระบวนการโดยมีความเชื่อพื้นฐานว่าการที่บุคคลจะปฏิบัติพฤติกรรมใด ๆ ต้องเกิดจากกระบวนการตัดสินใจ ประเมินผลดีผลเสียของการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง มองเห็นคุณค่าของสิ่งที่จะปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะเมื่อประเมินและตัดสินใจแล้วว่าพฤติกรรมนั้น ๆ มีคุณค่าก็จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในการดำรงชีวิตและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป การจัดการตนเองเป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลในทุกกระบวนการ โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่าการที่บุคคลจะปฏิบัติพฤติกรรมใด ๆ ต้องเกิดจากกระบวนการตัดสินใจ ประเมินผลดีผลเสียของการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งใช้วิธีการแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่น และเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมแก้ปัญหาาร่วมกัน และสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ระบบที่ซับซ้อนอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

2. องค์ประกอบของการจัดการตนเอง

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาชิต (2550) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการตนเองไว้ 4 ด้าน คือ 1) การตระหนักในตน (self-awareness) 2) การรับรู้ความสามารถของตน (self-efficacy) 3) การกำกับตนเอง (self-monitoring) และ 4) การปรับพฤติกรรม (behavior modification)

จารุณี ยังสุข (2552) ได้ให้นิยามองค์ประกอบของความสามารถในการจัดการตนเอง ประกอบด้วย 1) ความสามารถในการรู้จักตนเอง 2) ความสามารถในการบริหารเวลา 3) ความสามารถในการบริหารอารมณ์ตนเอง และ 4) การมีวินัยในตนเอง

Gerhardt (2007) ได้สรุปขั้นตอนของการจัดการตนเองไว้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การประเมินตนเอง (self-assessment) เป็นขั้นที่บุคคลค้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างตนเองกับเป้าหมายที่ต้องการบรรลุ 2) การตั้งและแน่วแน่กับเป้าหมาย 3) การตรวจสอบตนเอง (self-monitoring) เป็นขั้นที่บุคคลตรวจสอบตนเองทั้งด้านเวลาและสภาพแวดล้อมที่อาจมีผลต่อการบรรลุเป้าหมาย และ 4) การประเมินตนเอง (self-evaluation) เป็นขั้นที่ประเมินความสำเร็จของตนเอง และมีการปรับเปลี่ยนวิธีการหากจำเป็น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการตนเองมีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารเวลา 2) การควบคุมอารมณ์ 3) การตั้งเป้าหมาย 4) การรับรู้ความสามารถของตน และ 5) การมีแรงจูงใจในตนเอง

3. แนวทางการจัดการตนเองของชุมชน

การจัดการตนเองของชุมชน เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มาใช้ในการจัดการชุมชนในทุกมิติ ทุกด้าน โดยใช้กระบวนการศึกษา เรียนรู้ อย่างเป็นระบบ ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง แต่ยังคงรักษาประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนไว้ รวมถึงสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนไว้ด้วย เพื่อเป็นฐานของชุมชนในการสร้างความเข้มแข็ง ต่อสู้กับกระแสทุนนิยมที่ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจ สังคม มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากขึ้น แนวทางการจัดการจึงต้องเริ่มที่ชุมชนเห็นความสำคัญของปัญหาที่ต้องขับเคลื่อนพลังของชุมชนด้วยตนเอง โดยอาศัยฐานคิดและประสบการณ์ของชุมชนในการสร้างระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทและความรุนแรงของปัญหาในชุมชน พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอกชุมชนในการส่งเสริม สนับสนุน การดำเนินงานของชุมชนให้ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืน หากชุมชนเกิดปัญหา คนในชุมชนจะตระหนักถึงปัญหาที่พวกเขาประสบอยู่ โดยที่เชื่อว่าหากร่วมมือกันกำหนดแนวทางแก้ไข ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมจะสามารถขับเคลื่อนการแก้ปัญหาไปได้ด้วยพลังสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน และดำเนินการด้วยแนวทางประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นหลักโดยเริ่มจากปัญหาที่เกิดขึ้น หรืออยู่ในความสนใจของผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนแล้วขับเคลื่อนไปสู่จุดหมาย คือ การแก้ปัญหาที่นั้น ๆ ได้ ด้วยแนวทางที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง ซึ่งผู้คนในชุมชน

จะมีการพัฒนาจนเกิดความตระหนักและรู้สึกว่ามีอำนาจและความสามารถที่จะจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ด้วยตนเองเป็นพลังภายในที่ทำให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และไม่รู้สึกรู้สีก้อแม้จะยากลำบาก กระบวนการประชาคม คือ เครื่องมือสำคัญที่สร้างความตระหนักและทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกว่าคุณภาพที่จะจัดการกับปัญหาที่ประสบอยู่ได้ด้วยตนเอง (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557: 111-114) โดยมีแนวทางขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชน ที่ถือว่าเป็นฐานของการจัดการตนเองของชุมชนที่สำคัญคือ

1. การเรียนรู้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดเพราะการเรียนรู้จะนำไปสู่ความตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่และสามารถแก้ไขได้ด้วยพลังของคนในชุมชนเอง การเรียนรู้จึงเป็นการเพิ่มอำนาจ (empowerment) ให้แก่คนในชุมชนโดยตรง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีทั้งรูปแบบการอบรมอย่างเป็นทางการและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านเวทีพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการภายในชุมชน เพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการจริง ๆ ของชุมชนเองแล้วหาแนวทางการทำงานที่จะจัดการปัญหาที่เหมาะสมร่วมกัน

2. เวทีประชาคมเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการตัดสินใจและกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนจึงควรมีการทำประชาคมกันอย่างสม่ำเสมอ 1-2 ครั้ง/เดือน เพื่อการพูดคุย ที่ไม่เป็นการพูดคุยที่ทุกคนมีโอกาสได้พูดและรับฟังเสียงของทุกคนเพื่อร่วมมือกันในการหาทางแก้ไขปัญหา

3. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นรากฐานสำคัญที่จะยอมรับว่าแต่ละคนในชุมชนมีสิ่งที่มีความสำคัญที่จะให้และเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ การที่มีส่วนร่วมก็เพราะตระหนักว่าเรามีสิ่งที่จะให้แก่ส่วนรวมไม่ว่าสิ่งนั้นจะเล็กน้อยหรือสำคัญมากน้อยเพียงใดก็ตาม ซึ่งเกิดจากการได้เรียนรู้จนเข้าใจปัญหาและเป้าหมายของชุมชน ทำให้อยากมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหานั้น ๆ

4. พลังสามัคคีและความผูกพันกันของคนในชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทั้งความสัมพันธ์แนวตั้ง เช่น แบบเครือญาติตามลำดับอาวุโส และแบบอุปถัมภ์กับความสัมพันธ์แนวราบ เป็นความสัมพันธ์บนฐานความเสมอภาคมีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเอื้อต่อการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ แต่หากแม้มีฐานของความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างต่างกันไปก็ไม่ประสบปัญหาในการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ

5. ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการจัดการชุมชนท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำมีบทบาทสำคัญมากในการขับเคลื่อนคนและงานไปสู่เป้าหมายด้วยการทำงานหนัก โปร่งใสมีวิสัยทัศน์เป็นธรรมและมีความอดทนสูง

โกวิท พวงงาม (2553: 385-412) จำแนกแนวทางการจัดการตนเองของชุมชน ได้เป็น 5 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านแผนชุมชน ที่ใช้เป็นเครื่องสำคัญในการเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการพัฒนาของชุมชน โดยแผนชุมชนนั้นเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ครอบคลุมในทุกด้าน
2. มิติด้านการเกษตร เป็นการสร้างอำนาจโดยการรวมกลุ่มองค์กรชุมชน เป็นภาคประชาสังคม ที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และการจัดการกับปัญหาของชุมชน
3. มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการดำเนินงานรูปแบบของกลุ่มอนุรักษ์ เพื่อรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยาวนาน
4. มิติด้านการเงินชุมชน โดยการสร้างแหล่งเงินทุนของชุมชนขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน ภายในชุมชน ลดปัญหาความยากจน และแก้ไขปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ให้สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
5. มิติด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศักยภาพ และความสามารถของชุมชนในการดำเนินชีวิต โดยไม่คล้อยไปตาม

โกวิท พวงงาม (2553: 636-648) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการตนเอง และเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ด้วยแนวทางการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย

1. กลไกหลักในการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น 3 กลไกหลัก ได้แก่ แกนนำและอาสาสมัคร สมาชิกกลุ่ม สภาผู้นำและกรรมการ
2. หลักการที่ใช้ในการจัดการตนเอง 6 หลักการ ได้แก่ หลักความเป็นประชาธิปไตยชุมชน หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่นสูง หลักการทำอะไรทำพื้นที่ หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมให้เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม หลักการกระจายความรับผิดชอบและมีอิสระทางความคิด และหลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชน
3. กระบวนการที่ใช้ในการจัดการตนเอง 6 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการกลุ่มที่เข้มแข็งและต่อเนื่อง กระบวนการตรวจสอบโดยเครือข่ายที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง กระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการตนเอง 7 เครื่องมือ ได้แก่ ศิล 5 ระบบเครือข่ายดี คู่บ้านโนน บ้าน กลุ่มบ้านละแวกบ้าน แผนชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน หรือเครือข่ายชุมชน กฎ ระเบียบ กติกาที่ชัดเจน ข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการตนเองเกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน ในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยอาศัยพลังจากกระบวนการรวมกลุ่ม และการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน ที่เห็นถึงความสำคัญหรือความจำเป็นในการ

ร่วมมือกันในการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่จุดหมายร่วมกัน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ โดยอาศัยฐานคิด และประสบการณ์ของชุมชนในการสร้างระบบการบริหารจัดการตนเองที่เหมาะสมกับพื้นที่ และความรุนแรงของปัญหาในชุมชนให้ประสบผลสำเร็จและเกิดประโยชน์ร่วมกัน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์กรมหาชน (2554: 7) กล่าวว่า เกณฑ์ชี้วัดพื้นที่จัดการตนเอง มีดังต่อไปนี้

1. ชุมชนมีเป้าหมายทิศทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
2. มีระบบข้อมูล ฐานข้อมูล ที่สำคัญของชุมชนที่สามารถนำไปจัดทำผังพื้นที่ทำแผนพัฒนาตนเองและสื่อสารกับสาธารณะ
3. มีแผนของชุมชนที่เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล ทั้งระยะสั้นระยะกลาง และระยะยาวที่ครอบคลุมทุกด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ เด็ก/เยาวชน ยาเสพติด และได้รับการบรรจุเข้าแผนของท้องถิ่นและมีการปฏิบัติตามแผน
4. ปัญหาของคนในพื้นที่ได้รับการยกระดับเชื่อมโยงและถูกจัดการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ชุมชนตระหนักเรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานพัฒนาและติดตามตรวจสอบ รวมถึงโครงการของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน
5. มีรูปธรรมการจัดการปัญหาในชุมชนโดยมีชุมชนเป็นแกนหลักมีประเด็นงานพัฒนาที่ครอบคลุมทุกเรื่อง และมีองค์กรชุมชนที่หลากหลายเป็นพื้นฐานของการทำงานพัฒนา
6. ชุมชนมีการจัดการโดยชุมชน มีการจัดการทุนชุมชน ทั้งทุนทรัพยากร ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนเงิน ทุนภูมิปัญญา ระบบสวัสดิการมีความมั่นคงทางอาหาร มีแหล่งพลังงานเพียงพอต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืน
7. มีการจัดความสัมพันธ์ของขบวนชุมชนท้องถิ่นระดับท้องถิ่น ที่มีความร่วมมือกันหลายฝ่าย และทำงานร่วมกันได้
8. ชุมชนรักการเรียนรู้ มีฐานการเรียนรู้ระดับตำบล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและมีระบบการจัดการความรู้ ชุดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาบูรณาการพื้นที่ และบทเรียนและสื่อสารสู่ชุมชนและสาธารณะ
9. คนในชุมชนมีความสุขมีความเป็นเจ้าของชุมชน มีระเบียบ/กติกาการอยู่ร่วมกัน และมีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
10. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยงเครือข่ายพนักงานกำลังชุมชนทุกระดับ และมีระบบการสร้างและพัฒนาคนจากรุ่นสู่รุ่นมีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดเจตนารมณ์
11. มีระบบธรรมาภิบาล ความน่าเชื่อถือในการดำเนินงานและมีระบบการตรวจสอบการทำงานของชุมชนเอง

โดยสรุป การจัดการตนเองต้องมีการจัดการชีวิตให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม มีระบบการจัดการให้เกิดความสัมพันธ์ของทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งทุนทางสังคม

ทุนทรัพยากร ทุนที่เป็นตัวเงิน เพื่อเอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมที่เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืนยาวนานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดการอยู่ดีมีสุข

การที่แนวคิดเรื่องการอยู่ดีมีสุขได้รับการนำไปไว้ในแนวคิดการพัฒนา ทำให้แนวคิดการอยู่ดีมีสุขถูกกำหนดขึ้นใช้ในการพัฒนา ในทางปฏิบัติแล้วแนวทางในการพัฒนาของประเทศ ก็ยังไม่ได้ปรับเปลี่ยนไปจากแนวทางกระแสหลัก

1. ความสำคัญของการอยู่ดีมีสุข

มนตรีภัสสรณ์ พิพัฒน์เตชากร (2552) กล่าวว่า ภาวะอยู่ดีมีสุขด้านครอบครัว โดยการอมรบริญญ์คุณคนในครอบครัวอย่างใกล้ชิดให้เป็นคนดี สนับสนุนให้มีการศึกษาสูง หัวหน้าครอบครัวมีอาชีพมั่นคง รวมถึงการมีสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว ทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่นและการมีกิจกรรมนันทนาการภายในครอบครัว ทำให้ลดภาวะความเสี่ยงที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว รวมถึงการพึ่งตนเองของครอบครัวจะทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ และการที่สมาชิกในครอบครัวไม่มีปัญหาความขัดแย้งกับเพื่อนบ้านและชุมชนจะทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ลักเบญญา จิรวุฒิวงษ์ชัย (2557) กล่าวว่า ความอยู่ดีมีสุขจะต้องรวมเอาประเด็นคำถามทางจริยธรรมเข้ามาไว้ด้วยนั้น ทำให้ความหมายของความอยู่ดีมีสุขเป็นเรื่องของ “คุณค่าและเป้าหมาย” คุณค่าดังกล่าวนี้ ก็คือสิ่งที่ดีที่มนุษย์แสวงหา เมื่อมาถึงตรงนี้เราพบว่า สิ่งที่มนุษย์ปัจเจกปรารถนาจะมีความแตกต่างกันไป หรือสิ่งที่ดีที่พึงปรารถนาของแต่ละชุมชน สังคม ย่อมมีความผันแปรแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคมและวัฒนธรรม ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ทำให้ความอยู่ดีมีสุข (หรือคำว่าการพัฒนา) ไม่อาจจะใช้มาตรฐานอันเดียวในการตัดสิน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากว่ามนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตหรือชุมชนย่อมมีอิทธิพลเหนือปัจเจกอื่นด้วย ดังนั้นในแง่นี้มนุษย์ก็จำเป็นต้องมีคุณค่าและเป้าหมายร่วม (universal values and goals) ในเรื่องนี้ Goulet (1971) เสนอว่า มีคุณค่าร่วมสามประการที่ได้รับการยอมรับทั่วไปและสังคมมนุษย์มีเหมือนกันคือ ประการแรก คุณค่าเกี่ยวกับการดำรงชีวิต หรือการที่จะมีชีวิตอยู่รอด (life sustenance) ประการที่สอง คุณค่าเกี่ยวกับการได้รับการยอมรับนับถือ หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (esteem) ประการสุดท้าย เป็นคุณค่าเกี่ยวกับเสรีภาพ (freedom) รายได้ทำให้ปัจเจกบุคคลหาซื้อสินค้าและบริการ ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสำเร็จในรูปแบบต่าง ๆ กัน แต่เชื่อว่าทุกคนจะสามารถแปลงการเป็นเจ้าของสินค้าและบริการนั้นให้เป็นความสำเร็จได้เท่าเทียมกัน โดยสรุปเมื่อพูดถึงความอยู่ดีมีสุขต้องมุ่งไปที่ความสำเร็จของบุคคลเป็นสำคัญ การมีรายได้สูงขึ้นย่อมแสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นต้องมีความสามารถสูงด้วย หรือประชาชนในประเทศที่ร่ำรวยย่อมมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีกว่าประชาชนในประเทศที่ยากจน

แต่ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ปัจจัย ดังกล่าวไม่ใช่เรื่องที่เข้าใจง่ายอย่างที่คิด ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ประเทศหนึ่ง ประสบความสำเร็จในการลดอัตราการตายของประชากรลงมากจนมีผลทำให้รายได้ต่อหัวของประชากรลดลง ด้วยเหตุที่มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นจากอัตราการตายที่ลดลง เราไม่สามารถระบุได้ว่า มาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนในประเทศดังกล่าวดีขึ้นหรือเลวลง เราคงจะไม่ได้คำตอบในประเด็นนี้ชัดเจน กล่าวคือระดับรายได้ต่อหัวที่ลดลงส่งผลให้ประเทศนั้นยากจนลง แต่ในขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าประเทศนั้นได้มีการพัฒนาอายุขัยเฉลี่ยของประชาชนให้ยืนยาวขึ้น ตัวอย่างนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างรายได้และขีดความสามารถของประชาชน

ความจริงแล้วคำว่า “ความอยู่ดีมีสุข” นี้มีใช้คำซึ่งประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่แต่ได้มีการกล่าวถึงมานานแล้วและอาจสามารถสืบย้อนกลับไปถึงยุคของนักปรัชญาอย่าง Jeremy Bentham (1748-1832) ในขณะที่ปัจจุบันได้มีการนำเอาแนวคิดความอยู่ดีมีสุขมาใช้ในหลายสาขาวิชา ในปี 2544 ได้มีกลุ่มนักวิชาการรวมตัวกันภายใต้กลุ่มวิจัยที่ชื่อว่า “Research Group on Wellbeing in Developing Countries” นำโดย Allister McGregor และได้ตีพิมพ์หนังสือออกมาหลายเล่ม โดยให้ความหมายของความอยู่ดีมีสุขว่า คือ “เงื่อนไขและภาวะของสังคมที่เอื้ออำนวยให้มนุษย์สามารถแสวงหาและบรรลุถึงสิ่งที่เขาปรารถนา โดยที่การกระทำของเขาเองไม่ได้ลดทอนความอยู่ดีมีสุขของผู้อื่น” (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2549)

2. องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข

วรวิฑูมิ ทาอูโมงค์ (2554) กล่าวว่า การวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขสามารถแบ่งการวัดออกมาเป็นด้านที่ใกล้เคียงกันแบ่งเป็น 5 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ
เริงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว (2551) กล่าวว่า การวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขสามารถแบ่งการวัดออกมาเป็น 6 ด้าน คือ เศรษฐกิจ ครอบครัว สุขภาพ สังคมและ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและสวัสดิการ สังคมและธรรมาภิบาล

Des Gasper (2004) ได้แยกองค์ประกอบหรือมิติของความอยู่ดีมีสุขว่ามีความหมายในแง่ต่าง ๆ 6 ด้าน คือ 1) ความพึงพอใจ (pleasure or satisfaction) 2) การได้รับหรือบรรลุในสิ่งที่ชอบ (preference fulfillment) 3) เสรีภาพของการเลือกใช้ชีวิต (free choice) 4) ความมั่งคั่ง (opulence) 5) การบรรลุถึงคุณค่าบางอย่าง ซึ่งเป็นอิสระหรืออยู่นอกเหนือจากตัวบุคคล อย่างเช่นการมีสุขภาพดี เป็นต้น และ 6) การถือครองหรือเป็นเจ้าของทรัพยากรหรือทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดโอกาส ศักยภาพหรือความสามารถในการบรรลุเป้าหมาย

นานัค คักวานี (2561) ผู้เชี่ยวชาญ ADB ซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่กองประเมินผล การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติภายใต้โครงการศึกษาจัดทำเครื่องชี้วัดเพื่อการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาฯ ได้มีการแจกแจงองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขออกเป็น 7 ด้าน ซึ่งมีความครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิต ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 คือ ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ ซึ่งยังประกอบด้วย องค์ประกอบย่อยอีก 4 ด้านคือ ความยืนยาวของอายุ การปลอดจากโรคภัยไข้เจ็บ โภชนาการ และการให้บริการสาธารณสุข

องค์ประกอบที่ 2 คือ การศึกษา ซึ่งครอบคลุมสาระต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนรู้ ความรู้พื้นฐาน และทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการเข้าถึงบริการและคุณภาพการศึกษา

องค์ประกอบที่ 3 คือ ชีวิตการทำงานเนื่องจากประชาชนจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับการทำงาน การพิจารณาสภาพแวดล้อมการทำงานจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมาก และชีวิตการทำงานที่มีคุณภาพก็จะเกี่ยวข้องกับการจ้างงานและความพอใจในค่าจ้างที่ได้รับ องค์ประกอบด้านนี้ยังรวมถึงปัจจัยองค์ประกอบย่อยในด้านการใช้แรงงานเด็ก ผู้หญิง และระบบประกันสังคมด้วย

องค์ประกอบที่ 4 คือ ชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” โครงสร้างและขนาดของครอบครัวเป็นตัวกำหนดระดับความเป็นอยู่ของสมาชิกแต่ละคน ครอบครัวที่มีความรักความอบอุ่น ต้องรับรู้ความต้องการของสมาชิกแต่ละคน และดูแลสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ

องค์ประกอบที่ 5 คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความยากจน การกระจายรายได้ และสวัสดิการเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายความอยู่ดีมีสุข ฉะนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความอยู่ดีมีสุข การมีปัญหาความยากจนที่รุนแรงและความไม่เท่าเทียมกัน ด้านรายได้ในระดับสูงสะท้อน “การอยู่อย่างมีทุกข์” ในสังคม ประเด็นเหล่านี้จึงนับเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของเครื่องชี้วัด “ความอยู่ดีมีสุข” ด้วย

องค์ประกอบที่ 6 คือ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์ประกอบนี้รวมถึงประเด็นสภาพแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย การอนามัยแวดล้อม ตลอดจนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะจากปัญหาอาชญากรรม

องค์ประกอบที่ 7 คือ ด้านประชาธิปไตย หมายถึง ความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับประชาชน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันจะนำมาซึ่ง “ความอยู่ดีมีสุข” การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มพูนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์ให้เต็มขีดความสามารถเป็นเครื่องมือของการยกระดับความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบนี้จะรวมประเด็นเรื่อง ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพทางการเมือง รวมทั้งการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ

สรุปได้ว่า ความอยู่ดีมีสุขเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในสังคมที่ประชากรส่วนใหญ่มีความอยู่ดีมีสุข สังคมก็จะมีความมั่นคง ประชากรในสังคมก็จะเกิดการพัฒนาเกิดความยั่งยืน การวัดค่าความอยู่ดีมีสุขจะใช้ดัชนีความอยู่ดีมีสุขเป็นเครื่องมือในการวัดมูลค่า ในอดีตดัชนีความอยู่ดีมีสุขถูกให้ความหมายและประเมินในรูปแบบสัญลักษณ์เชิงคุณค่า

แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

ความพึงพอใจเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จของงานที่บรรลุเป้าหมายที่มีประสิทธิภาพ อันเป็นผลจากการได้รับการตอบสนองต่อแรงจูงใจหรือความต้องการของแต่ละบุคคลในแนวทางที่เขาประสงค์

1. ความหมายของความพึงพอใจ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้กล่าวถึง ความหมายของคำว่า ความพึงพอใจ ดังนี้ คำว่า “พึง” เป็นคำกริยาอื่น หมายความว่า ยอมตาม เช่น พึงใจ และคำว่า “พอใจ” หมายถึง สมชอบ ชอบใจ

กชกร เป้าสุวรรณ และคณะ (2550) ได้กล่าวถึง ความหมายของความพึงพอใจว่า สิ่งที่เราจะเป็นไปตามความต้องการ ความพึงพอใจเป็นผลของการแสดงออกของทัศนคติของบุคคลอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นความรู้สึกเอนเอียงของจิตใจที่มีประสบการณ์ที่มนุษย์เราได้รับอาจจะมากหรือน้อยก็ได้ และเป็นความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ แต่เมื่อได้สิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการหรือทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้จะเกิดความรู้สึกบวก เป็นความรู้สึกที่พึงพอใจ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าสิ่งนั้นสร้างความรู้สึกผิดหวังจะทำให้เกิดความรู้สึกทางลบ เป็นความรู้สึกไม่พึงพอใจ

วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร (2551: 9) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นการให้ค่าความรู้สึกของเรา และมีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความหมายของสภาพแวดล้อม ค่าความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสภาพแวดล้อมจะแตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกเลว ดี พอใจ ไม่พอใจ สนใจ ไม่สนใจ เป็นต้น

จรัส โพธิ์จันทร์ (2553: 17) ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจว่าเป็นความรู้สึกของบุคคลต่อ หน่วยงาน ซึ่งอาจเป็นความรู้สึกทางบวก ทางเป็นกลาง หรือทางลบ ความรู้สึกเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือ หากความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางบวกการปฏิบัติหน้าที่จะมีประสิทธิภาพสูง แต่หากความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางลบการปฏิบัติหน้าที่จะมีประสิทธิภาพต่ำ

Applewhite (1965) ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจ เป็นความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลในการปฏิบัติงาน ซึ่งรวมไปถึงความพึงพอใจเป็นความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลในการปฏิบัติงาน ซึ่งรวมไปถึงความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมทางกายภาพด้วย การมีความสุขที่ทำงานร่วมกับคนอื่นที่เข้ากันได้มีทัศนคติที่ดีต่องานด้วย

Good (1973) ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจ หมายถึงสภาพหรือระดับความพึงพอใจที่เป็นผลมาจากความสนใจ และเจตคติของบุคคลที่มีต่องาน

จากการศึกษาผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความหมายของความพึงพอใจ คือความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งสามารถเป็นไปได้ในทางที่ดีหรือไม่ดี หรือในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการแก่บุคคลนั้น

2. ความสำคัญของความพึงพอใจ

ปภาวดี ดุยจินดา (2540: 530-531) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ ความพึงพอใจ ในการปฏิบัติงานไว้ดังนี้

1. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิต กล่าวคือ การทำงานเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของบุคคลและในขณะเดียวกันชีวิตในการทำงานต้องเป็นชีวิตที่มีคุณภาพด้วย ดังนั้น ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานจึงช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิต

2. ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานช่วยป้องกันการห่างเหินจากงาน กล่าวคือ ในการทำงาน ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเกิดขึ้นได้เสมอ เป็นความสุขของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติงาน และได้รับผลตอบแทน คือ ผลที่เป็นความพึงพอใจที่ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน

สาโรช ไสยสมบัติ (2543: 15) ความพอใจ เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้ ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นงานที่เกี่ยวกับการให้บริการ นอกจากผู้บริหารจะดำเนินการให้ผู้มาใช้บริการเกิดความพึงพอใจด้วย เพราะความเจริญก้าวหน้าของงานบริการมีปัจจัยสำคัญ ประการแรกที่เป็นตัวบ่งชี้คือ จำนวนผู้มาใช้บริการ ดังนั้น ผู้บริการที่ชาญฉลาดจึงควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งถึงปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกิดความพึงพอใจทั้งผู้ปฏิบัติงานและผู้มาใช้บริการ เพื่อให้แนวทางในการบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

อเนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อดุลพัฒนกิจ (2548: 172) ความพึงพอใจจึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่

1. ความสำคัญของความพึงพอใจต่อผู้ให้บริการ เป็นสิ่งที่ผู้ให้บริการจะต้องคำนึงถึงในการจัดให้เกิดการบริการแก่ผู้มารับบริการโดยต้องยึดถือสิ่งต่อไปนี้

1.1 ความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของการบริการ รูปแบบบริการที่ดีจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของผู้รับบริการได้ โดยผู้ให้บริการจะต้องทำการสำรวจหรือศึกษาความต้องการของกลุ่มผู้รับบริการเป้าหมายเสียก่อน จากนั้นจึงจะสามารถกำหนดรูปแบบการบริการที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการบริการที่ประทับใจ

1.2 ความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นตัวแปรสำคัญในการประเมินคุณภาพของการบริการ เนื่องจากเป็นเกณฑ์ที่ชัดเจนและส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของผู้รับบริการ

1.3 ความสำคัญของความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานเป็นตัวชี้คุณภาพและความสำเร็จของงานบริการ เนื่องจากการบริการจะดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับผู้ให้บริการ ซึ่งการปฏิบัติงานบริการจะมีคุณภาพนั้น ผู้ให้บริการจะต้องมีความพึงพอใจในงานของตน จึงจะทุ่มเทในการทำงานและเป็นสิ่งที่จะนำไปสู่ความพึงพอใจของผู้รับบริการ และสุดท้ายจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจบริการของกิจการบริการด้วย

2. ความสำคัญของความพึงพอใจต่อผู้รับบริการ เป็นสิ่งที่ผู้รับบริการจะได้จากการมารับบริการนั้น โดยผู้รับบริการมุ่งหวังความรวดเร็ว ความสะดวกสบายและคุณภาพการบริการที่ดี ดังนั้นความพึงพอใจจึงเป็นตัวผลักดันคุณภาพของการบริการของผู้ให้บริการนั่นเอง

2.1 ความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นตัวผลักดันคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้รับบริการเอง ผู้รับบริการมุ่งหวังการได้รับบริการที่ดีเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของตนเองจากการได้รับบริการต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว รับประทานอาหาร พักค้างแรม เป็นต้น ความพึงพอใจที่ได้จากการไปรับบริการนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ประกอบการบริการจะต้องตระหนักถึงและจัดให้มีทำให้เกิดการแข่งขันนำเสนอสิ่งที่ดีกว่าแก่ผู้รับบริการ ผลสุดท้ายก็คือผู้รับบริการจะได้รับการบริการที่ดีมีคุณภาพมากขึ้นไปเรื่อย ๆ นั่นเอง

2.2 ความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานบริการช่วยพัฒนาคุณภาพของงานบริการและอาชีพบริการ เนื่องจากผู้ให้บริการที่มีความพึงพอใจในการทำงานจะทำงานด้วยความเต็มใจทุ่มเทสร้างสรรค์ และส่งเสริมมาตรฐานในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ ส่งผลให้คุณภาพในการบริการสูงขึ้น และงานบริการกลายเป็นงานที่แพร่หลายมากขึ้น

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจมีความสำคัญต่อบุคคล ต่องานและหน่วยงาน ทำให้เป็นสุข เกิดแรงจูงใจและกำลังใจที่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น รวมถึงให้บุคคลแสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ทำให้งานบังเกิดความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน

3. ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ

Hilgard (1971, 304-305) กล่าวว่า สิ่งจูงใจ (incentive) ที่ทำให้เกิดความพึงพอใจเป็นสิ่งจูงใจทางบวก (positive incentive) ซึ่งได้แก่ กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมทางวัตถุที่จะสร้างความพึงพอใจตามเงื่อนไขของความต้องการ เช่น อาหาร เป็นสิ่งจูงใจที่สร้างความพึงพอใจต่อแรงขับ (drives) เกี่ยวกับความหิวน้ำเป็นสิ่งจูงใจทางบวกก็ไม่ได้สร้างความพอใจต่อความต้องการทางกายภาพ แต่อาจเกิดจากสาเหตุเฉพาะตัวของบุคคล เช่น รสอาหาร อาจเป็นความพึงพอใจของแต่ละบุคคล แม้ว่าจะไม่ได้ให้คุณค่าทางอาหาร

Shelly (1975, 252-268) ได้ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ สรุปได้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกสองแบบของมนุษย์ คือ ความรู้สึกทางบวกและความรู้สึกทางลบ ความรู้สึกทางบวกเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความสุข ความรู้สึกนี้เป็นความรู้สึกที่แตกต่าง จากความรู้สึกทางบวกอื่น ๆ กล่าวคือเป็นความรู้สึกที่มีระบบย้อนกลับ ความสุขสามารถทำให้เกิดความสุขหรือความรู้สึกทางบวกเพิ่มขึ้นได้อีก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความสุขเป็นความรู้สึกที่สลับซับซ้อนและความสุขนี้จะมีผลต่อบุคคลมากกว่าความรู้สึกทางบวกอื่น ๆ

Kotler (2000: 36) กล่าวไว้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกยินดีหรือผิดหวังของบุคคล จากการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ได้รับ (perceived) กับความคาดหวัง (expectations) ของเขา ถ้าสิ่งที่ได้รับไม่เพียงพอหรือต่ำกว่าความคาดหวังลูกค้าก็ไม่พอใจ (dissatisfied) ถ้าสิ่งที่ได้รับเป็นไปตามคาดหวังลูกค้าก็เกิดความพึงพอใจ (satisfied)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีความพึงพอใจได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ว่ามีความต้องการอย่างไร และเมื่อความต้องการขั้นต้นได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จึงจะมีความต้องการในลำดับขั้นที่สูงขึ้นต่อไป ดังนั้นในการสร้างความพึงพอใจนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาและพิจารณาถึงความต้องการพื้นฐานด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top-down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom-up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Oakley (1984: 17) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้เกี่ยวข้องกับอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนา

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

ประพันธ์พงษ์ ชินพงษ์ (2551: 9) การมีส่วนร่วม หมายถึง ผลจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางการเปลี่ยนแปลง ความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะมากพองจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ ต้องเป็นการเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติ ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวที่ทำให้การปฏิบัติการบรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2551: 30) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรม ตั้งแต่การศึกษาปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหา และการประเมินร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม คือ หลักร่วมคิดร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผิดชอบ

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552: 195) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วย

ตนเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

กฤษฎาภรณ์ ยูงทอง (2555: 14) การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการนี้ตั้งแต่แรกจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเรียนรู้การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

Erwin & William (1976: 116) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาาร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์การและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

สรุปจากข้อความข้างต้นได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การเข้าถึงของสมาชิกในชุมชนที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการรับรู้ในการแสดงความคิดเห็น ในการตัดสินใจ ในการดำเนินงาน ในการประเมินผล และในการรับผลประโยชน์นั้น

2. ประเภทการมีส่วนร่วม

Cohen and Uphoff (1981: 6) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการโดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

Reeder (1974: 39) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547: 18-23) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนแบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบใน

ผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตาม จุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำที่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

3. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

ประยูร ศรีประสาธน์ (2542: 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมมีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2547) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจ สังคมไทย” สรุปการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมองมาจาก เบื้องบนหรือมาจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม
2. การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยที่รัฐคอย ช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547: 18-23) การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการโดยมีปัจจัยพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพันความเสน่หา

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2546: 114) ได้สรุปว่าปัจจัย การมีส่วนร่วมมี 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมใน การพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาท โดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

Koufman (1949: 7) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ ดังนี้

1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
3. การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร
4. ความผูกพันและความสนใจ

4. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

อภิญา กังสนารักษ์ (2544 : 14 -15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมตัดสินใจ กำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ
3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

โกวิท พวงงาม (2545: 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว

การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจจะประสบความยากลำบาก

สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545: 116) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

3. ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากรวัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

5. ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2546: 114) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนด

นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุม ประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546: 17) ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไปว่า แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้
2. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
3. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดยแบ่งเป็น 3 กรณี แล้วแต่กิจกรรมที่ตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้

3.1 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ

3.2 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ

3.3 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ

4. การมีส่วนร่วมทำกิจกรรม คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
5. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ

อคิน รพีพัฒน์ (2547: 49) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2547: 24) ได้สรุปและนำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 มีขั้นตอนดังนี้ 1) การคิด 2) การตัดสินใจ 3) การวางแผน 4) การลงมือปฏิบัติ

ลักษณะที่ 2 มีขั้นตอนดังนี้ 1) การกำหนดปัญหา 2) การวางแผน 3) การดำเนินงาน 4) การ ประเมินผล 5) การบำรุงรักษาและพัฒนาให้คงไว้

วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพิณีจ (2541) ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ ดังนี้

รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาตนเอง เกิดจากความสามารถและความต้องการของคนใน ชุมชน ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของสมาชิกใน ชุมชน โดยมีกระบวนการดำเนินการ คือ

1. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ปัญหาชุมชน
2. หาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
3. ดำเนินการสร้างกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีอยู่

4. ประเมินผลกิจกรรม

ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น

พงษ์ธร ธัญญศิริ (2552: 32) ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมไว้ 7 ขั้นตอน

1. ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง
2. วางแผนแก้ไขปัญหาเป็นเรื่อง ๆ
3. ร่วมระดมความคิดถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหานั้น

4. ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

5. ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

6. ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

7. ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

Fornaroff (1980: 104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล

2. การดำเนินงาน ด้วยการสร้างความคุ้นเคยร่วมกันในระยะการศึกษาความต้องการของชุมชน ด้วยทักษะในด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดความรับรู้และความต้องการของชุมชน

3. การใช้บริการจากโครงการ เป็นการมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมภายในชุมชน เรื่องของวิชาชีพการเกษตร การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การรักษาสุขภาพภายในชุมชน

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนของรัฐวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ชุมชน เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน

Schuler (1990: 30-31) กล่าวถึงการแบ่งกระบวนการการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ตามความเหมาะสมของบุคคลในชุมชนที่เข้ามามีหน้าที่รับผิดชอบงานภายในชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ มีการสร้างประสบการณ์กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อชุมชนและมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ การใช้ทรัพยากรภายในชุมชนเพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อการสนับสนุนโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ติดตามและประเมินผลงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทัน่วงที่

จากขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข
2. ตัดสินใจกำหนดความต้องการ
3. ลำดับความสำคัญ
4. วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร
5. ดำเนินงานตามโครงการ และ/หรือสนับสนุนการดำเนินงาน
6. ประเมินผล

5. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)

การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าประสงค์โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมิทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำไม่มีกิจไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้นการสร้างผู้นำที่ดีย่อมจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดีนั่นเอง

ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ยั่งยืนเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบแบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามผลของความร่วมมือยังไม่มีระบบใดที่ดีที่สุดในเรื่องการใช้บริหาร เพราะธรรมชาติของคนถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจ ไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็ไม่เป็นไปตามนโยบายและความจำเป็นของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหาร เป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร (2532: 362) หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนมี ดังนี้

1. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล
2. หลักการขจัดความขัดแย้ง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิด จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

3. หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ร่วมสนับสนุนนโยบาย และเป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

4. การให้การศึกษอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิดของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษอบรม โดยให้ประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงานและนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

5. หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้

6. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545: 118) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการคือ

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1.1 จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

1.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

1.3 อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

1.4 ลงมือปฏิบัติจริง

1.5 ถ่ายถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่เหมาะสม

2. การพัฒนาผู้นำเครือข่ายเพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความสามารถที่มีจะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหาหรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

2.1 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2.2 สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

2.3 แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

โกวิท พงงาม (2545: 11) กรรณวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้หลายวิธีที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. การเข้าร่วมประชุมอภิปราย เป็นการเข้าร่วมอภิปรายหรือเนื้อหาสาระของแผนงานหรือโครงการพัฒนาเพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน
2. การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามวิถีทางประชาธิปไตยเพื่อให้ทราบถึงผลดีผลเสียในกรณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อความเป็นอยู่ของเขา
3. การให้คำปรึกษาแนะนำ ประชาชนต้องร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการ บริหารโครงการ เพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงของประชาชนที่ถูกผลกระทบเข้ามีส่วนร่วม รับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนด้วย
4. การสำรวจ เป็นวิธีการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างทั่วถึง
5. การประสานงานร่วม เป็นกรรมวิธีที่ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหาร
6. การจัดทัศนศึกษา เป็นการให้ประชาชนได้เข้าร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ จุดดำเนินการก่อนให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง
7. การสัมภาษณ์หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ รวมทั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น
8. การไต่สวนสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎระเบียบในประเด็นต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม
9. การสาธิต เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึงและชัดเจนอันจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม
10. การรายงานผล เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจต่อโครงการอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไขได้ทันที่

จากการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตใต้สำนึกที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้นต้องทำให้ชุมชนระลึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน ส่วนการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแท้จริง สิ่งสำคัญคือการรับข้อมูลข่าวสารต้องทั่วถึงและจะเกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ

คำว่า รูปแบบ เป็นคำที่เข้ามามีบทบาทในการทำวิจัยและวิทยานิพนธ์ของนิสิต นักศึกษาเพิ่มมากขึ้นโดยใช้คำว่า รูปแบบ ต้นแบบ แบบแผน แบบจำลอง เป็นต้น มาใช้ในงานวิจัย

1. ความหมายของรูปแบบ

ความหมายของรูปแบบ คำว่า รูปแบบตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า โมเดล (Model) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของรูปแบบที่น่าสนใจเอาไว้ ดังนี้

ศุภลักษณ์ เศษระพานิช (2544: 15) ได้ให้นิยามรูปแบบว่า หมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้น เพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งและแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย

เบญจพร แก้วมีศรี (2545: 89) ได้กล่าวว่า รูปแบบหมายถึงตัวแทนของความเป็นจริงในการทำให้ความสลับซับซ้อนสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นการสะท้อนบางส่วนของปรากฏการณ์ออกมาให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องถึงความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน การเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องมาไว้ด้วยกัน โดยจะต้องใช้ข้อมูล เหตุผลและฐานคติมาประกอบ การแสดงรูปแบบสามารถทำได้ หลายลักษณะ ตั้งแต่กายภาพซึ่งเป็นรูปแบบของวัตถุและรูปแบบเชิงคุณลักษณะที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ด้านภาษาหรือสัญลักษณ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รูปแบบอย่างง่ายหรือย่อส่วน (Simplified form) ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจง่ายขึ้น หรือในบางกรณีอาจใช้ประโยชน์ในการพยากรณ์ปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปหรือเป็นแบบจำลอง แบบแผนหรือโครงสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อทดแทนสภาพความเป็นจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบนั้น ๆ

ทิตินา แคมมณี (2545: 1-6) ให้ความหมายของรูปแบบ หมายถึง สภาพลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ ดังนั้น รูปแบบจึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๆ 4 ประการ ได้แก่ มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบ การสอนนั้น ๆ มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ และมีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

มยุรี อนุมานราชธน (2547: 47) กล่าวว่ารูปแบบ หมายถึงกรอบแนวความคิดพื้นฐานของสิ่งที่เป็นจริงของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง เพื่อใช้อธิบายเหตุการณ์ในรูปแบบที่ปรากฏให้เห็นว่าอะไรเกิดขึ้น ทำไมจึงเกิดสิ่งนั้น และสิ่งนั้นจะก่อผลอะไรบ้าง รูปแบบมักแสดงความสัมพันธ์ให้เห็นเป็นรูปเป็นร่าง ทฤษฎีส่วนใหญ่มักถูกพัฒนา มาจากรูปแบบที่ได้รับการทดสอบแล้ว รูปแบบมีความหมายที่แตกต่างจากทฤษฎี เพราะรูปแบบยังไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ได้พิสูจน์แล้ว รูปแบบยังเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยพยายาม วิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกันขององค์ประกอบอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะนำเสนอรูปแบบมาใช้ประโยชน์

Good (1973: 16) ได้รวบรวมความหมาย ของรูปแบบไว้ในพจนานุกรมการศึกษาสี่ประการ คือ 1) เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ 2) เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น การออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ เป็นต้น 3) เป็นแผนภูมิหรือรูปสมมติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการหรือแนวคิดและ 4) เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมตัวกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

Forces and Richer (1973: 5) ให้ความหมายว่า รูปแบบหมายถึงการย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ สามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์นั้น ๆ รูปแบบจึงมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น การจำแนกประเภท (typology) กรอบแนวคิด (conceptual framework) การแยกเป็นชนิด (taxonomy) เป็นต้น รูปแบบมีความหมายที่แตกต่างจากทฤษฎี เพราะรูปแบบยังไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ได้พิสูจน์แล้ว รูปแบบยังเป็นส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันขององค์ประกอบอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะนำเสนอรูปแบบมาใช้ประโยชน์

Longman (1981: 668) ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้โดยสรุปแล้วจะมีสามลักษณะ คือ 1) รูปแบบที่หมายถึงสิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริงซึ่งคือแบบจำลอง 2) รูปแบบที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที่น่าสนใจเป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ และ 3) รูปแบบที่หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

Bardo and Hartman (1982: 238) กล่าวว่า รูปแบบเป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะหรือบรรยายคุณสมบัติ นั้น ๆ รูปแบบเป็นอะไรบางอย่างที่พัฒนาขึ้น เพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจ รูปแบบจึงมิใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกมุม เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนยุ่งยากเกินไปในการที่จะทำความเข้าใจ ซึ่งจะทำให้คุณค่าของรูปแบบนั้นด้อยลงไป ส่วนการที่จะระบุว่า รูปแบบหนึ่ง ๆ จะต้อง

รายละเอียดมากนักน้อยเพียงไรจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้น ๆ ควรมียอดประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้แล้วแต่ปรากฏการณ์แต่ละอย่าง และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไร

Tosi and Canoll (1982: 163) ได้กล่าวว่ารูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีตั้งแต่รูปแบบอย่างง่าย ๆ จนถึงรูปแบบที่มีความซับซ้อนมาก ๆ

Stoner and Wankel (1986: 12) ได้ให้ความคิดว่า รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น เป็นการสร้างมโนทัศน์ (conceptualization) เกี่ยวกับปรากฏการณ์ โดยอาศัยหลักการ (rationale) ของระบบรูปร่าง (formal system) และมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระจ่างชัดของนิยาม ความสัมพันธ์ และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง หมายถึงภาพจำลองหรือตัวอย่างของข้อความที่เป็นจริงที่มีลักษณะเป็นมาตรฐาน เป็นเลิศ เป็นการแสดงโครงสร้างเพื่อใช้ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร

Joyce and Weil (1986: 1-2) ให้ความหมายของรูปแบบ หมายถึง แผน (Plan) หรือแบบ (Pattern) ซึ่งสามารถใช้เพื่อการเรียนการสอนในห้องเรียนหรือการสอนพิเศษเป็นกลุ่มย่อย หรือเพื่อจัดสื่อการสอนซึ่งรวมถึงหนังสือ ภาพยนตร์ และเทปบันทึกเสียง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และหลักสูตร แต่ละรูปแบบจะให้แนวทางในการออกแบบการสอนที่ช่วยให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ต่าง ๆ

Corsini and Auerbach (1998: 573-574) ให้ความหมายของรูปแบบ หมายถึง ชุดของความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นระหว่างปรากฏการณ์ในโลกความจริง และโครงสร้างของสิ่งที่กำลังศึกษา ซึ่งเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ในโลกความจริง

2. ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบสามารถจำแนกออกได้หลายประเภท ได้มีผู้จำแนกประเภทของรูปแบบ ดังนี้

Smith and others (1980: 461) จำแนกรูปแบบออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

1.1 รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า

1.2 รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลอง เครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือเครื่องฝึกหัดบิน เป็นต้น รูปแบบชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าแบบแรก

2. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) จำแนกออกเป็น

2.1 รูปแบบข้อความ (Verbal model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) เป็นการใช้ข้อความปกติธรรมดาในการอธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงานคำอธิบายรายวิชา เป็นต้น

2.2 รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการ และโปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น

3. องค์ประกอบของรูปแบบ

Brown and Moberg (1980) ได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นมาจากแนวคิดเชิงระบบ (System Approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach) กล่าวว่าองค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วย 1) สภาพแวดล้อม (Environment) 2) เทคโนโลยี (Technology) 3) โครงสร้าง (Structure) 4) กระบวนการจัดการ (Management Process) และ 5) การตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)

ศักดิ์จิต มาศจิตต์ (2550) ได้เสนอองค์ประกอบของรูปแบบกล่าวคือ 1) องค์ประกอบพื้นฐาน ประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย หลักการ การมีส่วนร่วม และการกำหนดแนวทาง การนำรูปแบบไปใช้ 2) องค์ประกอบ โครงสร้าง 3) องค์ประกอบกระบวนการดำเนินงาน และ 4) องค์ประกอบด้านการสนับสนุน

ไมตรี บุญทศ (2554) สรุพอองค์ประกอบของรูปแบบที่คล้ายกันไว้ว่า ควรมีองค์ประกอบหลักคือ 1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ 3) ระบบงานและกลไกของรูปแบบ 4) วิธีดำเนินงานของรูปแบบ และ 5) แนวการประเมินรูปแบบ โดยมีคำอธิบายศัพท์เฉพาะประกอบรูปแบบ พร้อมมีเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ การจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบโดยนำสาระขององค์ประกอบบรรจุไว้อย่างสมบูรณ์เอื้อประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา และนำรูปแบบไปใช้

สมชัย จรรยาไพบุลย์ (2555) ได้สรุพอองค์ประกอบของรูปแบบที่คล้ายกันไว้ว่า ควรมีองค์ประกอบหลัก คือ 1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ 3) ระบบงานและกลไกของรูปแบบ 4) วิธีดำเนินงานของรูปแบบ และ 5) แนวการประเมินรูปแบบ โดยมีคำอธิบายศัพท์เฉพาะประกอบรูปแบบ พร้อมมีเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ การจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบโดยนำสาระขององค์ประกอบบรรจุไว้อย่างสมบูรณ์เอื้อประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา และนำรูปแบบไปใช้

4. ลักษณะของรูปแบบที่ดี

วาโร เฟ็งสวัสดิ์ (2553: 6) กล่าวว่า รูปแบบที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงธรรมดา อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงก็มีประโยชน์ในช่วงของการพัฒนารูปแบบ

2. รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้ว ถ้าปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์รูปแบบนั้นต้องถูกยกเลิก
  3. รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน
  4. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอดใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ในเรื่องที่กำลังศึกษา
  5. รูปแบบในเรื่องใด จะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ
- Keeves (1988: 560) กล่าวว่า รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ควรจะมีข้อกำหนด (requirement)

4 ประการ คือ

1. รูปแบบ ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (structural relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันแบบรวม ๆ (associative relationship)
2. รูปแบบ ควรใช้เป็นแนวทางการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบ ควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. รูปแบบ ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างโมทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา

5. การพัฒนารูปแบบ

Willer (1986: 83) กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การสร้าง (Construct) รูปแบบ และ 2) การหาความเที่ยงตรง (Validity) ของรูปแบบ

Keeves (1988: 67) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการ คือ

1. รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างของตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปนั้นก็มีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ
2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลในเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น นอกจากจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

4. นอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายองค์ความรู้ในเรื่องที่เรา กำลังศึกษาด้วย

วาร์โ พึ่งสวัสดิ์ (2553: 9-10) กล่าวว่า การสร้างและพัฒนารูปแบบ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างหรือพัฒนารูปแบบ ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะสร้างหรือพัฒนารูปแบบ ขึ้นมาก่อน เป็นรูปแบบตามสมมติฐาน (Hypothesis Model) โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และ ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารายกรณี หน่วยงานที่ดำเนินการในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งผลการศึกษานำมาใช้กำหนดองค์ประกอบ หรือตัวแปรต่าง ๆ ภายในรูปแบบ รวมทั้ง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรเหล่านั้น หรือลำดับก่อนหลังของแต่ละ องค์ประกอบในรูปแบบ ดังนั้น การพัฒนารูปแบบในขั้นตอนนี้จะต้องอาศัยหลักการของเหตุผลเป็น รากฐานสำคัญ ซึ่งโดยทั่วไปการศึกษาในขั้นตอนนี้จะมีขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำสารสนเทศที่ได้มาวิเคราะห์และ สังเคราะห์เป็นร่างกรอบความคิดการวิจัย

1.2 การศึกษาจากบริบทจริงในขั้นตอนนี้อาจจะดำเนินการได้หลายวิธี ดังนี้

1.2.1 การศึกษาสภาพ และปัญหาการดำเนินการในปัจจุบันของหน่วยงาน โดยศึกษา ความคิดเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) ซึ่งวิธีศึกษาอาจจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสอบถาม การสำรวจ การสนทนากลุ่ม เป็นต้น

1.2.2 การศึกษารายกรณี (Case Study) หรือพหุกรณีหน่วยงานที่ประสบผลสำเร็จ หรือมีแนวปฏิบัติที่ดีในเรื่องที่ศึกษา เพื่อนำมาเป็นสารสนเทศที่สำคัญในการพัฒนารูปแบบ

1.2.3 การศึกษาข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ วิธีศึกษาอาจจะใช้วิธีการ สัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นต้น

1.3 การจัดทำรูปแบบ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะใช้สารสนเทศที่ได้ในข้อ 1.1 และ 1.2 มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อกำหนดเป็นกรอบความคิดการวิจัยเพื่อนำมาจัดทำรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ ภายหลังจากที่ได้พัฒนารูปแบบใน ขั้นตอนที่แรกแล้ว จำเป็นที่จะต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบดังกล่าว เพราะรูปแบบที่ พัฒนาขึ้นถึงแม้จะพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎี แนวความคิดรูปแบบของบุคคลอื่น และ

ผลการวิจัยที่ผ่านมา แต่ก็ยังเป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐาน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพตามที่มุ่งหวังหรือไม่ การเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริงหรือทดลองใช้รูปแบบในสถานการณ์จริง จะช่วยให้ทราบอิทธิพลหรือความสำคัญขององค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรต่าง ๆ ในรูปแบบ ผู้วิจัยอาจจะปรับปรุงรูปแบบใหม่โดยการตัดองค์ประกอบหรือตัวแปรที่พบว่าไม่มีอิทธิพลหรือมีความสำคัญน้อยออกจากรูปแบบ ซึ่งจะทำให้ได้รูปแบบที่มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น ประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญรวมทั้งวิธีและเทคนิคต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการ หรือแนวคิดที่ยึดถือซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้น ๆ

บริบทของจังหวัดในกลุ่มภาคกลางตอนล่าง 1

1. จังหวัดกาญจนบุรี

บริบทของจังหวัดกาญจนบุรี มีรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี, 2564)

ประวัติความเป็นมา

จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเมืองโบราณเก่าแก่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาทุกยุคสมัย สามารถแบ่งออกเป็นยุคสมัยตามหลักฐานที่พบ ได้ดังนี้

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เริ่มตั้งแต่สมัยเริ่มกำเนิดมีมนุษย์ขึ้นในโลก จากสภาพภูมิศาสตร์ที่มีภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ สิ่งสารพัดมีมากมาย เหมาะที่จะเป็นที่ตั้งอาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์พบหลักฐานทางด้านโบราณคดีมากมาย ได้แก่ เครื่องมือหินกะเทาะ เครื่องมือสมัยหินใหม่ เครื่องมือสมัยโลหะ โครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ ภาพเขียนสีที่ผนังถ้ำ โลงศพ ฯลฯ ตามถ้ำเพิงผา และตามลำน้ำแควน้อย แควใหญ่ ตลอดไปจนถึงแม่น้ำแม่กลอง

สมัยทวารวดี เมื่ออินเดียได้เดินทางเข้ามาค้าขาย และเผยแพร่งพุทธศาสนายังแคว้นสุวรรณภูมิ ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 พบหลักฐานศิลปะอินเดียสมัยคุปตะในสมัยทวารวดีตามลำน้ำแควน้อย แควใหญ่ และแม่กลอง ที่บ้านวังปะโท บ้านท่าหวี บ้านวังตะเคียน และโบราณพงดึก เช่น ซากเจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป พระพิมพ์ เสาธรรมจักร ระฆังหิน เครื่องประดับ ภาชนะดินเผา และพบตะเกียงโรมันสำริดที่มีอายุราวปี พ.ศ. 600 นับเป็นโบราณวัตถุที่เก่าแก่ที่สุดของไทย

สมัยอิทธิพลขอม จากหลักฐานทางเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดที่กล่าวถึงเมืองกาญจนบุรี คือ พงศาวดารเหนือ กล่าวว่า “กาญจนบุรีเป็นเมืองพญากง พระราชทานบิดาของพระยาพาน เป็นเมือง

สำคัญของแคว้นอุทอง หรือสุวรรณภูมิ มีผู้สันนิษฐานว่าพญางงสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 1350” ต่อมาขอมได้แผ่อิทธิพลนำเอาศาสนาพุทธมหายานเข้ามาประดิษฐานในเมืองกาญจนบุรี ปรากฏหลักฐานคือปราสาทเมืองสิงห์ เมืองครุฑ เมืองกลอนโต จนอำนาจอิทธิพลขอมเสื่อมลงไป

สมัยอยุธยาเป็นราชธานี ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมืองกาญจนบุรีปรากฏชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ต้องกลายมาเป็นเมืองหน้าด่าน เพราะตั้งอยู่ติดกับประเทศคู่สงครามคือพม่า กาญจนบุรีจึงเป็นเส้นทางเดินทัพและสมรภูมิ ด้วยเหตุว่ามีช่องทางเดินติดต่อกับพม่า คือ ด่านพระเจดีย์สามองค์ และด่านบ้องตี้ จึงนับว่ามีความสำคัญที่สุดเมืองหนึ่งในทางยุทธศาสตร์ ยังปรากฏชื่อสถานที่ในพงศาวดารหลายแห่งเช่น ด่านพระเจดีย์สามองค์ สามสบ ท่าดินแดง พุตะไคร้ เมืองด่านต่าง ๆ เมืองกาญจนบุรีตั้งอยู่ในช่องเขาริมลำน้ำแควใหญ่มีลำตะเพินอยู่ทางด้านทิศเหนือ ด้านหลังติดเขาชนไก่ ห่างจากที่ตั้งปัจจุบันไปประมาณ 14 กิโลเมตร ชาวบ้านเรียกกันว่าเมืองกาญจนบุรีเก่ามีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 170x355 เมตร มีป้อมมุมเมืองก่อด้วยดินและหินทับถมกัน ลักษณะของการตั้งเมืองเหมาะแก่ยุทธศาสตร์ในสมัยนั้นอย่างยิ่ง ด้วยเป็นซอกเขาที่สกัดกั้นพม่าที่ยกมาทางด่านพระเจดีย์สามองค์มุ่งจะไปตีเมืองสุพรรณบุรีและอยุธยา จำเป็นต้องตีเมืองกาญจนบุรีให้ได้เสียก่อน หากหลีกเลี่ยงไปอาจจะถูกกองทัพที่เมืองกาญจนบุรีตีกระหนาบหลัง ปัจจุบันยังมีซากกำแพงเมือง ป้อมปราการ พระปรางค์ เจดีย์ และวัดร้างถึง 7 วัดด้วยกัน สมัยอยุธยานี้ไทยต้องทำสงครามกับพม่าถึง 24 ครั้ง กาญจนบุรีเป็นสมรภูมิตลอดหลายครั้ง และเป็นทางผ่านไปตีอยุธยาจนต้องเสียกรุงครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 และต้องย้ายราชธานีใหม่

สมัยธนบุรีเป็นราชธานี กรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่จากการก่อกองทัพโดยพระเจ้ากรุงธนบุรี ในสมัยนี้เกิดสงครามกับพม่าถึง 10 ครั้ง กาญจนบุรีเป็นสมรภูมิตลอดหลายครั้ง เช่น สงครามที่บางกุ้ง และที่บางแก้ว ซึ่งมีสมรภูมิตลอดกันที่บริเวณบ้านหนองขาว

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อไทยย้ายราชธานีมาอยู่ที่กรุงเทพฯ เพียง 3 ปี ก็เกิดสงครามใหญ่คือ สงคราม 9 ทัพ แต่ไทยสามารถยับยั้งกองทัพพม่าแตกพ่ายไปได้ ณ สมรภูมิตลอดทุ่งลาดหญ้า

ในปีต่อมาก็ต้องทำสงครามที่สามสบและท่าดินแดงอีก และไทยตีเมืองทวาย จากนั้นจะเป็นการรบกันเล็กน้อยและมีแต่เพียงข่าวศึก เพราะพม่าต้องไปรบกับอังกฤษ ในที่สุดก็ตกเป็นเมืองขึ้นและเลิกรบกับไทยตลอดไป ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยุทธศาสตร์การรบเปลี่ยนไป โดยเหตุที่พม่าต้องนำทัพลงมาทางใต้เพื่อเข้าตีกรุงรัตนโกสินทร์ จำเป็นต้องมีทัพเรือล่องลงมาจากสังขละบุรี มาตามลำน้ำแควน้อยผ่านอำเภอไทรโยคมายังปากแพรก ซึ่งเป็นที่รวมของแม่น้ำทั้งสอง ด้วยเหตุนี้หลังจากสิ้นสงคราม 9 ทัพแล้ว จึงได้เลื่อนที่ตั้งฐานทัพจากเมืองกาญจนบุรีที่ลาดหญ้ามาตั้งที่ตำบลปากแพรก ซึ่งเป็นที่รวมของแม่น้ำทั้ง 2 สาย กลายเป็นแม่น้ำแม่กลอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงอธิบายว่า “ที่จริงภูมิลานเมืองปากแพรกดีกว่าเขาชนไก่ เพราะตั้งอยู่ในที่รวมของแม่น้ำทั้ง 2 สาย

พื้นแผ่นดินที่ตั้งเมืองก็สูง แลเห็นแม่น้ำน้อยได้ไกล ป้อมกลางย่านตั้งอยู่กลางลำน้ำทีเดียว แต่เมืองกาญจนบุรีที่ย้ายมาตั้งใหม่นี้เดิมปักเสาระเนียดแล้วถมดินเป็นเชิงเทินเท่านั้น”

ในสมัยรัชกาลที่ 2 กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้เสด็จออกมาซัดดาทัพกำแพงเมืองก็คงเป็นระเนียดไม่อยู่ ต่อมาจนถึง พ.ศ. 2374 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้โปรดให้ก่อสร้างกำแพงเมืองและป้อมปราการขึ้นเป็นถาวร ทั้งนี้โดยมีพระราชประสงค์ส่วนใหญ่เพื่อติดต่อกับค้าขายกับเมืองราชบุรี

ที่ตั้งและขนาด

จังหวัดกาญจนบุรีตั้งอยู่ที่ ลัดติจุด : 14 01N และ ลองจิจจุด : 99 32E อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 129 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 19,473 ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศรองจากจังหวัดนครราชสีมาและเชียงใหม่ อาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองข้างเคียงทิศเหนือติดต่อกับ จังหวัดตาก จังหวัดอุทัยธานี และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ทิศตะวันออกติดต่อกับ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดราชบุรี ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดราชบุรี ทิศตะวันตกติดต่อกับ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแนวเขตแดนระหว่างประเทศ

สภาพภูมิประเทศ

จังหวัดกาญจนบุรี ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่ามีทั้งป่าโปร่ง และป่าดงดิบ มีแม่น้ำสำคัญสองสายคือ แม่น้ำแควใหญ่ และแม่น้ำแควน้อย ซึ่งไหลมาบรรจบรวมกันเป็นแม่น้ำแม่กลอง ที่บริเวณอำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วยทิวเขา หุบเขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำ พื้นที่ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นเทือกเขาแล้วค่อย ๆ ลาดลงมาทางด้านทิศใต้และทางทิศตะวันออกทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นป่าไม้และภูเขา ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและบางส่วนของทิศเหนือเป็นที่ราบกว้างใหญ่สลับกับเนินเขาเตี้ย ๆ แต่แห้งแล้ง ทิศตะวันออกเฉียงใต้ และตอนกลางของจังหวัดเป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์แบ่งออกได้เป็น 3 เขต คือ

เขตภูเขาและที่ราบสูง ได้แก่ พื้นที่ทางด้านทิศเหนือของจังหวัด มีเทือกเขาต่อเนื่องจากเทือกเขาถนนธงชัย ถัดลงไปทางด้านตะวันตกเป็นเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ทอดยาวลงไปทางทิศใต้ และถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารของจังหวัด บริเวณอำเภอทองผาภูมิ อำเภอสังขละบุรี อำเภอศรีสวัสดิ์ และอำเภอไทรโยค

เขตที่ราบลูกฟูก ได้แก่ พื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด ซึ่งลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขาสลับเนินเตี้ย ๆ บริเวณอำเภอเลาขวัญ อำเภอบ่อพลอย อำเภอหนองปรือ อำเภอห้วยกระเจา และบางส่วนของอำเภอพนมทวน

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ ได้แก่ พื้นที่ทางด้านทิศใต้มีลักษณะเป็นที่ราบ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ บริเวณอำเภอท่าม่วง อำเภอท่ามะกา อำเภอเมือง และบางส่วนของอำเภอพนมทวน

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตก มีลักษณะเป็นป่าไม้และภูเขา พื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและบางส่วนของทิศเหนือเป็นที่ราบกว้างใหญ่สลับกับเนินเขาเตี้ย ๆ แต่แห้งแล้ง พื้นที่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และตอนกลางของจังหวัดเป็นบริเวณที่ราบมีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากจังหวัดกาญจนบุรีมีสภาพท้องที่กว้างขวางมาก ลักษณะของภูมิอากาศจึงแตกต่างกันไป บริเวณที่ราบจะมีสภาพภูมิอากาศคล้ายคลึงกับจังหวัดในภาคกลางและภาคตะวันตก ส่วนบริเวณที่เป็นป่าและภูเขาจะแตกต่างกัน คือ ในฤดูร้อนจะร้อนจัด ในฤดูหนาวจะหนาวจัด ฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ในปี พ.ศ. 2557 มีฝนตกประมาณ 103 วัน ปริมาณน้ำฝนวัดได้ 824.4 มิลลิเมตร

เขตการปกครองจังหวัดกาญจนบุรี

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นประกอบด้วยเมืองด่าน 8 เมือง อยู่ในแควน้อย 6 เมือง แควใหญ่ 2 เมือง ตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ เพราะได้ตั้งให้พวกมอญอาสา มอญเชลย และกะเหรี่ยง เป็นเจ้าเมืองปกครองกันเอง เพื่อให้มีเกียรติศัพท์ดังออกไปเมืองพม่าว่ามีหัวเมืองแน่นหนาหลายชั้น และมีหน้าที่คอยตระเวนด่านพังก้าวครวช่าศึกติดต่อกันโดยตลอด เมื่อสงครามว่างเว้นลงแล้ว เจ้าเมืองกรมการเมืองเหล่านี้ก็มีหน้าที่ส่งส่วย ทองคำ ดิบุก และสิ่งอื่น ๆ แก่รัฐบาลโดยเหตุที่ในสมัยนั้นมิได้จัดเก็บภาษีอากรจากพวกเขาเหล่านี้แต่อย่างใด

เมืองด่าน 7 เมือง (รามัญ 7 เมือง) ประกอบด้วยเมืองในกลุ่มแม่น้ำแควน้อย 6 เมือง และแควใหญ่ 1 เมือง คือ

เมืองสิงห์ เมืองลุ่มสุ่ม เมืองท่าตะกั่ว เมืองไทรโยค เมืองท่าขนุน เมืองทองผาภูมิ เมืองท่ากระดาน เมืองต่าง ๆ เหล่านี้ผู้สำเร็จราชการเมืองยังไม่มีพระนาม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเป็นภาษาสันสกฤตแก่ผู้สำเร็จเมือง ดังนี้

1. เมืองสิงห์ เป็น พระสมิงสิงห์บุรินทร์ ปัจจุบันเป็นต้นสกุล สิงคิบุรินทร์ เมืองลุ่มสุ่ม เป็น พระนินภูมิบดี ปัจจุบัน เป็นต้นสกุล นินบดี จำเมือง หลวงบรรเทา
2. เมืองท่าตะกั่ว เป็น พระชินดิฐบดี ปัจจุบันเป็นต้นสกุล ท่าตะกั่ว ชินอักษร ชินหงสา
3. เมืองไทรโยค เป็น พระนิโครธาภิโยค ปัจจุบันเป็นต้นสกุล นิโครธา
4. เมืองท่าขนุน เป็น พระปณัสติฐบดี ปัจจุบันเป็นต้นสกุล หล้าคงคา
5. เมืองทองผาภูมิ เป็น พระเสลภูมิบดี เป็นต้นสกุลเสลานนท์ เสลาคุณ
6. เมืองท่ากระดาน เป็น พระผลกตธิฐบดี เป็นต้นสกุล พลบดี ตูลานนท์

ครั้งเมื่อมีการปกครองตามระเบียบสมัยใหม่ ร.ศ. 114 เมืองด่านเหล่านี้อันถูกยุบลงเป็นหมู่บ้าน ตำบล กิ่งอำเภอ เป็นอำเภอบ้าง ตามความสำคัญของสถานที่ ดังนี้

1. เมืองทองผาภูมิ (เดิมเรียกว่าท้องผาภูมิ) ยุบลงเป็นหมู่บ้านอยู่ในเขตกิ่งอำเภอสังขละบุรี (ต่อมาเป็นอำเภอสังขละบุรี) ปัจจุบัน เป็นอำเภอทองผาภูมิ

2. เมืองท่าขนุน (สังขละบุรี) ยุบลงเป็นกิ่งอำเภอสังขละบุรี ขึ้นต่ออำเภอวังกะ ซึ่งตั้งใหม่อยู่ห่างจากท่าขนุนขึ้นไป ตั้งที่ว่าการริมน้ำสามสบ ต่อมาอำเภอวังกะและกิ่งอำเภอสังขละบุรีได้ถูกเปลี่ยนฐานสลับกันหลายครั้ง และต่อมากิ่งอำเภอสังขละบุรี ตั้งอยู่ที่ตำบลวังกะ เดิมขึ้นต่ออำเภอทองผาภูมิ และเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสังขละบุรี ส่วนกิ่งอำเภอสังขละบุรีเดิมตั้งอยู่ที่ตำบลท่าขนุนเปลี่ยนเป็นอำเภอทองผาภูมิ ตั้งแต่ พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา

3. เมืองไทรโยค ยุบลงเป็นกิ่งอำเภอวังกะ ใน พ.ศ. 2492 ต่อมาได้โอนขึ้นกับ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ได้ย้ายที่ทำการหลายครั้ง ปัจจุบันนี้ตั้งที่ทำการอยู่ที่ตำบลวังโพธิ์ และได้ยกขึ้นเป็นอำเภอไทรโยค เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2506

4. เมืองท่าตะกั่ว ยุบลงเป็นหมู่บ้านอยู่ในตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค

5. เมืองลุ่มสุม ยุบลงเป็นหมู่บ้านในตำบลลุ่มสุม อำเภอไทรโยค

6. เมืองสิงห์ ยุบลงเป็นหมู่บ้านอยู่ในตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค

ตามลำน้ำแควใหญ่ มีเมือง 2 เมือง คือ 1) เมืองท่ากระดาน ยุบลงเป็นหมู่บ้านอยู่ในกิ่งอำเภอศรีสวัสดิ์ (ปัจจุบันเป็นอำเภอศรีสวัสดิ์) และ 2) เมืองศรีสวัสดิ์ (ด้านแม่แฉลบ) ยุบลงเป็นกิ่งอำเภอไทรโยค (ปัจจุบันเป็นอำเภอศรีสวัสดิ์)

2. จังหวัดราชบุรี

บริบทของจังหวัดราชบุรี มีรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานจังหวัดราชบุรี ศาลากลางจังหวัดราชบุรี, 2552)

จังหวัดราชบุรี มีชื่ออันเป็นมงคลยิ่ง หมายถึง “เมืองพระราชา” เป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งของประเทศไทย จากการศึกษาและขุดค้นของนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี พบว่า ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลองแห่งนี้เป็นถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของคนหลายยุคหลายสมัย และมีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต จากหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมาก ทำให้เชื่อได้ว่ามีผู้คนตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ตั้งแต่ยุคหินกลาง ตลอดจนถึงค้นพบเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ได้เคยดำรงตำแหน่งหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาและตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเมืองราชบุรี เป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญเป็นสมรภูมิการรบหลายสมัย โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ได้ยกทัพมาตั้งรับศึกพม่าในเขตราชบุรีหลายครั้ง ครั้งที่สำคัญที่สุด คือ สงครามเก้าทัพ ต่อมา พ.ศ. 2360 ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างกำแพงเมืองใหม่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลองตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ครั้นถึงสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2437 ได้ทรงเปลี่ยนการปกครองส่วนภูมิภาค โดยรวมหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ชิดกันตั้งขึ้นเป็นมณฑล และได้รวมเมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองเพชรบุรี เมืองปราณบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ รวม 6 เมือง ตั้งขึ้นเป็นมณฑลราชบุรี โดยตั้งที่บัญชาการมณฑล ณ เมืองราชบุรี ทางฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง (ต่อมาเป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดราชบุรีหลังเก่าและในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี) และในปี พ.ศ. 2440 ได้ย้ายที่บัญชาการจากฝั่งซ้ายกลับมาตั้งรวมอยู่แห่งเดียวกับศาลาว่าการมณฑลราชบุรีทางฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง จนถึง พ.ศ. 2476 เมื่อได้มีการยกเลิกการปกครองแบบมณฑลทั้งหมด มณฑลราชบุรีจึงถูกยกเลิกและคงฐานะเป็น "จังหวัดราชบุรี" จนถึงปัจจุบัน

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดในภาคกลางด้านตะวันตกที่มีภูมิประเทศหลากหลาย จากพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองสู่ภูเขาสูง มีเทือกเขาตะนาวศรีทอดตัวยาวเป็นแนวพรมแดน ไทย-เมียนมาร์ ตั้งอยู่ละติจูดที่ 13 องศา 09 ลิปดาเหนือ ถึง 13 องศา 57 ลิปดาเหนือ และลองจิจูด 99 องศา 10 ลิปดาตะวันออก ถึง 100 องศา 03 ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ทั้งหมด 5,196.462 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,247,789 ไร่ เป็นร้อยละ 1.01 ของประเทศ และอันดับที่ 42 ของประเทศ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลขที่ 4 ประมาณ 100 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอด่านมะขามเตี้ย อำเภอท่าม่วง และอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเขาย้อย และอำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอกำแพงแสน อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอสามพรานจังหวัดนครปฐม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอบางคนที อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดราชบุรีแบ่งตามระดับความสูงของพื้นที่ โดยพื้นที่ของจังหวัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 60 เป็นพื้นที่ราบและราบลุ่ม ระดับความสูงต่ำกว่า 100 เมตร เนือระดับน้ำทะเลปานกลาง พบมากทางด้านตะวันออกบริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอบางแพ อำเภอปากท่อ และอำเภอวัดเพลง

ส่วนพื้นที่ทางตอนกลางลาดมาทางตะวันตกเป็นที่ลาดเชิงเนิน และที่ลาดเชิงเขาระดับความสูงของพื้นที่อยู่ระหว่าง 100-750 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีแม่น้ำภาชีและลำห้วยสาขาเป็นสายน้ำหลัก พบในเขตอำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา อำเภอจอมบึง และด้านตะวันตกของอำเภอปากท่อ อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอโพธาราม และอำเภอบ้านโป่ง

สำหรับพื้นที่ภูเขาสูง ระดับความสูงตั้งแต่ 750 เมตรขึ้นไป พบกระจายเป็นกลุ่มทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ บริเวณชายแดนมีเทือกเขาตะนาวศรีที่สูงชัน ด้านตะวันตกติดกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และเขตแดนด้านใต้ติดกับจังหวัดเพชรบุรีมีสภาพเป็นเทือกเขาสูงอุดมด้วยป่าดิบป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรังและป่าไผ่ พบในเขตอำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา และอำเภอปากท่อด้านตะวันตก

ซึ่งเมื่อพิจารณาในมุมมองของยุทธศาสตร์ พบว่า ความสำคัญของภูมิประเทศสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะการมีแม่น้ำสายหลักของจังหวัด ทำให้เป็นพื้นที่ราบและราบลุ่ม ซึ่งเหมาะต่อการส่งเสริมการเกษตร และในทิศตะวันตกเฉียงใต้ที่เป็นพื้นที่ป่าเขา ซึ่งจะเชื่อมโยงกับการพัฒนาในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อเป็นหลักประกันการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดต่อไป

สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดราชบุรี ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดีย แต่เนื่องจากมีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นอยู่ทำให้พื้นที่ที่ติดกับเทือกเขามีฝนตกน้อย โดยฝนตกมากที่สุดในเดือนกันยายน และมักทิ้งช่วงในเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม ทำให้สภาพอากาศของราชบุรีมี 3 ฤดู คือ

ฤดูฝน มี 2 ช่วง ช่วงแรกเริ่มเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม ช่วงที่สองเดือนกันยายนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน ช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากร่องมรสุมที่เลื่อนลงมาจากทางภาคเหนือมาปะทะแนวเทือกเขาตะนาวศรี ทำให้มีฝนตกชุกและตกหนักแถบอำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา อำเภอจอมบึง และอำเภอโพธาราม ทำให้เกิดอุทกภัยและน้ำป่าไหลหลากจากเทือกเขาเป็นประจำทุกปี จากข้อมูลปริมาณน้ำฝนของสถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดราชบุรี พบว่า ปริมาณฝนมากที่สุดต่อเดือน วัดได้ 441.5 มิลลิเมตร เมื่อเดือนตุลาคม 2548 ปริมาณฝนมากที่สุดต่อปี วัดได้ 1,513.1 มิลลิเมตร เมื่อปี พ.ศ. 2539 และปริมาณฝนน้อยที่สุดต่อปี วัดได้ 902.7 มิลลิเมตร เมื่อปี พ.ศ. 2536

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ จากข้อมูลอุณหภูมิจากสถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดราชบุรีอุณหภูมิต่ำที่สุดวัดได้ 9.8 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2542

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน จากข้อมูลอุณหภูมิจากสถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดราชบุรี อุณหภูมิสูงที่สุดวัดได้ 41.5 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2559

สิ่งที่ยุทธศาสตร์ของจังหวัดใช้เป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาคือการวางมาตรการในการจัดการกับพื้นที่ที่ติดกับเทือกเขา ซึ่งมีฝนตกน้อย โดยฝนตกมากที่สุดในเดือนกันยายน และมักทิ้งช่วงในเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม โดยการจัดสร้างหรือพัฒนาแหล่งน้ำ พร้อมทั้งการรักษาพื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดไว้ และในขณะเดียวกันได้พิจารณาถึงการมีพื้นที่กักเก็บน้ำที่เชื่อมโยงตลอดลำน้ำหลักในรูปแบบของแก้มลิงตลอดลำน้ำ มีที่กักเก็บน้ำในพื้นที่การเกษตรเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ที่จะไม่เกิดผลกระทบเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตร

เขตการปกครอง

จังหวัดราชบุรี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 101 ตำบล 977 หมู่บ้าน สำหรับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 4 แห่ง เทศบาลตำบล 30 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 77 แห่ง

ชาติพันธุ์

จังหวัดราชบุรีมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรมและประเพณีอันเป็นลักษณะเด่นของจังหวัดที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล เพราะสภาพภูมิประเทศที่เสริมให้เมืองราชบุรีเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมเป็นเมืองที่ผู้คนจากดินแดนโพ้นทะเลและชาวพื้นเมืองหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนระหว่างไทยและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์อพยพเข้ามาตั้งรกรากทำให้เมืองราชบุรีประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติรวม 8 ชาติพันธุ์ ดังนี้

1. ชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอบางแพได้แก่ ตำบลโพหัก ตำบลวังเย็น และอำเภอวัดเพลง ได้แก่ ตำบลวัดเพลง และตำบลจอมประทัด
2. ชาวไทยเชื้อสายจีนราชบุรี มักอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตเมืองหรือตลาด คือย่านที่การคมนาคมสะดวกในอดีต ได้ยึดทำเลที่อยู่ริมแม่น้ำ อยู่คละปะปนกับชาวท้องถิ่นอื่น ๆ ชุมชนของชาวจีนที่อาจเทียบได้ว่าเป็น “ไชน่าทาวน์แห่งราชบุรี” ได้แก่ ในเขตเทศบาลเมืองราชบุรี เขตเทศบาลอำเภอบ้านโป่ง และเขตเทศบาลอำเภอโพธาราม
3. ชาวไทยเชื้อสายเขมรราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอเมืองราชบุรี ได้แก่ ตำบลหน้าเมือง ตำบลห้วยไผ่ ตำบลคู้กระถิ่น ตำบลคู้้งน้ำวน และตำบลพงสวาย อำเภอปากท่อ ได้แก่ ตำบลปากท่อ ตำบลยางงาม ตำบลดอนทราย ตำบลบ่อกระดาน และตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอโพธาราม ได้แก่ ตำบลบางโตนด และตำบลเจ็ดเสมียน อำเภอบางแพ ได้แก่ ตำบลบางแพ ตำบลวัดแก้ว ตำบลวังเย็น และตำบลหัวโพ อำเภอวัดเพลง ได้แก่ ตำบลวัดเพลง และตำบลเกาะศาลพระ
4. ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงราชบุรี ชาวกะเหรี่ยงราชบุรีก็คือประชากรประจำท้องถิ่นที่มีบรรพบุรุษเคยเคลื่อนย้ายไปมา มีความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น ๆ เช่น นำของป่ามาแลกเปลี่ยนกับชาวเมืองราชบุรี มีวิถีการดำรงชีพด้วยการทำไร่ทำนาและหาของป่า มีภาษาพูดเป็นของตนเอง

อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอสวนผึ้ง ได้แก่ ตำบลสวนผึ้ง และตำบลตะนาวศรี อำเภอบ้านคา ได้แก่ ตำบลบ้านคา และตำบลบ้านบึง อำเภอปากท่อ ได้แก่ ตำบลยางหัก

5. ชาวไทยเชื้อสายมอญราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอบ้านโป่ง ได้แก่ ตำบลบ้านม่วง ตำบลคิ่งพะยอม และตำบลนครชุมน์ อำเภอโพธาราม ได้แก่ ตำบลคลองตากุด ตำบลสร้อยฟ้า ตำบลดอนกระเบื้อง และตำบลโพธาราม

6. ชาวไทยเชื้อสายลาวโสัง (โห่ง) ราชบุรี ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาจากจังหวัดเพชรบุรีและบางส่วนมาจากจังหวัดนครปฐม อาศัยอยู่ในพื้นที่ อำเภอดำเนินสะดวก ได้แก่ ตำบลดอนคลัง และตำบลบัวงาม อำเภอปากท่อ ตำบลห้วยยางโตน อำเภอจอมบึง ตำบลจอมบึง และอำเภอบางแพ ตำบลดอนคา

7. ชาวไทยเชื้อสายไทยยวนราชบุรี กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ คือ อำเภอเมืองราชบุรี ได้แก่ ตำบลคูบัว ตำบลห้วยไผ่ ตำบลดอนตะโก ตำบลอ่างทอง ตำบลเจดีย์หัก ตำบลหินกอง และตำบลดอนแร่ อำเภอโพธาราม ได้แก่ ตำบลหนองโพ อำเภอบ้านโป่ง ได้แก่ ตำบลหนองปลาหมอ และตำบลหนองอ้อ อำเภอปากท่อ ได้แก่ ตำบลอ่างหิน ตำบลทุ่งหลวง และตำบลบ่อกระดาน อำเภอจอมบึง ได้แก่ ตำบลรางบัว อำเภอบางแพ ได้แก่ ตำบลวัดแก้ว อำเภอสวนผึ้ง ได้แก่ ตำบลป่าหวาย และตำบลท่าเคย

8. ชาวไทยเชื้อสายลาวเวียงราชบุรี อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองราชบุรี ได้แก่ ตำบลเขาแร้ง อำเภอโพธาราม ได้แก่ ตำบลบ้านสิงห์ ตำบลบ้านซ้อง ตำบลบ้านเลือก และตำบลดอนทราย อำเภอบ้านโป่ง ได้แก่ ตำบลกรับใหญ่ ตำบลหนองกบ ตำบลปากแรต ตำบลหนองอ้อ และตำบลท่าผา อำเภอจอมบึง ได้แก่ ตำบลจอมบึง และตำบลปากช่อง

3. จังหวัดนครปฐม

บริบทของจังหวัดนครปฐม มีรายละเอียดดังนี้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม, 2562)

ประวัติความเป็นมา

จังหวัดนครปฐม เป็นอู่อารยธรรมสำคัญที่มีประวัติความเป็นมายาวนานในแผ่นดินสุวรรณภูมิ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า เมืองนครปฐมแต่เดิมนั้นตั้งอยู่ริมทะเล เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ และเป็นราชธานีสำคัญในสมัยทวารวดี ในยุคนั้น นครปฐมเป็นแหล่งเผยแพร่อารยธรรมจากประเทศอินเดียซึ่งรวมทั้งพุทธศาสนา นครปฐมจึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญมีชนชาติต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้เกิดความแห้งแล้งขึ้นในเมืองนครปฐม เพราะกระแสน้ำที่ไหลผ่านตัวเมืองเปลี่ยนเส้นทาง ประชาชนจึงอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ริมน้ำและสร้างเมืองใหม่ขึ้นชื่อ “เมืองนครไชยศรี” หรือ “ศรีวิชัย” นครปฐมจึงกลายเป็นเมืองร้างมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงยังผนวชได้ธุดงค์ไปพบพระปฐมเจดีย์ และทรงเห็นว่าเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ไม่มีที่ใดเทียบเท่า

ครั้งเมื่อได้ครองราชย์ จึงโปรดฯ ให้ก่อสร้างแบบลังกาครอบองค์เดิมไว้ โดยให้ชื่อว่า “พระปฐมเจดีย์” ทรงปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ให้มีสภาพดี และโปรดฯ ให้ขุดคลองเจดีย์บูชา เพื่อให้การเสด็จมานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์สะดวกขึ้น ต่อมาในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ผ่านเมืองนครปฐมซึ่งขณะนั้นยังเป็นป่ารก พระองค์จึงโปรดฯ ให้ย้ายเมืองจากตำบลท่านา อำเภอนครชัยศรี มาตั้งที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ เหมือนเช่นครั้งสมัยโบราณ ครั้งในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้าง พระราชวังสนามจันทร์เป็นที่เสด็จแปรพระราชฐานและฝึกซ้อมรบแบบเสือป่า โดยโปรดฯ ให้ตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย รวมทั้งสร้างสะพานเจริญศรัทธาข้ามคลองเจดีย์บูชาเชื่อมระหว่างสถานีรถไฟกับ องค์พระปฐมเจดีย์ ตลอดจนสร้างพระร่วงโรจนฤทธิ์ทางด้านทิศเหนือขององค์พระปฐมเจดีย์และ บูรณะองค์พระปฐมเจดีย์ให้สมบูรณ์สวยงามดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน และได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อจากเมือง “นครไชยศรี” เป็น “นครปฐม”

ที่ตั้ง

นครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางด้านตะวันตก ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนในที่ราบลุ่ม ภาคกลาง โดยอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศา 45 ลิปดา 10 พิลิปดา เส้นแวงที่ 100 องศา 4 ลิปดา 28 พิลิปดา มีพื้นที่ 2,168.327 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,355,204 ไร่ เป็นร้อยละ 0.42 ของประเทศและ อันดับที่ 62 ของประเทศ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามเส้นทางถนนเพชรเกษม 56 กิโลเมตร หรือตามเส้นทางถนนบรมราชชนนี (ถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี) 51 กิโลเมตร และตามเส้นทางรถไฟ 62 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอกระทุ่มแบน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอไทรน้อย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และเขตทวีวัฒนา เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดนครปฐม โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นที่ราบถึงค่อนข้างราบเรียบ ไม่มีภูเขาและป่าไม้ ระดับความแตกต่างของความสูงของพื้นที่อยู่ระหว่าง 2-10 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพพื้นที่โดยทั่วไปลาดจากทิศเหนือสู่ทิศใต้และตะวันตกสู่ตะวันออก มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ พื้นที่ทางตอนเหนือและทางตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ดอน ส่วนพื้นที่ทางตอนกลางของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำและมีที่ดอนกระจายเป็นแห่ง ๆ

สำหรับพื้นที่ด้านตะวันออกและด้านใต้เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน มีคลองธรรมชาติและคลองซอยที่ขุดขึ้นเพื่อการเกษตรและคมนาคมอยู่มาก พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 2-4 เมตร

สภาพภูมิอากาศ

จากสถิติข้อมูลปริมาณน้ำฝนของจังหวัดนครปฐม โดยใช้ข้อมูลของสถานีอุตุนิยมวิทยานครปฐม ย้อนหลัง 5 ปี (2553-2557) ปริมาณน้ำฝนจะอยู่ในช่วง 1,100-1,200 มิลลิเมตร ฝนตกมากที่สุดปี พ.ศ. 2554 วัดได้ 1,295.5 มิลลิเมตร ส่วนฝนตกน้อยที่สุดในปี พ.ศ. 2557 วัดได้ 795.7 มิลลิเมตร

จากสถิติข้อมูลอุณหภูมิของจังหวัดนครปฐม โดยใช้ข้อมูลของสถานีอุตุนิยมวิทยานครปฐม เปรียบเทียบย้อนหลัง 5 ปี (2553-2557) ปรากฏว่าอุณหภูมิโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ปกติ สำหรับอุณหภูมิสูงสุด วัดได้ 40.2 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2553 และอุณหภูมิต่ำที่สุด วัดได้ 10 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2557

การเมืองการปกครอง

จังหวัดนครปฐมแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 106 ตำบล 904 หมู่บ้าน สำหรับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 4 แห่ง เทศบาลตำบล 18 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 93 แห่ง

จังหวัดนครปฐมมีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 894,567 คน เป็นชาย จำนวน 429,789 คน หญิง จำนวน 464,778 คน คริวเรือน จำนวน 366,022 คริวเรือน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมือง รองลงมา ได้แก่ อำเภอสามพราน และกำแพงแสน ตามลำดับ

การบริหารราชการ

จังหวัดนครปฐม แบ่งส่วนการบริหารราชการออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนราชการบริหารส่วนกลางในจังหวัด (ที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลาง) มีจำนวน 66 หน่วยงาน เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวง ทบวง กรมอื่น ๆ จำนวน 48 หน่วยงาน หน่วยงานในสังกัดกระทรวงมหาดไทยจำนวน 4 หน่วยงาน และหน่วยงานอิสระจำนวน 14 หน่วยงาน

2. ส่วนราชการบริหารส่วนภูมิภาค มีจำนวน 32 หน่วยงาน เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวง ทบวง กรมอื่น ๆ จำนวน 23 หน่วยงาน หน่วยงานในสังกัดกระทรวงมหาดไทย 8 หน่วยงาน ระดับอำเภอแบ่งเป็น 7 อำเภอ 106 ตำบล 904 หมู่บ้าน

3. ส่วนราชการบริหารส่วนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 1 แห่ง เทศบาลนคร จำนวน 1 แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน 4 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 18 แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 93 แห่ง

สภาพเศรษฐกิจ

ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวม ปี พ.ศ. 2555 ภาคเกษตรเป็นสาขาที่ทำรายได้ให้กับจังหวัดเป็นลำดับที่ 3 จำนวน 18,377 ล้านบาท มีพื้นที่เกษตรกรรม จำนวนทั้งสิ้น 798,093 ไร่ คิดเป็นร้อยละ

58.89 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด การเกษตรเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 23.59 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพสำคัญ ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้และพืชผัก การเลี้ยงสัตว์และการทำการประมง ได้แก่ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ระบบการเกษตรในจังหวัดนครปฐม จัดเป็นเขตเกษตรก้าวหน้า เพราะมีระบบชลประทานที่ดีโดยอาศัยแหล่งน้ำจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ท่าจีน และแม่กลอง ประกอบกับเกษตรกรจังหวัดนครปฐมมีศักยภาพสูงสามารถเรียนรู้วิทยาการแบบใหม่ ๆ และมีการใช้เทคโนโลยี ภาคการเกษตรที่พัฒนามากขึ้น การเกษตรกรรมของจังหวัดมีความเป็นไปได้สูงต่อการวางแผนจัดระบบการผลิตเพื่อเชื่อมโยงการส่งออก

การเพาะปลูก มีพื้นที่เพาะปลูกแยกเป็นพื้นที่ใช้ทำนาปี จำนวน 429,064 ไร่ ทำนาปรัง จำนวน 427,362 ไร่ พืชไร่ จำนวน 87,293 ไร่ ไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน 17,408 ไร่

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว จังหวัดนครปฐมมีการทำนาปีละ 2 ครั้ง คือ ข้าวนาปีและข้าวนาปรัง โดยข้าวนาปีเป็นข้าวเพาะปลูกในช่วงเดือน พฤษภาคม-ตุลาคม และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน สิงหาคม-มกราคม ส่วนข้าวนาปรังเป็นข้าวที่เพาะปลูกในช่วงเดือน พฤศจิกายน-เมษายน และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือน กุมภาพันธ์-สิงหาคม แต่เนื่องจากจังหวัดนครปฐมมีระบบชลประทานที่สมบูรณ์ จึงสามารถปลูกข้าวได้ต่อเนื่องตลอดปี คือสามารถปลูกได้ 2 ปี 5 ครั้ง

อ้อยโรงงาน คือ อ้อยที่ใช้ผลิตน้ำตาลทราย ในปี พ.ศ. 2556 จังหวัดนครปฐมมีผลผลิตอ้อยโรงงานรวมประมาณ 1,070,256 ตัน มีเนื้อที่เพาะปลูก จำนวน 75,175 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 13,960 กิโลกรัม

ผลไม้ การทำสวนผลไม้ นับเป็นอาชีพหนึ่งที่ราษฎรทำการเพาะปลูกมาก ประกอบด้วย มะพร้าว น้ำหอม ส้มโอ มะม่วง ฝรั่ง ชมพู่ มะนาว กลัวยี่น้ำว่า กลัวยี่หอม ลำไย ฯลฯ มีผลผลิตรวมประมาณ 128,437 ตัน เนื้อที่เพาะปลูก จำนวน 73,802 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 1,740 กิโลกรัม

พืชผัก มีการปลูกกันทั่วไป นอกจากจะใช้บริโภคภายในจังหวัดแล้ว ยังส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดข้างเคียงและกรุงเทพฯ เช่น หน่อไม้ฝรั่ง มีผลผลิตผักรวมประมาณ 155,118 ตัน เนื้อที่เพาะปลูก จำนวน 57,140 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จำนวน 2,714 กิโลกรัม

ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นแหล่งเพาะปลูกกล้วยไม้ที่สำคัญและมีไม้ดอกไม้ประดับอื่น ๆ เช่น กุหลาบ มะลิ บัวฉัตร ดอกกรัก ฯลฯ มีเนื้อที่เพาะปลูกรวมประมาณ 17,408 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอสามพราน นครชัยศรี พุทธรณชล และบางเลน

การประมง

จังหวัดนครปฐมมีเกษตรกรประกอบอาชีพประมงน้ำจืดเป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตของประมงโดยทั่วไปได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีเกษตรกรด้านการประมงทั้งสิ้น จำนวน 8,390 ราย พื้นที่ทำการประมงมีจำนวนทั้งสิ้น 90,467 ไร่ สัตว์น้ำที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ กุ้งก้ามกราม กุ้งขาว ปลาน้ำจืด ปลาชวยงาม จระเข้และสัตว์น้ำอื่น ๆ ตามลำดับ มีผู้ประกอบการด้านการประมงทั้งสิ้น 188 ราย

ประกอบด้วย ผู้ค้าปัจจัยการผลิต/ผู้ค้า ผู้รวบรวมสัตว์น้ำ/แพปลา ทำขึ้นปลา/โรงงานอุตสาหกรรม
ผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ/กลุ่มและผู้แปรรูปสัตว์น้ำ/ผู้นำเข้า ผู้ส่งออกสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ โครงสร้าง
การผลิตประกอบด้วยกิจกรรมการเลี้ยงปลาน้ำจืดทุกชนิด (ปลานิล ปลาดุก ปลาเทโพ ปลาช่อน ปลาหมอสี ปลา
ร้อยละ 75.9 รองลงมาคือการทำฟาร์มเลี้ยงกุ้งขาว กุ้งก้ามกราม ร้อยละ 22.6 ส่วนการเพาะพันธุ์ปลา
และกุ้งมีสัดส่วนร้อยละ 1.6 ซึ่งมาจากกิจกรรมการเพาะพันธุ์และอนุบาลกุ้งทะเล กุ้งก้ามกราม ปลา
น้ำจืด สัตว์น้ำสวยงามและสัตว์น้ำอื่น ๆ

ภาคอุตสาหกรรม

ในปี พ.ศ. 2557 จังหวัดนครปฐมมีโรงงานจำนวนทั้งสิ้น 3,120 แห่ง จำนวนเงินลงทุน
ประมาณ 283,943,411,071 บาท การจ้างงาน 186,629 คน เป็นชาย 94,835 คน เป็นหญิง 91,794
คนกำลังการผลิตทั้งสิ้น 3,986,488.43 แรงม้า

การพาณิชย์กรรม

จังหวัดนครปฐมเป็นศูนย์กลางทางการค้าของภูมิภาคตะวันตก และเป็นชุมทางการขนส่งการ
ขนถ่ายสินค้ามายาวนาน โดยทางรถไฟ รถยนต์ และการขนส่งสินค้าเกษตรทางน้ำเพื่อเข้าสู่ตลาด
กรุงเทพฯ รวมทั้งมีความได้เปรียบทางด้านทำเลที่ตั้ง ประกอบกับโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัดมีการ
พัฒนาการเกษตรในทุกด้าน จึงก่อให้เกิดการลงทุนอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการเกษตรได้เป็นอย่างดี
และรวดเร็ว ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดกระจายไปสู่สาขาต่าง ๆ และมีความมั่นคงจน
กลายเป็นศูนย์กลางทางพาณิชย์กรรม มีทุนจดทะเบียนรวมทั้งสิ้น 90,076,572,540 บาท

4. จังหวัดสุพรรณบุรี

บริบทของจังหวัดสุพรรณบุรี มีรายละเอียดดังนี้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี,
2562)

ข้อมูลทั่วไป

จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเมืองโบราณพบหลักฐานทางโบราณคดี มีอายุไม่ต่ำกว่า 3,500-3,800
ปี โบราณวัตถุที่ขุดพบมีทั้งยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ ยุคเหล็ก และสืบทอดวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่
สมัยสุวรรณภูมิ ฟูนัน อมราวดี ทวารวดี ศรีวิชัย สุพรรณบุรี เดิมมีชื่อ “ทวารวดีศรีสุพรรณภูมิ” หรือ
“พันธุมบุรี” ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำท่าจีน แถบ บริเวณตำบลรั้วใหญ่ไปจดตำบลพิหารแดง ต่อมาพระเจ้า
กาแตได้ย้ายเมืองมาตั้งอยู่ที่ฝั่งขวาของแม่น้ำ แล้วโปรดให้มอญน้อยไปสร้างวัดสนามชัย และบูรณะวัด
ป่าเลไลยก์ ชักชวนให้ข้าราชการจำนวน 2000 คนบวช จึงขนานนามเมืองใหม่ว่า “เมืองสองพันบุรี”
ครั้งถึงสมัยพระเจ้าอู่ทอง ได้สร้างเมืองมาทางฝั่งใต้ หรือทางตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน ชื่อเมืองเรียกว่า
“อู่ทอง” จวบจนสมัย ขุนหลวงพะงั่ว เมืองจึงถูกเรียกว่าชื่อว่า “สุพรรณบุรี” นับแต่นั้นมา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมืองสุพรรณบุรี เป็นเมืองหน้าด่านและเป็นเมืองอยู่ข้าออู่
ที่สำคัญ ต้องผ่านศึกสงครามหลายต่อหลายครั้ง สภาพเมืองตลอดจนประวัติศาสตร์ โบราณสถาน

ถูกทำลาย ปรีกหักพัง จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองสุพรรณได้ฟื้นตัว และตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน (ลำน้ำสุพรรณ) มาจนตราប់ทุกวันนี้

ความสำคัญของสุพรรณบุรี ในด้านประวัติศาสตร์ การกอบกู้เอกราชไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่วัยชณะแห่งสงครามยุทธหัตถีที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชา ณ สมรภูมิตอนเจดีย์ เป็นมหาวีรกรรมคชยุทธอันยิ่งใหญ่ที่ได้ถูกจารึกไว้ และมีการจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ทุกปีเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติในด้านวรรณคดี เป็นเมืองต้นกำเนิดแห่งตำนาน “ขุนช้างขุนแผน” วรรณคดีไทยเรื่องราวและสถานที่ที่ปรากฏตามท้องเรื่องยังคงมีให้เห็นในปัจจุบัน อาทิบ้านรั้วใหญ่ วัดเขาใหญ่ ท่าสิบเบี้ย ไร่ฝ้าย วัดป่าเลไลยก์ วัดแค อำเภออู่ทอง และอำเภอศรีประจันต์ เป็นต้น

สุพรรณบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งใน 25 จังหวัดของภาคกลางด้านตะวันตกของประเทศไทย อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรุงเทพฯ มีพื้นที่ราบลุ่มตามแนวลำน้ำท่าจีน ส่วนใหญ่เป็นนา ไร่ และป่า ประชากรประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป ทางทิศเหนือเป็นที่ราบมีภูเขาบ้างในอำเภอเดิมบางนางบวชและอู่ทอง แต่เป็นภูเขาเล็ก ๆ ส่วนตอนใต้เป็นที่ราบลุ่มโดยตลอด ทางทิศตะวันตกและทิศเหนือในเขตอำเภอด่านช้างมีป่าและภูเขามาก จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14 องศา 4 ลิปดาเหนือ ถึง 15 องศา 5 ลิปดาเหนือ และระหว่างเส้นแวง 90 องศา 17 ลิปดาตะวันออก ถึง 100 องศา 16 ลิปดาตะวันออก อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 3-10 เมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 5,358.008 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,348,755 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.2 ของพื้นที่ภาคกลาง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 107 กิโลเมตร (ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340) โดยทางรถไฟประมาณ 142 กิโลเมตร

จังหวัดสุพรรณบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดอ่างทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสิงห์บุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรี

การปกครอง และประชากร

การปกครองจังหวัดสุพรรณบุรี แบ่งส่วนราชการออกเป็น 2 ส่วน คือการบริหารราชการส่วนภูมิภาคและการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น การบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 110 ตำบล และ 1007 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอดังนี้

อำเภอเมืองสุพรรณบุรี มีพื้นที่ 540.917 ตารางกิโลเมตร 19 ตำบล 123 หมู่บ้าน

อำเภอดอนเจดีย์ มีพื้นที่ 252.081 ตารางกิโลเมตร 5 ตำบล 48 หมู่บ้าน

อำเภอด่านช้าง มีพื้นที่ 1,193.599 ตารางกิโลเมตร 7 ตำบล 93 หมู่บ้าน

อำเภอเดิมบางนางบวช มีพื้นที่ 552.330 ตารางกิโลเมตร 13 ตำบล 119 หมู่บ้าน

อำเภอบางปลาม้า มีพื้นที่ 481.298 ตารางกิโลเมตร 17 ตำบล 127 หมู่บ้าน

อำเภอศรีประจันต์ มีพื้นที่ 180.986 ตารางกิโลเมตร 9 ตำบล 64 หมู่บ้าน

อำเภอสองพี่น้อง มีพื้นที่ 750.381 ตารางกิโลเมตร 14 ตำบล 140 หมู่บ้าน

อำเภอสามชุก มีพื้นที่ 355.917 ตารางกิโลเมตร 7 ตำบล 68 หมู่บ้าน

อำเภอหนองหญ้าไซ มีพื้นที่ 420.209 ตารางกิโลเมตร 6 ตำบล 64 หมู่บ้าน

อำเภออุทุมพร มีพื้นที่ 630.29 ตารางกิโลเมตร 15 ตำบล 151 หมู่บ้าน

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบ่งการปกครองออกเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมือง 2 แห่ง คือ เทศบาลเมืองสุพรรณบุรี และเทศบาลเมืองสองพี่น้อง เทศบาลตำบล 43 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 81 แห่ง จากสถิติของสำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ เดือนธันวาคม 2559 จังหวัดสุพรรณบุรีมีประชากรทั้งสิ้น 848,567 คน เป็นชาย 410,617 คน และหญิง 437,950 คน

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ของจังหวัดสุพรรณบุรีจำแนกลักษณะตามระดับความสูงของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ และบางส่วนเป็นที่ราบสูง โดยมีความลาดเทระหว่าง 0-3 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกของจังหวัดตลอดแนวตั้งแต่เหนือจรดใต้บริเวณพื้นที่ต่ำสุดอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่ของจังหวัดส่วนใหญ่เหมาะสำหรับการทำนา มีแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึงอยู่ทั่วไปมีแม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณบุรีเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านจากเหนือสุดถึงใต้สุดในฤดูฝนจะมีน้ำหลากไหลบ่ามีน้ำท่วมขัง ในที่ราบลุ่มทำให้เกิดน้ำท่วมในบางพื้นที่ เช่นในเขตอำเภอสองพี่น้องและอำเภอบางปลาม้า ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในเขตอำเภออุทุมพรทอดขึ้นไปทางเหนือ ขนานกับเส้นกั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดสุพรรณบุรีกับจังหวัดกาญจนบุรี มีลักษณะพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาด มีความลาดเทระหว่าง 2-8 เปอร์เซ็นต์ สลับกับเนินเขา ส่วนด้านตะวันตกของอำเภอด่านช้าง มีสภาพพื้นที่ที่เป็นลูกคลื่นลอนลาด สลับลอนชันจนถึงเทือกเขาสูงชันเป็นเทือกเขาที่ติดกับเทือกเขาตะนาวศรี ประกอบด้วยภูเขาสูงซึ่งมีลักษณะเป็นภูเขาและมียอดเขาสูงสุดอยู่ใกล้กับบ้านห้วยดินดำ สูงประมาณ 1,002 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง

ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพอากาศโดยทั่วไปมีลักษณะร้อนชื้น กล่าวคือ

ฤดูร้อน ได้รับอิทธิพลจากลม ตะวันออกเฉียงเหนือ และลมฝ่ายใต้พัดผ่านตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนเมษายน อุณหภูมิ 40.3 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ในปี 2552 อุณหภูมิต่ำสุด 8.5 องศาเซลเซียส ในเดือนมกราคมปริมาณน้ำฝนทั้งปีวัดได้ 853.5 มิลลิเมตร จำนวนวันที่ฝนตก 109 วัน

ทรัพยากร และแหล่งน้ำ

ดิน หากพิจารณาคุณสมบัติของดินทั้งทางกายภาพและเคมี เช่น เนื้อดิน ความลึกของดิน ความสามารถในการอุ้มน้ำของดิน ชนิดของแร่ธาตุและปริมาณแร่ธาตุ อาหารของดิน จะพบว่า สภาพของดิน ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี เหมาะสมกับการปลูกพืช ดังนี้

การทำนาข้าว

การเพาะปลูกพืชไร่

การเพาะปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผลต่าง ๆ

การปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ ทำทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ถาวรสำหรับการปศุสัตว์

แหล่งน้ำ ประกอบด้วยแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ มีแม่น้ำสายใหญ่ ๆ ที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของประชากร ได้แก่ แม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณบุรี เชื่อนกระเสียว ซึ่งเป็นสาขาที่สำคัญของแม่น้ำสุพรรณบุรี นอกนั้นเป็นแม่น้ำสายเล็กซึ่งส่วนใหญ่จะไหลลงแม่น้ำท่าจีนเกือบทั้งสิ้น

ป่าไม้ ลักษณะป่าไม้ของจังหวัดสุพรรณบุรีเดิมเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ได้แก่ เต็ง มะค่าโมง ชาก มะค่าแต้ ชิงชัน ตะเคียนทอง ยมหอม แต่สภาพปัจจุบันได้ถูกราชกรบุกกรุกเข้าทำกินในเขตป่าสงวนหลายแห่ง ถูกเปลี่ยนเป็นไร่อ้อย และใช้ทำนา เป็นต้น

แร่ธาตุ จากการสำรวจของกรมทรัพยากรธรณี พบว่าจังหวัดสุพรรณบุรีมีปริมาณแร่ ไม่มากนัก พบแร่มีค่าบางชนิดเท่านั้น ได้แก่ ดิบุก พบบริเวณเขาโดดตุงกุง ทางตอนเหนือ อำเภอด่านช้าง นอกจากนี้ยังพบใยหินแกรนิต และหินปูนใช้ในการก่อสร้าง

การกสิกรรม พื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีการชลประทานอย่างทั่วถึง ประกอบกับสภาพดินเหมาะสมแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะการปลูกข้าว การเพาะปลูกพืชไร่ เช่น อ้อยเพื่อผลิตน้ำตาล มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวฟ่าง และพืชอื่น ๆ

ปศุสัตว์ จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นแหล่งเลี้ยงโค สุกร เป็ด ไก่ กระจับปี่ ซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญมาก โดยการเลี้ยงจะกระจายอยู่ทั่วไปทุกพื้นที่ของจังหวัด

บริเวณเขาใหญ่ทางตะวันตก เขาทางตะวันออกและตะวันตกระหว่างเส้นทางอุทง ถึงพนมทวนและบริเวณเขื่อนกระเสียว อำเภอด่านช้าง และยังขุดพบน้ำมันดิบในบริเวณตำบลสวนแตง อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งปัจจุบันได้ทำการขุดเจาะแล้ว

อุตสาหกรรม

ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกษตร ซึ่งได้แก่ โรงสี นึ่ง อบ เป็นต้น และอุตสาหกรรมอาหาร ได้แก่ โรงงานผลิตน้ำตาล ผลิตภัณฑ์นม และแปรรูปเนื้อสัตว์ พืช ผัก ผลไม้ เป็นต้น โดยมีโรงงานน้ำตาลขนาดใหญ่ 3 แห่ง คือที่อำเภออุทุมพร อำเภอสามชุก และอำเภอด่านช้าง ทำให้มีเงินหมุนเวียนภายในจังหวัดสูง ในอนาคตอุตสาหกรรมของจังหวัดสุพรรณบุรีจะมีบทบาทสำคัญเนื่องจากการตั้งโรงงานขนาดใหญ่ ประกอบกับมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคตะวันตก ที่อำเภอเมืองสุพรรณบุรี

จังหวัดสุพรรณบุรีมีอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลการเกษตร เช่น ผลิตหน่อไม้กระป๋อง (หน่อไม้ฝรั่ง หน่อไม้ไผ่) ผลไม้กระป๋อง เช่น แห้วกระป๋อง กระจับกระป๋อง วานหางจรเข้กระป๋อง และลูกตาลกระป๋อง เป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอย่างครบวงจร จากรายงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปรากฏว่าในปี 2545 จังหวัดสุพรรณบุรี มีมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์จังหวัดตามราคาประจำปี 39,477 ล้านบาท และมูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว 44,708 บาท รายได้เฉลี่ยต่อหัว อยู่ในลำดับที่ 6 ของภาคตะวันตก และอยู่ในอันดับที่ 43 ของประเทศ

การคมนาคม ขนส่ง และการสื่อสาร

ระบบการคมนาคมเป็นโครงสร้างขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัด การคมนาคมที่สะดวกทำให้เกิดความคล่องตัวทั้งด้านการผลิตและการตลาด ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และยังเป็นการยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น เส้นทางการคมนาคมภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงแบ่งเป็น 2 ทางด้วยกัน คือ

การคมนาคมทางรถยนต์ ในปัจจุบันภายในจังหวัดสามารถติดต่อถึงกันได้ทุกอำเภอ สภาพของทางส่วนใหญ่ลาดยาง รายละเอียดระยะทางจากอำเภอเมืองสุพรรณบุรีถึงอำเภอต่าง ๆ มีดังนี้

อำเภอบางปลาม้า 10 กิโลเมตร

อำเภอศรีประจันต์ 20 กิโลเมตร

อำเภอดอนเจดีย์ 31 กิโลเมตร

อำเภออุทุมพร 32 กิโลเมตร

อำเภอสามชุก 39 กิโลเมตร

อำเภอเดิมบางนางบวช 54 กิโลเมตร

อำเภอหนองหญ้าไซ 58 กิโลเมตร

อำเภอสองพี่น้อง 70 กิโลเมตร

อำเภอด่านช้าง 77 กิโลเมตร

ระยะทางติดต่อภายนอกเขตจังหวัด สามารถติดต่อได้ตามเส้นทาง ดังนี้

สุพรรณบุรี-บางบัวทอง-กรุงเทพฯ 107 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-กำแพงแสน-นครปฐม-กรุงเทพฯ 160 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-นครปฐม 105 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-กาญจนบุรี 91 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-นครสวรรค์ 160 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-พระนครศรีอยุธยา 68 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-สิงห์บุรี 84 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-ชัยนาท 96 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-อ่างทอง 44 กิโลเมตร

สุพรรณบุรี-โคกสำโรง 143 กิโลเมตร

การคมนาคมทางรถไฟ มีขบวนรถไฟสาย กรุงเทพ-สุพรรณบุรี ระยะทางยาวประมาณ 142 กิโลเมตร มีรถไฟออก วันละ 1 เที่ยว และการคมนาคมทางน้ำอาศัยลำน้ำต่าง ๆ และแม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณบุรีในการเดินเรือและขนส่งถ่ายสินค้า

การไปรษณีย์โทรเลข จังหวัดสุพรรณบุรี มีที่ทำการไปรษณีย์ทั้งสิ้น 16 แห่ง แยกเป็นอำเภอเมือง 4 แห่ง อำเภอดอนเจดีย์ สองพี่น้องและอู่ทอง อำเภอละ 2 แห่ง และนอกจากนั้นอำเภอละ 1 แห่ง

5. บริบทพื้นที่ทำการทดลอง ชุมชนวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

บริบทพื้นที่ทดลอง มีรายละเอียดดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง, 2563)

ข้อมูลทั่วไป

ชุมชนวัดสำโรง เป็นชื่อที่เรียกขานตามชื่อของวัดสำโรง ปรากฏหลักฐานตามทะเบียนวัดเมื่อปี พ.ศ. 2343 และมีบันทึกท้ายเอกสารประวัติทะเบียนวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม (พ.ศ. 2527) โดยผู้มีอายุที่เกิดทันสมัย พระครูอินทริสิริชัย (ทองพูน อินทโชโต) เจ้าอาวาสรูปที่ 4 ของวัดสำโรง (พ.ศ. 2475) ประกอบด้วย นายเป้ง ศรีทองคำ นายประสิทธิ์ ลากลมูล ได้บันทึกว่า ในสมัยก่อนแถบนี้มีต้นสำโรงขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ จึงมีพระภิกษุมามากอดอาศัยปฏิบัติธรรมอยู่บ่อยครั้ง ชาวบ้านแถบนี้เห็นว่าสถานที่ตั้งนี้สมควรเป็นที่ตั้งวัด จึงได้สร้างโรงขึ้นมาสามหลัง (อาคารไม้สร้างแบบง่าย ๆ หลังคามุงจากเป็นศาลาติน โรงกุฏิ โรงอุโบสถ) ปู่ดำ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน จึงได้ถวายที่ดินนี้ให้สร้างวัด และชาวบ้านพร้อมใจกันไปอาราธนา พระภิกษุณุช ซึ่งอยู่วัดตรงกันข้าม คือ วัดลานตากฟ้า มาเป็นเจ้าอาวาส ต่อมา ปู่ดำ ได้อุปสมบทเป็นภิกษุและได้ช่วยพระภิกษุณุชพัฒนาสิ่งก่อสร้าง เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาติน และอุโบสถหลังเล็ก ๆ พอจะใช้ในการทำสังฆกรรมได้ ชาวบ้านแถบนี้ได้ตั้งชื่อเรียกวัดนี้ว่า “วัดสามโรง”

วัดสามโรง ได้เจริญขึ้นมาตามลำดับ และชาวบ้านมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระภิกษุณูชเป็น อย่างยิ่ง เจ้าคณะปกครองเห็นความสำคัญจึงได้แต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้การอุปสมบทกุลบุตรใน แถบนี้ และในกาลต่อมาชาวบ้านวัดสามโรงได้เห็นตรงกันว่า ควรเปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดสามโรง เนื่องจาก บริเวณพื้นที่วัดมีต้นสำโรงขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชื่อ วัดสามโรง เปลี่ยนเป็น วัดสามโรง และเป็นชุมชนวัดสามโรงถึงปัจจุบัน

ตำบลวัดสามโรง อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอนครชัยศรี ประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นที่ประมาณ 2,905 ไร่ แบ่งการปกครอง ออกเป็น 4 หมู่บ้าน จำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสามโรง 2,153 คน และ จำนวนหลังคาเรือน 361 หลังคาเรือน อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน ทำไร่ อาชีพเสริม ค้าขาย รับจ้าง การเดินทางเข้าสู่ตำบลได้โดยสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ โดยใช้ถนนสาย นครชัยศรี-ห้วยพลู หรือ ทางแม่น้ำท่าจีน ซึ่งมีความสะดวกเท่าเทียมกันเนื่องจากเป็นตำบลที่อยู่ห่างจากอำเภอ นครชัยศรีเพียง 7 กิโลเมตร

สภาพวิถีชีวิตชุมชนตำบลวัดสามโรง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีบ้านเรือนบริเวณฝั่งแม่น้ำ ลำคลองต่าง ๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้สามารถพึ่งพาตนเองได้เกือบทุกด้าน ชาวบ้านได้ร่วมกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผลิตน้ำดื่ม กลุ่มตุ๊กตา กลุ่มกสิกรรมธรรมชาติ กลุ่มไก่ชน กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนในการพึ่งพากันใน ระหว่างกลุ่ม ผลิตและขายภายในชุมชน และยังมี การจัดตลาดนัดเพื่อขายผลผลิตทางการเกษตรของ ชุมชน รวมทั้งเอื้อประโยชน์ให้แม่ค้าร้านค้าภายนอกได้นำของใช้ในชีวิตประจำวันมาขายในชุมชนทุก สัปดาห์ เป็นการลดภาระในการเดินทางของคนในชุมชนเพื่อไปซื้อของต่าง ๆ ในตัวเมือง

ความเป็นอยู่ต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับน้ำ ทั้งในแง่ของการทำมาหากิน การคมนาคม การทำกิจกรรมทางด้านสังคมและด้านประเพณีวัฒนธรรม ตลาดเป็นพื้นที่ทางสังคมอีกแห่งหนึ่งที่แสดงถึงความผูกพันกับสายน้ำ เป็นแหล่งพบปะผู้คนจากคั้งน้ำ ต่าง ๆ และพ่อค้าจากถิ่นอื่นเพื่อนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน

ในสมัยก่อนการคมนาคมทางน้ำเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เรือเป็นพาหนะสำคัญที่ชาวบ้านใช้ในการสัญจรทุกฤดูกาล ทั้งในฤดูแล้ง และฤดูน้ำหลาก แทบทุกบ้านจึงมีเรือและมีอยู่เรือ บางบ้านมีเรืออยู่ หลายลำ มีทั้งเรือแจวเรือพาย รูปร่างหลายลักษณะ มีประโยชน์ในการใช้งานต่างกัน ได้แก่ เรือมาด เรืออีแปะ เรือสำปั้น เรือบด เป็นต้น ในแม่น้ำลำคลองจึงคึกคักไปด้วยผู้คน เรือพาย เรือค้าขาย เรือแท็กซี่ เรือลากจูง เรือสินค้าต่าง ๆ

ในปัจจุบัน วิถีชีวิตเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา บ้านเรือนริมแม่น้ำลำคลองถูกรื้อย้าย มาตั้งบ้านเรือนริมถนนแทน สภาพสังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมเมือง การทำมาหากิน เช่น

ทำนา ทำสวน เป็นการผลิตเพื่อขาย แม้แต่การคมนาคมเป็นไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง การเดินทางสัญจรจากการเดินเท้า ทางเกวียน ทางเรือ ถูกเปลี่ยนมาเป็นการสัญจรทางบก เดินทางด้วยรถยนต์ รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ โดยทุกบ้านจะมีรถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถยนต์ อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพาหนะ ประจำบ้านเรือน

ชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เป็นชุมชนรักษาศีล 5 ดำเนินชีวิตตามแนววิถีไทยที่ประเพณีปฏิบัติตามจารีตประเพณีอันดีงามทางพระพุทธศาสนา โดยมีการทำบุญตักบาตร ฟังธรรม เจริญจิตภาวนา ถี้อุโบสถศีลเป็นประจำทุกวันพระ และร่วมกันรับศีล ทำวัตรสวดมนต์ นั่งสมาธิตอนค่ำที่วัดสำโรงทุกวัน โดยพระสงฆ์มีบทบาทในการประสานสัมพันธ์ระหว่าง “บ้าน วัด โรงเรียน” เพื่อเสริมคุณธรรม จริยธรรม ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ด้วยการต่อยอดทุนทางสังคมด้วยแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ โดยนำมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม ส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพสุจริต สามารถเลี้ยงตนเองบนวิถีความพอเพียง เป็นชุมชนที่มีความร่มเย็นสงบสุขอย่างยั่งยืน

ชุมชนวัดสำโรงมีวัดเป็นศูนย์กลางที่ร่วมกันวางแผนโครงการต่าง ๆ หรือกำหนดกิจกรรมร่วมกันระหว่างพระสงฆ์กับผู้นำชุมชนทุกระดับ โดยเน้น “การสร้างจิตสำนึก” และกระตุ้นให้เกิดเป็นพลังของคนในชุมชนภายใต้ธรรมานุญความดีตามหลัก คุณธรรม 4 ประการ คือ “พอเพียง มีวินัย สุจริต และจิตอาสา” เพื่อขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม ให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี และมีพลังที่จะสร้างความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและร่วมสืบสานประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีการนำทุนทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำท่าจีน ความหลากหลายทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เน้นการพัฒนาพฤติกรรม ปลูกฝังอุดมการณ์ ค่านิยม ให้แก่เยาวชนและประชาชนในหมู่บ้านโดยพระสงฆ์ กลุ่มผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชนที่เป็นต้นแบบในมิติ ทางกาย ทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา เพื่อให้คนในชุมชนตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริต จนสามารถเป็นต้นแบบหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของจังหวัดนครปฐม ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมิติทางวัฒนธรรม มาใช้ในการพัฒนาเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

กิจกรรมที่โดดเด่นของชุมชนวัดสำโรง คือ การประสานพลังประชารัฐ “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน เข้าด้วยกัน โดยมีประชาชนในหมู่บ้านร่วมด้วยช่วยกันดูแล มีหน่วยงานพันธมิตรที่เป็นภาคีการพัฒนา เช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสำโรง องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง โรงเรียนวัดสำโรง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบล พัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี เกษตรอำเภอนครชัยศรี และกลุ่มองค์กรชุมชน เช่น กลุ่มพิพิธภัณฑ์ กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มกองทุนชุมชน องค์การชุมชนและเครือข่ายองค์การชุมชน

สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เป็นชุมชนคุณธรรมที่เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน ด้วยหลักธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านกับศาสตร์ต่าง ๆ ภายใต้จิตสำนึกของการพึ่งตนเอง ความรักและเอื้ออาทรต่อกัน ความรักในท้องถิ่น รักชุมชน จนเป็นพลังแห่งความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้

การยึดมั่นในหลักธรรมทางศาสนา คนในชุมชนวัดสำโรงได้นำหลักธรรมและศาสตร์พระราชาสรางความพอเพียงในการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง มีเหตุมีผล ใช้ความรู้ในการตัดสินใจอย่างรอบคอบ มีความพอประมาณ พอดี ไม่เบียดเบียนตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม ไม่ประมาท สร้างภูมิคุ้มกันที่ดี รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ลดการบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยม มีความใฝ่รู้ รักษาคำพูดและชื่อเสียง ฝึกฝน แก้ไข ปรับปรุงตน ขยัน อดทน และมีความเพียร เสียสละและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นเสมอ มีวินัยเคารพกติกาการอยู่ร่วมกัน ยึดมั่นและรับผิดชอบในหน้าที่ของตน องค์กร สังคม ปฏิบัติตามจริยธรรม จรรยาบรรณ และเคารพต่อกฎหมาย เปิดใจรับทุกคำแนะนำหรือคำติชม และนำความผิดพลาดมาปรับปรุงแก้ไขตนเอง มีความซื่อตรง ความซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่น ยืนหยัดในการรักษาความจริงความถูกต้องความเป็นธรรมทั้งปวง กล้ายอมรับในสิ่งที่ตนเองทำผิด มีจิตอาสา ใส่ใจชุมชนและอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง อาสาด้วยความรักความสามัคคี เพื่อประโยชน์ผู้อื่นและชุมชนโดยมิได้หวังผลตอบแทน ทำความดีเพื่อความดี เอื้ออาทรมากขึ้น มีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดองค์ความรู้การบริหารจัดการ การพัฒนาชุมชน การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม และแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ให้กับชุมชนและผู้สนใจอื่น ๆ

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นตำบลวัดสำโรง ชาวตำบลวัดสำโรงยังคงศรัทธาเหนียวแน่นในประเพณีท้องถิ่น ที่ได้เคยปฏิบัติมาและกระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น ชาวบ้านจะร่วมกันมาทำบุญมากเป็นพิเศษ มีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และร่วมเวียนเทียนที่วัด ส่วนในวันพระจะมีอุบาสกอุบาสิกาซึ่งเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้านมาปฏิบัติธรรมถืออุโบสถศีลด้วย ประเพณีของท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น วันตรุษไทย เป็นการทำบุญเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ของไทยทางจันทรคติ มีการทำบุญฟังธรรมที่วัด 4 วัน ส่วนในวันสงกรานต์ ตำบลวัดสำโรงทำบุญวันสงกรานต์ 5 วัน เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณกาล นอกจากนั้นในวันสงกรานต์จะมีการละเล่นท้องถิ่นและกีฬาพื้นบ้านของกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเยาวชน กลุ่มราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเสริมสร้างความสนุกสนานก่อนความสามัคคีในชุมชน ปัจจุบันได้มีการประยุกต์การละเล่นให้เหมาะสมกับสมัย เช่น พายกระทะ พายเรือหัวใบท้ายบอด พายเรือบด ปืนเสาดกน้ำมัน ชักเย่อ วิ่งผลัด ฟุตบอลเยาวชน และกีฬาพื้นบ้านอื่น ๆ

การน้อมนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร ทำให้ปัญหาในชุมชนได้รับการแก้ไข สิ่งดีงามเกิดขึ้น คนในชุมชนอยู่ดีมีสุขภายใต้ความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อย่างเป็นรูปธรรม เช่น 1) หนี้สินในครอบครัวลดลง รายได้เพิ่มขึ้น ไม่มีสถานบันเทิง ร้านอาหารกลางคืนและแหล่งมั่วสุมภายในชุมชน 2) มีการปลูกผักสวนครัวปลอดสารพิษ เกษตรอินทรีย์ ใช้สอยที่ดินและพื้นที่ภายในบ้านของตนเองอย่างคุ้มค่า และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม 3) มีตลาดนัดชุมชน คือ ตลาดนัดวัดสำโรง ตลาดชุมชนคนนครชัยศรี จำหน่ายผักผลไม้ในท้องถิ่นโดยคนในชุมชน และผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน 4) สร้างจิตสำนึกการเป็นเจ้าบ้านที่ดีโดยใช้มิติทางวัฒนธรรม โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ส่งผลให้มีการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 5) เป็นต้นแบบของประเทศที่ได้รับคัดเลือกให้ไปจัดนิทรรศการสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในวันมาฆบูชา พ.ศ. 2561 ณ บริเวณตึกบัญชาการ 1 ทำเนียบรัฐบาล และ ณ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรม

ที่	แนวคิด	ข้อค้นพบ	การนำไปใช้
1	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ทุกคนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ มีการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นจนเกิดการพัฒนายั่งยืน เป็นการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง โดยตั้งอยู่บนหลักสำคัญสามประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี	ใช้ในการดำรงชีวิตให้เหมาะสม มีความพอประมาณทั้งการหารายได้ และพอประมาณในการใช้จ่าย ความพอประมาณในการหารายได้ทำงานหารายได้ด้วยช่องทางสุจริต ทำงานให้เต็มความสามารถ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความพอประมาณในการใช้จ่าย
2	การพัฒนาอย่างยั่งยืน	เป็นการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบต่อความ ต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต	การพัฒนาที่ยั่งยืนเราสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ สามารถแทรกเข้าไปในทุก ส่วนของสังคมโลกได้

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรม (ต่อ)

ที่	แนวคิด	ข้อค้นพบ	การนำไปใช้
3	ศาสตร์พระราชา	เป็นการการปฏิบัติบูชาตามคำสอน หากคนไทยทุกคน ช่วยกันทำ กัน ปฏิบัติ และขยายผลการปฏิบัติให้ กว้างขวาง จะยิ่งเกิดผลดีในการ ปฏิบัติ “เชิงสัญลักษณ์” มากขึ้น	ในระบบเกษตรที่มีการปลูกพืชและมีการเลี้ยง สัตว์หลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่ กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิด เกื้อกูลประโยชน์ ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นาอย่าง เหมาะสม เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และเกิดการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติ
4	ทฤษฎีใหม่	ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่ อุดมภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อด อายากและเลี้ยงตนเองได้ ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ ร่ำรวยขึ้นได้ และช่วยตัวเองได้ใน ระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้อง ช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการ ประหยัดงบประมาณด้วย	สามารถนำหลักการทฤษฎีใหม่มาประยุกต์ใช้ ในการเรียน การทำงาน ตลอดจนการดำเนิน ชีวิตประจำวันได้ โดยยึดหลักความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน และลดความ พุ่มพวยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ประกอบ อาชีพด้วยความสุจริตและถูกต้อง ควรลดละ การแก่งแย่งผลประโยชน์ และการแข่งขัน ทางการค้าขาย
5	การอยู่ดีมีสุข	ความอยู่ดีมีสุขวางอยู่บนกรอบคิด หลักสามประการ ได้แก่ กรอบคิด เกี่ยวกับระบบคุณค่าและเป้าหมาย กรอบคิดเกี่ยวกับ ทรัพยากรและ การบริโภค และกรอบคิดเกี่ยวกับ ระเบิดอภิมวลและการกระทำอย่าง มีความรับผิดชอบของปัจเจก	การมีชีวิตที่เป็นสุขและความเป็นอยู่ที่ดีมี คุณภาพ ซึ่งก็คือสิ่งดี ๆ ที่มนุษย์แสวงหาและ ต้องการได้รับความสำเร็จในการ ดำรงชีวิต อย่างมีความสุขราบเท่าที่ยังมีลมหายใจ อัน ประกอบด้วยร่างกายดี จิตวิญญาณดี และ สิ่งแวดล้อมดี

จากตารางที่ 1 สรุปได้ว่า ประัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกษตรกรทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น เป็นการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง โดยตั้งอยู่บนหลักสำคัญสามประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ศาสตร์พระราชาเป็นการต่อยอดจากเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเกษตรกรปฏิบัติตามคำสอนจะยิ่งเกิดผลดีในการปฏิบัติทำให้ชีวิตของเกษตรกรอยู่ดีกินดี เมื่อได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันจะทำให้เกษตรกรเกิดการอยู่ดีมีสุข ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขราบเท่าที่ยังมีลมหายใจ อันประกอบด้วย ร่างกายดี จิตใจดี และ

สิ่งแวดล้อมดี สามารถทำให้เกษตรกรเกิดการพัฒนาที่ดีได้ มนุษย์ต้องมีการพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ ในขณะที่เดียวกันองค์กรก็ต้องการเติบโตตลอดเวลาเช่นกัน องค์กรจะก้าวไปข้างหน้าได้นั้นผู้ที่มีส่วนผลักดันสำคัญก็คือสมาชิกในองค์กรทุกคน ศักยภาพของสมาชิกในองค์กรทุกคนย่อมส่งผลต่อศักยภาพขององค์กร หากทุกคนทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพย่อมทำให้องค์กรนั้นมีประสิทธิภาพตามไปด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

ชุมพลภัทร์ คงธนจารุอนันต์ (2551) ได้ศึกษาการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาถึงลักษณะของการดำเนินชีวิต และคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรมีการจัดการที่ดินในการทำการเกษตร หลังจากได้มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 99.3 มีการปลูกพืชหรือ เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 98.0 มีการผลิตเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนถ้าเหลือจึงจะขาย เกษตรกรร้อยละ 54.2 ใช้พื้นที่ในการปลูกกระเทียม และเกษตรกรทั้งหมดร้อยละ 100 มีความรู้ รับทราบแนวปฏิบัติตน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาจากสื่อโทรทัศน์ มีความตระหนักในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = 4.63) มีความพอใจในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = 4.60) มีความภาคภูมิใจหลังใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยรวม = 4.97) เกษตรกรทั้งหมดร้อยละ 100 มีความเต็มใจที่จะตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และร้อยละ 71.9 เป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินใจในครอบครัว ร้อยละ 93.5 ของเกษตรกร ระบุว่าไม่มีหน่วยงานจากทางภาครัฐมีส่วนในการสนับสนุนในการตัดสินใจ เกษตรกรมีการใช้จ่ายใช้สอยในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยรวม = 3.31) ร้อยละ 51.3 ของเกษตรกรใช้เงินทุนตนเองในการลงทุนทำการเกษตร โดยร้อยละ 93.5 มีการทำบัญชีครัวเรือน ร้อยละ 99.3 มีรายได้พอต่อรายจ่าย ร้อยละ 99.3 มีการปลูกฝังเรื่องการประหยัดให้แก่สมาชิกในครอบครัว และร้อยละ 99.3 มีการวางแผนในการใช้จ่ายเงินประจำเดือนของครอบครัว ผลการศึกษาในด้านคุณภาพชีวิตพบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีสุขภาพกายดีมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.73 และมีสุขภาพจิตที่เป็นปกติ คิดเป็นร้อยละ 98.7

ชูพักตร์ สุทธิสา และชุติมา เมฆวัน (2552) ได้ศึกษารูปแบบกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ศึกษากรณีบ้านหนองแ้งและบ้านดอนหนอง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการเผยแพร่และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเพื่อหารูปแบบการพัฒนาที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองครอบครัวและชุมชน กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ ตัวแทนชุมชน บ้านหนองแ้ง และบ้านดอนหนอง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 55 คน พบว่า วิธีการเผยแพร่และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงใช้วิธีการเผยแพร่โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติการ และการสรุปผล โดยทุกกระบวนการเน้นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม สำหรับด้านรูปแบบการพัฒนาที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัว และชุมชนพบว่าทั้งสองชุมชนได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเพิ่มรายได้โดยการผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเพิ่มรายได้ 2) ด้านลดรายจ่าย โดยการผลิตของใช้ในครัวเรือนขึ้นใช้เอง เช่น น้ำยาล้างจานขาม 3) ด้านการสืบทอดความรู้และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผลิตภัณฑ์ 4) ด้านการพัฒนา โดยการปรับปรุงและประยุกต์ความรู้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน

ชิตาภรณ์ ทองขุ่ม (2551) ได้ศึกษาการปฏิรูปหลักสูตรเศรษฐศาสตร์บัณฑิตที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสทางเลือก ศึกษาสภาพการจัดการศึกษา หลักสูตร และการเรียนการสอนเศรษฐศาสตร์บัณฑิตในปัจจุบันที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์ลักษณะและแนวปฏิบัติในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมปัจจุบัน และนำเสนอแนวทางการปฏิรูปหลักสูตรเศรษฐศาสตร์บัณฑิตที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) และระเบียบวิธีวิจัยอนาคตแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) พบว่า การวิจัยเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสทางเลือก เน้นการศึกษาสภาพการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอนเศรษฐศาสตร์บัณฑิตที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พุทธเศรษฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม และเศรษฐกิจชุมชนมีแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การผลิต และการบริโภคแต่พอประมาณ โดยเน้นทางสายกลางซึ่งเป็นหลักของพระพุทธศาสนา เป็นจุดร่วมของทุกแนวคิด แต่มีความแตกต่างกัน คือเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจชุมชนเน้นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามอัตภาพ หรือตามความสามารถที่มีอยู่ ส่วนพุทธเศรษฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม เน้นการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานแนวคิดทั้ง 4 ด้าน มีความครอบคลุมองค์ประกอบของความพอเพียง 3 ประการ คือ

ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และมีเงื่อนไขของความพอเพียง 2 ประการ คือ ความรู้และคุณธรรม โดยมีความมุ่งหมายเดียวกัน คือ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสอนในหลักสูตรเศรษฐศาสตร์บัณฑิต ส่วนใหญ่เปิดสอนเป็นวิชาเลือกในหมวดการศึกษาทั่วไป ซึ่งมีความคิดเห็นว่าวิชาเศรษฐศาสตร์มีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมและคุ้มค่า จากข้อมูลสภาพจัดการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ควรมีการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นสาระสำคัญในการปฏิรูปหลักสูตรเศรษฐศาสตร์บัณฑิตที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยหลักการและแนวคิดในการปฏิรูป นโยบายในการปฏิรูป ได้แก่ นโยบายระดับประเทศ ระดับองค์กรที่เกี่ยวข้องและระดับสถาบันการศึกษา แนวทางการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ปรัชญา เป้าหมาย วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตรและรายวิชา กระบวนการจัดการเรียนการสอน แนวทางสุดท้ายคือ การจัดการศึกษาในระดับสถาบันการศึกษา ส่วนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำรงชีวิตในสภาพปัจจุบันมี 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจ ซึ่งจะต้องมีความสมดุลในการพัฒนาทั้ง 4 ด้านพร้อม ๆ กัน

ชาญ รามัญอุดม (2551) ได้ศึกษาวิถีชีวิตสมาชิกหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ศึกษาวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ของสมาชิกหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรีที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และ 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพของสมาชิกหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน 166 ราย ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยมีอายุเฉลี่ย 52.72 นับถือศาสนาพุทธ มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 ประกอบอาชีพหลักเกษตรกรกรรม มีสถานภาพสมรสแล้ว มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวเฉลี่ย 9,572.26 บาทต่อเดือน มีพื้นที่ถือครองต่ำกว่า 10 ไร่ สภาพการถือครองที่ดินเป็นโฉนด โดยส่วนใหญ่มีหนี้สินกับ ธกส. ซึ่งสาเหตุที่เป็นหนี้เนื่องจากต้องการนำไปใช้ลงทุนประกอบอาชีพ ผลการวิจัยการดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย พบว่า ในภาพรวมผู้ให้ข้อมูลมีการดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง มีการปฏิบัติในการดำเนินวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ในระดับปานกลาง

วรรณมาฆะ เกษรดอกไม้ (2551) ได้ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติศึกษากรณี ครูทองเหมาะ แจ่มแจ้ง วัตถุประสงค์การศึกษา 1) ศึกษากระบวนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในรูปแบบการเกษตรของ ครูทองเหมาะ แจ่มแจ้ง 2) ศึกษาผลสำเร็จและสภาพ

ปัญหาของกระบวนการนำเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของ ครูทองเหมาะ แจ่มแจ้ง 3) ศึกษาแนวทางการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรกรรม พบว่า การทำเกษตรแบบใช้สารเคมีที่ส่งผลให้ลูกจ้าง ครูทองเหมาะ แจ่มแจ้ง หหมดสติไปต่อหน้าเพราะได้รับเคมีมากเกินไป และเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์แบบนี้กับตนเองและคนรอบข้าง ส่งผลให้ ครูทองเหมาะ แจ่มแจ้ง เลิกใช้สารเคมีแล้วหันไปทำเกษตรธรรมชาติมีความสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ มีรูปแบบการดำเนินแบบพออยู่พอกินตามความสามารถและกำลังของตนที่อาศัยความสมดุลจากธรรมชาติ ความมีเหตุผล คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตร เช่น ระบบทางเดินหายใจ การมีภูมิคุ้มกันเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับการใช้สารเคมีในการปลูกข้าว เช่น ราคาปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ราคาข้าว เป็นต้น เงื่อนไขความรู้ โดยการเชื่อมโยงกับความรู้การทำเกษตรแบบธรรมชาติมาสู่การวางแผนและความระมัดระวังผลที่เกิดขึ้นกับผู้ผลิตและผู้บริโภค เช่น ความปลอดภัยในการบริโภคผักปลอดสารพิษ กระบวนการผลิตที่ปลอดสารเคมี สุขภาพแข็งแรง เป็นต้น และการเชื่อมโยงความรู้ที่ได้ศึกษาจากการอบรมการทำเกษตรแบบธรรมชาติและภูมิปัญญาสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เงื่อนไขคุณธรรม ความตั้งใจในการเลิกใช้สารเคมีในการทำเกษตร

สยาม พุเจริญ (2551) ได้ศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมือง ตำบลยางฮ่อม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษากระบวนการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมือง ตำบลยางฮ่อม อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ภายใต้โครงสร้างวัฒนธรรมชุมชน และความสัมพันธ์กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมือง เป็นกระบวนการจัดการด้านสุขภาพบนพื้นฐานการพึ่งตนเองภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน กล่าวคือ เป็นชุมชนต้องแก้ไขปัญหาและดูแลรักษาสุขภาพของคนในชุมชนด้วยการพึ่งพาตนเองอย่างสูง โดยฐานคิดของกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนได้อาศัยคุณธรรมหลักคำสอนของศาสนา ซึ่งเป็นระบบคุณค่าของชุมชนที่เน้นหนักในเรื่องความสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งสูงสุด อันเป็นการผสมผสานกันระหว่างหลักคำสอนของศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการดูแลสุขภาพตามความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ที่เชื่อมโยงกับมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชน ก่อให้เกิดจิตสำนึกและความมุ่งมั่นที่จะรักษาสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ เพื่อการมีสุขภาวะ และคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนโดยนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นฐานในการดูแลสุขภาพ ซึ่งได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม องค์กร และทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นกลไกภายในที่ใช้ขับเคลื่อนกระบวนการดูแลสุขภาพ พร้อมกับส่งเสริมให้องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลไกภายนอกให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลสุขภาพของชุมชน การจัดการในกระบวนการดูแลสุขภาพใช้การจัดการเรียนรู้

การปรับตัว การจัดการความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ปัจจัย และเงื่อนไขในระบบสุขภาพภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน

จตุพล ยะจอม (2552) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัตถุประสงค์ของการศึกษา 1) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาย 2) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปาย ผลการศึกษา พบว่า 1) ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปายอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะประเด็นหัวข้อที่กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจมากที่สุด ได้แก่ ประเด็นความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกันในตัว รองลงมาได้แก่ ประเด็นการดำเนินชีวิตทางสายกลางถือเป็นเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังได้แสดงความคิดเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัสไว้เพื่อชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่พสกนิกรชาวไทย 2) ระดับการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลปาย อยู่ในระดับมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ในส่วนของการปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองในครัวเรือน อีกประการหนึ่งที่น่าไปใช้ในการดำเนินชีวิตก็คือการประหยัดอดออมใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย 3) ระดับการมีส่วนร่วมกับชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่ในระดับปานกลางโดยการเข้าร่วมรวมกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอื่น ๆ มีระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด 4) การดำเนินการของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลางโดยการรวมกลุ่มต่าง ๆ เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อที่จะเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน เช่น การรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การรวมกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดและประเด็นที่ชุมชนมีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ทอดทิ้งกันก็เป็นประเด็นที่ชุมชนใช้ในการดำเนินการมากเช่นเดียวกัน

เสาวพงษ์ ยมาพัฒน์ (2552) ได้เปรียบเทียบแนวคิดสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์ เพื่อที่จะศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งเปรียบเทียบความแตกต่างและความสอดคล้องของแนวคิดทั้งสองอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สอดคล้องในเชิงบริบทกับหลักพุทธธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม พบว่าความหมายของสันโดษที่นิยมใช้ทางศาสนา คือ ยินดี และพอใจในสิ่งของที่ตนมีอยู่และที่ได้โดยชอบธรรม แต่อีกความหมายหนึ่งที่ทั่วไปคุ้นเคยคือการรู้จักพอ สันโดษมีสามประเภทคือสันโดษตามที่ได้ (ยถาลาภสันโดษ) สันโดษตามกำลัง (ยถาพลสันโดษ) และสันโดษตามฐานะ (ยถาสารูปสันโดษ)

เป้าหมายของสันโดษระดับต้นคือเพื่อการพึ่งตนเอง เพื่อการละอกุศลธรรม เพื่อพัฒนาตนเองและเพื่อความ สุข ส่วนเป้าหมายระดับสูงคือการพ้นทุกข์ ในการปฏิบัติตามหลักสันโดษใช้ทั้งบุญกิริยาวัตถุ 3 และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยใช้ศีลและหลักธรรมอื่นร่วมสนับสนุนเช่น โอโลกะ อโมหะ วิริยารัมภะ สังวร ปหานะ สติสัมปชัญญะ สมชีวิตตาและมัตตัญญูตา ส่วนความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดถือกันเป็นความหมายกว้าง ๆ คือปรัชญาในการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางโดยอาศัยความรู้และหลักธรรมสนับสนุน เช่น สันโดษ สัจจะ อัปมาทะ มัตตัญญูตา วิริยะสัจจะ เป็นต้น ความหมายเฉพาะของเศรษฐกิจพอเพียงคือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้สิ่งของและปัจจัยสี่อย่างพอประมาณ เพื่อการดำรงอยู่โดยเพียงพอกับตนเองและกับผู้อื่น องค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงมีสองส่วนคือส่วนที่เป็นทฤษฎีเป็นส่วนของหลักวิชาทั้งทางโลกและทางธรรม และส่วนที่เป็นการปฏิบัติใช้บุญกิริยาวัตถุ 3 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่สำคัญคือการพอมีพอกิน และการดำรงอยู่ ผลการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ พบว่า แนวคิดทั้งสองมีหลักปรัชญาปฏิบัติ (ทางสายกลาง) เป็นแกนกลางในการปฏิบัติร่วมกันอีกทั้งมีความสัมพันธ์และสามารถเชื่อมโยงต่อเนื่องกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาตนเองและบริบทของสังคมโดยอาศัยหลักธรรมสนับสนุนที่ใกล้เคียงกันและมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอาจเป็นการพัฒนาแนวคิดสันโดษ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ในบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน ทั้งสองแนวคิดเห็นสอดคล้องกันว่าศาสนาเป็นต้นนาระบบเศรษฐกิจโดยผ่านกระบวนการสร้างปัญญาทางพระพุทธศาสนา ส่วนการปฏิบัติของแนวคิดทั้งสองเป็นการปฏิบัติแบบองค์รวม เป็นลำดับขั้นตอน เน้นการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับโลกความจริงและอาศัยการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

พิทักษ์ สุพรรณโณภาพ (2553) ได้ศึกษากระบวนการทัศน์ความคิดและแนวทางการปฏิบัติของชาวบ้านดอนขุนวิเศษในช่วงก่อนการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นไปในแนวทางของทุนนิยม มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการทัศน์ความคิดและการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านดอนขุนวิเศษ ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ภายหลังจากการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีทัศนนะมุมมองในเรื่องของการพึ่งพาสังคมภายนอกว่าเป็นสิ่งจำเป็น และให้คุณค่าของเงินตราและวัตถุว่าเป็นเป้าหมายของชีวิต ส่งผลให้เกิดวิถีการผลิตเพื่อการค้า การบริโภคตามแนวทางบริโภคนิยม การแลกเปลี่ยนที่พาดพิงระบบตลาดและจากการจัดสรรตามความสามารถในการผลิต ชุมชนต้องตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงกับสังคมภายนอก โดยพบว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากการถูกแทรกแซงจากอุตสาหกรรมทุนนิยม จนมีผลทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปสู่กระบวนการในแบบทุนนิยม กระบวนทัศน์ความคิดและแนวทางการปฏิบัติของชาวบ้านดอนขุนวิเศษภายหลังการปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีลักษณะของการบูรณาการแนวคิดในแบบพึ่งตนเองและแนวคิดในแบบทุนนิยม กล่าวคือ มีทัศนนะมุมมองในการให้ความสำคัญกับ

การพึ่งตนเองและให้คุณค่าเงินตราและวัตถุ น้ำใจและการแบ่งปัน และคุณค่าของความรู้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกิดวิธีการผลิตแบบผสมผสานทั้งการผลิตเพื่อบริโภคเองและการผลิตเพื่อขาย การบริโภคโดยใช้รายได้ปัจจุบันเป็นตัวกำหนด การรวมกลุ่มในการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง การจัดสรรตามความสามารถในการผลิตและการจัดสรรที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งปัน โดยพบว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ใช่ความเปลี่ยนแปลงในระดับของการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน เพียงแต่เป็นการปรับตัวของชุมชนในการอยู่ร่วมกับกระบวนการทัศนในแบบทุนนิยม

อุษณีย์ สุวรรณ (2558) ได้ศึกษาบทบาทสตรีในชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนหัวสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ผลจากการศึกษา พบว่า อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้มีความแตกต่างกัน ส่วนสถานภาพการสมรส และเวลาที่ได้พักอาศัยอยู่ มีความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ส่วนปัจจัย 4 ด้าน คือ ด้านการรับรู้อยู่ในระดับปานกลาง และด้านความตระหนักในการพัฒนาชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนและการปฏิบัติของผู้นำอยู่ในระดับมาก และนอกจากนี้ ภาครัฐควรให้ความสำคัญความต่อเนื่องในการจัดทำโครงการโดยการลงพื้นที่เข้าไปติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาความต้องการของประชาชน เพื่อความช่วยเหลืออย่างตรงประเด็น ตลอดจนการเข้าถึงแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ของคนในชุมชน

ชรินทร์ มั่งคั่ง (2561) ได้ศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ศาสตร์พระราชาศาสตร์พระราชาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองวิถีเขียว ของผู้เรียนในพื้นที่โครงการหลวงภาคเหนือของไทย ผลจากการศึกษา พบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองวิถีเขียว ประกอบไปด้วย 7 ขั้นตอน 1) ศึกษาบริบทเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ 2) การพัฒนาพื้นที่พัฒนาเวทีประชาคม 3) การออกแบบกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ 4) การตรวจสอบผลผลิตของการพัฒนาเชิงพื้นที่ 5) การสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาศาสตร์ 6) การพัฒนาศักยภาพของพลเมืองในชุมชนพื้นที่โครงการหลวงเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนสำหรับแนวทางปฏิบัติที่ดี โดยการใช้ความรู้ศาสตร์พระราชาปฏิบัติ 1) วิเคราะห์บริบทเพื่อวางแผนพัฒนาเชิงพื้นที่ 2) ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อความยั่งยืน 3) กระบวนการดำเนินงานเพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติที่ดี 4) ผลผลิตของการถ่ายทอดความรู้ 5) องค์กรเพื่อการหนุนส่งเสริมสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต

พระมหาวิรัชศักดิ์ แสงพงษ์ (2561) ได้ศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชาศาสตร์จากการศึกษา พบว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ คือหลักการบริหารจัดการ ดิน น้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำการเกษตรเลี้ยงตนเองได้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายภายในครัวเรือน มีอาหารไว้สำหรับบริโภคตลอดปีเป็นการเฉลี่ยความเสี่ยงไม่ให้เกิดความเสียหายเมื่อสภาพตลาดแปรปรวนหรือเกิดวิกฤติ เป็นกระบวนการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบสร้างความเข้มแข็งให้เกิดเกิดขึ้นภายในชุมชน โดยการนำเอาหลักทฤษฎีใหม่ไปใช้จะต้องมีความรู้ความ

เข้าใจที่ชัดเจน ยืดหยุ่นปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่ หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมทฤษฎีใหม่คือ 1) หลักนาถกรรมธรรม 10 2) สังคหวัตถุ 4 3) หลักสัพบุรีธรรม 7 ซึ่งก็พบว่าเกิดผล 3 ด้าน คือ 1) การพึ่งพาตนเองของเกษตรกร มีความขยันอดทนไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ห่วงไกลอบายมุข มีสติพอเพียง ปล่อยวางได้เมื่อมีความทุกข์ 2) ด้านการรวมพลังของเกษตรกรแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตรงไปตรงมา ไว้วางใจกัน มีความอบอุ่น เอื้อเฟื้อสงเคราะห์ชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมวางตนพอดี 3) ด้านการพัฒนาก้าวหน้าเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ มีความมั่นใจและมีความรู้ในสิ่งที่ทำอยู่ มีเป้าหมายชัดเจน บริหารพื้นที่ทำกินของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักประมาณ มีจิตใจที่สงบเยือกเย็น รู้จักรอคอยและมีวัฒนธรรมความเชื่อ ให้เกียรติและเคารพในความคิดของผู้อื่น

พระมหาอุทัย พลเทพ (2561) ได้ศึกษาเรื่องบูรณาการพุทธธรรมและศาสตร์ของพระราชาราชวิทยาลัย เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาของศูนย์ปฏิบัติธรรมมี 4 ด้าน คือ 1) ขาดบุคลากรไม่เพียงพอต่อภาระงาน 2) นโยบายและแผนกลยุทธ์ ไม่มีความชัดเจนขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ 3) วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอต่อการใช้งาน 4) ขาดนโยบายและแผนที่เป็นระบบได้มีการนำเอาหลักพุทธธรรม และศาสตร์พระราชามาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข สำหรับเสริมสร้างประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรม อันประกอบด้วย 1) หลักธรรมสำหรับการบริหารจัดการบุคคล ให้มีประสิทธิภาพได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และสัพปายะ 3 คือ บุคคลสัพปายะ อวาสาสัพปายะ ภัตตสัพปายะ 2) หลักธรรมในการบริหารงบประมาณให้มีประสิทธิภาพได้แก่ หลักกฏธัมมิกัตถสังวัตตินิกะ 3) หลักธรรมในการส่งเสริมบริหารจัดการด้านวัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ให้มีประสิทธิภาพได้แก่ หลักกกุลวิริยปฏิบัติธรรม หลักในการดำรงความมั่งคั่งยั่งยืนขององค์กร 4) หลักธรรมในการบริหารให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่หลักบุรีธรรม 7 องค์ความรู้ด้านการบูรณาการพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาราชวิทยาลัยเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพด้านการปฏิบัติธรรม ด้วยกระบวนการ “PDCA” ของ Deming Cycle ด้วยการสังเคราะห์ 4 ด้าน บริหารจัดการเพื่อจะได้มีวิธีการแก้ไขและปรับปรุงต่อไป

งานวิจัยต่างประเทศ

Alma (1977: 230-236) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า การมีส่วนร่วมคือการแบ่งอำนาจการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ การจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะไม่สามารถทำได้ถ้าชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการร่วมกันสร้างจิตสำนึกสาธารณะและการประสานความร่วมมือกันของคนในชุมชน ซึ่งมีการแสดงออกผ่านตัวแทนในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยกัน โดยสามารถตัดสินใจได้ในสิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อตนเองและชุมชน และผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับจากภาครัฐเอกชน และองค์กรต่าง ๆ

Watts (1990: 181-195) ได้ศึกษาศูนย์การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา (Community Education Development Center) ของอังกฤษ พบว่า ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1977 เพื่อดำเนินงานพัฒนาชุมชน จัดฝึกอบรม วิจัยและเผยแพร่การศึกษานองโรงเรียน โดยดำเนินการในลักษณะโครงการจัดประชุมสัมมนาเพื่อช่วยเหลือผู้ดำเนินงาน ด้านพัฒนาชุมชนจัดความรู้ด้านพัฒนาชุมชนแก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ทำงานประสานงานกับองค์กรภาครัฐ เอกชน มหาวิทยาลัย มูลนิธิต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนของประเทศและต่างประเทศ ในปัจจุบันศูนย์การประชุมสัมมนา อภิปรายเกี่ยวกับงานการศึกษาชุมชน ศึกษาเผยแพร่งานวิจัยสัมมนา การศึกษาชุมชน ขยายเครือข่ายจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรให้กับโรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน โดยการจัดการศึกษาและกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน

Barua (1999: 1563) ได้ศึกษาบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในการเสริมสร้างอิทธิพล และการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ในระดับรากหญ้าโดยศึกษาในเรื่องของการทำเกษตรแบบต่อเนื่อง การอ่านออกเขียนได้ และสุขอนามัยของสตรี พบว่า ท้องถิ่นที่ได้ทำการศึกษามีความยากจนมาก จึงมีความต้องการในการปฏิบัติอย่างเร่งด่วน และพบว่า การตั้งศูนย์ฝึกให้มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ ที่ใช้ประโยชน์ได้จริง มีประสิทธิภาพมากกว่าการทำเกษตรในพื้นที่อาศัย และการเรียนรู้ดังกล่าวเกิดจากการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงลายมือชื่อ เป็นต้น

Young et al (2009, 357-376) ได้ศึกษาประโยชน์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไทย พบว่า ความพอเพียงในตนเองได้รับการยอมรับในนโยบาย สวัสดิการทางสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอิสระและเสถียรภาพทางการเงิน วัตถุประสงค์ ในการศึกษา เพื่อเป็นการสื่อให้เห็นถึงการกำหนดนโยบายทางสังคม ที่ตรงกับแผนการฝึกอบรมอาชีพให้กับผู้รับบริการเข้าใจความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง การใช้ทฤษฎีแนวคิดพื้นฐานทางด้านการศึกษา การกำหนดนิยามได้รับจากการประชุมกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำ และได้เสนอแนะว่า ความพอเพียงในตนเองเป็นกระบวนการพัฒนาทางจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นการสร้างความก้าวหน้าไปสู่ความจริงของผลลัพธ์ทางการเงิน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่แทรกเข้ามาเพื่อให้เป็นฐานในการมอบอำนาจให้กับผู้รับบริการและการพัฒนาแรงงานของชุมชน

Juliana (2010) ได้ทำการศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงกับสันติโลก : เศรษฐกิจวิถีพุทธเพื่อโลกที่ยั่งยืน โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร พบว่า ปัจจุบันเศรษฐกิจกระแสหลักมีอิทธิพลครอบคลุมนิยมกว้าง และเป็นส่วนสำคัญในการทำลายสิ่งแวดล้อมให้ทรุดโทรม ดังนั้นการปฏิบัติตามเศรษฐกิจกระแสทางเลือก ซึ่งคือเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานของศาสนา จะนำมาซึ่งความสงบสุข ความสมดุลระหว่างชีวิตและสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน

Taoline (2013) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทย : แนวคิดทฤษฎีและทิศทางในอนาคต พบว่า เป้าหมายการพัฒนาของประเทศไทยตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่พอดีกับฐานะ มีสุขภาพจิตและร่างกายที่แข็งแรงควบคู่ไปกับการมีความรู้และคุณธรรม รวมถึงมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตระหนักในความจำเป็นของการมีส่วนร่วมในสังคม สามารถดำรงตนภายใต้ระบบทุนนิยมได้อย่างมั่นคง ยึดถือวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงจากกระแสโลกและความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ

Ghanshyam Das Soni (2015) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีในการปฏิบัติงานที่เป็นเศรษฐกิจสีเขียว มีส่วนช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของมนุษย์และแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ความเท่าเทียมกันของคนในสังคมและความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงที่ยั่งยืน เป็นตัวแปรสำคัญสำหรับเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งทุกวันนี้สิ่งแวดล้อมกำลังวิ่งเข้าหาจุดเปลี่ยนที่มนุษย์สร้างความเสียหายทางด้านสิ่งแวดล้อมไว้ให้กับโลก เป็นการทำลายล้างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเทคโนโลยีสีเขียวเป็นแนวทางในการรักษาโลก จึงได้มีการตรวจสอบข้อดีและข้อด้อยของเทคโนโลยีสีเขียวที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติหมุนเวียนอย่างไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็นเทคนิคที่ต้องใช้นวัตกรรมใหม่ เช่นนาโนเทคโนโลยี อันเป็นวิศวกรรมสีเขียว และอีกปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่กำลังเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมคือการกำจัดของเสีย พบว่า เทคโนโลยีสีเขียวสามารถเปลี่ยนรูปแบบของการผลิตของเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่เป็นอันตรายต่อโลก ซึ่งมนุษย์สามารถเป็นมิตรที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างสร้างสรรค์ รวมไปถึงพลังงานสีเขียว เกษตรอินทรีย์ สิ่งทอที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การก่อสร้างอาคารสีเขียว การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องสนับสนุนเศรษฐกิจสีเขียว รวมไปถึงการใช้พลังงานจากธรรมชาติ แสงอาทิตย์ ลม และน้ำแทนการใช้เชื้อเพลิงที่เป็นฟอสซิล ซึ่งในอนาคตคนรุ่นต่อ ๆ ไปจะได้รับประโยชน์อย่างมากจากสิ่งเหล่านี้

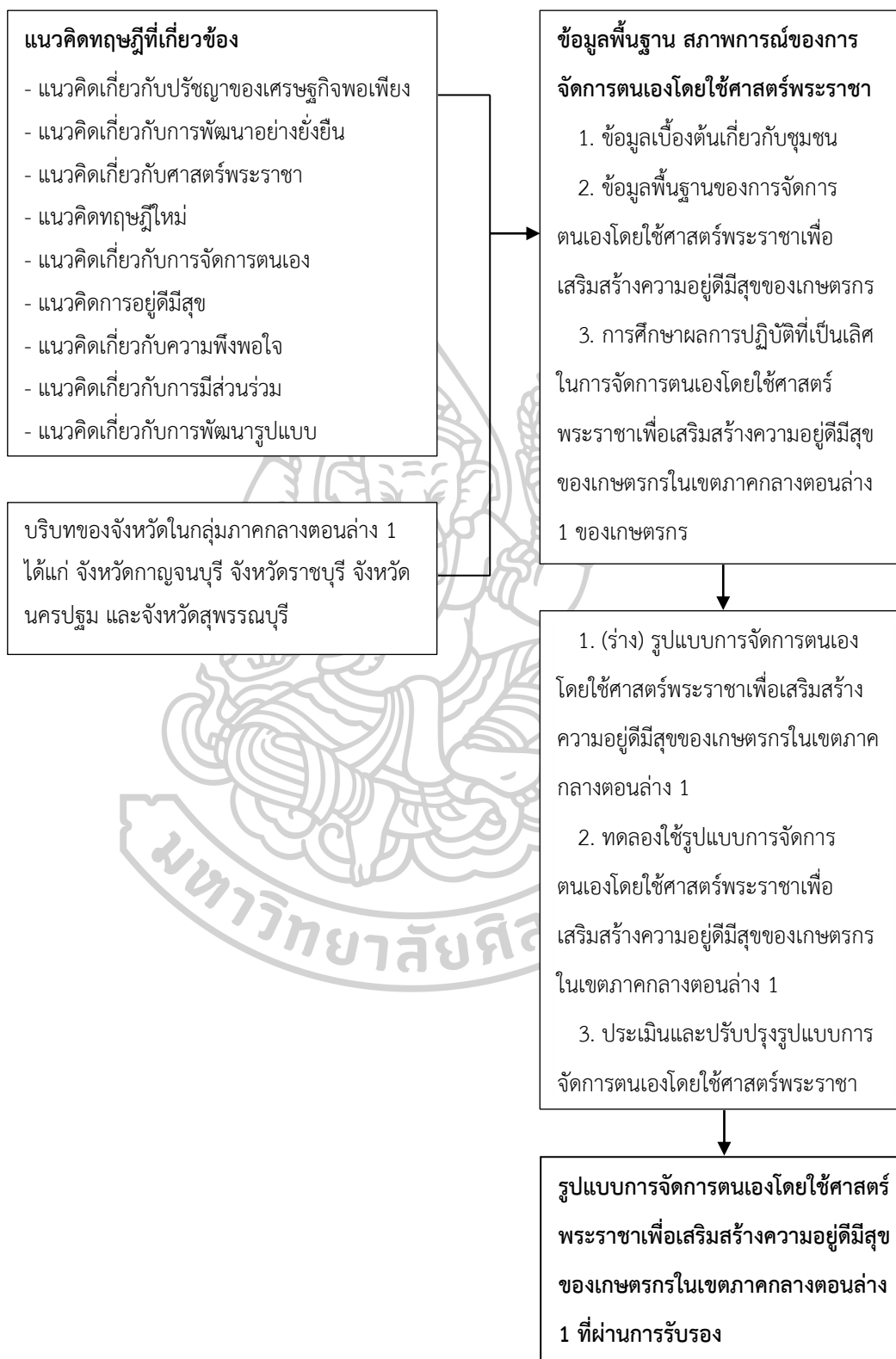
Armand Kasztelan (2017) ได้ศึกษาการเติบโตทางเศรษฐกิจสีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ได้จริงตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจสีเขียวและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์วัตถุประสงค์ของการทำงานพร้อมกับแนวคิดสีเขียว มีการนำเสนอแบบจำลองความสัมพันธ์ GG-GE-SD ของผู้วิจัยและแนวทางใหม่ในการกำหนดปรากฏการณ์การเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พบว่า การอยู่ร่วมกันของเศรษฐกิจสีเขียว คือการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีความสมเหตุสมผล อันมาจากการส่งเสริมความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างแนวคิดเหล่านี้

จากการทบทวนวรรณกรรม สรุปได้ว่าการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศรีเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ในการพัฒนาชุมชนทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวคิดศาสตร์พระราชาศรี มีความ “พออยู่พอกิน” มีอิสระที่จะอยู่ได้โดยไม่ต้องยึดติดอยู่กับเทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้คนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิธีการคิด การดำรงชีวิตในปัจจุบันให้อยู่ได้อย่างไม่มีหนี้สิน โดยยึดหลักตาม

แนวทฤษฎีการจัดการตนเองเพื่อสร้างที่อยู่ดีมีสุขในการดำเนินชีวิต ทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งแนวทางการจัดการตนเองของชุมชนนั้น เกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน ในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยอาศัยพลังจากกระบวนการรวมกลุ่ม และการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน ที่เห็นถึงความสำคัญหรือความจำเป็นในการร่วมมือกันในการดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่จุดหมายร่วมกัน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ โดยอาศัยฐานคิดและประสบการณ์ของชุมชนในการสร้างระบบการบริหารจัดการตนเองที่เหมาะสมกับพื้นที่ และความรุนแรงของปัญหาในชุมชน ให้ประสบผลสำเร็จและเกิดประโยชน์ร่วมกัน โดยผู้วิจัยได้ใช้การมีส่วนร่วมของเกษตรกรต่อชุมชนไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดแผนสำรวจข้อมูล รายรับรายจ่ายของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน จากการที่ผู้วิจัยได้นำเอาหลักการของศาสตร์พระราชามาใช้เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของชุมชนตามแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา แนวคิดทฤษฎีใหม่ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการตนเอง แนวคิดการอยู่ดีมีสุข แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ โดยสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยการพัฒนารูปแบบการการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างที่อยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ตามแผนภูมิที่ 2

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความรู้ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสอบถามด้วยแบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดและขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วยจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดตราดบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรี

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

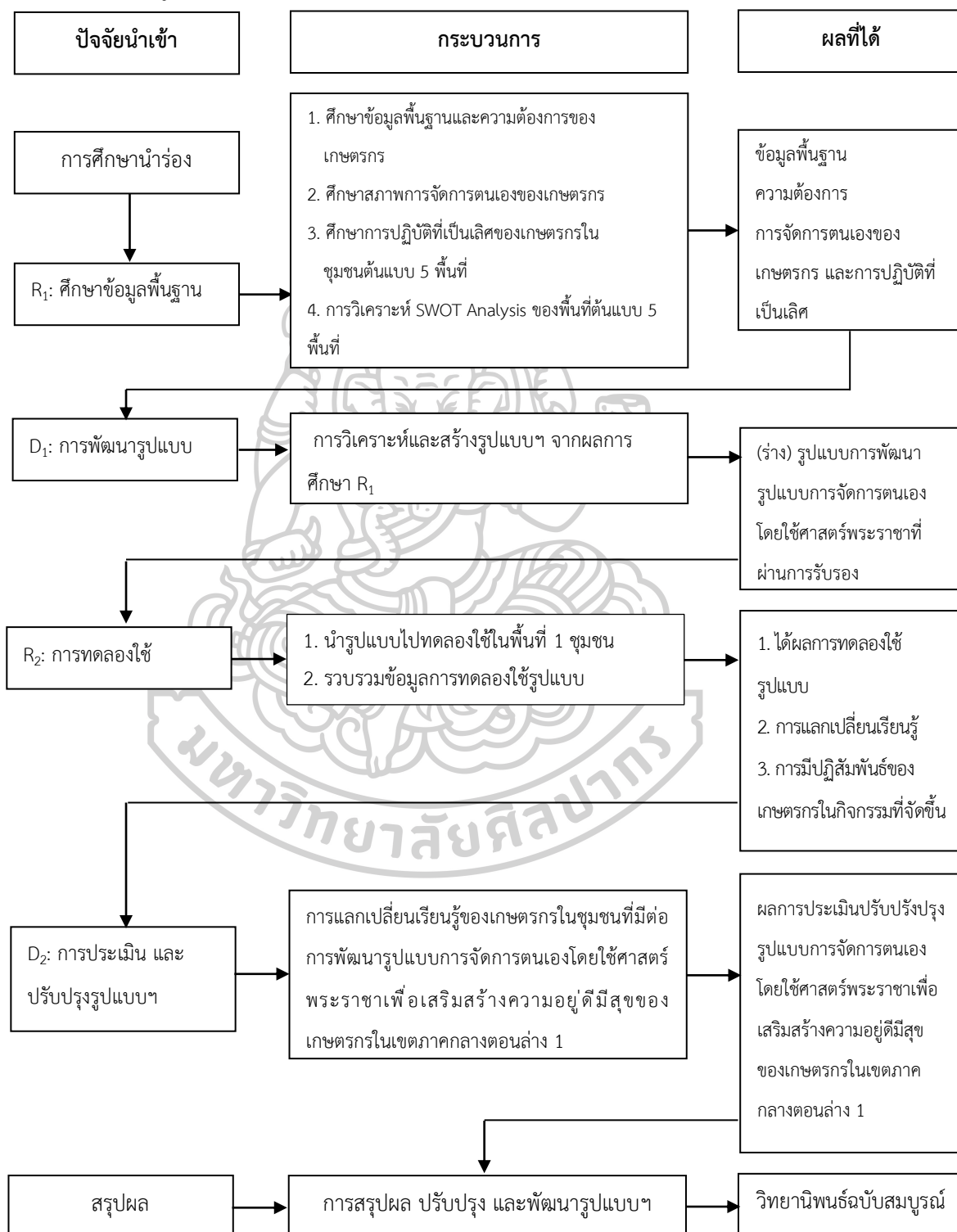
กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรในชุมชนภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วย 5 ชุมชนต้นแบบ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดตราดบุรี 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่เลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดเกษตรกรชุมชนละ 40 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 200 คน พื้นที่ในการทดลอง ได้แก่ ชุมชนวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

กำหนดเกณฑ์การเลือกโดยคัดเลือกจากเกษตรกรที่ได้น้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน/เกษตรกรในชุมชน รวมทั้งสิ้น 20 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จากชุมชนดังต่อไปนี้ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน 4 คน 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดตราดบุรี จำนวน 4 คน 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 4 คน 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 4 คน และ 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 4 คน

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังแผนภูมิที่ 3 ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R₁) เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการสำหรับการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

การศึกษาการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของชุมชนต้นแบบ 5 ชุมชน และการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ผู้ให้ข้อมูล

ประชากรผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เกษตรกรในชุมชนภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วย 5 ชุมชน 4 จังหวัด โดยกำหนดชุมชนละ 40 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 200 คน เลือกโดยการเลือกแบบเจาะจง

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ เกษตรกรในภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จาก 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน 4 คน ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำนวน 4 คน ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 4 คน ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 4 คน และชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 4 คน) ประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน/เกษตรกรในชุมชน รวมทั้งสิ้น 20 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากการค้นคว้าศึกษาเอกสาร ตำรา หนังสือ วารสาร ข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีทั้งในและต่างประเทศ โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์สังเคราะห์และสรุปผลเพื่อให้ได้กรอบแนวคิดในการวิจัย
2. ศึกษาการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ขั้นตอนนี้เป็นการวิจัยด้วยแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลและแนวทางในการจัดการตนเอง
3. สังเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพการจัดการตนเองในขั้นตอนที่ 1 ข้อมูลเชิงคุณภาพจากนั้นนำมาสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำโครงสร้างรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

4. การวิเคราะห์ SWOT Analysis ของพื้นที่ต้นแบบ 5 พื้นที่ ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามปราน จังหวัดนครปฐม 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม
2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสารการสร้างแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ โดยอาศัยกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

2. นำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการพิจารณาจากที่ปรึกษามาทำการปรับปรุงแก้ไข และขอความเห็นชอบจากอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์แล้วนำมาจัดพิมพ์เพื่อเตรียมเก็บข้อมูล

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. **เครื่องมือเชิงปริมาณ** ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเพื่อใช้สอบถามเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ดำเนินการ ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารการสร้างแบบสอบถาม โดยอาศัยกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

1.2 สร้างแบบสอบถามความต้องการในการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 มีลักษณะเป็นแบบประมาณค่า (Rating Scale) โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และคำถามปลายเปิด

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ซึ่งมีลักษณะคำถามเป็นแบบประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้ความหมาย ดังนี้

คะแนน 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุดหรือเหมาะสมมากที่สุด

คะแนน 4 หมายถึง เห็นด้วยมากหรือเหมาะสมมาก

คะแนน 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลางหรือเหมาะสมปานกลาง

คะแนน 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อยหรือเหมาะสมน้อย

คะแนน 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุดหรือเหมาะสมน้อยที่สุด

เกณฑ์ในการพิจารณาค่าคะแนนเฉลี่ยของแต่ละระดับความคิดเห็น ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยแบบต่อเนื่อง ตามแนวของ Best (1981: 179-187) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 4.50-5.00 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุดหรือเหมาะสมมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50-4.49 หมายถึง เห็นด้วยมากหรือเหมาะสมมาก

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 2.50-3.49 หมายถึง เห็นด้วยปานกลางหรือเหมาะสมปานกลาง

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1.50-2.49 หมายถึง เห็นด้วยน้อยหรือเหมาะสมน้อย

คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.49 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุดหรือเหมาะสมน้อยที่สุด

2. เครื่องมือเชิงคุณภาพ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาส่งเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 มีการดำเนินการ ดังนี้

2.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาส่งเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth-Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) รวมตลอดถึงการตรวจสอบข้อมูลของผู้ทรงคุณวุฒิ

2.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาส่งเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขต ภาคกลางตอนล่าง 1 มาประมวลเพื่อกำหนดเป็นโครงสร้างของการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ให้ครอบคลุมในประเด็นต่าง ๆ ที่ศึกษา โดยขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2.3 สร้างหรือกำหนดประเด็นของเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพแต่ละประเภท ไม่ว่าจะเป็นการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) หลังจากนั้นนำประเด็นที่สร้างเสร็จเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ เพื่อให้ข้อเสนอแนะ และนำมาปรับปรุงแก้ไข

2.4 นำประเด็นของเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพแต่ละประเภทที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปดำเนินการเก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ดังนี้

1. ทำหนังสือจากบัณฑิตมหาวิทยาลัยศิลปากร ขอความร่วมมือกับศูนย์การเรียนรู้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง
2. นำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ทั้งหมดที่ได้จากการคัดเลือกมาวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D₁) เป็นการสร้างรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ในขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนารูปแบบและนำเสนอการรับรองรูปแบบ

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

วิธีดำเนินการ

1. วิเคราะห์และสร้างรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาให้สอดคล้องกับข้อมูลทั่วไป ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสังเคราะห์เข้ากับความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการทบทวนเอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องบูรณาการเข้ากับกรอบแนวคิดและทฤษฎี

2. ตรวจสอบและรับรองรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 นำร่างรูปแบบไปปรึกษาอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์และนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือ จำนวน 5 คน โดยเกณฑ์การเลือกคือเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสตร์พระราชา เป็นผู้น้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในหน้าที่การงานและในชีวิตประจำวัน ใช้การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) และภาษาที่ใช้

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย (Research: R₂) การทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

วัตถุประสงค์

เพื่อนำรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้สำหรับการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขในสถานการณ์จริง

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการทดลองใช้ (Implementation) รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ได้แก่ เกษตรกรชุมชนวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำนวน 30 คน กำหนดเกณฑ์การเลือกแบบเจาะจง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประสานกับ เกษตรกรในชุมชน ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อชี้แจงและขอความอนุเคราะห์ในการดำเนินการนำรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ไปทดลองใช้

2. ประชุมคณะทำงาน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการนำรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ไปทดลองใช้ในพื้นที่เป้าหมาย รวมถึงกำหนดช่วงเวลาการดำเนินการและบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้อง และขณะดำเนินการทดลองใช้รูปแบบผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพร้อมทั้งบันทึกรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมคึกุณาน

3. ดำเนินการทดลองใช้ (Implementation) รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 กลุ่มเป้าหมายหนึ่งชุมชน ด้วยวิธีการดังนี้

3.1 จัดอบรมการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 โดยดำเนินการดังนี้

3.1.1 แนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของการอบรมการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาของเกษตรกรซึ่งส่งเสริมการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชา กับผู้เข้าการอบรมกลุ่มเป้าหมายหนึ่งชุมชน พร้อมทั้งอธิบายกระบวนการอบรม วิธีการอบรม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องที่ผู้เข้ารับการอบรมควรมีส่วนร่วมเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

3.1.2 อธิบายเกณฑ์การวัดและประเมินผลให้ผู้เข้าการอบรมกลุ่มเป้าหมายหนึ่งชุมชนเข้าใจการวัดและการประเมินความรู้เกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขเจตคติเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาของเกษตรกรเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาของเกษตรกรเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขและการประเมินความพอใจของผู้เข้าการอบรมที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

3.1.3 ทดสอบวัดความรู้ และทักษะการปฏิบัติที่เป็นเลิศ เกี่ยวกับการจัดการตนเอง โดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ก่อนการอบรม

3.1.4 ทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

3.1.5 ทดสอบวัดความรู้ และทักษะ หลังการอบรมเสร็จสิ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลการอบรมการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 โดยมีวิธีการเลือก คือ เลือกจากเกษตรกรชุมชนวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำนวน 30 คน กำหนดเกณฑ์การเลือกแบบเจาะจง

3.2 จัดเสวนากลุ่มย่อย (Small Group Discussion) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

3.2.1 จัดเวทีเสวนา แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ (ใหม่) ที่ได้จากการเสวนากลุ่มย่อย พร้อมทั้งประมวลสรุปองค์ความรู้ ข้อเสนอแนะ และสะท้อนผลของการใช้รูปแบบร่วมกันภายในชุมชนโดยเกษตรกรในชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ที่ผ่านการอบรมและผ่านการเสวนากลุ่มย่อยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 15 คน

3.2.2 จัดประชุมนำเสนอ รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาของเกษตรกรของชุมชนให้แก่ เกษตรกรในชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามา และเกษตรกร ประชาชนผู้สนใจทั่วไป เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็น และแนวทางปฏิบัติเพิ่มเติม

3.2.3 ปรับปรุงแก้ไข รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ที่ได้จากการทดลองใช้ในสถานการณ์จริงและจากข้อเสนอแนะของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

3.2.4 จัดทำรูปแบบ การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เพื่อใช้เป็นพิมพ์เขียวสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชน/ท้องถิ่นอื่น

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development: D₂) เป็นการประเมินผลและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรเขตภาคกลาง
ตอนล่าง 1

วัตถุประสงค์

เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรในชุมชนวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผ่านการอบรมการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 และผ่านการเสวนากลุ่มย่อย จำนวน 30 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านและเกษตรกรในพื้นที่โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

กำหนดเกณฑ์การเลือก โดยเป็นเกษตรกรที่ได้น้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประสานกับ ผู้นำชุมชน และประชาชนชาวบ้านในพื้นที่เพื่อชี้แจงและขอความอนุเคราะห์ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรเขตภาคกลางตอนล่าง 1 กับผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และเกษตรกรในพื้นที่ที่ผ่านการอบรมการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 และผ่านการเสวนากลุ่มย่อยการจัดการความรู้การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาซึ่งส่งเสริมการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข

2. ประชุมคณะทำงาน เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ในพื้นที่เป้าหมาย

3. เก็บรวบรวมแบบสอบถามความพึงพอใจกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ชุมชนที่ผ่านการอบรมจากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงบรรยาย

4. ปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ตามคำแนะนำของผู้นำชุมชน และประชาชนชาวบ้านในพื้นที่

5. จัดทำรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เป็นฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 3) เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 และ 4) เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ นำเสนอผลการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอนเพื่อตอบโจทย์การวิจัยตามวัตถุประสงค์ 4 ข้อดังกล่าว ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเป็นการวิจัย (Research : R_1) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการ (Analysis : A)

ตอนที่ 2 ผลการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือ เป็นการพัฒนา (Development : D_1) เป็นการออกแบบและพัฒนา (Design and Development : D and D) สัเคราะห์สร้างรูปแบบและรับรองรูปแบบ โดยการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้ เป็นการวิจัย (Research : R_2) การนำไปใช้ (Implementation : I) โดยการจัดการอบรม การจัดเสวนาย่อย และการจัดประชุม

ตอนที่ 4 ผลการพัฒนา (Development : D_2) เป็นการประเมินรูปแบบ (Evaluation : E) ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศา

ข้อค้นพบที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากงานวิจัย ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า 1) สภาพการณ์ของศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 เป็นการปฏิบัติตามคำสอน ซึ่งหากเกษตรกรทุกคนช่วยกันทำ ช่วยกันปฏิบัติ และขยายผลการปฏิบัติให้กว้างขวางก็จะเกิดผลสำเร็จ 2) ศาสตร์พระราชาศานั้นการผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย 3) ปัญหาต่าง ๆ ที่พบในการเกษตรทำให้แกนนำชุมชนร่วมกันหาทางออก โดยเกษตรกรกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งมีราคาถูก และยังช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์

เหมือนสภาพเดิม และยังช่วยทำให้ลดต้นทุนในการผลิตลงได้ 4) คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาทุกปัญหา คน คือ กลไกสำคัญในการพัฒนาทุกด้าน การสอนคนให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ส่งเสริมความคิดของทุกคน พยายามทำด้วยตัวเองก่อน มุ่งเน้นการสร้างระบบกำหนดบทบาทและหน้าที่ให้เกิดขึ้น ประกอบกับแก่นำเน้นการทำงานด้วยใจ ทำให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และ 5) เกษตรกรรมตามแนวทางศาสตร์พระราชา เน้นกลไกกรรมในพื้นที่ขนาดเล็ก จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตร สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย บุคคล การตลาด การสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย และการพึ่งตนเองนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ลดหนี้สินของเกษตรกรลงได้มาก ผลการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและจากการสัมภาษณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ผลการศึกษาสภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาจากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นประชาชน จำนวน 200 คน โดยจำแนกตาม เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และรายได้ ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อ	ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	112	56.00
	หญิง	88	44.00
	รวม	200	100.00
2	อายุ		
	ต่ำกว่า 20 ปี	9	4.50
	21-30 ปี	15	7.50
	31-40 ปี	29	14.50
	41-50 ปี	90	45.00
50 ปีขึ้นไป	57	28.50	
	รวม	200	100.00

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อ	ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
3	วุฒิการศึกษา		
	ประถมศึกษา	40	20.00
	มัธยมศึกษา	77	38.50
	ปวส/อนุปริญญา	48	24.00
	ปริญญา	32	16.00
	ไม่ได้เรียน	3	1.50
4	รายได้		
	ต่ำกว่า 5,000 บาท	98	49.00
	5,000-10,000 บาท	70	35.00
	10,001-15,000 บาท	32	16.00
	มากกว่า15,000 บาท	-	-
	รวม	200	100.00

จากตารางที่ 2 พบว่า เกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศชาย 112 คน คิดเป็นร้อยละ 56.00 เพศหญิง 88 คน คิดเป็นร้อยละ 44.00 มีอายุมากที่สุด 41-50 ปี 90 คน คิดเป็นร้อยละ 45.00 รองลงมา มีอายุ 50 ปีขึ้นไป 57 คน คิดเป็นร้อยละ 28.50 และน้อยสุดมีอายุต่ำกว่า 20 ปี 9 คน คิดเป็นร้อยละ 4.50 มีวุฒิการศึกษามากที่สุดคือ มัธยมศึกษา 77 คน คิดเป็นร้อยละ 38.50 รองลงมา มีวุฒิการศึกษา ปวช/ปวส/อนุปริญญา 48 คน คิดเป็นร้อยละ 24.00 และต่ำสุด ไม่ได้เรียน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.50 มีรายได้มากที่สุด ต่ำกว่า 5,000 บาท 98 คน คิดเป็น ร้อยละ 49.00 รองลงมา มีรายได้ 5,000-10,000 บาท 70 คน คิดเป็นร้อยละ 35.00 และน้อยสุดมีรายได้ 10,001-15,000 บาท 32 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00

การวิเคราะห์ระดับความต้องการในการจัดการเรียนรู้ของเกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถาม ด้วยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานปรากฏรายละเอียด ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับสภาพการณ์ในการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์
พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายข้อ

(n=200)

ข้อ	ข้อความคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1.	มีแนวความคิดและความเข้าใจ อุปนิสัย ความรอบรู้ ทักษะ ดี ขึ้นเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิต	4.37	.73	มาก
2.	ใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น	4.49	.66	มาก
3.	มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ดีขึ้น จากการอ่าน การฟัง แนวคิดเรื่องศาสตร์พระราชา	4.01	1.34	มาก
4.	สามารถลดจุดอ่อนสร้างจุดแข็งในตนเอง เมื่อนำศาสตร์ พระราชามาใช้ในการสร้างความอยู่ดีมีสุข	4.48	.53	มาก
5.	เห็นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ที่นำเอาศาสตร์ พระราชามาใช้	4.30	.85	มาก
6.	สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวจากอัตลักษณ์ พื้นที่ที่มีอยู่	4.49	.64	มาก
7.	สร้างงาน สร้างรายได้ บนฐานความรู้คู่คุณธรรม	4.340	.485	มาก
8.	มีความสามารถสร้างความแตกต่างทางด้านภูมิปัญญาใน ท้องถิ่นให้โดดเด่น	4.34	.66	มาก
9.	มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อ สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว	4.42	.75	มาก
10.	สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาของรัฐได้เท่าเทียมกับคนในเมือง	3.60	1.40	มาก
11.	มีพฤติกรรมทางด้านเศรษฐกิจเชิงสังคมได้แก่หลักเศรษฐกิจ พอเพียง	4.34	.48	มาก
12.	ชุมชนที่พักอาศัยอยู่มีใจผู้ร้าย ปัญหาอาชญากรรม ลักเล็ก ขโมยน้อย น้อยลง	4.41	.73	มาก
13.	สามารถเข้าถึงบริการและสวัสดิการของรัฐอย่างทั่วถึง	4.40	.73	มาก
14.	มีความพอใจกับรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นจากอาชีพเกษตรกรรม	4.30	.71	มาก
15.	มีความพอใจกับเงินออมที่เหลือจากกำไรในการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม	4.66	.78	มากที่สุด

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับสภาพการณ์ในการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์
พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายข้อ (ต่อ)
(n=200)

ข้อ	ข้อความคำถาม	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
16.	มีหนี้สินลดลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้	4.59	.49	มากที่สุด
17.	มีความพอใจและมีความสุขเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชาใช้ในการดำเนินชีวิต	4.40	.73	มาก
18.	มีความพอใจที่จะส่งต่อและให้ความรู้ศาสตร์พระราชาไปยังเกษตรกรชุมชนอื่น ๆ	4.50	.64	มากที่สุด
19.	มีความพอใจในการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านวิชาการและนวัตกรรมที่ตนคิดขึ้น	4.41	.64	มาก
20.	มีความมุ่งมั่น และอุดมการณ์ที่จะนำความรู้จากศาสตร์พระราชา ที่ได้บำเพาะจนเป็นของตนเอง มอบให้แก่บุคคลทั่วไป	4.50	.64	มากที่สุด
21.	มีความกล้าที่จะแสดงความเป็นตัวตนออกมาให้ผู้อื่นได้เห็น แล้วนำไปดัดแปลงให้เข้ากับบริบทของชุมชนตนเอง	3.90	1.39	มาก
22.	มีส่วนช่วยในการถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งเป็นอัตลักษณ์และตัวตนให้กับเยาวชนภายในชุมชน	4.41	.49	มาก
23.	เห็นคุณค่าและความสำคัญของตัวตนที่มีอยู่ กล้าที่จะนำเสนอโดยไม่เขินอาย	4.29	.96	มาก
24.	ตัวตนมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนของตนเอง	4.45	.60	มาก
	รวม	4.35	.17	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ความต้องการในการจัดการตนเองของเกษตรกรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = 0.17) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีค่าอยู่ในระดับมากที่สุด 4 ข้อ ข้อที่มีค่าสูงที่สุด ได้แก่ เกษตรกรมีความพอใจกับเงินออมที่เหลือจากกำไรในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.78) รองลงมาได้แก่ เกษตรกรมีหนี้สินลดลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ ($\bar{X} = 4.59$, S.D. = 0.49) เกษตรกรมีความมุ่งมั่น และอุดมการณ์ที่จะนำความรู้จากศาสตร์พระราชา ที่ได้บำเพาะจนเป็นของตนเอง มอบให้แก่บุคคลทั่วไป ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.49)

และ เกษตรกรมีความพอใจที่จะส่งต่อและให้ความรู้ศาสตร์พระราชายังเกษตรกรชุมชนอื่น ๆ ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.64) นอกนั้นอยู่ในระดับมาก 20 ข้อ

1.2 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาจากการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลหลัก สรุปผลได้ดังนี้

ข้อมูลเกี่ยวกับภาพรวมหรือสภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามา

ผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีการทำเกษตรแบบศาสตร์พระราชามาแบบประณีต เน้นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยยึดหลักธรรมชาติที่ระบบนิเวศเกื้อกูลกัน การแบ่งที่ดินปลูกพืชหลายชนิดตั้งแต่ต้นไม้ระดับเรือนยอดสูง ประเภทไม้ใช้สอย รองลงมาเป็นเรือนยอดไม้ชั้นกลาง ประเภทผลไม้ เช่น ขนุน มะม่วง ส้มโอ เป็นต้น ประเภทผักใบต่าง ๆ จนถึงประเภทไต่ดิน เช่น มัน กระชาย ขมิ้น ซึ่งทั้งหมดสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนและเจริญงอกงามดี เพราะใบไม้ที่ทับถมจะแปรสภาพเป็นปุ๋ยบำรุงดินทำให้ดินดีและชุ่มชื้นส่วนผลผลิตสามารถสร้างรายได้พอสมควรกว่าพืชเชิงเดี่ยว ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1 ว่า

“หลังจากในหลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จสวรรคต การทำเกษตรแบบศาสตร์พระราชามา แนวคิดการทำงานของท่าน ก็มีผู้คนเริ่มหันมาสนใจและลงมือทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น ที่ศูนย์เรียนรู้จึงถูกเลือกให้เป็นศูนย์ศาสตร์พระราชามา เป็นศูนย์บรรยายเรื่องของศาสตร์พระราชามา และเศรษฐกิจพอเพียง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ “ฟองสบู่แตก” หลายภาคส่วนได้น้อมนำหลักปรัชญาไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินงาน การดำเนินชีวิต”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“หลักการพึ่งตนเองตามศาสตร์พระราชามาเป็นหลักการคนในชุมชนพึ่งพาตนเองได้ เช่น ปลูกพืชผักไว้กินเองถ้าเหลือแจกจ่ายให้เพื่อนบ้าน หรือนำไปขายสร้างรายได้ให้ครอบครัว ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต เดินไปทิศทางเดียวกัน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5

นอกจากนี้ สภาพการณ์ของศาสตร์พระราชานในกลุ่มเกษตรกรยังเน้นการปฏิบัติจริงค้นหาความรู้แจ้งเห็นจริงเพื่อให้เกิดปัญญาและขยายผลสู่ผู้อื่น สามารถสร้างความสมดุลให้กับชุมชนได้ ดังคำกล่าวผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7 กล่าวว่า

“คนไทยรู้จักศาสตร์ของพระราชชาติแค่นั้น และเคยนำไปปฏิบัติกันหรือยัง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7

การศึกษาศาสตร์พระราชาดังคำที่กล่าวว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” เน้นการผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคจึงคิดถึงการผลิตเพื่อการค้า โดยสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำปลา ไข่ ผลไม้ พืชผัก เป็นต้น หากเป็นชุมชนเมืองส่วนใหญ่ก็จะมีปัญหาเรื่องการจัดการขยะที่ต้องเริ่มตั้งแต่ครอบครัวและขยายสู่ชุมชน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้หมายถึงรายได้อย่างเดียว หากยังรวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังคำกล่าวผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10 กล่าวว่า

“คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลภายใต้วิถีชีวิตพอเพียงเราต้องรักษาทุกชีวิต ไม่เพียงแต่คน ต้นไม้ แม่มด ปลวก นก หนู แมลง ล้วนต้องดูแลรักษาเพื่อสมดุลของระบบนิเวศที่แห่งใดมีความสมดุล ที่แห่งนั้นย่อมมีความสุขสงบ มีเสรีภาพและสันติภาพ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“ชุมชนของเราเป็นออร์แกนิกร้อยเปอร์เซ็นต์ครับ แปลงนี้ปลูกมะเขือ กวางตุ้งฮ่องเต้ ส่วนอันนี้เป็นเมล็ดพันธุ์ของสลัด จะต้องเพาะเป็นต้นกล้าก่อนแล้วค่อยเอาไปลงแปลง ถ้าไม่เพาะเป็นต้นกล้า พวงแมลง มด จะเอาไปกินหมด หรือมันจะขึ้นยาก ช่วงนี้สลัดจะปลูกดีที่สุด เพราะว่าอากาศเริ่มเย็นลง ที่นี้สลัดจะปลูกยากมาก เราเอาพันธุ์มาจากแม่โจ้ การเก็บเมล็ดพันธุ์เป็นเมล็ดพันธุ์อินทรีย์ โดยเฉพาะเป็นอินทรีย์ตั้งแต่เริ่มต้น มีการคัดเมล็ด มีขั้นตอนที่ดีมาก เป็นเรือนมุ้ง มีศูนย์วิจัย เป็นเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ แต่ก็มีเอามาจากเจียไต๋บ้างถ้าช่วงที่เมล็ดพันธุ์ทางแม่โจ้ขาดแคลน ผลผลิตที่ได้จากแม่โจ้จะดีกว่าได้ดีกว่า”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 18 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“เป็นการทำการเกษตรตามธรรมชาติแบบครบวงจรโดยมีแนวคิดในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ธรรมชาติพึ่งพาซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกันเอง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 18

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นถึงสภาพการณ์ศาสตร์พระราชาของประชาชนในกลุ่มเกษตรกร คือ การปฏิบัติตามคำสอน หากคนไทยทุกคนช่วยกันทำ ช่วยกันปฏิบัติ และขยายผลการปฏิบัติให้กว้างขวาง จะยิ่งเกิดผลดีในการปฏิบัติมากขึ้น

เกษตรกรมีวิธีการให้ความรู้เรื่องศาสตร์พระราชา

เกษตรกรเป็นผู้ที่มีความศรัทธาและให้ความสนใจในศาสตร์พระราชา อีกทั้งเคยผ่านการอบรมจากศูนย์ ได้นำวิธีการต่าง ๆ มาทดลองปฏิบัติจริงในที่ดินตนเอง ได้มีการบริหารจัดการพื้นที่เพาะปลูกในพื้นที่น้อย ๆ ตามแนวทางศาสตร์พระราชา คือ สร้างหนองน้ำร้อยละ 30 ของพื้นที่เพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำทำการเกษตร ปลูกต้นไม้หลากหลายชนิดทั้งไม้ยืนต้น ไม้ผล สมุนไพร ร้อยละ 30 ของพื้นที่ ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น พืชผักต่าง ๆ ร้อยละ 30 ของพื้นที่ สุดท้ายเป็นที่อยู่อาศัยเพียง ร้อยละ 10 ของพื้นที่เท่านั้น จนถึงวันนี้ไม่เพียงแต่ตนได้รับความรู้ ปออยู่ ปอกิน พอใช้เท่านั้น ผลผลิตที่เหลือยังนำมาเกื้อหนุนจุนเจือเพื่อนบ้าน และเพื่อนร่วมงาน นับได้ว่าเป็นการศึกษาศาสตร์พระราชาให้ประจักษ์แจ้ง ด้วยการลงมือทำจริงก่อนที่จะนำประสบการณ์ที่ได้รับไปต่อยอดพัฒนาในขั้นต่อ ๆ ไป ดังคำกล่าวผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10 กล่าวว่า

“ที่นี้มีการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์พระราชามาใช้ภายในกลุ่ม เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มกันเชื่อมโยงเครือข่ายในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน สภาพแวดล้อมในท้องถิ่นมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นขั้นตอน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญา และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของการมีคุณภาพ ความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ซึ่งกันและกัน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10

จุดเด่นของศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศุนย์เรียนรู้วิถีชุมชนพอเพียงต่าง ๆ เช่น ศุนย์กสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม ตำบลท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรีใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง ได้แก่ ความพอประมาณ การมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความรู้และคุณธรรม ดังนี้

ความพอประมาณ การพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนมีหลักการร่วมกันว่า ชุมชนเป็นรากเหง้าของสังคมไทย และเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ ควรแนะนำชุมชนให้สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ควรมีการพัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่นำมาใช้ร่วมกันในการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การดำรงเครือข่ายขึ้นอยู่กับผู้นำว่าจะเข้มแข็งแค่ไหน ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 12 กล่าวว่

“การพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้นำมีส่วนสำคัญที่สุด เราซึ่งเป็นสมาชิกจะยังทำอยู่ไหม เกิดความพอประมาณไหม หรือจะยังคงให้ความร่วมมืออยู่ไหมในการช่วยประสานงาน ช่วยอบรมสร้างการเรียนรู้สร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งก็ต้องขึ้นอยู่กับตัวเราด้วยว่าจะมีความเข้มแข็งพอหรือไม่ อันนี้มันก็ขึ้นอยู่กับความพอเพียง พอประมาณ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 12

การมีเหตุผล กระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการขุดเกลาทางสังคม เรียนรู้ไปพร้อมกับการประกอบอาชีพตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายในครอบครัว ชุมชน และภายนอกชุมชน จนเกิดการผสมผสานองค์ความรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับมา กับประสบการณ์ที่ทดลองใช้ในชุมชนของตนเอง ก่อเกิดเป็นความรู้เชิงปฏิบัติสอดคล้องกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สะสมเป็นความรู้ฝังลึกไว้ในตัวบุคคล (tacit knowledge) ดังนั้นกระบวนการจะช่วยทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทำให้สามารถนำไปพัฒนาอาชีพตามแนว ศาสตร์พระราชา และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสมและอาจขยายวงกว้างออกไปในชุมชนอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15 กล่าวว่

“ตอนที่กำลังเพิ่มก็คือทำโรงน้ำแข็งแสงอาทิตย์ แนวคิดก็คือเวลาเราทำศุนย์เรียนรู้ คนก็จะมาดูเทคโนโลยีดูโน่นดูนี้ แต่มันออกไปทำกินไม่ได้ ทำแล้วคนมาดูได้อะไร แล้วถ้าไม่มีคนมาดูเราจะอยู่ได้อย่างไร ผมทำเรื่องพลังงาน ผมมีโซล่าเซลล์ คนมาดูงานเขาสนใจ ผมก็ไปรับจ้างติดให้เขา แต่ดูดูแล้วมันเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง ที่ว่าไม่มั่นคงคือไม่มั่นคงสำหรับเขา แต่สำหรับผมนี่มันคงอยู่แล้ว เขาเอาไปลดค่าไฟได้ปีละ 500 เอาไปสูบน้ำได้ แต่ก็ดูแล้วไม่คุ้มค่าสำหรับเขา ผมก็

เลยเปลี่ยนแนวโดยใช้โซล่าเซลล์มาสูบน้ำบาดาล เพื่อทำน้ำ RO ผลิตน้ำแข็ง เป็นการเพิ่มมูลค่า ถ้าเราผลิตไฟขายหลวงจะอยู่ที่ยูนิิตละ 5 บาท แต่ถ้าเราเอามาผลิตน้ำแข็ง เราจะได้กำไรยูนิิตละ 20 บาท ต้นทุนการผลิตน้ำแข็งทั้งหมดโดยส่วนใหญ่จะอยู่ที่ค่าไฟ ถ้าลดค่าไฟกำไรมันก็จะเกิด ก็เลยมองว่าจากพลังงานแสงอาทิตย์ก็เปลี่ยนเป็นรูปแบบของน้ำแล้วจะเอาไปทำอะไรต่อ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15

ภูมิคุ้มกัน ในการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนได้มีการส่งเสริมผลักดันตลอดการให้กับชุมชนเปเปอร์มาร์เก็ตขนาดกลางและสร้างเครือข่ายผู้บริโภคอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมแก่กำลังการผลิตและความต้องการของตลาด ซึ่งแผนชุมชนมีเป้าหมาย คือ การทำให้สมาชิกทุกคนได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างยั่งยืนและพอเพียงตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ด้วยการสร้างอาชีพเสริมให้มากและหลากหลาย ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้พลังงานทดแทน และมีเป้าหมายสูงสุดก็คือ การปลดหนี้ชุมชน การสร้างสิ่งใหม่ ๆ โดยใช้ภูมิปัญญาจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเราได้อย่างดี

ฐานเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” เป็นส่วนหนึ่งของศาสตร์พระราชาที่เน้นการผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคจึงคิดถึงการผลิตเพื่อการค้าโดยสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำปลา ไข่ ผลไม้ พืชผัก เป็นต้น หากเป็นชุมชนเมือง ส่วนใหญ่ก็จะมีปัญหาเรื่องการจัดการขยะที่ต้องเริ่มตั้งแต่ครอบครัวและขยายสู่ชุมชน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้หมายถึงรายได้อย่างเดียว หากยังรวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัญหาและอุปสรรคการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชา

ในการต่อยอดของภูมิปัญญานับว่าเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ตีรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายทำให้เครือข่ายนำความรู้ไปต่อยอดในด้านอื่น ๆ ได้อีกมากมาย พื้นที่ 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอมือง จังหวัดกาญจนบุรี 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังห้ว อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นชุมชนต้นแบบศาสตร์พระราชา เกิดจากการทำงานที่ประสานกันของผู้นำชุมชนรวมถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ ทำให้คนในชุมชนน้อมนำแนวคิดด้านศาสตร์พระราชาไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเน้นการพัฒนาที่คน นอกจากนี้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน สสำรวจหมู่บ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขผ่านการประชุมตามระบอบ

ประชาธิปไตยเพื่อหามติที่ประชุม มีการกำหนดแผนชุมชนในการแก้ไขปัญหา ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3 กล่าวว่า

“จริง ๆ แล้ว จุดเริ่มต้นมาจากการจัดตั้งชุมชนการเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ เป็นการรณรงค์เรื่องการใช้ปุ๋ย ไม่ใช่ฆ่าแมลง จากกรมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตร โดยแกนนำคือ ดร.ปราโมทย์ สถิตย์นรินทร์ มาให้ความรู้ในการปลูกผัก การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จากที่เราเป็นศูนย์การเรียนรู้ ที่เราได้ลงมือทำก่อน มีการลองผิดลองถูกจนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ซึ่ง ธ.ก.ส. ต้องการจะผลักดันให้บ้านเราเป็นศูนย์การเรียนรู้เชิงเกษตรอินทรีย์เนื่องจากมีความพร้อมหลาย ๆ อย่าง จึงเข้ามาวางระบบในการจัดตั้งศูนย์ และเริ่มถ่ายทอดไปยังชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ภายใต้แนวคิดของศาสตร์พระราชา”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3

ในพื้นที่ชุมชนต้นแบบ 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอมือง จังหวัดกาญจนบุรี 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อย ทำนา และเลี้ยงสัตว์ มีระบบชลประทาน แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงประสบปัญหาผลผลิตไม่ตรงตามเป้าหมาย ขยายผลผลิตทางการเกษตรขาดทุน หรือมีกำไรน้อย ทั้งนี้ เนื่องจากในการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมากทำให้ต้นทุนในผลิตสูง ทำให้ดินเสื่อมโทรม ผลผลิตตกต่ำมากขึ้นทุกปี นอกจากนี้ชุมชนยังมีปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งการเมืองระดับท้องถิ่นอีกด้วย ประกอบกับมีปัญหาเรื่องโจรผู้ร้าย ยาเสพติด และเด็กทะเลาะตีกันเป็นจำนวนมาก

จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้แกนนำชุมชนร่วมกันหาทางออก มีการพูดคุยกัน พบว่า ได้รับความร่วมมือที่ดีขึ้น ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน โดยการพึ่งพาตนเองของชุมชน เกษตรกรกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งมีราคาถูก และยังช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนสภาพเดิม และยังช่วยลดต้นทุนในการผลิตลงได้

เกษตรกรในชุมชนได้นำปัญหาที่เกิดขึ้นมาปรึกษากันเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ตามกำลังความสามารถของชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบล ในการสนับสนุนงบประมาณและการศึกษาดูงานเพื่อนำความรู้ที่ได้รับกลับมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง แต่ความช่วยเหลือดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอและครอบคลุมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

ที่เกิดขึ้นกับชุมชน เนื่องจากชุมชนยังไม่ทราบถึงศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง จนกระทั่ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในเรื่องการสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชน โดยเริ่มต้นจากการทำ “บัญชีครัวเรือน” เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รู้จักข้อมูลด้านเศรษฐกิจของตนเอง

นอกจากที่กล่าวมาแล้วชุมชนพอเพียงยังมีฐานการเรียนรู้อื่นอีก ดังนี้

กลุ่มเกษตรอินทรีย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ต้องการให้เกษตรกรอยู่ดีกินดี อย่างน้อยเกษตรกรอินทรีย์ทำให้มีพืชผักกินอย่างปลอดภัย พร้อมทั้งขยายเครือข่ายให้ชุมชนได้กินทำให้เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนด้วย

โครงการโรงสีชุมชน งบประมาณในการทำโครงการได้มาจาก 2 ส่วน ได้แก่ งบประมาณจากภายนอก (SML) และงบประมาณจากภายในโครงการ (กองทุนหมู่บ้าน)

ครอบครัวอินทรีย์โคขุน ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ คือสิ่งที่เหลือใช้ เช่น ซางข้าวโพด นำมาเป็นอาหารสัตว์ มูลโคนำมาใช้ทำก๊าซหุงต้ม เป็นการลดค่าใช้จ่ายให้กับชุมชน

พลังงานทดแทน ฐานนี้เป็นจุดเรียนรู้การทำน้ำส้มควันไม้และการเผาถ่านทำมาจากผลไม้ไว้ใช้สำหรับตุ๋นถั่วในตู้เย็นและตู้ใส่เสื้อผ้า

ชุมชนพอเพียงเกิดขึ้นจากนโยบายที่พัฒนาพื้นที่ให้มีความน่าอยู่อย่างยั่งยืนซึ่งความยั่งยืนเน้นการพัฒนาที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาโดยอาศัยและพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูลต่อกันและทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาเน้นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่มาโดยตลอด ผู้นำชุมชนพอเพียงได้นำแนวคิดของชุมชนพอเพียงศูนย์กิจกรรมธรรมชาติท่ามะขาม ตำบลท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี มาเป็นต้นแบบในการดำเนินงาน พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยมอบให้หมู่บ้านแต่ละหมู่เป็นตัวแทนในการทำกิจกรรม เช่น หมู่ที่ 13 จะเป็นฐานการเรียนรู้ของพลังงานทดแทน เป็นต้น

เกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ให้ความร่วมมือกันในเรื่องต่าง ๆ

เกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ให้ความร่วมมือในเรื่องการส่งเสริมความปลอดภัยและคุณภาพในการผลิต และส่งออกสินค้าเกษตร

การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน

กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง 1 เป็นพื้นที่ทางการเกษตรที่มีความอุดม สมบูรณ์และเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร ได้แก่ โรงสีข้าว โรงงานแปรรูปผักและผลไม้ รวมทั้งโรงงานผลิตอาหารกระป๋องเพื่อการส่งออก ซึ่งสร้างเศรษฐกิจให้กับกลุ่มจังหวัด สินค้าเกษตรที่สำคัญและสร้างมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ ข้าว สุกกร ผลไม้ พืชผัก อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง ใก่เนื้อ และโคนม เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 2 กล่าวว่า

“ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ทำสวนจำพวกพืชล้มลุก ได้แก่ แตงกวา ผักสลัด มะเขือเปาะ มะเขือจานแดง ถั่วฝักยาว ฯลฯ พืชจำพวกนี้มีความเสี่ยงและมีโอกาสที่จะเป็นโรคติดต่อได้ง่าย ฤดูกาลเปลี่ยนส่งผลกระทบต่อผลผลิต รวมถึงชุมชนใกล้เคียง ทำนาแล้วใช้ยาฆ่าแมลงจึงทำให้ศัตรูพืชเข้ามาแปลงผัก จึงทำให้เกษตรกรต้องใช้ยาจำนวนมากเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรเป็นคนยาฉิตยาเอง ในระยะต่อมามีคนรับจ้างฉีดเป็นรายวัน ถ้าจะถามว่าเกษตรกรรับรู้ถึงอันตรายจากยาฆ่าแมลงหรือไม่ เกษตรกรทราบเป็นอย่างดี พร้อมทั้งมีอุปกรณ์ป้องกัน จริง ๆ แล้วเราไม่ได้อยากใช้ยาฆ่าแมลง แต่มันส่งผลต่อราคาผลผลิตของเรา ถ้ามีตำหนิราคาจะลดลงมาก อย่างแตงกวา มะเขือ ผีวจะบอบบาง โคนแมลงนิดเดียวผีวก็จะเสีย ราคา ก็จะตก โดยส่วนใหญ่แล้วขาดทุน เพราะเราลงทุน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 2

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3 ได้กล่าวเสริมเกี่ยวกับการเกษตร ว่า

“ส่วนใหญ่คนในชุมชนรู้จักสารเคมีแล้วจากผู้แทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร บางครั้งมานำเสนอถึงชุมชน มากตัวอย่างว่า ถ้าใช้ผลิตภัณฑ์ตัวนี้จะทำให้ผลผลิตได้ดี รวมถึงการป้องกันแมลงต่าง ๆ อย่างแตงกวาเป็นโรคง่าย ต้องใช้ยาฆ่าแมลงจำนวนมาก ฉีดเข้าเก็บเย็น เพราะผีวจะสวย พ่อค้าคนกลางให้ราคาดีมาก เพราะต่างคนต่างบอกกัน แรก ๆ ได้ผลดีจริง แต่ว่าบางครอบครัวล้มป่วย เข้าโรงพยาบาลมีแพ้ย่า ต้องใช้เงินในการรักษามากกว่ากำไรเสียอีก บางบ้านต้องไปภูหนิยิมสินเพื่อมารักษา ทำให้ครอบครัวเป็นหนี้สะสมที่ยาวนาน อย่างครอบครัวของตัวเอง มีพ่อป่วยเป็นมะเร็ง ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ทราบสาเหตุของการเป็นมะเร็งดับ เพราะเราปลูกผักเยอะ ฉิตยาเอง อาจจะได้รับสารพิษจากตรงนี้ด้วย ในบางครั้งเราซื้อผักจากตลาดอาจมีสารพิษปนเปื้อนมาด้วยก็ได้ เลยอยากจะชวนคนในชุมชนปลูกผักไว้กินเองเพื่อลดปัญหาสุขภาพ โดยการปั้ยคอกแล้วกึ่งดการใช้สารเคมี จากที่ได้ไปอบรมเกี่ยวกับการทำเกษตรที่หลากหลาย เป็นกลุ่มของกรมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตร และ ธ.ก.ส. ตอนแรกก็ไม่เข้าใจว่าทำไมต้องปลูกพืชที่หลากหลาย พร้อมกับได้คำใหม่คำว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังจากนั้นก็เริ่มติดตามในช่องทีวี เขาได้เสนอคนที่ทำเศรษฐกิจพอเพียงก็เกิดแรงบันดาลใจ อยากจะทำบ้าง จึงได้ชักชวนกลุ่มคนที่รู้จัก รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3

และผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4 กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การเกษตร กล่าวว่า

“จากที่เราเริ่มรณรงค์การดูแลสุขภาพด้วยการบริโภคผักปลอดสารพิษด้วยการปลูก ผักปลอดสารพิษไว้กินเองในครัวเรือน แรก ๆ เราก็แบ่งกันกินแต่พอเหลือชาวบ้านก็จะเอามา ขาย ซึ่งก็มีหลายชนิด ต่างคนก็ต่างกันช่วยซื้อ ก็ถือว่าเป็นการให้กำลังใจคนปลูกด้วย เขาจะ ได้มีรายได้เสริม โดยส่วนใหญ่แล้วคนที่ปลูกผักปลอดสารพิษจะเป็นสมาชิกที่เคยเรียนในศูนย์ การเรียนรู้นั่นเอง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5 ได้กล่าวถึงความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในหมู่บ้านเพิ่มเติมว่า

“ฉันได้เห็นถึงความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในหมู่บ้าน และประสบเหตุพ่อแม่ เสียชีวิตจากการใช้สารเคมีในการทำอาชีพเกษตร ทำให้ฉันตั้งใจที่จะให้เกษตรกรในหมู่บ้าน ลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เพราะนอกจากจะเกิดอันตรายต่อสุขภาพแล้ว การใช้สารเคมีในการเพาะปลูกยังต้องใช้ต้นทุนที่สูงกว่าการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ทำให้ เกษตรกรมีหนี้สินจากการลงทุนซื้อสารเคมีมาใช้ในการเพาะปลูก จนบางคนต้องเลิกทำ การเกษตรหันไปทำงานโรงงานในเมือง ทำให้ฉันนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาให้ความรู้ แก่เกษตรกรในหมู่บ้านได้เรียนรู้ เพื่อให้หันมาทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5

จากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลทำให้ทราบถึงปัญหาที่พบในชุมชน โดยคนในชุมชนให้ความสำคัญ ร่วมมือในการแก้ปัญหาทุกปัญหา คน คือ กลไกสำคัญในการพัฒนาทุกด้าน การสอนคนในลักษณะ สภาอากาศให้เห็นความคิดเห็นอย่างอิสระ ส่งเสริมความคิดของทุกคน แต่ให้เขาพยายามทำด้วย ตัวเองก่อน ซึ่งเป็นการดำเนินงานไปพร้อมกับการพัฒนาคนเป็นหลัก โดยมุ่งเน้นการสร้างระบบ กำหนดบทบาทและหน้าที่ให้เกิดขึ้น ประกอบกับแกนนำทั้งหมดเน้นการทำงานด้วยใจ จึงทำให้การ ดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จนนำมาซึ่งการจัดทำแผนและโครงการต่าง ๆ เพื่อ พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชารับการสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐ และเอกชน

ศาสตร์พระราชานั้นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการคิด การค้นคว้า และการทดลองของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ด้วยการบูรณาการ ศาสตร์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับศาสตร์สากล จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practices) ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง

ตัวอย่างของชุมชนบ้านดอนศาลเจ้า

แผนพัฒนาชุมชน ได้มีการดำเนินงานตามกรอบการพัฒนา 3 ชั้นได้แก่

ขั้นที่ 1 การก่อเกิดจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง โดยให้สมาชิกในชุมชนได้รู้จักการประเมินเศรษฐกิจในครัวเรือนของตนเองผ่านการจัดทำบัญชีครัวเรือน และการจัดทำเวทีประชาคมแผนพัฒนาชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาได้ตรงกับปัญหาและความต้องการ

ขั้นที่ 2 การขับเคลื่อนสู่การรวมกลุ่มพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยได้มีการแบ่งงานเพื่อรับผิดชอบตลอดจนวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และตอบสนองต่อการแก้ปัญหาของชุมชนได้ตรงจุด

ขั้นที่ 3 พัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยทุกกิจกรรมที่ดำเนินการมานั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มผลิตน้ำพริกบ้านดอนศาลเจ้า เริ่มผลิตเพื่อจำหน่ายในชุมชนเป็นหลัก ต่อมาจึงได้ขยายตลาดออกไปภายนอกชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้แผนพัฒนาชุมชนดังกล่าวได้นำผลจากการวิเคราะห์ตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านสาธารณสุข โภชนา ด้านสุขภาพอนามัย และด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่มีความสอดคล้องตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก รวมทั้งให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จนเกิดเป็นแผนพัฒนาชุมชนบ้านดอนศาลเจ้าขึ้นในปี พ.ศ. 2553-2555

นอกจากนี้ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านดอนศาลเจ้า ยังกล่าวถึงการนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในกลุ่มเกษตรกร ว่า

“พวกเราเป็นคนโชคดีที่สุดในโลก ที่ได้เกิดมาเป็นคนไทย เพราะเรามีในหลวงเป็นที่รักของประชาชน ท่านทำงานมาตลอดชีวิตเพื่อให้ลูกหลานท่านอยู่ดีมีสุข ฉันได้รับการศึกษาไม่มาก แต่มีโอกาสดูได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากกว่าคนอื่นในเรื่องของในหลวงที่ให้แก่ชาวไทยทุกคน นั่นก็คือเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ฉันเป็นหนึ่งในคนไทยหลาย ๆ ล้านคนที่ได้มีโอกาสได้เรียนรู้ทฤษฎีนี้ ฉันคิดว่าการเรียนรู้แต่ทฤษฎีอย่างเดียวไม่สามารถที่จะก่อประโยชน์อะไรได้เลย ถ้าเราไม่ลงมือปฏิบัติและทำอย่างเป็นจริงเป็นจัง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 6

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“ตอนเป็นผู้ใหญ่ผมขับเคลื่อนทุกวัน เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เกี่ยวกับผักปลอดสาร ตั้งแต่เป็น อบต. ก็ผมก็พยายาม ผมมองเห็นว่าเคมีมันอันตราย มันมีคนที่ฉีดยาเคมี

แล้วตาย เมื่อก่อนผมตั้งกลุ่มปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพยังไม่ได้ทำอินทรีย์ ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพเพื่อที่ว่า
ลดละเลิกการใช้สารเคมี มีปุ๋ยหมัก มีน้ำหมักมีชีวภัณฑ์”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7

จากแนวทางดังกล่าว ได้ส่งผลให้การทำงานเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการ
ดำเนินงานไปพร้อมกับการพัฒนาคนเป็นหลัก โดยมุ่งเน้นการสร้างระบบกำหนดบทบาทและหน้าที่ให้
เกิดขึ้น ประกอบกับแกนนำทั้งหมด เน้นการทำงานด้วยใจ จึงทำให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไป
ในทิศทางเดียวกัน จนนำมาซึ่งการจัดทำแผนและโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
ขณะเดียวกัน ปัจจัยของความสำเร็จที่สำคัญส่วนหนึ่ง เกิดจากการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีจินตนาการ
ความคิดสร้างสรรค์ และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง พร้อมทั้งเรียนรู้ และมีการพัฒนาตนเองอย่าง
ต่อเนื่อง ประกอบกับรู้จักการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น ธ.ก.ส. มูลนิธิ
เพื่อนพึ่ง (ภา) ยามยาก และมูลนิธิชัยพัฒนา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การหนุนเสริมเรื่องความรู้ได้
ก่อให้เกิดการเติมเต็มศักยภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งมีการขยายผลไปยังชุมชนใกล้เคียง และภาคอื่น ๆ
ซึ่งนับเป็นการพึ่งพาตนเองเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่แท้จริง

การสร้างเครือข่ายของเกษตรกรที่ใช้ศาสตร์พระราชာในการจัดการตนเอง

สภาพแวดล้อมของชุมชนโดยทั่วไป ชุมชนประสบกับปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีการใช้
สารเคมีจำนวนมาก ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการผลิตสินค้าจำนวนมาก (Mass product) ส่งผลกระทบต่อ
ระบบสุขภาพ ได้แก่ มะเร็ง ซึ่งเป็นโรคส่วนหนึ่งมาจากการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร การที่ผลิต
สินค้าจำนวนมากทำให้อำนาจการต่อรองราคาสินค้าจากพ่อค้าคนกลางไม่มี การนำแนวคิดศาสตร์
พระราชาราชามาใช้กับเกษตรกรภายในชุมชน จนสามารถพัฒนาให้กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เปิดเป็นศูนย์การ
เรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน แล้วได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์
จังหวัดสุพรรณบุรีให้เป็นศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน มีครัวเรือนตัวอย่างที่พร้อมจะให้ผู้
ที่สนใจเข้ามาชม เพื่อให้ได้เห็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนได้หัน
มาสนใจในเรื่องของพลังงานทดแทนด้วย การทดลองผลิตพลังงานจากก๊าซชีวภาพโดยนำมูลหมูมาเป็น
วัตถุดิบ และยังสนับสนุนให้มีการใช้พลังงานไฟฟ้าจากแผงโซลาร์เซลล์ เพื่อช่วยประหยัดการใช้พลังงาน
ที่มีให้ลดลง ถือเป็นภาระลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอีกทาง นอกจากนี้ยังจัดสวัสดิการให้กับชาวบ้านที่ไม่มี
ที่ทำกินโดยการจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10 กล่าวว่า

“ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเกิดจากกลุ่มเกษตรกรที่เกิดปัญหาในการทำการเกษตรเคมีและมี
ผลกระทบต่อสุขภาพหลังจากใช้สารเคมี ซึ่งทางกลุ่มได้จัดหาวิทยากร ปราชญ์ ที่มีความรู้เรื่อง
ศาสตร์พระราชาราชและเกษตรกรอินทรีย์มาอบรมให้ พร้อมมีการวางแผนและเปิดช่องทาง

การตลาด เพื่อให้เกษตรกรมีช่องทางในการจำหน่ายผลผลิตในสวนของตนเองได้ รวมถึงยังมีการประกันราคาเพื่อสร้างความเชื่อมั่น”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 8 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“หลายครั้งที่ต้องพูดถึงศาสตร์พระราชาก็ต้องหมายถึง การรู้จักตนเอง รู้จักใช้ รู้จักพอประมาณ มีเหตุผลในการดำเนินงานต่าง ๆ และต้องรู้จักต้นทุนของตัวเองและชุมชน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 8

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“ตลาดส่วนใหญ่ส่งเพื่อนพี่พา ส่งเข้าห้างท็อปส์ ในกลุ่มก็ทำส่งอยู่ แต่ตัวผมเองกลุ่มมันใหญ่ขึ้นเราก็ต้องหาตลาดด้วย วิธีการคือ ให้ ธ.ก.ส. มาสนับสนุน เกษตรกรเมื่อก่อนเราได้แต่ทำ ไม่มีทางรวย คือ เราไม่รู้วิธีการตลาด ก็คือ พ่อค้ามาถึงรับผักของเราไป 5 บาท แต่เขาเอาไปขาย 25 บาท แต่ถ้าเรารู้เรื่องตลาดเขาจะมากดราคาเราไม่ได้ อย่างเช่น ผมส่ง 50 แต่ผมไปขายเอง 100 หนึ่งจะเป็นอย่างนี้”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทำพริกแกง ในชุมชนพอเพียงตามศาสตร์พระราชายังมีการปลูกพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ข่า พริก มะกรูด ใ้้มาก ซึ่งกลุ่มแม่บ้านเห็นว่าสมุนไพรพวกนี้สามารถทำอะไรได้หลายอย่าง จึงทำโครงการเสนอขอของบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำน้ำพริก ทางศูนย์ได้ทำการจัดอบรมสมาชิกและจัดหาวิทยากรมาสอน หลังจากนั้นได้มีการรวมกลุ่มทำน้ำพริกแกงออกจำหน่ายในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงจนเป็นที่ชื่นชอบ เพราะมีกลิ่นหอม รสชาติถูกใจ และได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเผยแพร่ความรู้ด้านสูตรน้ำพริกให้กับลูกหลานในหมู่บ้าน และได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมกับชุมชน ผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน และมีการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุทุกเดือน มีการนำรายได้จากกลุ่มฯ ทำให้กลุ่มฯ ได้ทำกิจกรรมร่วมกันฉันทันทีพี่น้องเป็นประจำ

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพึ่งพาตนเอง แนวความคิดเรื่องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์การผลิตในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินทุนนั้น เป็นแนวความคิดตั้งแต่เริ่มมีกระบวนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ครั้งแรก เนื่องจากในสมัยก่อนประชาชนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุน การกู้เงินจากธนาคารเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัวหรือลงทุนในการประกอบอาชีพทำได้ยาก มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน

และมักจะไม่ได้รับการอนุวัติให้กู้ยืม ดังนั้นชุมชนพอเพียงบ้านดอนศาลเจ้า จึงได้จัดทำกลุ่มออมทรัพย์มาเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน

การงดใช้สารเคมีในการเกษตร มีการปลูกผักสวนครัวต่าง ๆ และเลี้ยงเป็ด ไก่ ในพื้นที่ว่างหรือเลี้ยงปลา ปลูกผักบุง ผักกระเฉดไว้ตามร่องสวน หรือในสระหลังบ้าน มีพื้นที่และสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากใช้ปุ๋ยธรรมชาติหรือวิธีการอื่น ๆ เพื่อช่วยบำรุงดินให้มีสภาพดี และประชาชนได้นำต้นไผ่ ใบกล้วย ใบเตยหรือวัตถุดิบอื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์อย่างประหยัด จึงทำให้มีรายได้เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่าที่ 12 กล่าวว่

“ความพอประมาณ คือจริง ๆ แล้วตัวผมเองก็พอประมาณ ถ้าให้คุยเรื่องของความพอประมาณ ก็คือเราเรียนรู้ชีวิตมาแล้ว คนเรามันต้องดำเนินชีวิตทุกคน แต่การดำเนินชีวิตทุกคนที่เดินหลงผิดคือไม่รู้จักคำว่า พอประมาณ ตรงนี้คือเรื่องใหญ่ เพราะว่าพอมีเงินก็ใช้หมดไป แต่ไม่ได้วางแผนว่าวันนี้คุณจะต้องเตรียมเอาไว้ทำอะไร ส่วนหนึ่งเขาต้องกินต้องใช้ ส่วนหนึ่งเราต้องรักษาเมื่อยามเจ็บได้เจ็บไข้ ใช้เงินเยอะ บางคนไม่ได้เตรียมไว้ มันก็ไม่มีอย่างน้อยไม่ได้มากก็ทำประกันไว้มั่งก็ยั้งดี ช่วยไว้ได้”

ผู้ให้ข้อมูลท่าที่ 12

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14 ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

“คำว่าพอดีเราจะหว่านแหไปให้ทุกคนเท่ากันไม่ได้ ศักยภาพแต่ละคนไม่เท่ากัน มันต้องรู้จักปรับ มีเหตุมีผลของตัวเอง ฉันทันอยู่ได้ มีรายได้ มีปัจจัยต่าง ๆ ที่ฉันทันจะทำแล้วเกื้อกูลใครบ้าง มันไม่มีใครเกื้อกูลทั้งแผ่นดิน แต่เราจะเกื้อกูลใครบ้างตามเงื่อนไขที่เราทำได้ แล้วเราก็รู้จักแบ่งปัน มันก็สร้างความสุขให้เรา ยิ่งแบ่งปันมันก็ไม่หมด มันก็ยิ่งอยากให้เรื่อย ๆ อยากให้เรื่อย ๆ ถ้าเราไม่เริ่มต้นเลยก็เหมือนเราไม่มีอะไรเลย”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14

ความมีเหตุผล สมาชิกในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่มั่นคง มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย ทั้งมีรายได้จากการประกอบอาชีพหลักสม่ำเสมอตลอดทั้งปี ทั้งประกอบอาชีพเสริมทำให้มีรายได้ภายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น มีเงินเหลือเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น และมีการวางแผนรายรับรายจ่ายไว้ล่วงหน้าตลอดเวลา มีเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพที่เหมาะสม คุ่มค่าเพียงพอตามความต้องการและใช้จ่ายอย่างเต็มประสิทธิภาพ สมาชิกได้นำเทคโนโลยี เครื่องมือเครื่องใช้ที่ถูกหลักวิชาการและมีราคาไม่แพงมาใช้ เพื่อช่วยผ่อนแรง มีความสะดวกรวดเร็ว หรือลดเวลาในการผลิต

สามารถเพิ่มจำนวนการผลิตได้มากขึ้น มีการใช้เครื่องมืออื่น ๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15 กล่าวไว้ว่า

“ในกลุ่มธนาคารหมู่บ้านส่วนหนึ่งฝาก ธ.ก.ส. ส่วนหนึ่งก็ให้สมาชิกกู้หมุนเวียน กู้ร้อยละ 2 บาท ถ้าสมาชิกคนไหนมีประวัติดีตลอดก็จะลดดอกเบี้ยให้ เราจะยื่นดอกเบี้ยที่ 1 บาท สามารถกู้ได้ 2 เท่าของเงินฝาก เป็นสวัสดิการให้สมาชิก ช่วยการเกิด การเจ็บ การตาย เมื่อก่อนไม่มีเงินหมุนหมู่บ้าน ไม่มีสวัสดิการอะไร ชาวบ้านไปเป็นหนี้นอกระบบ เด็ดขยี้ดีกว่าเก่าเยอะ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15

ภูมิคุ้มกัน สมาชิกในครอบครัวทุกคนมีความรักใคร่กลมเกลียวสมัคสมานสามัคคีกัน ชาวบ้านในชุมชนยึดมั่น ร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบและขนบธรรมเนียมประเพณี สมาชิกในครอบครัวเข้าประชุม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองให้เจริญ มีความอยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านในชุมชนมีความพร้อมเพรียงกันในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และชาวบ้านในชุมชนหรือใกล้เคียงมีความห่วงใย เอื้ออาทรคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในยามทุกข์และสุข สมาชิกในครอบครัวมีความสุขกาย สบายใจ และมีจิตใจที่เข้มแข็ง ในการต่อสู้ปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงชีพ พยายามทำงานให้ดีและใฝ่หาความรู้เพิ่มเติม ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 18 กล่าวไว้ว่า

“สมัยนั้นเอาเศษยางพาราไปแครงข้าวที่ทางอีสาน ทางกาฬสินธุ์ เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายแลกเปลี่ยนกัน ตรงที่กุดชุมก็เป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยน อย่างกับที่ลุงประยงค์ทำมัน ก็เกิดเครือข่าย ที่โน่นไม่มีข้าว แต่เอายางไปแลกข้าว เอามาสี แล้วก็เอาทำขนมจีน ถ้ามันเป็นระบบ ชุมชนถ้าลุกขึ้นมาสามารถสร้างองค์ความรู้แล้วก็เดินด้วยตัวเอง อันนี้มันเป็นทิศทางของเศรษฐกิจพอเพียงที่มันต้องทำ เราจะทำอะไรก็ตาม มีเหตุมีผล รู้ประมาณ รู้สถานะอะไรก็ตาม ทุกคนก็ต้องประมวลผล ประมวลผลตัวเอง รู้จักตัวเอง รู้จักชุมชนตัวเอง ต้นทุนตัวเอง หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ แล้วก็สร้างให้เกิดขึ้น อันนี้มันเป็นตัวที่จะทำให้ตัวเราเดินได้ ฟังตัวเองได้ แล้วสังคมมันจะเริ่มขับเคลื่อนด้วยขบวนการที่เชื่อมต่อกัน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 18

ศาสตร์พระราชาทบสนองต่อความต้องการของเกษตรกร

การเกษตรพึ่งพาสารอินทรีย์ชีวภาพและเลิกการใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมีทุกชนิด ทำให้ครอบครัวของเกษตรกรพบแต่ความสุข จากการเพาะปลูกพืชผักแบบผสมผสานบนพื้นที่ 17 ไร่โดย

แบ่งเป็น ฟาร์มวัว บ่อเลี้ยงปลา แปลงหญ้า ประมาณ 10 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกบ้านที่พักอาศัยและปลูกผักสวนครัว ได้แก่ หน่อไม้ฝรั่ง พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว และต้นไผ่ประมาณ 7 ไร่ เป็นการผลิตที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น มูลวัวนำมาทำปุ๋ยคอกใส่ในแปลงผักเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ เศษผักนำไปเลี้ยงปลา เลี้ยงวัว ส่วนแรงงานใช้คนในครอบครัว ทำให้มีรายได้เหลือ ในแต่ละปีจะมีรายได้เหลือไม่ต่ำกว่า 200,000-300,000 บาท ทำให้มีเงินไปซื้อที่ดินเพิ่มและเก็บไว้ใช้จ่ายในครัวเรือน ด้วยแนวทางการประกอบอาชีพการเกษตรที่เน้นการเกษตรแบบผสมผสานใช้สมุนไพรและสารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างความสมดุลทางธรรมชาติ ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับเทคโนโลยีในการควบคุมทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงไก่ไข่อินทรีย์ เป็นกิจกรรมที่มีรูปแบบความน่าสนใจ และกำลังเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่ตลาดมีความต้องการสูงมาก

การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการทำเกษตรยั่งยืนตามศาสตร์พระราชา ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การทำบัญชีครัวเรือนและการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง การลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี หันมาใช้สารชีวภาพทดแทน การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ การทำน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยน้ำชีวภาพ ผลิตภัณฑ์และสุขภาพชีวภาพ การนำชีวภาพมาบำบัดน้ำเสียในครัวเรือน ฟาร์มปศุสัตว์ และการทำเกษตรแบบผสมผสาน รวมทั้งเกษตรอินทรีย์ชีวภาพ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 8 กล่าวว่า

“การทำเกษตรกรรมยั่งยืนแฝงหลักธรรมในการดำเนินชีวิตด้วย เพราะเกษตรกรรมยั่งยืนสอนให้คนรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ทำลายธรรมชาติ รักและเมตตาสรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง และแบ่งปันซึ่งกันและกันเพื่อที่จะสามารถพึ่งพิงอาศัยระหว่างคน พืช สัตว์ สามารถอยู่ร่วมกันได้ในระยะยาว”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 8

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9 ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

“ตอนนี้ผมวางแผนการปลูกใหม่หมด ผมทำอินทรีย์แต่ไม่เน้นตลาดอินทรีย์ เพราะตลาดอินทรีย์มันไม่ได้อย่างที่คิด มันยังแคบอยู่ อย่างผลผลิตออกมาสองสามร้อยกิโล เราจะขายได้ไหม จริง ๆ มันค่อนข้างที่จะยาก ดีที่สุดก็คือเราวางแผนและออกแบบเป็นของเราเอง เราต้องลุยต้องขายได้ในตลาดปกติและตลาดอินทรีย์ได้”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14 ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

“ทำการเกษตรแบบนี้มันต้องขยัน เพราะไม่ใช่สารเคมีแล้วเราต้องรู้ให้เท่าทัน ไม่ปลูกก็ไม่ได้กิน โคนแมลง โคนหนอน โคนเพลี้ยกินหมด ปัจจุบันก็ปลูกเรื่อยไป มีอะไรก็ปลูกก็เพาะขึ้นมาเลย มีกล้วยไข่ กล้วยหอม กล้วยน้ำว้า บวบ กะหล่ำปลี เราจะปลูกกันแบบผสมผสานแบบนี้แหละ พื้นที่ทั้งหมดเราทำให้มันรก ไม่เปิดหน้าดินเพราะจุลินทรีย์ในดินมันตาย คนไม่รู้เขาก็จะเอายาฉีดหญ้าให้มันตาย”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14

นอกจากนี้การเลี้ยงไก่ไข่อินทรีย์ ไก่ไข่ที่นำมาเลี้ยงในวิถีธรรมชาติ โดยนำไก่ไข่มาเลี้ยงในป่า ไร่ค้อยเหี่ยวหาอาหารกิน ทำให้ลดต้นทุนของการเลี้ยง นอกจากนี้ใช้ของเหลือ ปลายข้าวจากการสีข้าว รำ และหยวกกล้วยมาเลี้ยงไก่ จากการสังเกตพบว่า ไก่ค้อยเหี่ยวหากินปลวก ที่เกิดจากการนำไม้ไปวางไว้ที่ขึ้น ๆ ทำให้เกิดปลวก จึงเกิดความคิดเพาะปลวกให้ไก่กิน ต่อมาพบว่าไก่กินโปรตีนสูง ๆ ทำให้ปริมาณการไข่ของไก่ลดต่ำลง จึงต้องเลี้ยงไก่ให้สัมพันธ์กับการเพาะปลวก จากความคิดได้นำสู่การปฏิบัติจริง เน้นการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในลักษณะ “ทำทุกอย่างให้เอื้อกัน” กล่าวคือ ไก่ส่วนหนึ่งเลี้ยงไว้ในคองไม้ อีกส่วนหนึ่งเลี้ยงไว้ในคองกล้วย ให้กินหยวกกล้วยเป็นอาหาร ไข่ไก่ในป่าไข่ปากกล้วย ทำให้เป็นปุ๋ยและไก่อังค้อยเหี่ยวมัด แมลง ตามคองกล้วย คองไม้ เป็นการพรวนดินอีกด้วย

พื้นที่เลี้ยงไก่ไข่อินทรีย์ มีประมาณ 2 งาน เลี้ยงไก่ทั้งหมด 200 ตัว สำหรับสายพันธุ์ไก่ที่เลี้ยงประกอบด้วยไก่ 5 สายพันธุ์ คือ ไก่สามเหลือง ไก่ตะเภาทอง ไก่โรดไอแลนด์เรด ไก่ลูกผสมสามสายเลือด และไก่เบตง

ในส่วนรูปแบบการเลี้ยง เน้นปล่อยให้หาอาหารตามธรรมชาติ โดยใช้พื้นที่ของสวนไม้เป็นแหล่งเลี้ยง การเลี้ยงแบบนี้ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ระหว่างต้นไม้และไก่ โดยในส่วนของไก่นั้น นอกจากประโยชน์โดยตรงที่สามารถเก็บไข่มาบริโภคในครัวเรือนหรือจำหน่ายแล้ว ยังมีประโยชน์ทางอ้อมอีกมาก ไม่ว่าจะเป็นระบบนิเวศ สังเกตว่าหากเข้าไปในฟาร์มไก่แล้วต้องประสบกับปัญหาเรื่องกลิ่น แต่ที่ฟาร์มแห่งนี้ไม่มี เพราะในระบบนิเวศจัดการแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างต้นไม้และตัวไก่ไข่ โดยไม้จะให้อากาศ ให้ออกซิเจนสูง ไม้ที่ร่วงโคนต้นไม้จะมีแมลงมาอาศัย และกลายเป็นอาหารของไก่ไข่ ส่วนที่ไม้ได้คือ เวลาที่ไก่ถ่ายมูลออกมา รากไม้ดูดซับเอาไปใช้ประโยชน์ เป็นอาหารของต้นไม้ได้

ในส่วนของอาหารที่ใช้เลี้ยง จะให้อาหารเสริม วันละ 2 มื้อ โดยอาหารประกอบด้วยหยวกกล้วยและรำข้าวเป็นหลักโดยหยวกกล้วยที่ใช่มาจากต้นกล้วยที่ปลูกไว้ในพื้นที่ โดยกล้วยเป็นอีกหนึ่งพืชสารพัดประโยชน์ที่ควรมีอยู่ในบ้าน เพราะกล้วยทุกส่วนไม่ทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ ผลกล้วยนำไปขายได้ทั้งผลดิบและผลสุก ต้นกล้วย นำไปหมักและทำเป็นอาหารเป็ด อาหารไก่ หรือไม่ก็ทำเป็นปุ๋ย ส่วนใบตอง ขายให้กับแม่ค้าเพื่อนำไปทำขนม

ในส่วนของการทำตลาดไข่ไก่อินทรีย์ จากประสบการณ์ที่ผ่านมา การสร้างจุดขายของไข่ไก่อินทรีย์ที่ได้นั้น ทางชุมชนจะยึดหลักตามแนวทางของศาสตร์พระราชา คือทำไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนก่อน จากนั้นนำออกแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน สุดท้ายแล้วจึงนำออกจำหน่าย ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10 กล่าวไว้ว่า

“การที่เรามีการแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านที่อยู่โดยรอบนั้น ผมมองว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก โดยที่ผ่านมานั้นผมได้ประโยชน์เต็ม ๆ คือ การแบ่งปัน เป็นช่องทางสำคัญของการทดสอบตลาด เพราะเพื่อนบ้านที่ได้รับแบ่งปันจะช่วยให้ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของไข่ไก่ที่ออกจากที่เราเลี้ยงว่า ลักษณะฟองเป็นอย่างไร เปลือกเป็นอย่างไร เราจะได้นำข้อมูลนั้นมาพัฒนา”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 10

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 11 กล่าวเพิ่มเติมว่า

“เป็นการสร้างตลาด เมื่อของมีคุณภาพ จะสามารถขายได้ ที่สวนของผมไม่เคยต้องออกไปขายเอง แต่ลูกค้ากลับเป็นผู้มาหาเราเอง เพราะทุกคนต้องการของที่มีคุณภาพและดีต่อสุขภาพ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 11

การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชามาต่อยอดและพัฒนา แก้ไขปัญหาในชีวิต และทำให้เกิดความอยู่ดีมีสุขได้

การปลูกพืชผัก ผลไม้ ผักสวนครัว และพืชสมุนไพรจำนวนมากและประสบกับปัญหาแมลงหรือเพลี้ยระบาดในไร่ จึงได้คิดค้นนำเอาสมุนไพรและพืชผักที่มีอยู่ นำมาทำน้ำหมักชีวภาพในการไล่แมลงและเป็นฮอร์โมนบำรุงพืช การใช้สารอินทรีย์ชีวภาพทำให้มีต้นทุนการผลิตที่ลดลงทำให้ฐานะของครอบครัวและความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น

การมีกิน มีใช้ ไม่ขัดสน ในเมื่อมีกินมีใช้แต่พอดี ก็ไม่จำเป็นต้องไปแสวงหาเพิ่ม แปลงผัก 1 ไร่ ใน 1 ปีมีรายได้จากการขายพืชผัก 200,000 บาท โดยไม่ต้องไปรดน้ำ พรุนดินใส่ปุ๋ย มีก็เก็บขายก็ปลูกใหม่ ใช้จุลินทรีย์ ปุ๋ยหมักที่ทำเองมาใส่แทนปุ๋ยเคมี ปลูกแค่ 20 อย่าง ๆ ละ 20-30 ต้น เอามาขายวันละ 5-10 บาท ตัวอย่างลองคำนวณดูเรามีรายได้วันละ 100-300 บาท เลยทีเดียว แปลงผักไม่มีการปลูกอะไรเป็นสัดส่วน แต่ปลูกตามสภาพพื้นที่ ปลูกผักหวานตามแนวทางเดิน ปลูกกล้วยไว้บัง

รมให้พริก ปลุกผักปลัง ผักขี้ม้วน ไร่คลุมดิน แพลงผักจะทำการตัดหญ้าแล้วเอาคลุมดินไว้ ไม่เผา แต่ก็ยังมีการใช้สปริงเกอร์ช่วยรดน้ำด้วยเหมือนกัน

คุณลักษณะที่ดีของการเป็นเกษตรกร ต้องมีการสังเกต การจดบันทึก มีการอ้างอิง มีการเปรียบเทียบ เพราะการทำเกษตรแบบยั่งยืน งานอีกอย่างที่ไม่มีวันเสร็จคือการปรับปรุง ปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะของธรรมชาติ เรียนรู้ไปเรื่อย ๆ มีเรื่องให้เรียนรู้ได้ไม่มีสิ้นสุด

สภาพทั่วไปของแนวทางศาสตร์พระราชา

หลักการของศาสตร์พระราชา ทำอะไรต้องศึกษาข้อมูลให้เป็นระบบ เกิดความคิดที่มาจากภายใน สามารถแก้ปัญหาจากจุดเล็ก ทำตามลำดับขั้น ทำงานแบบองค์รวม ไม่ติดตำรา รู้จักประหยัด เรียบง่ายทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการมีส่วนร่วมยึดประโยชน์ส่วนรวมมีการพึ่งพาตนเองทำงานอย่างสุจริต จริงใจซึ่งกันและกัน และมีความสามัคคีในชุมชน นอกจากนี้มีแนวคิดลดต้นทุนการผลิต ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ผลิตเพื่อบริโภคและบริโภคในสิ่งที่ผลิต ตามแนวคิดของศาสตร์พระราชา พึ่งพิงธรรมชาติ ถ้ายอดความรู้ และขยายเครือข่าย ตั้งผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15 กล่าวเกี่ยวกับศาสตร์พระราชาด้านอาชีพ กล่าวว่า

“ก่อนที่จะพบทางสว่างเกี่ยวกับศาสตร์พระราชานี้ เคยทำอาชีพมาหลายอย่าง ส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นอาชีพทางการเกษตรแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพชาวไร่อ้อย ชาวไร่มันสำปะหลัง เลี้ยงปลา และชวานา ว่ากันว่าทุกสิ่งทีสรรคสร้างล้วนแต่เป็นเรื่องของเกษตรเชิงเดี่ยวปลูกชนิดเดียวล้วน ๆ และส่วนใหญ่ก็ เน้นในเรื่องของการใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชที่ คิดเพียงอย่างเดียวว่าจะช่วยเร่งให้มีผลผลิตเร็วและได้ผลดีคุ้มกับการลงทุนแต่แนวทางดังกล่าวเป็นเพียงการโฆษณาชวนเชื่อของพ่อค้าหัวใสเท่านั้น เพราะสิ่งที่ได้รับไม่คุ้มกับการลงทุน ยิ่งทำยิ่งจนเพราะคนที่เขากำหนดราคาทั้งปุ๋ยเคมี และสารเคมีต่าง ๆ โดยเฉพาะยาปราบศัตรูพืช คือ พ่อค้าไม่ใช่เกษตรกร และผลผลิตที่สามารถผลิตได้เกษตรกรก็ยังไม่สามารถกำหนดราคาได้อีก”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 15

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9 ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา กล่าวว่า

“ตั้งใจที่จะให้เกษตรกรในหมู่บ้านลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการเพาะปลูก เพราะนอกจากจะเกิดอันตรายต่อสุขภาพแล้ว การใช้สารเคมีในการเพาะปลูกยังต้องใช้ต้นทุนที่สูงกว่าการทำเกษตรแบบอินทรีย์ ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินจากการลงทุนซื้อสารเคมีมาใช้ในการเพาะปลูก จนบางคนต้องเลิกทำการเกษตรหันไปทำงานโรงงานในเมือง ดังนั้นผมจึงนำแนวคิดเศรษฐกิจ

พอเพียงเข้ามาให้ความรู้แก่เกษตรกรในหมู่บ้านได้เรียนรู้ เพื่อให้หันมาทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9

ภาพรวมการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่ใช้ศาสตร์พระราชาก็เป็นแนวทาง

การดำเนินชีวิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ศาสตร์พระราชาก็ในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความพอประมาณ ซึ่งเกิดจากการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการอบรมมาลดรายจ่ายในการดำรงชีวิต ลดรายจ่ายในการผลิต และเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน เช่น การกิน การใช้จ่าย การเตรียมอาหาร การกำจัดขยะของเสีย ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมมาก จึงควรฝึกอบรมพัฒนาให้มีพฤติกรรมในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเกื้อกูลสภาพแวดล้อม เช่น ความรู้จักพอประมาณในการบริโภค การซื้อหาปัจจัยสี่และสิ่งของเครื่องใช้โดยมุ่งเอาคุณค่าแท้ ลดการใช้จ่ายซื้อหาข้าวของเครื่องใช้ด้วยการพึ่งตนเอง ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 16 กล่าวว่า

“ในด้านความพอประมาณที่นี้สมาชิกทุกคนทำการตลาดด้วยตนเอง มีการรวบรวมผลผลิตในเครือข่ายแล้วนำผลผลิตสู่ตลาดในทุกกระดับ ทำการตลาดทางอินเทอร์เน็ตไปสู่เครือข่ายรอบ ๆ ศูนย์ และทำการตลาดตามแนวคิดศาสตร์ของพระราชาก็”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 16

การมีเหตุผล ช่วยให้เกษตรกรตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติที่ดีให้กลับคืนมา ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ แหล่งน้ำธรรมชาติ ฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติและรักษาระบบนิเวศให้ดีขึ้น จึงจะส่งผลให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น และผลที่คาดว่าจะได้รับคือเกษตรกรและประชาชนมีความรู้และความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 17 กล่าวว่า

“ความมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต เราต้องพึ่งพาตนเอง พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าคุ้มประโยชน์และเกิดความยั่งยืน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 17

และดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 13 ที่กล่าวเกี่ยวกับการใช้สารเคมี กล่าวว่า

“ชอบที่ลดค่าใช้จ่ายได้จากการที่เลิกใช้สารเคมี ลดใช้ปุ๋ยเคมีมาใช้มูลสัตว์แทน ปรับปรุงดิน เรียนรู้ประยุกต์ใช้ปุ๋ยหมักปุ๋ยคอกตลอดมาหลายปี ใช้ภูมิปัญญาทำเกษตรผสมผสานหลายชนิด และทำให้ตัวเรามีความพอเพียง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 13

มีภูมิคุ้มกัน เกษตรกรเกิดความสามัคคีในชุมชนทุกคนร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันรู้จักความสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รู้จักฝึกกำลัง มีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงแข็งแรง มีความคิดริเริ่ม (Initiative) ในการทำงานกับชุมชน ต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากทุกคนในชุมชน ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และต้องหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้คนในชุมชนเกิดความคิดและแสดงออก ซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบลของตนเอง เช่น การสร้างการเคลื่อนไหวในด้านเกษตรอินทรีย์ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงปลักไม้ลาย ในรูปแบบของการทำข้าวอินทรีย์ การทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ อีกมากมายทั้งการบริโภคเองในครัวเรือนและการออกงานเพื่อจำหน่ายสินค้า สิ่งนี้จะช่วยกระตุ้นเตือนให้สังคมหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพและความปลอดภัยมากขึ้น โดยเฉพาะอาหารที่ผลิตโดยกรรมวิธีที่ใช้สารเคมีซึ่งมีความไม่ปลอดภัยเป็นสาเหตุให้เกิดโรคและความเจ็บป่วย การทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งได้ประโยชน์หลายด้าน ทั้งตัวเกษตรกร ผู้บริโภค สังคม สิ่งแวดล้อม จึงควรส่งเสริมให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9 กล่าวไว้

“มีพระองค์ท่าน (รัชกาลที่ 9) เป็นต้นแบบ ทำตาม 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ทำให้เรามีเงินเหลือเก็บ การทำเกษตรอินทรีย์แบบไม่มีต้นทุน เหลือทุกอย่าง ต้นทุนไม่มี แต่มีเงินเก็บ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 9

ศาสตราจารย์พระราชเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เกษตรกรเรียนรู้ไปพร้อมกับการประกอบอาชีพ และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายในครอบครัว ชุมชน และภายนอกชุมชน จนเกิดการผสมผสานองค์ความรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับมากับประสบการณ์ที่ทดลองใช้ในชุมชนก่อเกิดเป็นความรู้เชิงปฏิบัติ สามารถนำไปพัฒนาอาชีพตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสม และขยายวงกว้างออกไปในชุมชนอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง การพัฒนาตามแนวศาสตร์พระราชามีหลักการร่วมกันว่า ชุมชนเป็นพื้นฐานทางสังคมไทย และเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้

นอกจากนี้ การผลิตทางการเกษตร เกษตรกรจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นปัจจัยหลัก ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำ พันธุ์พืช พลังงานอื่น ๆ และสภาพภูมิอากาศ ในบรรดาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งการนำมาใช้ในอดีต อาจจะไม่ค่อยคำนึงถึงความสูญเสียเสื่อมโทรมของทรัพยากรเหล่านั้นมากนัก เนื่องจากเห็นว่าปริมาณมากเกินพอดีจึงนำมาใช้อย่างคุ้มค่าในการลงทุน โดยมองผลประโยชน์ด้านกำไรด้านการเงินเป็นหลัก โดยร่วมกับเทคโนโลยีทางการผลิตต่าง ๆ มีผลสะท้อนว่าทำให้เกิดการสูญเสียของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปัจจุบันต้องมีการปรับปรุงและแก้ไขพร้อมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์จัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยังหลงเหลืออยู่ให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและยาวนาน ตามแนวทางการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนได้มีการส่งพืชผักปลอดสารให้กับซูเปอร์มาร์เก็ตขนาดกลาง และสร้างเครือข่ายผู้บริโภคอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมแก่กำลังการผลิตและความต้องการของตลาด ซึ่งแผนชุมชนมีเป้าหมาย คือ การทำให้สมาชิกทุกคนได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างยั่งยืนและพอเพียงตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ด้วยการสร้างอาชีพเสริมให้มากและหลากหลาย ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้พลังงานทดแทน และมีเป้าหมายสูงสุด ก็คือ การปลดหนี้ชุมชน

ศาสตราจารย์พระราชา มีความเจริญและมีการต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ มีการพัฒนาชุมชนให้มีความทันสมัย สะดวกต่อผู้พบเห็น จากการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ชุมชนต้องพัฒนารูปแบบกิจกรรม วัสดุอุปกรณ์ให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้ประชาชนเข้ามาศึกษาดูงานอยู่ตลอดเวลา ชุมชนต้องเพิ่มหรือส่งเสริมความรู้ พร้อมทั้งแกนนำต้องคัดเลือกคนที่มีเวลาและมีความร่วมมือที่จะช่วยให้สำเร็จมากขึ้น สามารถขยายผลให้กับชุมชนอื่นได้ มีการจัดอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ เน้นการกำหนดแนวทางการดำเนินให้เป็นรูปธรรม และมีความชัดเจนด้วยการจัดทำเป็นแผนพัฒนาชุมชน โดยมีกำหนดยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ในการดำเนินงาน มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงาน รวมถึงการมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7 กล่าวเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ กล่าวว่า

“กระบวนการเรียนรู้เกิดจากการลงมือทำก่อน สังเกต ศึกษา เก็บบันทึกข้อมูล แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ในกลุ่มด้วยกันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เป็นการถอดบทเรียนจากประสบการณ์จริง และมีการเรียนรู้จากบุคคลต้นแบบ มีปราชญ์คอยให้คำแนะนำเวลาเกิดปัญหา”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร

การรวมตัวของกลุ่มเกษตรกรมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก การไม่มีที่ทำกิน ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เกษตรกรขาดรายได้ ทำให้สมาชิกเกิดการรวมตัวกันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ โดยผู้นำมีความตั้งใจที่จะพยายามพลิกฟื้นผืนดิน และสร้างอาชีพให้แก่ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ตามแบบศาสตร์พระราชาสื่อ โดยการสร้างจิตสำนึก สร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับคน ขยายแนวความคิดการพึ่งพาตนเอง ภายใต้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้ชุมชนทำการเกษตรที่ลดการใช้ปุ๋ยและสารเคมีหันมาทำเกษตรอินทรีย์ชีวภาพ ซึ่งเป็นการผลักดันให้เกิดชุมชนการเรียนรู้ เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรม ค่านิยม

แนวทางการทำเกษตรเริ่มทำงานจากจุดเล็ก ๆ จากนั้นก้าวมาสู่การจัดการชุมชนและสังคม และมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้รู้จักพึ่งพาตนเอง มีกระบวนการสร้างความสมดุลทางธรรมชาติและมีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันจากสิ่งรุกรานภายนอกให้ชุมชน สามารถดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เน้นการเรียนรู้ผ่านเวทีชาวบ้านเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ชาวบ้านต้องรู้จัก “คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น” ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ครอบครัวและชุมชน หรือเป็นการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความ พอมี พอกิน นอกจากนี้ยังเกิดเครือข่ายองค์กรการอนุรักษ์ที่ขับเคลื่อนการทำงานเชื่อมโยงในมิติการพัฒนาชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ

ระบบเครือข่ายของชุมชนเกษตรอินทรีย์เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มีการขยายสู่ชุมชนต่าง ๆ อีกมาก พร้อมทั้งต้องมีความสามารถยืนหยัดอยู่ได้ตลอดไป มีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่ดี โดยมีแรงจูงใจที่จะทำให้เครือข่ายอยู่ด้วยกันได้แบบแน่นแฟ้น และผลึกกำลังการพัฒนาให้เกิดขึ้นเรื่อย ๆ

1.3 พื้นที่ต้นแบบในการศึกษา (Best Practice)

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากเกษตรกรที่มีผลการปฏิบัติที่เป็นเลิศจาก 5 พื้นที่ ได้แก่

- 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
- 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
- 3) ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
- 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ
- 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ผลจากการศึกษาพบว่า การนำศาสตร์พระราชาใช้ในการจัดการตนเองของเกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ผู้บริโภคได้บริโภคสินค้าที่ปลอดภัย ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1 กล่าวว่า

“การนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการจัดการตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือหนึ่งในข้อสำคัญของศาสตร์พระราชามาใช้ คือ การประกอบอาชีพอย่างสุจริต วิถีเกษตรกรรมเศรษฐกิจพอเพียง”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1

การจัดตั้งชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรประสบความสำเร็จการประกอบอาชีพทางการเกษตร จนก้าวสู่การจดทะเบียนชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากการรวมกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ โดยการสนับสนุนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน และสำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม ผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ มีการจัดอบรมให้ความรู้ให้แก่เกษตรกรที่สนใจ โดยได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรโดยใช้ศาสตร์พระราชามาใช้ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ด้วยแนวทางการประกอบอาชีพทางการเกษตร น้อมนำเอาศาสตร์พระราชามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เน้นการเกษตรแบบผสมผสานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำการเกษตรอินทรีย์ โดยการใช้สมุนไพรและชีวภาพแทนการใช้สารเคมี เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพิ่มความสมดุลทางธรรมชาติ ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับเทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ ในการควบคุมดูแล จึงเป็นสาเหตุให้เกษตรกรจากทั่วประเทศและผู้คนที่ให้ความสนใจเดินทางมาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิธีการทำเกษตรอินทรีย์ทางศูนย์การเรียนรู้ของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1 ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำท่านมาเป็นเกษตรกรต้นแบบ (Best practice) และจากการที่ได้เข้ามาสังเกตการณ์และขอสัมภาษณ์ท่านเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1 ยังได้กล่าวเสริมว่า

“การนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการจัดการตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือหนึ่งในข้อสำคัญของศาสตร์พระราชามาใช้ดำเนินชีวิต หมายถึงการเอาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาบวกกับกิจกรรม บวกความพอเพียง นำสามคำมารวมกัน เป็นคำว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการประกอบอาชีพตามหลักเศรษฐศาสตร์ที่ผลกำไรทำการตลาดตามหลักตีมาตรฐาน ซัพพลาย ทำแบบนี้ได้ยังไงก็ประสบผลสำเร็จ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1 ได้กล่าวเพิ่มเติม กล่าวว่า

“ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นจากปัญหาในการทำเกษตรแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นระยะเวลานาน ปัญหาการปนเปื้อนสารเคมีทางการเกษตรในแหล่งน้ำ ทำให้สัตว์น้ำตามธรรมชาติลดน้อยลง จึงเริ่มหาวิธีการโดยเริ่มจากการทำการเกษตรโดยอาศัยหลักธรรมชาติเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นเกษตรอินทรีย์ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ นำมูลสัตว์มาใช้เป็นปุ๋ย เศษพืชผัก รำข้าว นำมาใช้เลี้ยงสัตว์ เกิดการพึ่งพาและหมุนเวียนในการทำการเกษตร เป็นเกษตรแบบพึ่งตนเองได้ ต่อจากนั้นเริ่มศึกษาด้านการตลาดว่าสินค้าชนิดใด เป็นสินค้าที่ตลาดต้องการ และความต้องการพืชผักมากขึ้น ก็ปรับพื้นที่ปลูกข้าวลดลง ปลูกผักให้มากขึ้น ตามหลักดีมานด์ ซัพพลาย ปรับพื้นที่รอบ ๆ บ้าน เป็นสวนปลูกพืชผัก และสมุนไพร ทำการเกษตรอินทรีย์ต้องใช้ความอดทนเพราะต้องใช้เวลานานกว่าจะประสบผลสำเร็จ แต่เป็นความสำเร็จที่ยั่งยืน เกษตรกรผู้ปลูกมีสุขภาพดีขึ้น เพราะเป็นการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี ผู้บริโภคได้บริโภคสินค้าที่ปลอดภัยสำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่ผมขอฝากไว้ว่า เกษตรกรที่จะประสบผลสำเร็จได้จะต้องศึกษาหาความรู้ รู้จักสร้างความแตกต่างของสินค้าตนเอง กับของคนอื่น ทำการตลาดต้องยึดหลักดีมานด์ ซัพพลาย และยึดมั่นในหลักเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือแล้วจึงแจกจ่าย ก่อนที่จะนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ ซึ่งเป็นหลักการง่าย ๆ ที่ทำให้เราประสบผลสำเร็จ”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3 ได้กล่าวต่อไปเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์อีกว่า

“เกษตรอินทรีย์ให้ความยั่งยืนแก่มนุษย์โลก และมนุษย์โลกจะไม่หายไปจากโลกใบนี้ ตราบใดที่เราอ่อนกลับมาทำเกษตรอินทรีย์เหมือนก็บครั้งในอดีตก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีการนำเอาสารเคมีมาใช้กับการเกษตรทั่วทุกมุมโลก”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4 ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ กล่าวว่า

“การทำเกษตรอินทรีย์มาจากสามปัญหาหลัก ปัญหาแรกคือหนี้สินจากที่ทำเกษตรเกือบ 50 ปี สิ่งที่เหลือคือ หนี้ ปัญหารองลงมาคือ อากาศเจ็บป่วยจากการใช้สารเคมี ทุกคนมีโรคประจำตัวหมด และปัญหาสุดท้ายคือสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศเสีย แม้แต่อากาศและน้ำก็ไม่ปลอดภัย”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5 ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำการเกษตรมีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ กล่าวว่

“ช่วงนี้เป็นช่วงต่อจากเมื่อห้าถึงหกปีที่ผ่านมา ตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สามตามขั้นตอนการเกษตร ขั้นที่มีการรวมกลุ่มกันแล้วนำไปสู่การตลาด ซึ่งเป็นต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ คือมันจบ ตอนนี้มีโรงแพ็คพืชผัก เป็นขั้นตอนกลางน้ำที่เราเอาชุมชนเข้ามาเปลี่ยนหรือว่าการสร้างมูลค่าเพิ่ม อย่างผักกะเพราเราตัดแต่ใบส่งให้บริษัทใหญ่แห่งหนึ่งนำไปทำเป็นอาหารกล่องแช่แข็งส่งเข้าร้านสะดวกซื้อทั่วประเทศ และโรงพยาบาลนครปฐม โรงพยาบาลเลิศสิน โรงพยาบาลราชวิถี”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 5

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7 ได้กล่าวเสริม กล่าวว่

“การที่ผมสามารถบรรยายเรื่องเกี่ยวกับศาสตร์พระราชานั้น เพราะตอนนี้ครอบครัวของ ผมอยู่ดีมีสุขแล้ว ไม่ต้องไปหาเช้าชางนอก เก็บกินในนี้ ใช้ในนี้ ลูกหลานของผมทุกคนลูกสาว ลูกเขย ผมตั้งเงินเดือนให้หมด ไม่ต้องออกไปหางานทำข้างนอก”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7

และผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7 กล่าวเพิ่มเติมว่

“งานหลักตอนนี้ของผมคือเรื่องของแพทย์แผนไทย เรากำลังเผชิญกับปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ที่เป็นโรคระบาด และที่เรารู้จักกันดีในตอนนี้คือ โควิด 19 และก็ยังมียโรคอีกหลาย ๆ โรคที่กำลังระบาดอยู่ในตอนนี้ ซึ่งจุดแข็งของสมุนไพรไทยของเราสามารถรักษาที่ต้นเหตุได้ สามารถทำลายเชื้อไวรัส ต่าง ๆ ได้ ซึ่งการแพทย์แผนปัจจุบันยังไม่สามารถทำลายเชื้อไวรัสหลาย ๆ ตัวได้ ซึ่งก็ต้องรักษากันไปตามอาการอย่างเดียว นอกจากวัคซีนจะทดลองจนสามารถใช้กับมนุษย์ได้ จึงถือว่าประสบผลสำเร็จ ซึ่งตอนนี้ก็ยังมี แล้วก็ไม่ว่าจะมีเมื่อไหร่เราจะจึงเอาสมุนไพรของไทยเรามาบวกกับเทคโนโลยี สมมุติเราต้องรู้จักหน้าตาของเจ้าโควิด 19 หน้าตามันเป็นอย่างไร สมุนไพรไทยแค่ตัวเดียวอาจจะยังไม่พอที่จะทำลายเชื้อมันได้ ต้องใช้หลาย ๆ ตัวจึงจะเห็นผล ไวรัสคางทูมเราก็สู้ได้ ไวรัสเรณูสวัดเราก็สู้ได้ เราต้องกลับไปหาไปค้นให้เจอว่าเรามีสมุนไพรตัวไหนสามารถรักษาได้แล้วใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตหรือทำมันขึ้นมา”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 7

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14 ยังทำบัญชีครัวเรือน เพื่อลดต้นทุน เพื่อเป็นเครื่องมือวิเคราะห์วางแผนการทำงานและการเงินอย่างต่อเนื่อง จนสามารถปลดหนี้ได้สำเร็จ ดังคำกล่าวที่กล่าวไว้

“การทำบัญชีไม่ได้หมายความว่าเราบันทึกรายรับรายจ่าย แต่เราจดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย ซึ่งทำให้เรารู้อดีต จากนั้นนำอดีตมาคาดการณ์สภาพอากาศวางแผนปลูกพืชไร่ในอนาคตอย่างเหมาะสม”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 14

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เกษตรกรรมตามแนวทางศาสตร์พระราชเป็นการเน้นการทำกิจกรรมในพื้นที่ขนาดเล็ก จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตรสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย บุคคล การตลาด การสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย และการพึ่งตนเองของเกษตรกรได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ลดหนี้สินของเกษตรกรลงได้มาก

การวิเคราะห์ SWOT Analysis ของพื้นที่ต้นแบบ

เป็นการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ต้นแบบ 5 พื้นที่ ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 2) ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี 3) ชุมชนกิจกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี 4) ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และ 5) ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาบริบทของชุมชนหัวอ่าว (องค์การบริหารส่วนตำบลบางช้าง, 2560)

เป็นชุมชนที่ได้เรียนรู้และนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นหลักคิด เป็นหลักปฏิบัติในการขับเคลื่อนการพัฒนาผ่านกระบวนการระดมความคิดเห็นจากข้างในเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยการดำเนินงานเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความเห็นร่วมกัน ผ่านการเรียนรู้ ความสำเร็จ ความล้มเหลว จนกระทั่งเกิดความเชื่อมั่นแล้วจึงค่อย ๆ ขยายผล การประยุกต์ใช้ความรู้ เทคโนโลยีที่เหมาะสม ปัจจุบันชุมชนหัวอ่าว เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เห็นผลเป็นรูปธรรม ชาวบ้านหัวอ่าวเริ่มจัดทำบัญชีครัวเรือน บันทึกรายรับ รายจ่าย รู้จักวิเคราะห์ต้นทุน การวางแผนการผลิต ตลอดจนมีจิตสาธารณะ เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนอย่างกว้างขวางต่อไป

1.1 จุดแข็ง (Strength)

1.1.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนและสังคม

1.1.2 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีความรู้ในการทำเกษตร ซึ่งเรียนรู้จากการสั่งสมประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติจริงมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน

1.1.3 ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีช่องทางการตลาดมากขึ้น

1.1.4 เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อการอบรมเสร็จสิ้นสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การปรับปรุงบำรุงดิน การทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ

1.1.5 การดำเนินงานของศูนย์ คอยเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งมีทีมงานที่เข้มแข็ง พร้อมทำงานให้กับศูนย์อย่างเต็มที่

1.2 จุดอ่อน (Weakness)

1.2.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรยังไม่มีตัวแทนองค์กร ยังขาดการสร้างตัวแทนในองค์กร

1.2.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ยังขาดขั้นตอนของการศึกษาดูงานในสถานที่จริง เช่น สวนหรือแปลงสาธิตของวิทยากร ทำให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างไม่ครบพร้อมสมบูรณ์เท่าที่ควร

1.2.3 ยังขาดงบประมาณที่จะมาสนับสนุนโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 โอกาส (Opportunity)

1.3.1 รัฐบาลมีการผลักดันนโยบายการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกษตรกรสามารถเข้ารับการอบรมได้อย่างทั่วถึงและกว้างขวางขึ้น

1.3.2 ปัจจุบันมีความต้องการอาหารปลอดภัย ปลอดภัยสารพิษเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีผู้สนใจเข้ารับการอบรมมากขึ้นตามมา

1.3.3 การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของศูนย์เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรทำให้เกิดความเข้มแข็ง

1.3.4 คนในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมกันทำกิจกรรม ผลิตสินค้าเพื่อขาย ทำให้ชุมชนมีความรักความสามัคคีกันในชุมชน

1.4 อุปสรรค (Threat)

1.4.1 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมที่ไม่สามารถจัดอบรมตามแผนที่วางไว้ได้

1.4.2 เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพราะเป็นงานที่เหนื่อยและได้รับผลตอบแทนน้อย ทำให้การอบรมในอนาคตจะมีจำนวนลดลง

1.4.3 พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เพราะมีการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้น

1.4.4 การประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์สารเคมีกำจัดศัตรูพืช บัญชีมีจำนวนมากในสื่อต่าง ๆ ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจจะเข้ารับการอบรม

2. ชุมชนบ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านสะพานดำ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี, 2559) พบว่า ชุมชนบ้านสะพานดำได้เริ่มก่อตั้งเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2533 โดยแยกมาจากหมู่ที่ 10 ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เนื่องจากชาวบ้านหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 10 ตำบลวัดแก้ว ได้มีที่ทำกินในพื้นที่ชุมชนบ้านสะพานดำ ซึ่งในขณะนั้นเป็นพื้นที่ของหมู่ที่ 10 ตำบลวัดแก้ว ต่อมาได้มีเกษตรกรจากอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เข้ามาเช่าและซื้อที่ดินทำกินในชุมชนบ้านสะพานดำ ทำให้มีครัวเรือนมากขึ้น อำเภอบางแพจึงเห็นควรให้แยกหมู่บ้านและตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่เป็นบ้านสะพานดำ หมู่ที่ 11 ตำบลวัดแก้ว เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข ของจังหวัดราชบุรี ปี 2554 โดยมีการขับเคลื่อนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และได้มีกิจกรรมคือศูนย์เรียนรู้ชุมชน และเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบของจังหวัดราชบุรี สาเหตุที่ได้ชื่อว่า “บ้านสะพานดำ” เนื่องจากแต่เดิมถนนที่ตัดผ่านหมู่บ้านเป็นสะพานไม้ เมื่อเวลาผ่านไปอยู่กลางแดด กลางฝน เป็นเวลานาน เพื่อไม่ให้สะพานผุพังชาวบ้านจึงได้หาวัสดุมาบดสะพานจึงเป็นสีที่สะดุดตาของชาวบ้านและผู้สัญจรไปมา จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านสะพานดำ”

2.1 จุดแข็ง (Strength)

2.1.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีการเพิ่มพูนความรู้ให้มีความทันสมัยและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

2.1.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ใช้วิธีแบบเกษตรกรสู่เกษตรกร มีเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติ และการอภิปรายกลุ่ม

2.1.3 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีความรู้ในการทำเกษตร ซึ่งเรียนรู้จากการสั่งสมประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติจริงมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน

2.1.4 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

2.2 จุดอ่อน (Weakness)

- 2.2.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรยังไม่มีตัวแทนองค์กร ยังขาดการสร้างตัวแทนในองค์กร
- 2.2.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ยังขาดขั้นตอนของการศึกษาดูงานในสถานที่จริง เช่น สวนหรือแปลงสาธิตของวิทยากร ทำให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างไม่ครบพร้อมสมบูรณ์เท่าที่ควร

2.3 โอกาส (Opportunity)

- 2.3.1 รัฐบาลมีการผลักดันนโยบายการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกษตรกรสามารถเข้ารับการอบรมได้อย่างทั่วถึงและกว้างขวางขึ้น
- 2.3.2 ปัจจุบันมีความต้องการอาหารปลอดภัย ปลอดภัยสารพิษเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีผู้สนใจเข้ารับการอบรมมากขึ้นตามมา
- 2.3.3 การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของศูนย์เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรทำให้เกิดความเข้มแข็ง

2.4 อุปสรรค (Threat)

- 2.4.1 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมที่ไม่สามารถจัดอบรมตามแผนที่วางไว้ได้
- 2.4.2 เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพราะเป็นงานที่เหนื่อยและได้รับผลตอบแทนน้อย ทำให้การอบรมในอนาคตจะมีจำนวนลดลง
- 2.4.3 พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เพราะมีการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้น
- 2.4.4 การประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยมีจำนวนมากในสื่อต่าง ๆ ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจจะเข้ารับการอบรม

3. ชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนกสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม (นิลุบล ทองชัย, 2555) พบว่า ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม เกิดมาจากแรงบันดาลใจที่ได้มาจากการดำเนินการรณรงค์ให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง จากเดิมที่ตนเองทำงานด้านสิ่งแวดล้อมมานานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ปี 2520 จนถึงปัจจุบันโดยเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าเต่าดำ เพื่อเฝ้าระวังการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า การทำแนวป้องกันไฟฟ้า และการดูแลรักษาสัตว์ป่าที่บาดเจ็บในพื้นที่ป่าเต่าดำ จังหวัดกาญจนบุรี จนกระทั่งเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจปี 2540 ทำให้เครือข่ายป่าต้นน้ำจังหวัดกาญจนบุรีเกิดแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดการพึ่งพาป่า

ให้มากที่สุด โดยพบว่าเกษตรกรทั้งที่อยู่อาศัยรอบ ๆ ป่าต้นน้ำและเกษตรกรทั่วไปต่างประสบปัญหาที่เหมือนกัน คือ มีหนี้สินจากค่าปุ๋ยและยาฆ่าแมลง สภาพดินเสื่อมโทรมจากปุ๋ยและสารเคมี มีการบุกรุกพื้นที่ป่าและย้ายพื้นที่เพาะปลูกจากสภาพดินที่เสื่อมโทรม รวมถึงการใช้จ่ายที่ไม่มีมีการวางแผน ส่งผลให้เกิดการใช้จ่ายสินค้าอุปโภคและบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย จากแนวคิดเรื่องการฟื้นฟูและการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน การเกษตรอินทรีย์ และเศรษฐกิจพอเพียง ของเครือข่ายป่าต้นน้ำจังหวัดกาญจนบุรี ทำให้เกิดต้นแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตมาเป็นเกษตรธรรมชาติ หรือการวางแผนการใช้ชีวิตที่จะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น จึงได้จัดตั้ง “ศูนย์ศึกษารวมธรรมชาติท่ามะขาม” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2547 เน้นแนวความคิดพึ่งพาตนเอง

ปัจจุบันศูนย์ศึกษารวมท่ามะขาม ดำเนินงานภายใต้เครือข่ายป่าต้นน้ำจังหวัดกาญจนบุรี เป็นศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ให้เป็นศูนย์ถ่ายทอดองค์ความรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์แบบธรรมชาติ เปิดเป็นศูนย์ฝึกอบรมด้านปฏิบัติการ มีการลงแปลงสาธิตจริง สามารถนำกลับไปทำเองได้ เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบ และมองการเชื่อมโยงของปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

3.1 จุดแข็ง (Strength)

3.1.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนและสังคม

3.1.2 มีการลงแปลงสาธิตจริง สามารถนำกลับไปทำเองได้ เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบ

3.1.3 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีความเป็นกันเองไม่ถือสา ผู้ฝึกอบรมทุกคนสามารถเข้าถึงได้ มีใจรักที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ฝึกอบรม ส่งผลให้การอบรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.1.4 เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อการอบรมเสร็จสิ้นสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การปรับปรุงบำรุงดิน การทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ

3.1.5 การดำเนินงานของศูนย์ คอยเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งมีทีมงานที่เข้มแข็ง พร้อมทำงานให้กับศูนย์อย่างเต็มที่

3.2 จุดอ่อน (Weakness)

3.2.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรยังไม่มีตัวแทนองค์กร ยังขาดการสร้างตัวแทนในองค์กร

3.2.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ยังขาดขั้นตอนของการศึกษาดูงานในสถานที่จริง เช่น สวนหรือแปลงสาธิตของวิทยากร ทำให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างไม่ครบพร้อมสมบูรณ์เท่าที่ควร

3.2.3 ภาคการเกษตรขาดแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างครบวงจร

3.2.4 ในพื้นที่บางส่วนยากจนและมีคุณภาพชีวิตต่ำ

3.3 โอกาส (Opportunity)

3.3.1 รัฐบาลมีการผลักดันนโยบายการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกษตรกรสามารถเข้ารับการอบรมได้อย่างทั่วถึงและกว้างขวางขึ้น

3.3.2 ปัจจุบันมีความต้องการอาหารปลอดภัย ปลอดภัยสารพิษเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีผู้สนใจเข้ารับการอบรมมากขึ้นตามมา

3.3.3 การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของศูนย์เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรทำให้เกิดความเข้มแข็ง

3.3.4 เดินทางสะดวก ไม่ไกลจากตัวเมือง

3.4 อุปสรรค (Threat)

3.4.1 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ที่เข้ารับการอบรมที่ไม่สามารถจัดอบรมตามแผนที่วางไว้ได้

3.4.2 เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพราะเป็นงานที่เหนื่อยและได้รับผลตอบแทนน้อย ทำให้การอบรมในอนาคตจะมีจำนวนลดลง

3.4.3 พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เพราะมีการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้น

3.4.4 การประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยมีจำนวนมากในสื่อต่าง ๆ ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจจะเข้ารับการอบรม

4. ชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า (ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตรกำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549) พบว่า ผู้นำเกษตรกรเล่าถึงประสบการณ์เมื่อครั้งก่อนที่จะมาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และเป็นเจ้าของศูนย์ปราชญ์หรือสถาบันพัฒนาการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านใกล้เคียง และเป็นที่รู้จักของเกษตรกรส่วนใหญ่ทั่วประเทศในขณะนี้ว่า เคยทำอาชีพมาหลายอย่าง ส่วนใหญ่เป็นอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ ไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง เลี้ยงปลา และชาวนา ล้วนแต่เป็นเกษตรกรเชิงเดี่ยว ปลูกอย่างเดียวชนิดเดียวล้วน ๆ และส่วนใหญ่ก็เน้นในเรื่องของการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เพื่อช่วยเร่งให้มีผลผลิตเร็วและได้ผลดีคุ้มกับการลงทุน แนวทางดังกล่าวเป็นเพียงการโฆษณาชวนเชื่อของพ่อค้าเท่านั้น เพราะสิ่งที่ได้รับไม่คุ้มกับการลงทุน ยิ่งทำยิ่งจน เพราะคนที่กำหนดราคาทั้งปุ๋ยเคมี

และสารเคมีต่าง ๆ โดยเฉพาะยาปราบศัตรูพืช คือ พอค่าไม่ใช้เกษตรกร และผลผลิตที่สามารถผลิตได้ เกษตรกรก็ยังไม่สามารถกำหนดราคาได้อีก

ขณะที่การพึ่งพาสารเคมีในการผลิตสินค้าเกษตร นอกจากทำลายผืนดินที่ทำกินแล้วยังทำลายตัวเองไปด้วย เพราะร่างกายที่เคยแข็งแรงดูอ่อนล้าลงอย่างเห็นได้ชัด สุขภาพที่เคยดีกลับไม่มีเรี่ยวแรง เหตุเพราะสารเคมีที่ใช้ทุกวันสะสมในร่างกายอย่างไม่รู้ตัว และเมื่อเริ่มไม่ค่อยสบายจากปัญหาสุขภาพที่เกิดจากสารเคมีที่ใช้ตกค้างในร่างกาย เกิดความคิดขึ้นมาว่าหากต้องพึ่งพาสารเคมีในการผลิตสินค้าเกษตรลำบากแน่เพราะ ยิ่งทำยิ่งจน ต้นทุนสูง ไม่ใช่เฉพาะสินค้าเกษตรที่ผลิตออกมาแต่มีนัยหมายถึงต้นทุนชีวิตด้วย จากนั้นจึงได้คิดที่จะไม่ใช้สารเคมี โดยได้ยึดแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานแนวคิดด้านการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำนาข้าวอินทรีย์ ใช้จุลินทรีย์และสารชีวภาพทดแทน ขณะเดียวกันก็คิดค้นหาวิธีการทำนาให้ได้ผลผลิตมากขึ้น รวมทั้งพยายามที่จะคิดค้นตัดแปลงเครื่องจักร เครื่องมือการเกษตรให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ ในช่วง 1 ปีผ่านไป ก็เห็นว่าแนวทางที่ทำมาถูกทาง เพราะข้าวที่ปลูกได้ผลดีกว่าที่คาดไว้ ขณะเดียวกันสุขภาพที่เคยมีปัญหา ก็กลับมาแข็งแรงดังเดิม

4.1 จุดแข็ง (Strength)

4.1.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนและสังคม

4.1.2 มีการลงแปลงสาธิตจริง สามารถนำกลับไปทำเองได้ เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบ

4.1.3 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีความเป็นกันเองไม่ถือสา ผู้ฝึกอบรมทุกคนสามารถเข้าถึงได้ มีใจรักที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ฝึกอบรม ส่งผลให้การอบรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4.1.4 เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อการอบรมเสร็จสิ้นสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การปรับปรุงบำรุงดิน การทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ

4.1.5 การดำเนินงานของศูนย์ คอยเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งมีทีมงานที่เข้มแข็ง พร้อมทำงานให้กับศูนย์อย่างเต็มที่

4.2 จุดอ่อน (Weakness)

4.2.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรยังไม่มีตัวแทนองค์กร ยังขาดการสร้างตัวแทนในองค์กร

4.2.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ยังขาดขั้นตอนของการศึกษาดูงานในสถานที่จริง เช่น สวนหรือแปลงสาธิตของวิทยากร ทำให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างไม่ครบพร้อมสมบูรณ์เท่าที่ควร

4.3 โอกาส (Opportunity)

4.3.1 รัฐบาลมีการผลักดันนโยบายการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกษตรกรสามารถเข้ารับการอบรมได้อย่างทั่วถึงและกว้างขวางขึ้น

4.3.2 ปัจจุบันมีความต้องการอาหารปลอดภัย ปลอดภัยสารพิษเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีผู้สนใจเข้ารับการอบรมมากขึ้นตามมา

4.3.3 การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของศูนย์เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรทำให้เกิดความเข้มแข็ง

4.4 อุปสรรค (Threat)

4.4.1 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมที่ไม่สามารถจัดอบรมตามแผนที่วางไว้ได้

4.4.2 เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพราะเป็นงานที่เหนื่อยและได้รับผลตอบแทนน้อย ทำให้การอบรมในอนาคตจะมีจำนวนลดลง

4.4.3 พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เพราะมีการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้น

4.4.4 การประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยมีจำนวนมากในสื่อต่าง ๆ ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจจะเข้ารับการอบรม

5. ชุมชนปลักไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนปลักไม้ลาย (พิทักษ์พงศ์ ป้อมปราณี, 2557) พบว่า ชุมชนปลักไม้ลาย ตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน (เกษตรอินทรีย์) ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่บ้านเลขที่ 54 หมู่ที่ 10 บ้านหนองไข่กา ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

การก้าวสู่การจัดเป็นศูนย์เรียนรู้ฯ ตั้งในปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 จากการรวมกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัยโดยการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน และสำนักงานเกษตรจังหวัดนครปฐม ผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ ตราปลักไม้ลาย จึงเป็นจุดเรียนรู้และถ่ายทอดการทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งใน ปี พ.ศ. 2550 ได้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน (เกษตรอินทรีย์) ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาสังคมจังหวัดนครปฐม และสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครปฐม กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านปลักไม้ลาย เป็นกลุ่มผู้ผลิตพืชผักปลอดภัยเคมี เกิดจากการรวมกลุ่มที่ไม่เป็นทางการของเกษตรกรที่ประสบปัญหาเรื่องการจำหน่ายผลผลิต เนื่องจากผลผลิตขาดคุณภาพทำให้ราคาผลผลิต

ตกต่ำ จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกษตรกรคิดหาวิธีการในการแก้ปัญหาให้กับกลุ่มโดยการจำหน่ายตรงให้กับผู้บริโภค หลังจากการแก้ปัญหาเกษตรกรได้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านปลักไม้ลายขึ้นในวันที่ 24 มกราคม 2553 มีสมาชิกจำนวน 15 ราย มีการรวมหุ้นได้ 60 หุ้น คิดเป็นมูลค่า 6,000 บาท และในปี พ.ศ. 2554 มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 30 ราย มีประธานและปราชญ์ชาวบ้านศูนย์เรียนรู้ชุมชนปลักไม้ลาย จังหวัดนครปฐม เป็นที่ปรึกษากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านปลักไม้ลายในการพัฒนากิจกรรมทางการเกษตร โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม

พื้นที่ศูนย์ 17 ไร่ แบ่งออกเป็น 2 แปลง โดยมีคลองชลประทานผ่านกลางที่ดิน จัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรและบุคคลทั่วไปที่สนใจ ทั้งนี้ศูนย์ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 หมอดินอาสาตีเด่นประจำปี พ.ศ. 2551 อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม และยังมีตำแหน่งปราชญ์ชาวบ้านเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งเป็นผู้ดูแลศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวอย่างให้กับเกษตรกรที่ต้องการหวนกลับมาใช้ชีวิตเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ลดการพึ่งพาสารเคมีเพื่อชีวิตที่เป็นสุข ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายถึงรุ่นพ่อแม่ก็ทำการเกษตรแบบพอเพียง ไม่ได้พึ่งพาสารเคมีเหมือนสมัยนี้แต่ก็อยู่กันได้ดี แต่มาสมัยปัจจุบันที่กระแสสังคมนำพาสารเคมีเข้ามาก็หลงทางไปกับสิ่งนั้นอยู่นานจนกระทั่งมารู้ตัวอีกทีเมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว ที่เริ่มหันมามองว่าสารเคมีได้ส่งผลเสียต่อสุขภาพ ที่สำคัญพื้นดินที่เป็นที่ทำมาหากินก็เสื่อมโทรมลงจากการสะสมของสารเคมี มีหน้าซำตันทุนการผลิตก็เพิ่มสูงขึ้นเพราะปัจจัยต่าง ๆ ปรับตัวอย่างต่อเนื่อง

5.1 จุดแข็ง (Strength)

5.1.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนและสังคม

5.1.2 มีการลงแปลงสาธิตจริง สามารถนำกลับไปทำเองได้ เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบ

5.1.3 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีความเป็นกันเองไม่ถือสา ผู้ฝึกอบรมทุกคนสามารถเข้าถึงได้ มีใจรักที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ฝึกอบรม ส่งผลให้การอบรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.4 เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อการอบรมเสร็จสิ้นสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การปรับปรุงบำรุงดิน การทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ

5.1.5 การดำเนินงานของศูนย์ คอยเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งมีทีมงานที่เข้มแข็ง พร้อมทำงานให้กับศูนย์อย่างเต็มที่

5.2 จุดอ่อน (Weakness)

- 5.2.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรยังไม่มีตัวแทนองค์กร ยังขาดการสร้างตัวแทนในองค์กร
- 5.2.2 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ยังขาดขั้นตอนของการศึกษาดูงานในสถานที่จริง เช่น สวนหรือแปลงสาธิตของวิทยากร ทำให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

5.3 โอกาส (Opportunity)

- 5.3.1 รัฐบาลมีการผลักดันนโยบายการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกษตรกรสามารถเข้ารับการอบรมได้อย่างทั่วถึงและกว้างขวางขึ้น
- 5.3.2 ปัจจุบันมีความต้องการอาหารปลอดภัย ปลอดภัยสารพิษเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีผู้สนใจเข้ารับการอบรมมากขึ้นตามมา
- 5.3.3 การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของศูนย์เครือข่ายกลุ่มเกษตรกร ทำให้เกิดความเข้มแข็ง

5.4 อุปสรรค (Threat)

- 5.4.1 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมที่ไม่สามารถจัดอบรมตามแผนที่วางไว้ได้
- 5.4.2 เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะเป็นงานที่เหนื่อยและได้รับผลตอบแทนน้อย ทำให้การอบรมในอนาคตจะมีจำนวนลดลง
- 5.4.3 พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เพราะมีการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้น
- 5.4.4 การประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยมีจำนวนมากในสื่อต่าง ๆ ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจจะเข้ารับการอบรม

ตารางที่ 4 ตารางสรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis ของชุมชนต้นแบบ 5 ชุมชน

ประเด็นพัฒนาในการจัดการตนเอง	การวิเคราะห์ SWOT Analysis	รายละเอียดการวิเคราะห์ตามหลักเกณฑ์ SWOT Analysis
ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา	1. จุดแข็ง	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ และยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2. มีการลงแปลงสาธิตจริง สามารถนำกลับไปทำเองได้ เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบ 3. ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีความเป็นกันเองผู้ฝึกอบรมทุกคนสามารถเข้าถึงได้ มีใจรักที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ฝึกอบรม ส่งผลให้การอบรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ 4. เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองเมื่อการอบรมเสร็จสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน 5. การดำเนินงานของศูนย์มีทีมงานที่เข้มแข็ง พร้อมทำงานให้กับศูนย์อย่างเต็มที่ 6. มีผลผลิตหลากหลายตามฤดูกาล 7. ไม่ใช่จ่ายเงินตัว ไม่มีหนี้สิน
การพึ่งพาตนเอง	2. จุดอ่อน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะการผลิต เทคโนโลยีที่เหมาะสมยังมีน้อย 2. ทุนและแรงงานน้อย 3. ขาดความกระตือรือร้น 4. คนทั่วไปยังไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริง 5. คนอาจไม่เชื่อมั่นว่าทำให้เศรษฐกิจเติบโตจริง 6. ทำให้การลงทุนไม่พัฒนา
ความอยู่ดีมีสุขเป็นที่ตั้ง	3. โอกาส	<ol style="list-style-type: none"> 1. กระแสเกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา 2. คนรักสุขภาพมากขึ้น 3. ระบบขนส่งและเทคโนโลยีเข้าถึงได้ง่ายขึ้น 4. ขาดความกระตือรือร้น เพื่อชีวิตที่ดีกว่า

ตารางที่ 4 ตารางสรุปการวิเคราะห์ SWOT Analysis ของชุมชนต้นแบบ 5 ชุมชน (ต่อ)

ประเด็นพัฒนาในการจัดการตนเอง	การวิเคราะห์ SWOT Analysis	รายละเอียดการวิเคราะห์ตามหลักเกณฑ์ SWOT Analysis
เห็นคุณค่าของศาสตร์พระราชา	4. อุปสรรค	<ol style="list-style-type: none"> ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ส่งผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้และส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมที่ไม่สามารถจัดอบรมตามแผนที่วางไว้ได้ เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำให้การอบรมในอนาคตจะมีจำนวนลดลง พื้นที่เกษตรกรรมมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อย ๆ เพราะมีการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้น การประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยมีจำนวนมากในสื่อต่าง ๆ ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจจะเข้ารับการอบรม การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศทำให้ผลผลิตไม่แน่นอน

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

การสร้างรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อความอยู่ดีมีสุข ของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2 มีรายละเอียดดังนี้

1. ที่มาของรูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “5’S Model” ได้จากการสังเคราะห์แนวคิด/ทฤษฎีและงานวิจัยและข้อมูลในพื้นที่ประกอบด้วย ดังนี้

1.1 แนวคิดเรื่องศาสตร์พระราชา คือ ศาสตร์การจัดการและการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงศึกษาคิดค้น และวิจัย แล้วพระราชทานให้กับปวงชนชาวไทย เพื่อใช้ในการจัดการลุ่มน้ำ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ สู่ปลายน้ำ จากภูผาสู่หวนที เมื่อนำองค์ความรู้นี้มาปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุข หมายถึง “สมรรถภาพ” ของบุคคลในการบรรลุ “ภารกิจ” และมีการพัฒนาเครื่องชี้วัดต่าง ๆ ขึ้น เพื่อวัดความอยู่ดีมีสุขโดยมีองค์ประกอบหลักรวม 7 ด้าน ได้แก่ สุขภาพ การศึกษาการทำงาน ครอบครัว เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และประชาธิปไตย

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุข มีปัจจัยอยู่ 7 ประการซึ่งมีความครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิต ดังนี้

1.3.1 ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ ซึ่งยังประกอบด้วย องค์ประกอบย่อยอีก 4 ด้าน คือความยืนยาวของอายุการปลอดจากโรคร้ายไข้เจ็บ โภชนาการและการให้บริการสาธารณสุข

1.3.2 การศึกษาซึ่งครอบคลุมสาระต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนรู้ความรู้พื้นฐาน และทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการเข้าถึงบริการและคุณภาพการศึกษา

1.3.3 ชีวิตการทำงาน เนื่องจากประชาชนจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับการทำงาน การพิจารณาสภาพแวดล้อม การทำงานจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมาก และชีวิตการทำงานที่มีคุณภาพก็จะเกี่ยวข้องกับการจ้างงานและความพอใจในค่าจ้างที่ได้รับ องค์ประกอบด้านนี้ยังรวมถึงปัจจัยองค์ประกอบย่อยในด้านการใช้แรงงานเด็ก ผู้หญิง และระบบประกันสังคมด้วย

1.4 ชีวิตครอบครัวความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” โครงสร้างและขนาดของครอบครัวเป็นตัวกำหนดระดับความเป็นอยู่ของสมาชิกแต่ละคน ครอบครัวที่มีความรักความอบอุ่น ต้องรับรู้ความต้องการของสมาชิกแต่ละคน และดูแลสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ

1.5 การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความยากจน การกระจายรายได้และสวัสดิการ เป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายความอยู่ดีมีสุข ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความอยู่ดีมีสุข การมีปัญหาค่าความยากจนที่รุนแรง และความไม่เท่าเทียมกันด้านรายได้ระดับสูงสะท้อน “การอยู่อย่างมีทุกข์” ในสังคม ประเด็นเหล่านี้จึงนับเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของเครื่องชี้วัด “ความอยู่ดีมีสุข” ด้วย

1.6 สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นต่อ “ความอยู่ดีมีสุข” เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนองค์ประกอบนี้รวมถึงประเด็นสภาพแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย การอนามัยแวดล้อม ตลอดจนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะจากปัญหาอาชญากรรม

1.7 ด้านประชาธิปไตย หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันจะนำมาซึ่ง “ความอยู่ดีมีสุข” การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มพูนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์ให้เต็มขีดความสามารถเป็นเครื่องมือของการยกระดับความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบนี้จะรวมประเด็นเรื่องความยุติธรรม สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพทางการเมือง รวมทั้งการกระจายอำนาจการบริหารจัดการความอยู่ดีมีสุขในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. องค์ประกอบรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ผลจากการลงพื้นที่ศึกษา การสังเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม พื้นที่ต้นแบบ การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นำมาสร้างและนำเสนอรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 คือ 5'S Model ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ทำขึ้นเพื่อเป็นโมเดลในการทดลอง ได้แก่

1. S = Self-development (การพัฒนาตนเอง)
2. S = Self-management (จัดการตนเอง)
3. S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม)
4. S = Satisfaction (ความพอใจ)
5. S = Sustainable (ยั่งยืน)

คำนิยาม 5'S Model

1. S = Self-development (การพัฒนาตนเอง) หมายถึง การอ่าน การฟัง การพูด การคิด เพื่อทำความเข้าใจจุดอ่อนจุดแข็งของตนเอง และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวคิดพฤติกรรมมีคุณภาพมากขึ้น

2. S = Self-management (จัดการตนเอง) หมายถึง การพึ่งพาตนเองได้ของเกษตรกร โดยมีเป้าหมายที่ การสร้างงาน สร้างอาชีพ ให้เกษตรกรอยู่ดีมีสุข

3. S = Social economics (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม) หมายถึง การเอาหลักเกณฑ์เศรษฐศาสตร์ไปใช้ในการศึกษาพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับ สุขภาพ การศึกษา อาชญากรรม บริการและสวัสดิการทางสังคม

4. S = Satisfaction (ความพอใจ) หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อศาสตร์พระราชาเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี ด้านบวกหรือด้านลบ ซึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้

5. S = Sustainable (ยั่งยืน) หมายถึง กิจกรรมที่ทำให้คนรุ่นหลังเราไม่เดือดร้อนอยู่อย่างมีความสุขในอนาคต สามารถใช้ชีวิตด้วยคุณภาพชีวิตที่ไม่ด้อยกว่าคนรุ่นพ่อแม่ มองประโยชน์ของคนรุ่นหลังเป็นหลัก

โดยมีปัจจัยแห่งการสร้างอยู่ดีมีสุขให้สำเร็จ ประกอบไปด้วย 4 ปัจจัย คือ 1) เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา 2) มีการพึ่งพาตนเอง 3) มีอยู่ดีมีสุขเป็นที่ตั้ง 4) เห็นคุณค่าของศาสตร์พระราชา

1. เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

เกษตรกรมีความรู้และความเข้าใจในศาสตร์พระราชา ที่ “พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร” ทรงคิดค้นขึ้นและมอบให้กับปวงชนชาวไทย โดยเฉพาะเกษตรกรได้ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต จนเกษตรกรมีความรู้ที่กว้างไกล และนำความรู้นั้นผ่านการปฏิบัติพัฒนาให้ตรงกับบริบทของท้องถิ่น มีจิตสาธารณะ เสียสละเพื่อสังคมและส่วนรวม ประกอบกับมีความมุ่งมั่นและอดทน ทำให้ประสบความสำเร็จในอาชีพการเกษตร พึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุขอย่างมั่นคงยั่งยืน

2. มีการพึ่งพาตนเอง

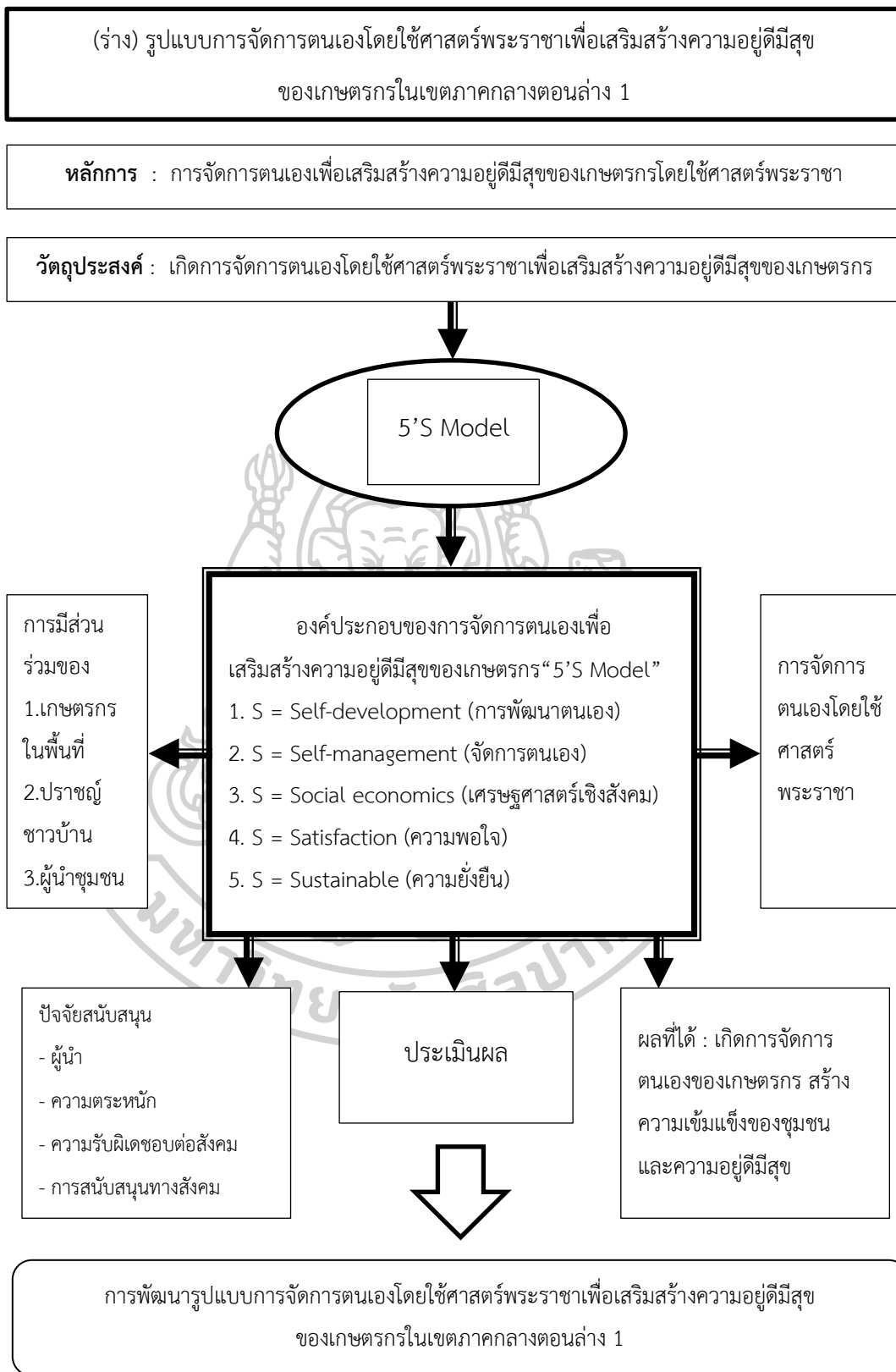
การพึ่งพาตนเองของเกษตรกร ต้องเสริมสร้างอาชีพให้เกษตรกรเพื่อเพิ่มรายได้ ควรคำนึงถึงแนวทางการพึ่งพาตนเองได้ เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่อย่างพอเพียง อย่างไรก็ตามการสร้างอาชีพเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบอาชีพ แต่สิ่งที่ได้อย่างแท้จริงก็คือความภูมิใจในความเป็นเกษตรกรที่เข้มแข็ง และอยู่ดีมีสุขอย่างแท้จริง

3. มีความอยู่ดีมีสุขเป็นที่ตั้ง

เกษตรกรมีความอยู่ดีมีสุขด้วยการนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขจากการทำเกษตรที่ได้สืบสานวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสุขที่ได้เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาให้กับเกษตรกรและผู้ที่มีความสนใจ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อมุ่งที่จะให้เกิดความอยู่ดีมีสุข นอกจากนี้ยังมีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เกษตรกรในพื้นที่จะอยู่แบบเรียบง่าย มีการพึ่งพาอาศัยกันสูงมาก ฐานะของคนในชุมชนจึงมีลักษณะแบบพออยู่พอกิน

4. เห็นคุณค่า

การเห็นคุณค่าของศาสตร์พระราชา ซึ่งเกิดขึ้นและประสบผลสำเร็จได้นั้นก็ต่อเมื่อมีการจัดการตนเองโดยนำศาสตร์พระราชาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และสอดคล้องกับวิถีของเกษตรกรในชุมชน ดังนั้นการส่งเสริมการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชา จึงควรใช้กับสถานการณ์จริงในชีวิต รวมไปถึงองค์ความรู้ของศาสตร์พระราชาต้องสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง เกษตรกรจึงจะเห็นคุณค่าความสำคัญและประโยชน์ที่ได้รับ

แผนภูมิที่ 4 (ร่าง) การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศึกษาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

เงื่อนไขการใช้โมเดล “5’S Model” ที่ได้นี้เป็นเพียงแบบจำลอง ซึ่งต้องนำไปจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) การจัดทำคู่มือการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 อย่างต่อเนื่อง สู่การวิจัยในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อสร้างสรรค์คุณภาพและความก้าวหน้าในชุมชนให้เกิดเป็นรูปธรรม รวมถึงกำหนดประเด็นรายละเอียดของการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ให้คนในชุมชนได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ผลการรับรองรูปแบบ

จากร่างรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ผู้วิจัยได้นำไปรับรองรูปแบบโดยการจัดประชุมสัมมนาผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) จำนวน 5 คน เพื่อรับรองรูปแบบมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของลักษณะส่วนบุคคลของผู้เชี่ยวชาญ

ข้อ	ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	4	80.00
	หญิง	1	20.00
2	อายุ		
	31 - 40 ปี	-	-
	41- 50 ปี	5	100.00
	51-60 ปี	-	-
3	ระยะเวลาในการทำงาน		
	10-14 ปี	-	-
	15-19 ปี	5	100.00
	20 ปี ขึ้นไป	-	-
4	5. ระดับการศึกษา		
	ปริญญาเอก	5	100.00

จากตารางที่ 5 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 4 คน ร้อยละ 80.00 และเพศหญิง จำนวน 1 คน ร้อยละ 20.00 ส่วนใหญ่อายุ 41-50 ปี จำนวน 5 คน ร้อยละ 100.00 มีระยะเวลาการทำงาน 15-19 ปี จำนวน 5 คน ร้อยละ 100.00 มีการศึกษาระดับปริญญาเอก จำนวน 5 คน ร้อยละ 100.00

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดย
ใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

(n = 5)

รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อ เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข	ระดับความคิดเห็น			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ ที่
1. การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบ	4.59	.52	มากที่สุด	1
1.1 การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบมีความเหมาะสมครอบคลุม	4.65	.53	มากที่สุด	
1.2 องค์ประกอบของรูปแบบแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ สอดคล้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน	4.79	.48	มากที่สุด	
2. องค์ประกอบของรูปแบบ	4.15	.51	มาก	2
2.1 องค์ประกอบเชิงหลักการและวัตถุประสงค์	4.50	.50	มาก	
2.1.1 หลักการของรูปแบบมีความเหมาะสมสอดคล้องกับแนวคิด และทฤษฎีพื้นฐาน สามารถใช้เป็นกรอบในการกำหนดการจัดการตนเอง อย่างต่อเนื่อง	4.61	.51	มากที่สุด	
2.1.2 วัตถุประสงค์มีความเหมาะสมชัดเจนสามารถแสดงถึงสิ่งที่ มุ่งหวังให้เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	4.58	.52	มากที่สุด	
2.1.3 หลักการและวัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกัน	4.32	.48	มาก	
2.2 องค์ประกอบเชิงกระบวนการ	4.39,	.50	มาก	3
2.2.1 กระบวนการจัดการตนเองมีขั้นตอนครบถ้วน เหมาะสม และสอดคล้องต่อเนื่องกัน	4.19	.51	มาก	
2.2.2 ขั้นตอนการจัดการตนเองมีความเหมาะสม สามารถทำให้ บรรลุผลตามวัตถุประสงค์	4.52	.52	มากที่สุด	
2.2.3 ขั้นตอนการจัดการตนเองอย่างต่อเนื่องมีความสอดคล้อง กับหลักการและวัตถุประสงค์	4.46	.54	มาก	

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้
ศาสตร์พระราชาศรีเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 (ต่อ)

(n = 5)

รูปแบบการการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศรีเพื่อ เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข	ระดับความคิดเห็น			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ ที่
2.3 องค์ประกอบเชิงเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้	4.36	.49	มาก	4
2.3.1 ปัจจัยเอื้อต่อการจัดการตนเองมีความเหมาะสมสอดคล้อง กับหลักการและวัตถุประสงค์	4.48	.50	มาก	
2.3.2 ปัจจัยสนับสนุนมีความเหมาะสมสอดคล้องกับการจัดการ ตนเอง	4.58	.51	มาก	
รวม	4.42	.50	มาก	

จากตารางที่ 6 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญ มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์
พระราชาศรีเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขในภาพรวม อยู่ในระดับเหมาะสมมาก ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = 0.50)
เมื่อพิจารณารายด้านของรูปแบบด้านที่มีค่ามากที่สุด คือ การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบ
($\bar{X} = 4.59$, S.D. = 0.52) รองลงมา องค์ประกอบของรูปแบบ ($\bar{X} = 4.15$, S.D. = .51) ส่วน
องค์ประกอบของรูปแบบ ด้านที่มีค่าสูงที่สุด คือ องค์ประกอบเชิงหลักการและวัตถุประสงค์
($\bar{X} = 4.50$, S.D. = .50) รองลงมาเป็นองค์ประกอบเชิงกระบวนการ ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = .50) และ
ลำดับต่ำสุด คือ ด้านองค์ประกอบเชิงเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = .49)

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบจำแนกตามรายชื่อ

(n = 5)

รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศรี เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข	ระดับความคิดเห็น			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ ที่
S = Self-development (การพัฒนาตนเอง)				
1. สามารถนำความรู้ตามหลักศาสตร์พระราชาศรีที่ได้รับ น้อมนำไปปฏิบัติและปรับใช้ในชีวิตรประจำวันและครอบครัวได้	3.71	.07	มาก	1
2. การพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนการทำการเกษตรที่ยั่งยืนตามศาสตร์พระราชาศรีสามารถสร้างรายได้ ลดรายจ่ายให้กับตนเอง ครอบครัวและชุมชนได้	3.53	.99	มาก	2
3. สามารถผลิตและพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นสินค้าส่งออกขายในท้องถิ่นได้	3.49	.02	มาก	3
4. การพัฒนาสินค้าชุมชนเป็นสินค้าโอท็อป (OTOP) ให้เป็นที่รู้จัก สามารถทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น	3.48	.03	ปานกลาง	4
5. การพัฒนาชุมชนให้เป็นศูนย์กลางทางการค้า การลงทุน และสนับสนุนให้เกิดผู้ประกอบการเพิ่มมากขึ้น	3.44	.09	ปานกลาง	5
รวม	4.84	.61	มากที่สุด	
S = Self-management (จัดการตนเอง)				
1. มีการวางแผนโดยคำนึงถึงการประหยัด งบประมาณและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ	3.50	.08	มาก	3
2. ดำเนินงานตามแผนการที่ได้วางไว้อย่างสม่ำเสมอ	3.56	.01	มาก	2
3. นำความรู้ความสามารถมาใช้พัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ	3.49	.10	ปานกลาง	4
4. มีการติดตามการดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันการณ์	3.45	.09	ปานกลาง	5
5. มีการให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือคนอื่นในชุมชนเพื่อการพัฒนา	3.56	.80	มาก	1
S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม)				
1. ฐานคิดที่สำคัญของศาสตร์พระราชาศรี คือ พัฒนาคมนาคมในชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ควบคู่กับคุณธรรม	3.44	.04	ปานกลาง	5
2. การพึ่งตนเองให้มากที่สุดถือว่าเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีตามศาสตร์พระราชาศรี	3.64	.07	มาก	1
3. ศาสตร์พระราชาศรีเป็นหลักที่ปฏิเสธระบบทุนนิยม เพราะทุนนิยมทำให้คนพึ่งเพื่อ	3.58	.13	มาก	2

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบจำแนกตามรายชื่อ (ต่อ)

(n = 5)

รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราช เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข	ระดับความคิดเห็น			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ ที่
4. ศาสตร์พระราชจัดเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศชาติสามารถ แก้ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันได้	3.51	.04	มาก	4
5. ศาสตร์พระราชมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมการประหยัดอดออม	3.54	.05	มาก	3
S = Satisfaction (ความพอใจ)				
1. มีความพอใจในการจัดการตนเองและการวางแผนการผลิต	4.20	.44	มาก	3
2. มีการเพิ่มช่องทางการตลาด	3.40	.54	ปาน กลาง	2
3. ส่งเสริมการบริหารจัดการกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง	4.80	.44	มาก	1
4. มีความพอใจในผลผลิตที่ได้ตามศาสตร์พระราช	3.20	.44	ปาน กลาง	4
5. ศาสตร์พระราชสามารถช่วยลดต้นทุนในการทำการเกษตรได้	3.20	.44	ปาน กลาง	5
S = Sustainable (ยั่งยืน)				
1. การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า	3.50	.09	มาก	4
2. พื้นที่เพาะปลูกเป็นของเกษตรกร	3.47	.97	ปาน กลาง	5
3. แรงงานในครัวเรือนมีความพึงพอใจต่ออาชีพเกษตรกร	3.80	.87	มาก	2
4. ผลกระทบที่เกษตรกรได้รับ	3.73	.82	มาก	3
5. การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต้องอาศัยหลักคุณธรรม	3.90	.85	มาก	1
รวม	3.75	.75	มาก	

จากตารางที่ 7 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญ มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์
พระราชเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ดังนี้

ด้านการพัฒนาตนเองในภาพรวม ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = .61)
เมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่มีค่าสูงที่สุด ได้แก่ ข้อ 1) สามารถนำความรู้ตามหลักศาสตร์พระราชที่
ได้รับ น้อมนำไปปฏิบัติและปรับใช้ในชีวิตประจำวันและครอบครัวได้ ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = .07)
รองลงมาได้แก่ ข้อ 2) การพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนการทำการเกษตรที่ยั่งยืนตามศาสตร์พระราช
สามารถสร้างรายได้ ลดรายจ่ายให้กับตนเอง ครอบครัวและชุมชนได้ ($\bar{X} = 3.53$, S.D. = .99) และ

ข้อที่มีค่าน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อ 5) การพัฒนาชุมชนให้เป็นศูนย์กลางทางการค้า การลงทุน และ สนับสนุนให้เกิดผู้ประกอบการเพิ่มมากขึ้น ($\bar{X} = 3.44$, S.D. = .09)

ด้านจัดการตนเอง ในภาพรวม ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 3.68$, S.D. = .68) เมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่มีค่าสูงที่สุด ได้แก่ ข้อ 5) มีการให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือคนอื่นใน ชุมชนเพื่อการพัฒนา ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = .80) รองลงมาได้แก่ ข้อ 2) ดำเนินงานตามแผนการที่ได้วาง ไว้อย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = .01) และข้อที่มีค่าน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อ 4) มีการติดตามการ ดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันการณ์ ($\bar{X} = 3.45$, S.D. = .09)

ด้านเศรษฐศาสตร์เชิงสังคม ในภาพรวม ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.78$, S.D. = .86) เมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่มีค่าสูงที่สุด ได้แก่ ข้อ 2) การพึ่งตนเองให้มากที่สุด ถือว่าเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีตามศาสตร์พระราชา ($\bar{X} = 3.64$, S.D. = .06) รองลงมาได้แก่ ข้อ 3) ศาสตร์ พระราชาเป็นหลักที่ปฏิเสธระบบทุนนิยม เพราะทุนนิยมทำให้คนพึ่งพ่อ ($\bar{X} = 3.58$, S.D. = .13) และข้อที่มีค่าน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อ 1) ฐานคิดที่สำคัญของศาสตร์พระราชา คือ พัฒนาคนในชุมชนใน ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ควบคู่กับคุณธรรม ($\bar{X} = 3.44$, S.D. = .04)

ด้านความพอใจ ในภาพรวม ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = .68) เมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่มีค่าสูงที่สุด ได้แก่ ข้อ 3) ส่งเสริมการบริหารจัดการกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = .44) รองลงมาได้แก่ ข้อ 2) มีการเพิ่มช่องทางการตลาด ($\bar{X} = 3.40$, S.D. = .54) และข้อที่มีค่าน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อ 5) ศาสตร์พระราชาสามารถช่วยลดต้นทุนในการทำการเกษตร ได้ ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = .44)

ด้านความยั่งยืน ในภาพรวม ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.92$, S.D. = .79) เมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่มีค่าสูงที่สุด ได้แก่ ข้อ 5) การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต้องอาศัยหลัก คุณธรรม ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = .85) รองลงมาได้แก่ ข้อ 3) แรงงานในครัวเรือนมีความพึงพอใจต่อ อาชีพเกษตรกร ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = .87) และข้อที่มีค่าน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อ 2) พื้นที่เพาะปลูกเป็น ของเกษตรกร ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = .97)

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับความคิดเห็นต่อรูปแบบจำแนกตามรายด้าน

(n = 5)

รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราช เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข	ระดับความคิดเห็น			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ ที่
1. S = Self-development (การพัฒนาตนเอง)	4.84	.61	มากที่สุด	3
2. S = Self-management (จัดการตนเอง)	4.68	.68	มากที่สุด	2
3. S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม)	4.78	.86	มากที่สุด	2
4. S = Satisfaction (ความพอใจ)	4.88	.68	มากที่สุด	2
5. S = Sustainable (ยั่งยืน)	4.92	.79	มากที่สุด	1
รวม	4.88	.47	มากที่สุด	

จากตารางที่ 8 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.47) เมื่อพิจารณารายข้อ ข้อที่มีความเหมาะสมสูงสุด คือ 5) Sustainable (ยั่งยืน) ($\bar{X} = 4.92$, S.D. = 0.79) รองลงมามีค่าความเหมาะสมมากที่สุด 3 ด้าน ได้แก่ ข้อ 2) Self-management (จัดการตนเอง) ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.68) ข้อ 3) Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม) ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = 0.86) ข้อ 4) Satisfaction (ความพอใจ) ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = 0.68) และข้อที่มีความเหมาะสมต่ำที่สุด คือ 1) Self-development (การพัฒนาตนเอง) ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.61)

ส่วนคำถามปลายเปิดมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่มีต่อรูปแบบฯ นั้นทางผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าเป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสม รวมถึงการนำไปใช้ได้จริง เนื่องจากบ่งบอกรายละเอียดของแต่ละส่วน มีหลักการ วัตถุประสงค์ และโครงสร้างของรูปแบบ และผลที่จะได้จากรูปแบบมีความชัดเจนและสอดคล้อง

ดังนั้นผลการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือการวิจัย เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข และรับรองรูปแบบฯ ด้วยการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบฯ ซึ่งมีความเหมาะสมในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.47)

จึงเห็นได้ว่ารูปแบบดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการทดลองต่อไปได้ ขั้นตอนนี้จึงตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2

ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข

การทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข โดยคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนด ได้แก่ ชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน สมาชิกเกษตรกรในชุมชน กำหนดขั้นตอนการดำเนินการทดลอง ดังนี้

1. การจัดอบรมความรู้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข จากข้อมูลพื้นฐาน ด้วยการวิเคราะห์ สถิติและข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามผู้วิจัยได้วิเคราะห์ส่วนขาดและนำผลมาจัดลำดับความสำคัญเพื่อขับเคลื่อน การจัดเวทีการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ผู้เกี่ยวข้อง จึงได้กำหนดหัวข้อและจัดทำเอกสารการอบรม เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบทดสอบก่อนและหลังการอบรม แบบประเมินผลหลังการอบรม สำหรับกลุ่มเป้าหมายในการอบรม ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน สมาชิกเกษตรกรในชุมชน ก่อนการอบรมให้ผู้รับการอบรมจัดทำแบบทดสอบก่อนการอบรม (Pre-test) และหลังเสร็จสิ้นการอบรมให้ผู้เข้ารับการอบรมจัดทำแบบทดสอบหลังการอบรม (Post-test) และประเมินผลหลังการอบรมในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผลเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังอบรม

ผลการเปรียบเทียบความรู้ของผู้เข้าอบรมก่อนและหลังการอบรม จำนวน 30 คน โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้ (ก่อนการอบรม-หลังการอบรม) จำนวน 1 ชุด จำนวน 20 คะแนน ผู้วิจัยทดสอบโดยใช้สถิติ Dependent Sample t-test ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังอบรมเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

การทดสอบ	จำนวน	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	sig
ก่อนการอบรม	30	20	10.72	.75	2.94	.000*
หลังการอบรม	30	20	15.17	.41		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 9 พบว่าผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการอบรมเท่ากับ 10.72 และคะแนนเฉลี่ยหลังการอบรมเท่ากับ 15.17 จากการทดสอบทางสถิติโดยการทดสอบค่าที พบว่าคะแนนความรู้หลังการอบรมสูงกว่าคะแนนความรู้ก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลประเมินความพึงพอใจการอบรมการทดลองใช้รูปแบบ

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมโดยใช้แบบสอบถาม ประกอบด้วยผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม และผลประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม ดังนี้

ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n= 30)

ข้อ	สถานภาพพื้นฐาน	จำนวน	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	9	30.00
	หญิง	21	70.00
2	อายุ		
	ต่ำกว่า 20 ปี	3	10.00
	21-30 ปี	2	6.70
	31-40 ปี	4	20.00
	41-50 ปี	15	50.00
50 ปีขึ้นไป	6	13.30	
3	วุฒิการศึกษา		
	ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	24	80.00
	ปวช/ปวส/อนุปริญญา	5	16.70
	ปริญญาตรี	1	3.30
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0.00	
4	รายได้		
	ต่ำกว่าห้าพันบาท	15	50.00
	5,000-10,000 บาท	15	50.00
	10,001-15,000 บาท	0	0.00
สูงกว่า 15,000 บาท	0	0.00	

จากตารางที่ 10 พบว่าผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศชาย 9 คน คิดเป็นร้อยละ 30.00 เพศหญิง 21 คน คิดเป็นร้อยละ 70.00 มีอายุมากที่สุด 41-50 ปี 15 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมา มีอายุ 50 ปีขึ้นไป 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 และต่ำสุด 20-29 ปี 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.70 และมีวุฒิการศึกษามากที่สุด ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย 24 คน คิดเป็นร้อยละ 80.00 รองลงมา ปวช./ปวส./อนุปริญญา 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.70 และต่ำสุด ปริญญาตรี 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.30 มีรายได้มากที่สุด ต่ำกว่าห้าพันบาท และ 5,000-10,000 บาท อย่างละ 15 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00

การวิเคราะห์การประเมินความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 30 คน ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ซึ่งผลการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

ตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความพึงพอใจหลังการอบรมรายด้าน

(n=30)

ข้อที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	ด้านวิทยากร			
1	การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร	4.72	0.45	มากที่สุด
2	การถ่ายทอดของวิทยากร	4.36	0.48	มาก
3	ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย	4.34	0.47	มาก
	รวม	4.18	0.52	มาก
	ด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร			
4	สถานที่ที่มีความเหมาะสม	4.60	0.49	มากที่สุด
5	ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม	4.50	0.50	มากที่สุด
6	อาหารและเครื่องดื่มมีความเหมาะสม	4.94	0.24	มากที่สุด
	รวม	4.46	0.49	มากที่สุด
	ด้านความรู้ความเข้าใจ			
7	ความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ก่อนการอบรม	1.67	0.62	น้อย
8	ความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้หลังการอบรม	4.16	0.42	มาก
9	สามารถอธิบายรายละเอียดได้	4.38	0.49	มาก
	รวม	4.28	0.45	มาก

ตารางที่ 11 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความพึงพอใจหลังการอบรมรายด้าน (ต่อ)

(n=30)

ข้อที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	ด้านการนำความรู้ไปใช้			
10	เนื้อหาในการอบรมเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้	4.34	0.47	มาก
11	สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่/ถ่ายทอดแก่ชุมชนได้	4.52	0.50	มากที่สุด
12	ผลของการอบรมสามารถนำไปใช้ปฏิบัติงานได้	4.46	0.50	มาก
	รวม	4.27	0.15	มาก
	รวมทั้งหมด	4.45	0.31	มาก

จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นข้อมูลความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมหลังการอบรม โดยมีข้อมูลในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านวิทยากร พบว่า ในภาพรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = 0.31) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ ได้แก่ การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.45) รองลงมาผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การถ่ายทอดของวิทยากร ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = 0.48) และใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = 0.47)

ด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร พบว่า ในภาพรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = 0.49) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ อาหารและเครื่องดื่มมีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.94$, S.D. = 0.24) สถานที่ที่มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.49) และระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.50)

ด้านความรู้ความเข้าใจ พบว่า ในภาพรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย 1 ข้อ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ก่อนการอบรม ($\bar{X} = 1.67$, S.D. = 0.62) นอกนั้นอยู่ในระดับมาก ได้แก่ สามารถอธิบายรายละเอียดได้ ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = 0.49) และความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้หลังการอบรม ($\bar{X} = 4.16$, S.D. = 0.42)

ด้านการนำความรู้ไปใช้ พบว่า ในภาพรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27$, S.D. = 0.15) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ ได้แก่ สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่/ถ่ายทอดแก่ชุมชนได้ ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.50)

นอกนั้นอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ผลของการอบรมสามารถนำไปใช้ปฏิบัติงานได้ ($\bar{X} = 4.46$, S.D. = 0.50) และเนื้อหาในการอบรมเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ ($\bar{X} = 4.34$, S.D. = 0.47)

ตารางที่ 12 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความพึงพอใจหลังการอบรมในภาพรวมและรายด้าน

(n = 30)

ด้านที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
1	ด้านวิทยากร	4.11	.64	มาก
2	ด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร	4.13	.81	มาก
3	ด้านความรู้ความเข้าใจ	4.05	.46	มาก
4	ด้านการนำความรู้ไปใช้	3.89	.74	มาก
	รวม	4.10	.65	มาก

จากตารางที่ 12 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจหลังการอบรมในภาพรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = 0.65) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจในมากที่สุด ได้แก่ ด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.81) รองลงมา ด้านวิทยากร ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = 0.64) ด้านความรู้ความเข้าใจ ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.46) และน้อยสุด ด้านการนำความรู้ไปใช้ ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.74)

เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การจัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อการติดตามผลการดำเนินงานตามรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข “5’S Model” ในรูปแบบเวทีสาธารณะ มีผู้ร่วมกิจกรรมกลุ่ม จำนวน 30 คน ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการ (Facilitator) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จ สามารถจำแนกได้ดังนี้

แนวคิดศาสตร์พระราชาสื่อเป็นการสืบทอดทางปัญญาของคนรุ่นเก่าสู่รุ่นปัจจุบันตามวัฒนธรรมสังคมของเกษตรกรรมชนวนวัดสำโรง ตลอดจนการประกอบอาชีพที่สอดคล้องตามภูมิประเทศและทรัพยากรที่มีอยู่ตามวิถีของชุมชน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพ การดำรงชีพของพ่อแม่ ตั้งแต่ยังเป็นเด็กและได้สืบทอดกันต่อมาจนถึงปัจจุบัน ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1 กล่าวว่า

“ ผมเกิดที่ชุมชนวัดสำโรง สืบตามดูโลกมาก็เห็นพ่อแม่ทำนา ทำสวนขายแล้ว ชุมชนที่มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ทุกครัวเรือนมีอาชีพเกี่ยวพันกับการทำสวน ทำนา ซึ่งเป็นวิถีของที่นี่มายาวนาน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 1

การย้ายถิ่นฐานของครอบครัวเกษตรกรมีส่วนทำให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปในบางส่วน แต่สิ่งที่สามารถถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลังได้รับทราบและถูกสานต่อมายังรุ่นลูกหลานได้บางส่วน ได้แก่ คนรุ่นพ่อแม่ที่ยังดำเนินวิถีชีวิตตามศาสตร์พระราชามาใช้ ดังที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 2 กล่าวว่า

“ชุมชนวัดสำโรง เป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางเกษตรกรรม ทำสวน มีทรัพยากรที่มีความหลากหลาย แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่น”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 2

การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชามา แม้ว่าจะต้องพบกับความล้มเหลวในการดำเนินชีวิต เช่น การประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ไม่ประสบผลสำเร็จ มีหนี้สินล้นพ้นตัวและมีปัญหาครอบครัวตามมา เมื่อได้น้อมนำแนวคิดศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ จะเห็นได้ว่าศาสตร์พระราชาะนั้นสามารถเป็นแผนที่นำทางชีวิตได้ ดังที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3 กล่าวว่า

“ผมหลุดพ้นจากการเป็นหนี้สินได้เพราะการน้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 หลังจากชดใช้หนี้สินที่เกิดจากการทำนากุ้งที่ล้มไปเพราะความโลภ ความไม่พอประมาณของตัวเอง หลังจากนั้นก็ทำการเกษตรโดยยึดหลักของเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่นำมาลงทุน ใช้วิธีการพึ่งปัจจัยภายในทั้งหมด ไม่ต้องไปซื้อหาจากข้างนอก ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายจากการเดินทางไปหาปัจจัยจากข้างนอกมา แต่เป็นการนำปัจจัยภายในที่มีอยู่มาใช้ หลักการคิดของผมก็คือการน้อมนำหลักตามศาสตร์พระราชามาใช้”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 3

บทบาทของเกษตรกรที่จะช่วยพัฒนาชุมชน ในมิติด้านการดำรงชีพ ตลอดจนการใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม อย่างคุ้มค่าผ่านเรื่องราวต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาโดยปราชญ์ชาวบ้านและศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ตามที่ ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4 กล่าวถึงศูนย์กลางของชุมชน คือ วัด ที่สามารถส่งเสริมบทบาทได้ว่า

“วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง ทั้งที่เป็นกิจกรรมทางศาสนา ศาสนพิธี พิธีกรรมต่าง ๆ เราจะเห็นได้จากหลาย ๆ วัดที่ทำหน้าที่เป็นสุขศาลารวมทั้งวัดสำโรงที่ทำหน้าที่หลายอย่าง เป็นศูนย์กลางการพบของสมาชิกเกษตรกรในชุมชน”

ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 4

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามแนวศาสตร์พระราชาราช การพัฒนาจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับภูมิปัญญาที่เป็นความรู้ดั้งเดิม สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน ไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ การทำงานร่วมกันในชุมชน เป็นแนวทาง เป็นหลักเกณฑ์ เป็นวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับชุมชน ซึ่งในปัจจุบันการทำมาหากินเปลี่ยนจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ทรัพยากรต่าง ๆ ก็เริ่มหมดไป ดังนั้นการที่เกษตรกรหันมาใช้แนวทางตามศาสตร์พระราชาราชทำให้ความเป็นอยู่ของเกษตรกรเริ่มดีขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกษตรกรเริ่มมีความสุขในการใช้ชีวิตประจำวัน นั่นคือ การอยู่แบบพอเพียง

ตอนที่ 4 ผลการประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาราชเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

จากการดำเนินการวิจัย “5’S Model” ในการจัดการชุมชนวัดสำโรงมาระยะหนึ่ง (4 เดือน) ผู้วิจัยจึงได้ประเมินผลและปรับปรุงด้วยการใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตรที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาราชโดยใช้ชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน และเกษตรกร จำนวน 7 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ส่วนการประเมินและปรับปรุงจากการสนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้อง พบว่า รูปแบบ “5’S Model” มีความเหมาะสมในการนำไปใช้ มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่

1. S = Self-development (การพัฒนาตนเอง)
2. S = Self-management (จัดการตนเอง)
3. S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม)
4. S = Satisfaction (ความพอใจ)
5. S = Sustainable (ยั่งยืน)

โดยมีปัจจัยแห่งการสร้างการอยู่ดีมีสุขให้สำเร็จ ประกอบไปด้วย 4 ปัจจัย คือ 1) เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาราช 2) มีการพึ่งพาตนเอง 3) มีความอยู่ดีมีสุขเป็นที่ตั้ง 4) เห็นคุณค่าของศาสตร์พระราชาราช ดังคำกล่าวของผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 กล่าวว่า

“การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาราชเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่งปรับเปลี่ยนตลอดเวลา มีความเชื่อมโยงมีการสะสมความรู้ด้านการจัดการตนเองมาแต่ในอดีตมีการกระจายความรู้ด้านการจัดการตนเองเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข มีการถ่ายทอดและมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการนำรูปแบบไปใช้ในอนาคต”

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1

นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2 กล่าวเสริมเกี่ยวกับโมเดล 5'S Model กล่าวว่า

“5'S Model มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ครอบคลุมทุกประเด็น มีความสมบูรณ์ครบถ้วน แต่จะทำให้สำเร็จและสมบูรณ์ได้ พวกเราต้องช่วยกันทำให้โมเดลนี้ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทุกฝ่าย”

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2

ดังนั้นความโดดเด่นของศาสตร์พระราชาก็คือ แนวปฏิบัติที่มีกระบวนการที่มีเอกลักษณ์ คำนึงถึง บริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่ แก้ปัญหาแบบองค์รวม ให้ความสำคัญกับ ความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการของคนในพื้นที่ หลักการจัดการตนเองเป็นคำสอนให้พึ่งตนเองซึ่งสอดคล้อง กับศาสตร์พระราชาก็เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำมาหาเลี้ยงชีพในการสร้างฐานะและการ เก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้เพื่อใช้จ่ายใช้สอยในยามจำเป็น พิจารณาได้จากชุมชนต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีจิตใจพร้อมที่จะเรียนรู้ไปตลอดชีวิต แนวทางพัฒนาศาสตร์พระราชาก็คือ พัฒนาแนวทางการ เป็นอยู่ของคนในชุมชนมีความพอกพอกกิน รู้จักจัดการตนเองด้วยตนเองได้ทุกขั้นตอน รู้จักความพออยู่ พอกินการประหยัดอดออมเป็นหนทางสู่รากฐานแห่งความสำเร็จ การรู้จักคุณค่าเพื่อความยั่งยืน

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3 กล่าวเกี่ยวกับโมเดล “5'S Model” กล่าวว่า

“5'S Model เป็นโมเดลที่ง่ายไม่ซับซ้อนแต่มีความลุ่มลึก โดยดำเนินการตามเกษตร ทฤษฎีใหม่ เกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน การทำเกษตรอินทรีย์ การทำไร่นาป่าผสม การเลี้ยงไส้เดือน ทุกอย่างได้นำมาใช้หมด”

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4 กล่าวถึงแนวคิดของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กล่าวว่า

“แนวทางการปฏิบัติของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คือ พัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ที่นำความ พอเพียงมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์โดยการปลูกพืชและต้นไม้ที่สามารถสร้างรายได้ได้เป็นอย่างดี แนวคิดของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดศาสตร์พระราชาก็ในด้านการ นำเอาหลักความพอเพียง การจัดการตนเองตนเองมาปรับใช้ได้อย่างมีคุณค่า และเกิดประโยชน์ ได้เป็นอย่างมาก”

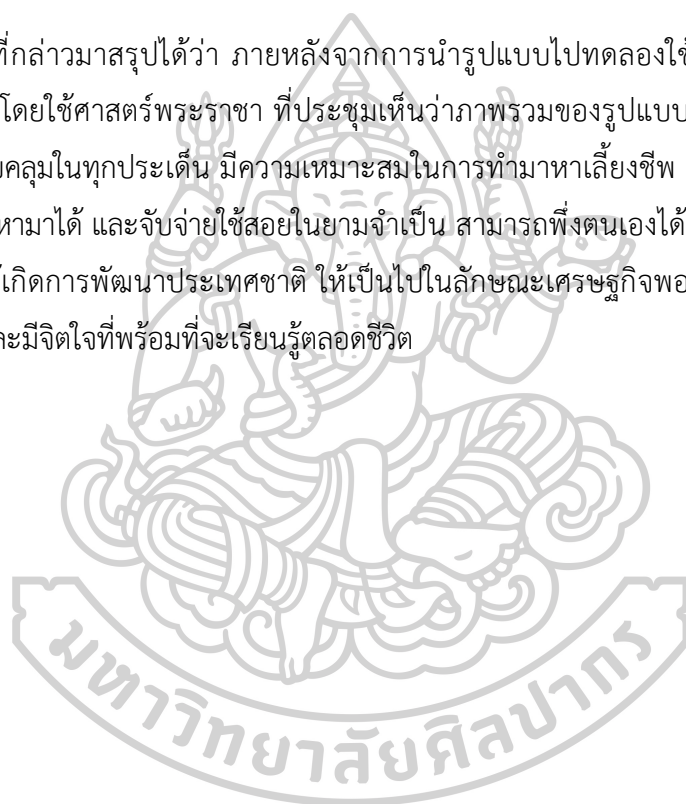
ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5 กล่าวเกี่ยวกับศาสตร์พระราชชาติที่เกษตรกรรมนำโมเดลไปใช้ กล่าวว่า

“การทำเกษตร การนำเอาหลักความพอเพียงการพึ่งพากันและกัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แนวคิดศาสตร์พระราชาสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนวัดสำโรง ในด้านการดำเนินชีวิต สังคม ความเป็นอยู่ การอยู่ร่วมกันกับสังคม แนวคิดศาสตร์พระราชาสถาปัตยกรรมนำสู่การพึ่งพาตนเองได้”

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ภายหลังจากการนำรูปแบบไปทดลองใช้โดยการขับเคลื่อนการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชชาติที่ประชุมเห็นว่าภาพรวมของรูปแบบ “5’S Model” อยู่ในเกณฑ์ดี ครอบคลุมในทุกประเด็น มีความเหมาะสมในการทำมาหาเลี้ยงชีพ การสร้างฐานะ การเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ และจับจ่ายใช้สอยในยามจำเป็น สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นที่พึ่งแห่งบุคคลอื่น และมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาประเทศชาติ ให้เป็นไปในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีจิตใจที่พร้อมที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 3) เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 4) เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศา

พบว่า 1) สภาพการณ์ของศาสตร์พระราชาศาเป็นการปฏิบัติตามคำสอน ถ้าทุกคนช่วยกันทำช่วยกันปฏิบัติ และขยายผลการปฏิบัติให้กว้างขวางก็จะเกิดผลสำเร็จ 2) ศาสตร์พระราชาศาเน้นการผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย 3) ปัญหาต่าง ๆ ที่พบในการเกษตรทำให้แกนนำชุมชนร่วมกันหาทางออก โดยเกษตรกรกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งมีราคาถูก และยังช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนสภาพเดิม และยังช่วยทำให้ลดต้นทุนในการผลิตลงได้ 4) คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาทุกปัญหา คน คือ กลไกสำคัญในการพัฒนาทุกด้าน การสอนคนให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ส่งเสริมความคิดของทุกคน พยายามทำด้วยตัวเองก่อน มุ่งเน้นการสร้างระบบ กำหนดบทบาทและหน้าที่ให้เกิดขึ้น ประกอบกับแกนนำเน้นการทำงานด้วยใจ ทำให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และ 5) เกษตรกรรรมตามแนวทางศาสตร์พระราชาศาเน้นในพื้นที่ขนาดเล็ก จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศ สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เงื่อนไขความสำเร็จประกอบด้วย บุคคล การตลาด การสืบทอด การถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย และการพึ่งตนเอง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ลดหนี้สินของเกษตรกรลงได้มาก

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย ปรากฏว่า ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน พบว่า ชุมชนได้นำเอาศาสตร์พระราชามาปรับใช้ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือนและชุมชน โดยในระดับบุคคลได้ดำเนินกิจกรรม การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำรงชีวิต การปลูกจิตสำนึกตามศาสตร์พระราชา การจัดทำแผนชีวิตเพื่อการพัฒนาตนเอง การจัดทำบัญชีครัวเรือนและการสร้างภูมิคุ้มกันเรื่องการออมโดยการเริ่มต้นในระดับครัวเรือน กิจกรรมเพิ่มรายได้ เช่น การลดต้นทุนทางการผลิตในภาคการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพและน้ำส้มควันไม้ที่ผลิตขึ้นใช้เอง ซึ่งนอกจากจะเป็นการลดต้นทุนการผลิตแล้ว ยังไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อด้านสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นโดยผู้นำชุมชนได้เข้ามาอบรม ทบทวน เพิ่มพูนความรู้ ในเรื่องของศาสตร์พระราชา กิจกรรมเสริมอาชีพ การศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานในชุมชน เช่น กลุ่มออกทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน กลุ่มเกษตร กลุ่มแปรรูปผลผลิตภายในชุมชน อีกทั้งยังมีการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลาง ตอนล่าง 1

การวิเคราะห์การประเมินระดับความต้องการในการจัดการเรียนรู้ของเกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถามด้วยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ความต้องการในการจัดการตนเองของเกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถามในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า การจัดการตนเองของเกษตรกรส่วนใหญ่มีค่าอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ เกษตรกรมีความพอใจกับเงินออมที่เหลือจากกำไรในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาได้แก่ เกษตรกรมีหนี้สินลดลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ เกษตรกรมีความมุ่งมั่นและอุดมการณ์ที่จะนำความรู้จากศาสตร์พระราชามาที่ได้บ่มเพาะจนเป็นของตนเองมอบให้แก่บุคคลทั่วไป และเกษตรกรมีความพอใจที่จะส่งต่อและให้ความรู้ศาสตร์พระราชามาไปยังเกษตรกรชุมชนอื่น ๆ นอกนั้นอยู่ในระดับมาก

ผลจากการศึกษาเกษตรกรต้นแบบ (Best practice) พบว่า เกษตรกรกรมตามแนวทางนี้มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นกิจกรรมในพื้นที่ขนาดเล็ก จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตร สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เจือปนความสำเร็จประกอบด้วย บุคคล การตลาด การสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย และการพึ่งตนเองของเกษตรกร

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

จากผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ทำขึ้นเพื่อเป็นโมเดลในการทดลอง ได้แก่

1. S = Self-development (การพัฒนาตนเอง)
2. S = Self-management (จัดการตนเอง)
3. S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม)
4. S = Satisfaction (ความพอใจ)
5. S = Sustainable (ยั่งยืน)

คำนิยาม “5’S Model”

1. S = Self-development (การพัฒนาตนเอง) หมายถึง การอ่าน การฟัง การพูด การคิด เพื่อทำความเข้าใจจุดอ่อนจุดแข็งของตนเอง และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวคิดพฤติกรรมมีคุณภาพมากขึ้น

2. S = Self-management (จัดการตนเอง) คือการพึ่งพาตนเองได้ของเกษตรกรโดยมีเป้าหมายที่การสร้างงานสร้างอาชีพให้เกษตรกรอยู่ดีมีสุข

3. S = Social economics (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม) หมายถึง การเอาหลักเกณฑ์เศรษฐศาสตร์ไปใช้ในการศึกษา พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับ สุขภาพ การศึกษา อาชญากรรม บริการและสวัสดิการทางสังคม

4. S = Satisfaction (ความพอใจ) หมายถึง คือความรู้สึกรู้สึกดี หรือ ทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อศาสตร์พระราชาศาสตร์สามารถเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี หรือในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้

5. S = Sustainable (ยั่งยืน) หมายถึง กิจกรรมที่ทำให้คนรุ่นหลังเราไม่เดือดร้อน อยู่อย่างมีความสุขในอนาคตสามารถใช้ชีวิตด้วยคุณภาพชีวิตที่ไม่ด้อยกว่าคนรุ่นพ่อแม่ มองประโยชน์ของคนรุ่นหลัง ๆ เป็นหลัก

โดยมีปัจจัยแห่งการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้สำเร็จ ประกอบไปด้วย 4 ปัจจัย คือ 1) เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาศาสตร์ 2) มีการพึ่งพาตนเอง 3) มีความอยู่ดีมีสุขเป็นที่ตั้ง 4) เห็นคุณค่าของศาสตร์พระราชาศาสตร์

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข

ผลเปรียบเทียบความรู้ก่อนและหลังอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการอบรมเท่ากับ 10.72 และคะแนนเฉลี่ยหลังการอบรมเท่ากับ 15.17 จากการทดสอบทางสถิติโดยการทดสอบค่าที พบว่า คะแนนความรู้หลังการอบรมสูงกว่าคะแนนความรู้ก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลประเมินความพึงพอใจการอบรมการทดลองใช้รูปแบบ พบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

4. ผลการประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

พบว่า การประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับจากมากที่สุด ได้แก่ รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศสามารถนำผลการวิจัยมาสู่การพัฒนาได้ รองลงมา ได้แก่ ช่วงเวลาในการทดลองมีความเหมาะสม และข้อที่มีความพึงพอใจน้อยที่สุด ได้แก่ รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศนี้สามารถทำให้ท่านคิดริเริ่มสิ่งแปลกใหม่ได้ ผลการปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ภายหลังจากนำรูปแบบไปทดลองใช้โดยการขับเคลื่อนการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศ ที่ประชุมเห็นว่าภาพรวมของรูปแบบ “5’S Model” อยู่ในเกณฑ์ดีครอบคลุมในทุกประเด็น มีความเหมาะสมเป็นไปในทางปฏิบัติ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยรูปแบบมีความสมบูรณ์ครบถ้วน ไม่ต้องแก้ไขส่วนใดเพิ่มเติม

อภิปรายผล

1. ข้อมูลพื้นฐาน สภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ข้อค้นพบที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากงานวิจัย พบว่า สภาพการณ์ของศาสตร์พระราชาศเป็นการปฏิบัติตามคำสอน ถ้าทุกคนช่วยกันทำ ช่วยกันปฏิบัติและขยายผล การปฏิบัติให้กว้างขวางก็จะเกิดผลสำเร็จ การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ความโดดเด่นของศาสตร์พระราชาศ คือ แนวปฏิบัติที่มีกระบวนการที่มีเอกลักษณ์ คำนึงถึงบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละพื้นที่ แก้ปัญหาแบบองค์รวม สภาพความคิดเห็นที่เป็นจริงด้านการปฏิบัติจริงของการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรใน

เขตภาคกลางตอนล่าง 1 ในภาพรวมปฏิบัติจริงทำให้เกิดการขยายเครือข่ายได้มาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศาสตร์ของพระราชชา คือ การลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชนบอกว่า ปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงทำให้เห็นมาตลอด ทรงไปนั่งคุยกับชาวบ้าน เรียนรู้จากชุมชนแล้วนำมาศึกษาจนได้หนทางแก้ไข ศึกษาว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการคืออะไร แล้วควรมีโครงการพระราชดำริไหนของพระองค์ที่นำไปแก้ไขได้ และสอดคล้องกับ พระมหาสง่า พลสงคราม (2542: 57) กล่าวว่า การดำรงชีวิตของคนไทยในอดีตมีความเป็นอยู่เรียบง่ายอย่างร่มเย็นเป็นสุข ด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติ และเครือข่ายสังคม วิถีชนบท มีอิสระในการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นศักยภาพพื้นฐานของสังคมไทยทุกภูมิภาคที่มีมาแต่เดิม ถูกระบบจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดความเสื่อมถอยและเปราะบาง เนื่องจากระบบทุนนิยมมีรากยึดติดกับการแสวงหาความมั่งคั่งทางวัตถุจึงสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และระบบนิเวศของไทย มีการนำการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชมาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ไปใช้ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ เช่น การประยุกต์ใช้ในการปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเองเพื่อลดรายจ่าย และการนำไปเป็นแนวทางในการประหยัด อดออม ไม่ฟุ่มเฟือยไม่ใช้จ่ายเกินตัว คนมีความสัมพันธ์กับชุมชนในแง่ของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันสิ่งของ การมีน้ำใจต่อกัน มีความสามัคคีกัน เมื่อนำมาประยุกต์ใช้แล้วทำให้ชีวิตดีขึ้นมีความสุขมากขึ้น การประยุกต์ใช้จะเป็นการรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อทำกิจกรรม เพิ่มรายได้ให้กับชุมชน เช่น การรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ การรวมกลุ่มออมทรัพย์ และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ผลจากการศึกษาพบว่า ศาสตร์พระราชเน้นการผลิตให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย การรวมตัวของกลุ่มมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก การไม่มีที่ทำกิน เมื่อผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ทำให้ประชาชนขาดรายได้ ทำให้สมาชิกเกิดการรวมตัวกันจัดตั้งศูนย์ โดยผู้นำศูนย์มีความตั้งใจที่จะพยายามพลิกฟื้นผืนดินและสร้างอาชีพให้แก่ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ตามแบบฉบับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการสร้างจิตสำนึก สร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับคน ขยายแนวคิดการพึ่งพิงตนเอง ภายใต้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้ชุมชนทำการเกษตรที่ลดการใช้ปุ๋ยและสารเคมีหันมาหาเกษตรอินทรีย์ชีวภาพ ซึ่งเป็นการผลักดันให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งชุมชนเป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วงษ์ศิริ เรื่องศรี (2558) ที่กล่าวว่า การจัดตั้งศูนย์ พบว่า สถานที่นี้ทำการเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกปลอดสารพิษ เลี้ยงสัตว์ ไว้สำหรับเป็นแปลงสาธิตอยู่แล้ว ประชาชนได้เข้ามาเรียนรู้ใช้สถานที่นี้เป็นที่ประชุมกลุ่ม การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว เน้นการพึ่งพาตนเองในชุมชนจนมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น

สำหรับปัญหาต่าง ๆ ที่พบในการเกษตรทำให้แกนนำชุมชนร่วมกันหาทางออก โดยเกษตรกรกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งมีราคาถูก และยังช่วยปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนสภาพเดิม และยังช่วยทำให้ลดต้นทุนในการผลิตลงได้ แนวทางการทำงานเริ่มทำงานจากจุดเล็ก ๆ จากนั้นก้าวมาสู่การจัดการชุมชนและสังคมเป็นผู้ที่รู้จักความพอเพียงในชีวิตไม่ฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีวิต และรู้จักเกื้อกูลต่อผู้อื่นและได้มุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้รู้จักพึ่งพิงตนเอง มีกระบวนการสร้างความสมดุลทางธรรมชาติและมีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันจากสิ่งรุกรานภายนอกให้ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เน้นการเรียนรู้ผ่านเวทีชาวบ้านเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ชาวบ้านต้องรู้จัก “คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น” ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาศักยภาพของตนเองในครอบครัวและชุมชน หรือเป็นการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความพอมีพอกิน นอกจากนี้ยังเกิดเครือข่ายองค์กรการอนุรักษ์ที่ขับเคลื่อนการทำงานเชื่อมโยงในมิติการพัฒนาชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วงษ์ศิริ เรื่องศรี (2558) ที่กล่าวว่า หลักการดำเนินงานของศูนย์มีการสร้างกิจกรรมให้สมาชิกพึ่งพาตนเองได้โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตเน้นการมีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเองได้ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริง มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรกับวิถีชีวิตผู้เรียน โดยเน้นการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองและปฏิบัติการสื่อการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการต่าง ๆ และทรัพยากรในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างผู้เรียนและบุคคลในชุมชน เน้นการพึ่งพาตนเอง นอกจากนี้เครือข่ายของชุมชนเกษตรอินทรีย์เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกษตรอินทรีย์มีการขยายสู่ชุมชนต่าง ๆ อีกมาก พร้อมทั้งต้องมีความสามารถยืนหยัดอยู่ได้ตลอดไป มีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วงษ์ศิริ เรื่องศรี (2558) ที่กล่าวว่า เครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื้อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน โดยการประสานความร่วมมือทั้งเครือข่ายภายในภายนอกชุมชนและภาครัฐ/เอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษาที่เข้ามาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นชุมชนต้นแบบที่มีการส่งเสริมอาชีพตามแนวทางของศาสตร์พระราชา กิจกรรมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดจากการฝึกอบรมและให้ความรู้ด้านการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ได้แบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ฐานเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ฐานเกษตรธรรมชาติ ฐานปุ๋ยชีวภาพ ฐานสมุนไพรไล่แมลง ฐานก๊าซชีวภาพ ฐานน้ำส้มควันไม้ เป็นต้น โดยเน้นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยยึดหลักธรรมชาติที่ระบบนิเวศเกื้อกูลกัน การแบ่งที่ดินปลูกพืชหลายชนิดตั้งแต่ต้นไม้ระดับเรือนยอดสูง ประเภทไม้ใช้สอยรองลงมาเป็นเรือนยอดไม้ชั้นกลาง ประเภทผลไม้ เช่น ขนุน มะม่วง ส้มโอ เป็นต้น จนถึงชั้นเรียดินประเภทผักใบต่าง ๆ จนถึงประเภทใต้ดิน เช่น มัน กระชาย ขมิ้น ซึ่งทั้งหมดสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนและเจริญงอกงามดี

นอกจากนั้นยังพบว่า คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาทุกปัญหา คน คือ กลไกสำคัญในการพัฒนาทุกด้าน การสอนคนให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ส่งเสริมความคิดของทุกคน พยายามทำด้วยตัวเองก่อน มุ่งเน้นการสร้างระบบ กำหนดบทบาท และหน้าที่ให้เกิดขึ้น ประกอบกับแกนนำเน้นการทำงานด้วยใจ ทำให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การนำแนวคิดด้านศาสตร์พระราชามาใช้กับเกษตรกรภายในหมู่บ้านจนสามารถพัฒนาให้กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สามารถเปิดเป็นชุมชนการเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานแล้วได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดให้เป็นชุมชนเรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีครัวเรือนตัวอย่างที่พร้อมจะให้ผู้สนใจเข้ามาชมเพื่อให้ได้เห็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง นอกจากนี้ ในเรื่องของพลังงานทดแทนด้วยการทดลองผลิตพลังงานจากก๊าซชีวภาพโดยนำมูลหมูมาเป็นวัตถุดิบในการทำ ถือเป็น การลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอีกทางหนึ่ง สามารถลดต้นทุนการผลิตโดยไม่พึ่งพาสารเคมี โดยหันมาเน้นการใช้วัสดุจากธรรมชาติแทน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วงษ์ศิริ เรื่องศรี (2558) ที่กล่าวว่า กิจกรรมที่ทำภายในศูนย์เรียนรู้ วัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกให้สามารถพึ่งพาตนเองและเป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกได้นำไปปรับใช้ในอนาคต โดยมีเนื้อหาหลักสูตรการทำการเกษตรแบบครบวงจร เน้นการใช้วัตถุดิบซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบสำคัญ สามารถประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับท้องถิ่น โดยใช้เทคโนโลยีชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่มีสารเคมีเจือปน เน้นให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง

ผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรตามแนวทางศาสตร์พระราชานี้ เน้นกิจกรรมในพื้นที่ขนาดเล็ก จัดการที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยปรับปรุงและฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตร สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย บุคคล การตลาด การสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ เครือข่าย และการพึ่งตนเองนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ลดหนี้สินของเกษตรกรลงได้มาก มีความเจริญและมีการต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ มีการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้มีความทันสมัย สะดวกต่อผู้พบเห็น จากการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทำให้ศูนย์การเรียนรู้ต้องพัฒนารูปแบบกิจกรรม วัสดุอุปกรณ์ให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้ประชาชนเข้ามาศึกษาดูงานอยู่ตลอดเวลา ทำให้ทางศูนย์ต้องเพิ่มหรือส่งเสริมความรู้ พร้อมทั้งแกนนำต้องคัดเลือกคนที่มีเวลาและความร่วมมือดีจะช่วยให้อำนาจมากขึ้นสามารถขยายผลให้กับชุมชนอื่นได้และมีการสร้างการต่อยอดองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ ถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่ ๆ มีพัฒนาต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ มีการจัดอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ เน้นการกำหนดแนวทางการดำเนินให้เป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนด้วยการจัดทำเป็นแผนพัฒนาชุมชน โดยมีกำหนดยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ในการดำเนินงาน มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงาน และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

2. รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

การพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข เรียกว่า “5’S Model” ประกอบด้วย 1) S = Self-development (การพัฒนาตนเอง) 2) S = Self-management (จัดการตนเอง) 3) S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม) 4) S = Satisfaction (ความพอใจ) 5) S = Sustainable (ยั่งยืน)

1. การพัฒนาตนเอง (S = Self-development) การสืบสานศาสตร์พระราชาศาสตร์สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการนำศาสตร์พระราชาศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล นำความรู้ในศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคงและยั่งยืน การสืบสานศาสตร์พระราชาศาสตร์สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการนำศาสตร์พระราชาศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล หรือเรียกง่าย ๆ ว่าการนำความรู้ในศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน หรือ 3 มิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคง ยั่งยืน ไปสู่การปฏิบัติจริง หรือเดินตามรอยเท้าพ่อในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การนำองค์ความรู้ ด้านการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้หรือการพัฒนางาน องค์ความรู้ด้านเนื้อหา ความรู้จากโครงการพระราชดำริ และอื่น ๆ รวมทั้งการนำองค์ความรู้ในวิถีทรงงานมาใช้ในการดำเนินชีวิต การทำงานของบุคคล ครอบครัว ชุมชน หรือขององค์กร มูลนิธิ หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนางาน ดำเนินชีวิตดำเนินงานในหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชาศาสตร์

2. การจัดการตนเอง (S = Self-management) เป็นการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโดยมีเป้าหมายที่การสร้างงานสร้างอาชีพให้เกษตรกรอยู่ดีมีสุข ผลของการใช้ศาสตร์ของพระราชาศาสตร์สามารถช่วยเหลือปลดแอกความทุกข์ยากและสร้างความสุขที่ยั่งยืนให้กับประชาชน และที่สำคัญเกิดธุรกิจเพื่อสังคมที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับประชาชนในด้านสังคมได้ ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อม ประชาชนภายในพื้นที่เป็นผู้คิดเองทำเองและสามารถอยู่กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน ทั้งยังสามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรม ได้รับศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในตนเองกลับมา ต้นแบบของการใช้ศาสตร์พระราชาศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนไม่เพียงปรากฏผลสัมฤทธิ์เท่านั้น หากยังมีการนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานต่าง ๆ โดยยังคงยึดหลักการและแนวทางในการปฏิบัติแบบเดียวกัน เพียงแต่ปรับให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง ด้วยแนวคิดการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ โกวิท วัฒนงาม (2553: 293) ได้กล่าวถึงการจัดการตนเองของชุมชนว่า เป็นกระบวนการหนึ่งที่น่าสนใจว่าชุมชนและท้องถิ่นได้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างไรบ้าง ทั้งในแง่ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ ในการจัดการชุมชนการใช้แผนเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและเสริมในการจัดกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้เอื้อกับชุมชนและรู้จัก

การจัดการตัวเองได้ มีการนำนโยบาย ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ที่มีแนวทางหรือหลักการ เพื่อเป็นทิศทางกำหนดการดำเนินการของชุมชนควบคู่กับการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปด้วยกัน นำไปสู่ “ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง” การสร้างจิตสำนึกใหม่ เปลี่ยนวิธีคิด เกิดความสามัคคีกัน ร่วมกันแก้ไขปัญหาสังคม และลดปัญหาความยากจนของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนภายใต้แนวทางของศาสตร์พระราชาสอดคล้องกับวิถีชุมชน และตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จากทั้งภายในและภายนอกประเทศได้ และนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “แผนแม่บท เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการจัดการตนเองของชุมชนที่สามารถสร้างแผนชุมชนขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับปัญหา จนนำไปสู่การสร้างโอกาสให้กับคนในชุมชน พัฒนาชุมชน” การพัฒนาตนเองและชุมชน การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอาชีพ มีรายได้ มีความสุข ด้านชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ ไม่ละทิ้งท้องถิ่นของตนเองและเกิดความรักความผูกพันในชุมชน เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร การทำเตาแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ และการทำบัญชีครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีงานประดิษฐ์ งานศิลปะ การแปรรูป และงานหัตถกรรม เป็นสิ่งที่คนในชุมชนต้องเรียนรู้และจัดการตนเอง

3. เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม (S = Social economics) เป็นการจัดระเบียบชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมเป็นระบบและเกื้อกูลกันได้อย่างสร้างสรรค์เป็นธรรมและพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสูงสุด การบริหารจัดการใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ให้กับผู้ที่สนใจในชุมชนมาร่วมสร้างให้เกิดผลเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน เป็นการจัดระเบียบชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมเป็นระบบและเกื้อกูลกันได้อย่างสร้างสรรค์เป็นธรรมและพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายภายใต้ศาสตร์ของพระราชา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชราภา สิงห์ธนสาร (2558) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ด้านในเศรษฐกิจในมิติของรายได้ มีเพียงรายได้เฉลี่ยต่อคนของครัวเรือนเท่านั้นที่มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ส่วนรายได้จากอาชีพหลักและรายได้จากอาชีพเสริมไม่มีอิทธิพลทางตรงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ในมิติของรายจ่าย ประกอบไปด้วยรายจ่ายประเภทต้นทุนในการประกอบอาชีพ รายจ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และรายจ่ายรวมทั้งหมด เฉลี่ยต่อคนในครัวเรือนล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงเชิงลบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และสอดคล้องกับ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ (2536) ที่มีอาชีพทางการเพาะปลูก ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองหรือใกล้กับแหล่งน้ำสาธารณะ ครอบครัวประกอบด้วยพ่อแม่และลูก ๆ บางครอบครัวจะมีความดีพื้นที่อยู่อาศัยอยู่ด้วย ดังนั้น ผู้คนในละแวกบ้านเดียวกันจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ชีวิตในชนบทจึงเป็นชีวิตที่อบอุ่นด้วยญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ทุก ๆ หมู่บ้านมักมีวัดหรือสถานที่ทางศาสนาเป็นศูนย์รวมกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านมี

ลูกหลายคนเพื่อจะช่วยทำนา ทำไร่ เพราะทำคนเดียวหรือสองคนไม่ไหว เด็ก ๆ จะเติบโตอยู่กับพ่อแม่ และไปโรงเรียนที่มีอยู่ในชนบทนั้น ๆ ส่วนใหญ่เด็กชนบทจะเรียนจบชั้นประถม 6 เด็ก ๆ ทุกคนจะได้ อ่านออกเขียนได้

4. ความพอใจ (S = Satisfaction) เป็นความรู้สึกนึกคิด หรือ ทักษะคติของเกษตรกรที่มีต่อ ศาสตร์พระราชานในทางที่ดี สามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้ ชุมชนมีระบบ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความรัก สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกัน สมาชิกมีส่วนร่วมทุก กิจกรรมการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น ศูนย์การเรียนรู้ ได้ร่วมมือกับคนในชุมชนจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อ การผลิต และกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาให้การสนับสนุนในเรื่องของความรู้ ในด้าน การดำเนินการของกลุ่ม เพื่อให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง ด้านเงินทุนชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ การถ่ายทอดความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีวิทยากรผู้มีความรู้ประจำศูนย์การเรียนรู้ รวมถึง วิทยากรเฉพาะทางจากปราชญ์ชาวบ้านและหน่วยงานต่าง ๆ คือ หน่วยงานภาครัฐ/เอกชน มาร่วม ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้คนในชุมชนเกิดความพึงพอใจ

ในขณะเดียวกันการเน้นการผลิตสิ่งที่จำเป็นตอบสนองความต้องการของชุมชน ยึดหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1) การลด รายจ่าย เช่น การจัดทำปุ๋ยหมัก/ชีวภาพ 2) การเพิ่มรายได้โดยมีอาชีพเสริม ซึ่งปลูกผัก และเลี้ยงหมู วัว ไก่ ปลา เพื่อบริโภคและหากผลผลิตเหลือก็จะจำหน่าย 3) การประหยัด เช่น การทำบัญชี คร่าวเรือน 4) การเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้หลังจากอบรม ให้ชาวบ้านรู้ และมีการใช้ภูมิปัญญาของ ชาวบ้าน 5) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และ 6) การเอื้ออารีต่อกัน โดยส่งเสริมความสัมพันธ์กัน เช่น รวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรม

5. ความยั่งยืน (S = Sustainable) เป็นการกระทำที่ทำให้คนรุ่นหลังไม่เดือดร้อน อยู่อย่างมี ความสุขในอนาคตสามารถใช้ชีวิตด้วยคุณภาพชีวิตที่ไม่ด้อยกว่าคนรุ่นก่อน การพัฒนาชุมชนเป็นการ พัฒนาที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยมีปรัชญา แนวความคิด หลักการและวิธีการปฏิบัติที่เป็น ลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิม คือเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดให้มีศักยภาพและสามารถ พึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ในทุกด้าน ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมในทุกด้าน เพื่อที่จะ สามารถจัดการกับปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของตนเองได้ การรวมตัวของชุมชนทำให้เกิด ทางเลือกในการดำรงชีวิตอันหลากหลาย พึ่งตนเองได้หลายรูปแบบจึงก่อให้เกิดความยั่งยืน โดย ชาวบ้านมีทักษะในการพึ่งตนเอง ที่เกิดจากการผสมผสานความรู้ความสามารถหลาย ๆ ด้านเข้า ด้วยกัน มีการดำรงชีวิตอยู่บนฐานของครอบครัวและเครือญาติมากขึ้น โดยชุมชนได้ใช้ระบบการ พึ่งตนเอง และระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามกระบวนการทางภูมิปัญญาในสังคม ของชุมชน จากอดีตร่วมกันพัฒนาระบบการจัดการด้านต่าง ๆ ขึ้นมา

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศึกษาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข

พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนเฉลี่ยก่อนการอบรมเท่ากับ 10.72 และคะแนนเฉลี่ยหลังการอบรมเท่ากับ 15.17 จากการทดสอบทางสถิติโดยการทดสอบค่าที พบว่า คะแนนความรู้หลังการอบรมสูงกว่าคะแนนความรู้ก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 4) การประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศึกษาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทำให้ผลการเปรียบเทียบความรู้ของผู้เข้าอบรมหลังการอบรมมีความสำเร็จ ผลการปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศึกษาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ภายหลังจากนำรูปแบบไปทดลองใช้โดยการขับเคลื่อนการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศึกษา ที่ประชุมเห็นว่าภาพรวมของรูปแบบ “5’S Model” อยู่ในเกณฑ์ดี ครอบคลุมในทุกประเด็น มีความเหมาะสมเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยรูปแบบมีความสมบูรณ์ครบถ้วน

รูปแบบ “5’S Model” ที่มีการพัฒนาการเกษตรโดยใช้ศาสตร์ของพระราชาศึกษาเป็นหลักทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง เกิดการจัดการตนเองจนมาถึงเกิดความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภคพันธ์ ศาลาทอง (2562) กล่าวว่า วิธีชีวิตและวิถีการทำงานจากอดีตและปัจจุบันเป็นไปตามพลวัตความก้าวหน้าทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มีการเรียนรู้การแก้ปัญหาและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต การปลูกข้าวทั้งแบบนาปีและนาปรัง โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรชาวนาต้นแบบที่ต้องการแสวงหาทางเลือก เพื่อการหลุดพ้นจากปัญหาการทำงานภายใต้หลักคิดการพึ่งตนเอง ส่วนกระบวนการเรียนรู้การพึ่งตนเอง มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน ได้แก่ การรับรู้การพึ่งตนเอง การทำความเข้าใจเพื่อการพึ่งตนเอง การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวิถีการทำงาน และการมีความสามารถในการแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับ ธันวาท จิตต์สงวน (2543) กล่าวว่า การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนเปรียบเสมือนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและชุมชน โดยผ่านทางการสร้างความอุดมสมบูรณ์และความสมดุลของระบบนิเวศในไร่นา แนวทางการพัฒนาเช่นนี้จึงเป็นมากกว่าการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต แต่จะเกี่ยวข้องไปถึงกระบวนการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาเทคโนโลยี กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาเช่นนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ตลอดจนสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ เพราะเป้าหมายสุดท้ายในการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน มิใช่อยู่ที่การค้นพบเทคโนโลยีหรือระบบการผลิตจากการค้นคว้าวิจัยในไร่นาเท่านั้น แต่อยู่ที่การพัฒนากระบวนการเกษตรแบบยั่งยืนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้เกษตรกร สามารถเรียนรู้นำไปปฏิบัติได้จริง และพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

4. ผลการประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 จากการสนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาพบว่า รูปแบบ “5’S Model” มีความเหมาะสมในการนำไปใช้ มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่

- 1) S = Self-development (การพัฒนาตนเอง)
- 2) S = Self-management (จัดการตนเอง)
- 3) S = Social economy (เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม)
- 4) S = Satisfaction (ความพอใจ)
- 5) S = Sustainable (ยั่งยืน)

พบว่า การประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิวเมฆ นาวาบุญนิยม (2558) ที่ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ของชุมชนปทุมมอโคกจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนปทุมมอโคกในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับ ทรงชัย ตียนานนท์ (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความพึงพอใจในการใช้ชีวิตเกษตรกร มีความรู้ว่า หากชุมชนทำตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต ในด้านความสามัคคีในชุมชน มีความรู้ว่าคุณสมบัติ จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของผู้ด้วยโอกาสในชุมชนได้ ในด้านการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติเห็นด้วยมาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. เกษตรกรให้มองค้ความรู้ตามศาสตร์พระราชาศไปสู่การปฏิบัติส่งเสริมให้เกิดการใช้องค์ความรู้สู่การแก้ปัญหาให้ชุมชนและเกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้
2. เกษตรกรมีการทำกิจกรรมและมีความต่อเนื่องบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและกระบวนการทำงานส่วนใหญ่ทำเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
3. เกษตรกรมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีความรัก สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน สมาชิกมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

4. เกษตรกรเน้นการผลิตสิ่งทีจำเป็นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยยึดหลักของ ศาสตร์พระราชา มีกิจกรรมตามศาสตร์พระราชา เช่น การลดรายจ่ายโดยการจัดทำปุ๋ยหมัก/ชีวภาพ หรือการเพิ่มรายได้โดยมีอาชีพเสริม ซึ่งปลูกผัก และเลี้ยงหมู วัว ไก่ ปลา เพื่อบริโภคและหากผลผลิต เหลือก็นำจำหน่าย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในการจัดการตนเองตามศาสตร์พระราชาไปประยุกต์ใช้ กับชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาบริบท เงื่อนไข องค์ประกอบ หรือสภาพ ด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพบริบทของพื้นที่ย่อมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีความแตกต่างกัน ออกไป
2. การถ่ายทอดความรู้ศาสตร์พระราชาได้ค้นพบรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เน้นการ พัฒนาอาชีพและเพิ่มพูนรายได้ จึงควรวิจัยและพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป
3. ควรศึกษาศาสตร์พระราชากับแนวคิดทฤษฎีตามแนวทางการพัฒนากระแสหลักเพื่อนำมา ปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กชกร เป้าสุวรรณ และคณะ. (2550). รายงานการวิจัยเรื่อง **ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการมาศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์พิษณุโลก**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2551). **แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนสำหรับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: บางกอกบลิ๊อค.
- กฤษฎาภรณ์ ยุงทอง. (2555). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำ แผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางิ้ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษา ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางิ้ว**. เพชรบูรณ์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- กฤษณ์สัมพันธ์ เมนะสุด. (2560). “แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.” **วารสารมติชนกรู๊ป** (กรกฎาคม).
- กาญจนา บุญยัง และคณะ. (2552). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบล**. รายงานวิจัย, สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2545). **การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**. เอกสารการบรรยายหลักสูตรการอบรมสารวัตรสืบสวน กองบัญชาการตำรวจนครบาล.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- คณะกรรมการการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2546). **โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง**. กรุงเทพฯ: ศุภสกาลาดพร้าว.
- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2536). **การฟื้นฟูการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- จตุพล ยะจอม. (2552). “การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน.” **ค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**.
- จรัส โพธิ์จันทร์. (2553). “ความพึงพอใจในการทำงานของอาจารย์วิทยาลัยพยาบาลในภาคเหนือ.” **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร**.

- จารุณี ยังสุข. (2552). “การศึกษาความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดล ความสามารถในการจัดการตนเอง ของนักเรียนระดับ ช่วงชั้นที่ 3.” ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดผลการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2549). เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ.
วารสารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 4, 27-28.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2561). “รายงานการวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงและการพัฒนา ศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูง.” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2550). **Good Governance** กับการปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.
- ชาญ รามัญอุดม. (2551). “วิถีชีวิตสมาชิกหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ ที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดเพชรบุรี.”
 วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร. (2532). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. ในเอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบลหมู่บ้าน, หน่วยที่ 8. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.**
- ชิตาภรณ์ ทองขุ่ม. (2551). “การปฏิรูปหลักสูตรเศรษฐศาสตร์บัณฑิตที่สอดคล้องกับแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุมพลภัทร์ คงณาจารย์อนันต์. (2551). “การดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทาง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจิบ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูศักดิ์ สุทธิสา และชุติมา เมฆวัน. (2552). “รูปแบบกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบนำแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ : ศึกษากรณีบ้านหนองแ้งและบ้านดอนหนอง ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.” **วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฉบับพิเศษ การประชุมทางวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคามครั้งที่ 5 (2552): 83-94.**
- ฐานันต์ จันทร์อำไพ. (2561). **แนวทางการน้อมนำศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนางานด้าน กิจการพลเรือนของกองทัพอากาศ.** วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ.

- ณัฐพงษ์ ทองภักดี. (2550). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ความเป็นมาและความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เดชา ปุณฺณบาล. (2560). “9 ตามรอยบาท ศาสตร์พระราชา.” **วารสารสมาคมนักวิจัย สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** 22, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 13-20.
- ทรงชัย ดิยานนท์. (2542). “ทัศนะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.” **ปริญาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.
- ทิวเมฆ นาวาบุญนิยม. (2558). “การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนปทุมโมศิก จังหวัดนครปฐม.” **วิทยานิพนธ์หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม**.
- ทีศนา แคมมณี. (2545). **ศาสตร์การสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนสาร บัลลังก์ปัทมา. (2551). “บทบาทประชาชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา.” **The city Journal** 4, 85 (มีนาคม): 30.
- ธันวา จิตต์สงวน. (2543). **การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน : บทวิเคราะห์จากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม**. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง**. กรุงเทพฯ: 598 หน้า.
- นายนัค คัควานี. (2561). **กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุข**. เข้าถึงเมื่อ 27 มกราคม. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdb.go.th/article_attach/05dataEdit01.pdf
- นิคม ชมพุดวง. (2548). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม: กลุ่มนิเทศติดตามประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1.
- นิลุบล ทองชัย. (2555). **ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติท่ามะขาม**. เข้าถึงเมื่อ 19 มกราคม. เข้าถึงได้จาก http://thamakham.com/pdf/Commu_NaturalAgriCenter_PDF.pdf
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2549). **ความอยู่ดีมีสุข**. เข้าถึงเมื่อ 21 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/HUSO/article/view/6123/5339/>
- เบญจพร แก้วมีศรี. (2545). “การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข.” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.

- ปกรณกิตติ ม่วงประสิทธิ์ และคณะ. (2563). ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาการบริหารการศึกษา
อย่างยั่งยืน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 18, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 21-42.
- ปภาวดี ดุลยจินดา. (2540). เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ในองค์กร หน่วยที่ 8-15.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ประพันธ์พงษ์ ชิมพงษ์. (2551). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. ปทุมธานี:
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ประยูร ศรีประสาธน์. (2542). รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการ
ดำเนินงานของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนประถมศึกษา. ปทุมธานี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ประเวศ วะสี. (2541). **การปกครองท้องถิ่นที่ประชาชนมีส่วนร่วม**. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและศูนย์ศึกษาและพัฒนาการปกครองท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2542). **วิสัยทัศน์ของกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**.
วิชาการ, 2(1), 8-11.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2552). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พงษ์ธร ธัญญสิริ. (2552). **แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ
ยุติธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- พระครูสุนทรสมาภินันท์ และคณะ. (2560). “รูปแบบธรรมราชาในสังคมไทย.”
วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ 6, 2-01, 6, 2 ฉบับพิเศษ: เล่มที่ 1 (พฤษภาคม).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลทีมทอง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พระมหาวิระศักดิ์ แสงพงษ์. (2561). “บูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์
พระราชชา.” พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต(พระพุทธศาสนา) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสง่า พลสงคราม. (2542). **การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียง
ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาอุทัย พลเทพ. (2561). “บูรณาการพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาส่งเสริมสร้างประสิทธิภาพ
การบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.”
ปริญญาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พัชรพรรณ ยาโน. (2552). “วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร.”
 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พัชรภา สິงห์ธนาสาร. (2558). **ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจ
 ชุมชน รอบวนอุทยานเขาหลวง เขตอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์.** นครสวรรค์:
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- พิทักษ์ สุพรรณโณภาพ. (2553). “กระบวนการทัศนคติและการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
 ของชุมชนบ้านดอนขุนวิเศษ ตำบลห้วยหมอนทอง อำเภอกำแพงแสน
 จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา
 ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิทักษ์พงษ์ ป้อมปรานิ. (2557). **หีบลิบ : บทเรียนจากพื้นที่ เรื่องดี ๆ ที่อยากเล่า**
 (ตอนที่ 1 ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน). เข้าถึงเมื่อ 9 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก
http://dept.npru.ac.th/nedr/system/sys_filedownload/20141105105046_9c7e378ed73f8fb8f97b281165c6d015.pdf
- ไพฑูรย์ พงศบุตร. (2544). **พจนานุกรมฉบับที่ 27.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- ภคพันธ์ ศาลาทอง. (2562). “รูปแบบการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชาวนา
 จังหวัดฉะเชิงเทรา.” กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตรกำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2549).
เกษตรอินทรีย์. เข้าถึงเมื่อ 4 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก http://www3.rdi.ku.ac.th/exhibition/51/Social/Social_01/Social_01-1.htm
- มนต์ภัสสรณ์ พิพัฒน์เตชากร. (2552). “ปัจจัยที่เสริมสร้างการมีครอบครัวอยู่ดีมีสุข
 ในจังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา
 ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มยุรี อนุมานราชธน. (2547). **นโยบายสาธารณะ แนวคิด กระบวนการและการวิเคราะห์.**
 เชียงใหม่: คະนิงนิจการพิมพ์.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2539). **ทฤษฎีใหม่.** เข้าถึงเมื่อ 11 มกราคม. เข้าถึงได้จาก
<https://www.chaipat.or.th/2010-06-02-08-15-59.html>
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2560). **เศรษฐกิจพอเพียง.** เข้าถึงเมื่อ 20 มกราคม. เข้าถึงได้จาก
https://www.chaipat.or.th/site_content/item/3579-2010-10-08-05-24-39.html

ไมตรี บุญทศ. (2554). “การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อการประกันคุณภาพภายในที่ส่งผลต่อคุณภาพโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.”

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

เรียงชัย ต้นสุชาติ และธรรณชนก คำแก้ว. (2551). **ดัชนีวัดความสุขและความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกชุมชนในมูลนิธิโครงการหลวง**. เชียงใหม่: ฝ่ายวิจัย มูลนิธิโครงการหลวง คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ลักเบญญา จิระฉวีวงษ์. (2557). **แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความผาสุกและความอยู่ดีกินดี**. เข้าถึงเมื่อ 20 มกราคม. เข้าถึงได้จาก https://www.chaipat.or.th/site_content/item/3579-2010-10-08-05-24-39.html

ลีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ. (2539). **แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทยระดับกลุ่ม/ชุมชนในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

วงษ์ศิริ เรืองศรี. (2558). “การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ในการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับชุมชนภาคใต้ตอนบน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วรเดช จันทรศร และคณะ. (2551). การศึกษาวิจัยเพื่อขยายผลสู่สาธารณะเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ ดิน ป่า และการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: บทสรุปรายงานการศึกษา. กรุงเทพฯ: สหાયบลิ็อก.

วรรณมาฆะ เกสรดอกไม้. (2551). “เศรษฐกิจพอเพียงจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ ศึกษากรณีครูทองเหมาะแจ่มแจ้ง.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วรวิมล ทาอุโมงค์. (2554). “การวัดความสุขเชิงเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ของกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วาโร เฟิงสวัสดิ์. (2553). การวิจัยพัฒนารูปแบบ. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร** 2, 4 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 3.

วิจิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ. (2541). **บทบาทของชุมชนกับการศึกษา**. รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี

- วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร. (2551). **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2547). **การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทขององค์กรในท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วีรยุทธ์ สุวรรณทิพย์. (2553). **"ศาสตร์แห่งพระราชา" : แนวคิด ภูมิปัญญาสู่การปฏิบัติ เพื่อทำ คน ให้เป็น คน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
- ศักดิ์จิต มาศจิตต์. (2550). "การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานในเขตตรวจราชการที่ 11." วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศาสตร์พระราชา ผู้นำโลกแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน. (2560). **การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา**. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- ศุภลักษณ์ เศษระพานิช. (2544). "การนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในโรงเรียน เอกชน ประเภทสามัญศึกษา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน องค์กรมหาชน. (2554). **ข่าวชุมชน: ปฏิรูปประเทศไทยให้ท้องถิ่นจัดการตนเอง**. กรุงเทพฯ: วิสคอมเซ็นเตอร์.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2557). **สุขภาพคนไทย 2557 : ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง สู่การปฏิรูปประเทศจากฐานราก**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สถาพร สันติบุตร. (2539). **ทฤษฎีใหม่วิธีการทำให้ประชาชนมีกินแบบตามอัตภาพ**. ม.ป.ท.
- สภาองค์กรชุมชน. (2551). **สภาองค์กรชุมชน**. เข้าถึงเมื่อ 14 เมษายน. เข้าถึงได้จาก <http://www.blogger.com/feed/6880257134223429923/posts/default>
- สมชัย จรรย์ไพบูลย์. (2555). "รูปแบบการพัฒนาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29." วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สมบัติ นพรัค. (2561). **ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาศาสตร์การบริหาร**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชซิ่ง.

- สมพจน์ วรรณนุช. (2550). **เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม**. ทุนสนับสนุนงานเขียนตำรา. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม.
- สมพร เทพสิทธิ์ธา. (2549). **ดวงประทีปจากพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2550). **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม : Theories and techniques in behavior modification**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สยาม พูเจริญ. (2551). “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการดูแลสุขภาพของชุมชนบ้านงามเมือง ตำบลยางฮอม อำเภอลำดวน จังหวัดบุรีรัมย์.” การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สาโรช ไสยสมบัติ. (2543). “ความพึงพอใจในการทำงานของครูอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สำนักกรรมการ 1 สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). **รายงานของคณะกรรมการ ขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศ เรื่อง “การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อการปฏิรูปประเทศ”**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รัฐสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2546). **คู่มือการดำเนินงานสำหรับผู้สนับสนุน**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2551). **เรียนรู้หลักการทรงงาน**. ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2541). **เศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย. (2559). **หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง**. เข้าถึงเมื่อ 3 กันยายน. เข้าถึงได้จาก http://www.ocsb.go.th/upload/contents/20/attachfiles/F3623_LO_010550.pdf
- สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี. (2564). **จังหวัดกาญจนบุรี**. เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก https://ww2.kanchanaburi.go.th/content/history_karn

สำนักงานจังหวัดราชบุรี ศาลากลางจังหวัดราชบุรี. (2552). **จังหวัดราชบุรี**. เข้าถึงเมื่อ 3 มีนาคม.

เข้าถึงได้จาก <http://123.242.157.9/hdetail.php?QNo=1&QSt=A&QGroup=0>

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี. (2559). **ศูนย์เรียนชุมชนต้นแบบบ้านสะพานดำ**.

เข้าถึงเมื่อ 22 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <https://ratchaburi.cdd.go.th/2016/02/13>

สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2554). **เอกสารการสัมมนา
เชิงปฏิบัติการ เรื่อง การขับเคลื่อนโครงการเมืองเกษตรสีเขียว**.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐาน
อุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. (2545). **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง**

ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง.

สุชาดา จักรพิสูทธิ์. (2547). “การศึกษาทางเลือกของชุมชน.” **วารสารศึกษาศาสตร์**

มหาวิทยาลัยขอนแก่น 27, 4 (มิถุนายน-สิงหาคม): 18-23.

สุทธิดา ศิริบุญหลง. (2554). **การพัฒนาแบบยั่งยืน**. กระบวนการกระทำทางเศรษฐกิจสังคม
(metabolism) และการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์.

สุเทพ พันประสิทธิ์. (2558). **การศึกษาการขยายผลทางเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิด**

เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี. ศูนย์วิจัยคณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. (2547). **กระบวนการวิเคราะห์และปฏิบัติตามแนวพระบรมราโชวาท**

เรื่อง คุณธรรม 4 ประการ. กรุงเทพฯ: ฟ้าอภัย.

สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. (2550). **แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง : จากแนวปฏิบัติ**

สู่แนวคิดทางทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2549). **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มติชน.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2551). **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

เสาวพงษ์ ยมาพัฒน์. (2552). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อคิน รพีพัฒน์. (2547). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา**. กรุงเทพฯ :

ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข.

- องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม. (2562). **จังหวัดนครปฐม**. เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม.
เข้าถึงได้จาก <https://www.nkppao.go.th/content-2.html>
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี. (2562). **จังหวัดสุพรรณบุรี**. เข้าถึงเมื่อ 4 มีนาคม.
เข้าถึงได้จาก <https://www.suphan.go.th/content-10-182.html>
- องค์การบริหารส่วนตำบลบางช้าง. (2560). **ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม**. เข้าถึงเมื่อ 25 มกราคม.
เข้าถึงได้จาก <http://bangchang.go.th>
- องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง. (2563) **ชุมชนวัดสำโรง**. เข้าถึงเมื่อ 4 มีนาคม.
เข้าถึงได้จาก <https://watsamrong.go.th/public/list/data/index/menu/1142>
- อเนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อดุลพัฒน์กิจ. (2548). **จิตวิทยาการบริการ (Service Psychology Comprehension Strategies and Trend)**. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- อภิชัย พันธเสน. (2543). “เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์.” **วารสาร ธ.ก.ส.** 23, 1 (เมษายน-กรกฎาคม): 5-31.
- อภิชัย พันธเสน. (2550). **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อภิญา กังสนารักษ์. (2544). “รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- อุษณีย์ สุวรรณ. (2558). “บทบาทสตรีในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนวัดสะพาน อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท.” **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**.

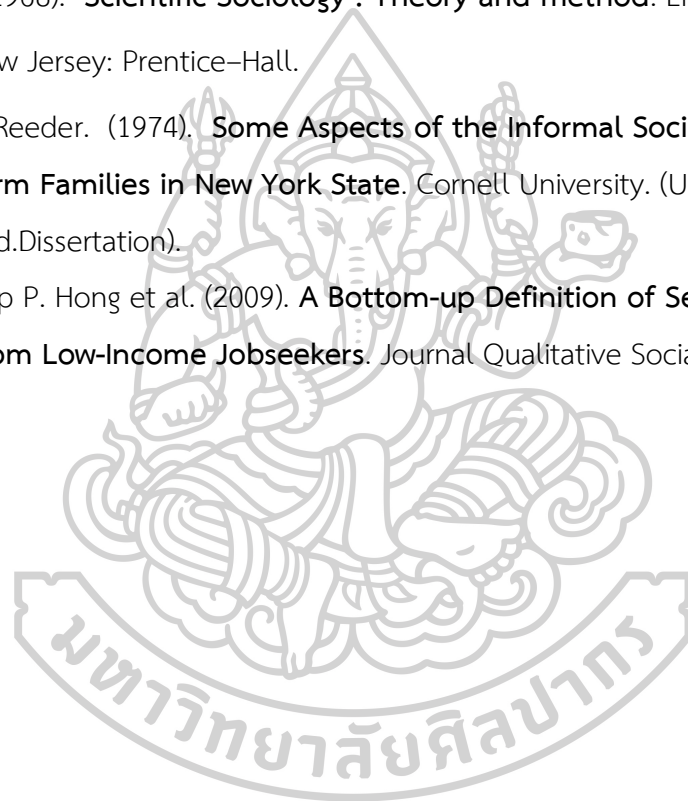
ภาษาต่างประเทศ

- Alma G.Delen. (1977). **People Participation**. Philippine Encyclopedia of Social Work.
- Applewhite, P. B. (1965). **Organization Behavior Englewood Cliffs**. New York: Prentice Hall.
- Armand Kasztelan, (2017). **"Green Growth, Green Economy and Sustainable Development: Terminological and Relational Discourse,"** Prague Economic Papers, Prague University of Economics and Business, vol. 2017(4), 487-499.

- Bardo, J. W., & Hartman, J. J. (1982). **Urban society: A systematic introduction**. New York: F. E. Peacock.
- Barua, B.P. (1999). **Non-formal education and grassroots development: A case study from rural Bangladesh**. Unpublished master's thesis: Concordia University, Montreal, Quebec. Canada.
- Best, J. W. (1981). **Research in education**. New jersey: Prentice-Hall.
- Browder, D. M., & Shapiro, E. S. (1985). **Applications of self-management to individuals with severe handicaps: A review**. Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps, 10(4), 200-208.
- Brown, W.B. and Moberg, D. J. (1980). **Organization Theory and Management : A Macro Approach**. New York : John Wiley and Sons.
- Cohen , J. M., & Uphoff, N. T. (1981). **Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation**. Ithaca, NY: Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Corsini, R. J., & Auerbach, A. J. (Eds). (1998). **Concise encyclopedia of psychology (2nd ed.)**. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Des Gasper. (2004). **“Subjective and Objective Wellbeing in Relation to Economic Inputs: Puzzles and Responses”**. WeD Working Paper 09.
- Erwin, William. (1976). **Participation management: Concept Theory and Implementation**. Atlanta G. : Georgia State University.
- Forces, Dennis P. and Stephen Richer. (1973). **Social Research Methods Englewood. Cliffs. N.J.:** Prentice-Hall Inc. Gibbs.
- Fornaroff, A. (1980). **Community Improvement in Health System for Primary Health Care**. Geneva: World Health Organization.
- Gerhardt MW. (2007). **Teaching self-management : The design and implementation of self-management tutorials**. Journal of Education for Business 2007; 83(1), 11-8.
- Good, C. V. (1973). **Dictionary of Education**. (3rd ed). New York: McGraw-Hill book Go.

- Ghanshyam Das Soni, (2015) “**Advantages of Green Technology.**” Social Issues and Environmental Problems.
- Goulet, D. (1971). **The Cruel Choice: A New Concept in the Theory of Development.** New York: Athenaeum.
- Hilgard, Ernest R. et al. (1971). **Introduction to Psychology.** New York ; Harcourt Bracc Jovanovich.
- John F. Decker (1982) 51 U. Cin. L. Rev. 574 (1982). Expert Services in the Defense of Criminal Cases: The Constitutional and Statutory Rights of Indigents.
- Joyce Bruce & Weil Masha. (1986). **Model of Teaching.** London: Prentice-Hall International.
- Kanfer, F. H., & Gaelick, L. (1986). Self-management methods. In F. Kanfer & A. Goldstein (Eds.), *Helping People Change: A Textbook of Methods* (3rd ed.) 283-345. New York: Pergamon Press.
- Keeves, P. J. (1988). **Educational research methodology, and measurement: An international handbook.** Oxford, England: Pergamon Press.
- Kotler, P. (2000). **Marketing Management.** (11th ed). New Jersey: Prentice-Hall.
- Koufman, H. F. (1949). **Participation in Organized Activities in Selected Kentucky Localities.** Lexington, KY: Kentucky. Agricultural Experiment Station, University of Kentucky.
- Longman, (1981). **Longman Dictionary of Contemporary English.** England: Clays.
- Nakagawa-Kogan, H.; & Betrus, A.P. (1984). **Self-Management: a Nursing Model of Therapeutic Influence.** *Advances in Nursing Science.* 6 (4): 55-57.
- Oakley, P. (1984). **Approaches to Participation in Rural Development.** Geneva: International Office.
- Smith, R. H., and Others. (1980). **Measurement : Making Organization Perform.** New York : Macmillan
- Schuler, Barbaral. (1990). **Citizen Participation in Education Decision-making.** Dissertation Abstracts International.
- Shelly, Maynard W. (1975). **Responding to Social Chang.** Pennsylvania: Dowder, Hutchison Press.

- Stoner, A. F. , & Wankel, C. (1986). **Management**. 3rd ed. New Delhi: Prentice-Hill.
- Taoline. (2013). **Application of consciousness-based education in Thai to create sufficiency economy: Theory, Documentation, and Future Directions**. Ph.D.Maharishi University of management.
- Tosi, H.L. and Carroll, S.J. (1982). **Management**. New York: John Wiley and Sons.
- Watts, J. (1990). **Community education in the western world**. London: Education Development Center.
- Willer, D. (1968). **Scientific Sociology : Theory and method**. Englewood cliffs, New Jersey: Prentice–Hall.
- William W. Reeder. (1974). **Some Aspects of the Informal Social Participation of Farm Families in New York State**. Cornell University. (Unpublished Phd.Dissertation).
- Young, Philip P. Hong et al. (2009). **A Bottom-up Definition of Self-Sufficiency Voices From Low-Income Jobseekers**. Journal Qualitative Social Work, 8(3), 357-376.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือการวิจัย
(Index of Item Objective Congruence: IOC)

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน

1. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ ดร.เขวิกา สุขเอี่ยม
ตำแหน่ง อาจารย์
สถานที่ทำงาน คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน
2. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ ดร.ดนชิดา วาทินพุดมพิร
ตำแหน่ง อาจารย์
สถานที่ทำงาน คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
3. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ ดร.พิทักษ์ สุพรรณโณภาพ
ตำแหน่ง อาจารย์
สถานที่ทำงาน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสนามจันทร์
4. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ ดร.วสันต์ ลิ้มรัตน์ภักษ์กุล
ตำแหน่ง อาจารย์
สถานที่ทำงาน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ ดร.เอี่ยมพร โตะภาณุรักษ์กุล
ตำแหน่ง อาจารย์
สถานที่ทำงาน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ภาคผนวก ข
เครื่องมือในการวิจัย

แบบสอบถามหาค่า IOC

รูปแบบการพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย)	การพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรใน เขตภาคกลางตอนล่าง 1
ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ)	The development of a self-management by the King's Philosophy to enhance the happiness of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1
ชื่อนักศึกษา	นายณรินทร์ สุวรรณโชติ
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
ปีการศึกษา	2563
กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รศ.ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม ศ.ดร.ณรินทร์ สังข์รักษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
2. เพื่อพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
4. เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสอบถามความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น

2. แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอนประกอบด้วย

ตอนที่ 1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2. ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ข้อคำถามในแบบสอบถามมี 24 ข้อ

ขอให้ท่านพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ในส่วนต่าง ๆ ต่อไปนี้ว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด โดยขอให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องความคิดเห็นต่อไปนี้

พิจารณาแล้วเห็นว่า สอดคล้องให้เขียน ✓ ที่ช่อง +1 ไม่แน่ใจ, ที่ช่อง 0 ไม่สอดคล้อง, ที่ช่อง -1 และกรุณาให้คำแนะนำ

ขอความอนุเคราะห์จากท่านผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ ตอบแบบสอบถามทุกข้อ คำตอบของท่านทุกข้อจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขต่อไป

นายรินทร์ สุวรรณโชติ

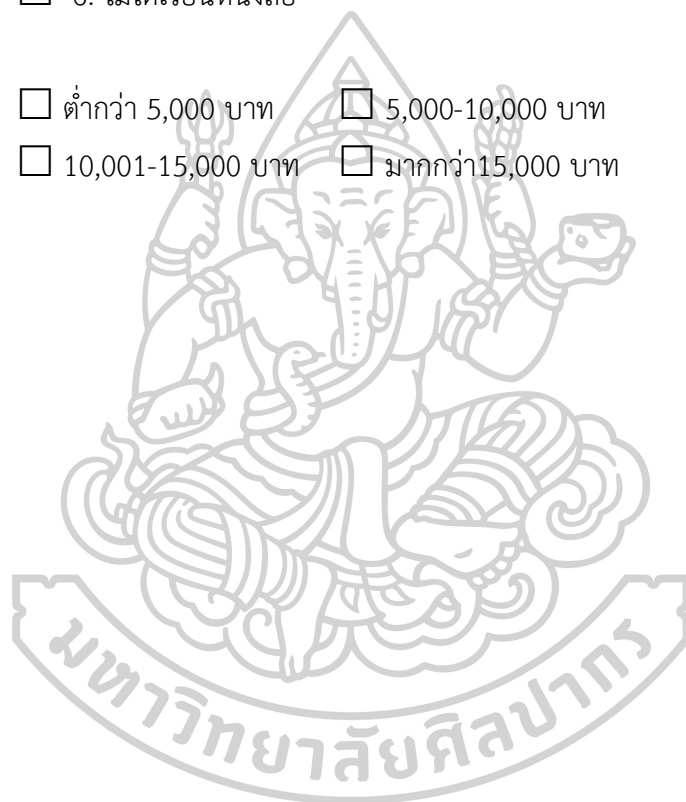
นักศึกษาปริญญาโท สาขาพัฒนศึกษา

สาขาพัฒนศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

1. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
2. ปัจจุบันอายุ 1. ต่ำกว่า 20 ปี 2. 21-30 ปี 3. 31-40 ปี
 4. 41-50 ปี 5. 50 ปีขึ้นไป
4. การศึกษา 1. ประถมศึกษา 2. มัธยมศึกษา
 3. อนุปริญญา/ปวส. 4.ปริญญาตรี
 6. ไม่ได้เรียนหนังสือ
5. รายได้
- ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000-10,000 บาท
 10,001-15,000 บาท มากกว่า15,000 บาท

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อ
เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ที่	ข้อความคำถาม	ระดับความคิดเห็น			
		+1	0	-1	ข้อเสนอแนะ
1	เกษตรกรมีแนวความคิดและความเข้าใจ อุปนิสัย ความรอบรู้ ทักษะ ดีขึ้นเมื่อนำเอา ศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิต				
2	เกษตรกรใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ และ ประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น				
3	เกษตรกรมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปใน แนวทางที่ดีขึ้น จากการอ่าน การฟัง แนวคิด เรื่องศาสตร์พระราชามาใช้				
4	เกษตรกรสามารถลดจุดอ่อนสร้างจุดแข็งใน ตนเอง เมื่อนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการ สร้างความอยู่ดีมีสุข				
5	เห็นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องของ เกษตรกรในพื้นที่ ที่นำเอาศาสตร์พระราชามา ใช้				
6	เกษตรกรสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและ ครอบครัวจากอัตลักษณ์พื้นที่ที่มีอยู่				
7	สร้างงาน สร้างรายได้ บนฐานความรู้คู่ คุณธรรม				
8	เกษตรกรมีความสามารถสร้างความแตกต่าง ทางด้านภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้โดดเด่น				
9	มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ในการ ประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเอง และครอบครัว				
10	เกษตรกรและครอบครัวสามารถเข้าถึงระบบ การศึกษาของรัฐได้เท่าเทียมกับคนในเมือง				
11	เกษตรกรมีพฤติกรรมทางด้านเศรษฐกิจเชิง สังคมได้แก่หลักเศรษฐกิจพอเพียง				
12	ชุมชนที่เกษตรกรพักอาศัยอยู่มีโจรผู้ร้าย ปัญหาอาชญากรรม ลักเล็กขโมยน้อย น้อยลง				

ที่	ข้อความ	ระดับความคิดเห็น			
		+1	0	-1	ข้อเสนอแนะ
13	เกษตรกรสามารถเข้าถึงบริการและสวัสดิการของรัฐอย่างทั่วถึง				
14	เกษตรกรมีความพอใจกับรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นจากอาชีพเกษตรกรรม				
15	เกษตรกรมีความพอใจกับเงินออมที่เหลือจากกำไรในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม				
16	เกษตรกรมีหนี้สินลดลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้				
17	เกษตรกรพอใจและมีความสุขเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิต				
18	เกษตรกรมีความพอใจที่จะส่งต่อและให้ความรู้ศาสตร์พระราชากับเกษตรกรชุมชนอื่น ๆ				
19	เกษตรกรมีความพอใจในการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านวิชาการและนวัตกรรมที่ตนคิดขึ้น				
20	เกษตรกรมีความมุ่งมั่น และอดทนการณที่จะนำความรู้จากศาสตร์พระราชามาได้บ่มเพาะจนเป็นของตนเอง มอบให้แก่บุคคลทั่วไป				
21	เกษตรกรกล้าที่จะแสดงความเป็นตัวตนออกมาให้ผู้อื่นได้เห็น แล้วนำไปตัดแปลงให้เข้ากับบริบทของชุมชนตนเอง				
22	เกษตรกรมีส่วนช่วยในการถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งเป็นอัตลักษณ์และตัวตนให้กับเยาวชนภายในชุมชน				
23	เกษตรกรเห็นคุณค่าและความสำคัญของตัวตนที่มีอยู่ กล้าที่จะนำเสนอโดยไม่เงินอาย				
24	ตัวตนของเกษตรกรมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนของตนเอง				

..... ผู้ตรวจเครื่องมือ
(.....)

แบบสอบถาม

รูปแบบการพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชารเพื่อเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย)	การพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชารเพื่อเสริมสร้าง ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรใน เขตภาคกลางตอนล่าง 1
ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ)	The development of a self-management by the King's Philosophy to enhance the happiness of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1
ชื่อนักศึกษา	นายณรินทร์ สุวรรณโชติ
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
ปีการศึกษา	2563
กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รศ.ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม ศ.ดร.ณรินทร์ สังข์รักษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชารเพื่อเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
2. เพื่อพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชารเพื่อเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชารเพื่อเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
4. เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชารเพื่อเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสอบถามความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับ การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ซึ่งผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น

2. แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอนประกอบด้วย

ตอนที่ 1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2. ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ข้อคำถามในแบบสอบถามมี 24 ข้อ

ขอให้ท่านพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบการพัฒนา รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ในส่วนต่าง ๆ ต่อไปนี้ว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด โดยขอให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องความคิดเห็นต่อไปนี้

ความเหมาะสมระดับ 5 หมายถึง ขั้นตอนมีความเหมาะสมมากที่สุด

ความเหมาะสมระดับ 4 หมายถึง ขั้นตอนมีความเหมาะสมมาก

ความเหมาะสมระดับ 3 หมายถึง ขั้นตอนมีความเหมาะสมปานกลาง

ความเหมาะสมระดับ 1 หมายถึง ขั้นตอนมีความเหมาะสมน้อยที่สุด

ตอนที่ 3. เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่มีต่อรูปการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข

ขอความอนุเคราะห์จากท่านผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ ตอบแบบสอบถามทุกข้อ คำตอบของท่านทุกข้อจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนา รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขต่อไป

นายรินทร์ สุวรรณโชติ

นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต

สาขาพัฒนศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

1. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
2. ปัจจุบันอายุ 1. ต่ำกว่า 20 ปี 2. 21-30 ปี 3. 31-40 ปี
 4. 41-50 ปี 5. 50 ปีขึ้นไป
4. การศึกษา 1. ประถมศึกษา 2. มัธยมศึกษา
 3. อนุปริญญา/ปวส. 4. ปริญญาตรี
 6. ไม่ได้เรียนหนังสือ
5. รายได้
 ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000-10,000 บาท
 10,001-15,000 บาท มากกว่า15,000 บาท

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องที่มีต่อรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ที่	ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1	เกษตรกรมีแนวความคิดและความเข้าใจอุปนิสัย ความรอบรู้ ทักษะ ดีขึ้นเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิต					
2	เกษตรกรใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น					
3	เกษตรกรมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ดีขึ้น จากการอ่าน การฟัง แนวคิดเรื่องศาสตร์พระราชามา					
4	เกษตรกรสามารถลดจุดอ่อนสร้างจุดแข็งในตนเอง เมื่อนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการสร้างความอยู่ดีมีสุข					
5	เห็นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรในพื้นที่ ที่นำเอาศาสตร์พระราชามาใช้					

ที่	ประเด็น	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
6	เกษตรกรสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวจากอัตลักษณ์พื้นที่ที่มีอยู่					
7	สร้างงาน สร้างรายได้ บนฐานความรู้คู่คุณธรรม					
8	เกษตรกรมีความสามารถสร้างความแตกต่างทางด้านภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้โดดเด่น					
9	มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว					
10	เกษตรกรและครอบครัวสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาของรัฐได้เท่าเทียมกับคนในเมือง					
11	เกษตรกรมีพฤติกรรมทางด้านเศรษฐกิจเชิงสังคมได้แก่หลักเศรษฐกิจพอเพียง					
12	ชุมชนที่เกษตรกรพักอาศัยอยู่มีใจผู้ร้ายปัญหาอาชญากรรม ลักเล็กขโมยน้อย น้อยลง					
13	เกษตรกรสามารถเข้าถึงบริการและสวัสดิการของรัฐอย่างทั่วถึง					
14	เกษตรกรมีความพอใจกับรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นจากอาชีพเกษตรกร					
15	เกษตรกรมีความพอใจกับเงินออมที่เหลือจากกำไรในการประกอบอาชีพเกษตรกร					
16	เกษตรกรมีหนี้สินลดลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้					
17	เกษตรกรพอใจและมีความสุขเมื่อนำเอาศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินชีวิต					
18	เกษตรกรมีความพอใจที่จะส่งต่อและให้ความรู้ศาสตร์พระราชากับไปยังเกษตรกรชุมชนอื่น ๆ					
19	เกษตรกรมีความพอใจในการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางด้านวิชาการและนวัตกรรมที่ตนคิดขึ้น					

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

รูปแบบการพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย)	การพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรใน เขตภาคกลางตอนล่าง 1
ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ)	The development of a self-management by the King's Philosophy to enhance the happiness of farmers in the Lower Central Provincial Cluster 1
ชื่อนักศึกษา	นายนรินทร์ สุวรรณโชติ
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
ปีการศึกษา	2563
กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รศ.ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม ศ.ดร. นรินทร์ สังข์รักษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
2. เพื่อพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1
4. เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเสริมสร้าง
ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

นายนรินทร์ สุวรรณโชติ
นักศึกษาระดับปริญญาโท
สาขาพัฒนศึกษา
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ข้อมูลเกี่ยวกับภาพรวมหรือสภาพการณ์ของศาสตร์พระราชา เป็นอย่างไร
2. โดยภาพรวมการเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องศาสตร์พระราชาเป็นอย่างไร
3. เกษตรกรมีวิธีการให้ความรู้เรื่องศาสตร์พระราชาอย่างไร
4. ศาสตร์พระราชามีจุดเด่นอย่างไรบ้าง
5. การจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง
6. เกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่างให้ความร่วมมือกันในเรื่องต่าง ๆ ดีหรือไม่อย่างไร
7. การพัฒนาตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐ และเอกชน อย่างไร
8. เกษตรกรที่ใช้ศาสตร์พระราชาในการจัดการตนเองมีการสร้างเครือข่ายอย่างไร
9. ศาสตร์พระราชาตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรหรือไม่
10. มีเหตุการณ์อะไรที่เกษตรกรสามารถนำเอาศาสตร์พระราชามาต่อยอดและพัฒนา แก้ไขปัญหาในชีวิต และทำให้เกิดความอยู่ดีมีสุขได้

ภาคผนวก ค
คู่มือการอบรม

คู่มือการอบรม
การพัฒนาตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาร่วมเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข
ของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

โดย นรินทร์ สุวรรณโชติ

โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต
สาขาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร

คำนำ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยมุ่งให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยม ความมั่งคั่งร่ำรวย และรายได้ที่จะเข้ามาสู่ประเทศเป็นแกนหลัก และใช้ความเติบโตของรายได้ต่อหัวต่อคนเป็นเครื่องมือชี้วัดความสำเร็จจากการพัฒนา จากแนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ความไม่สมดุล ความไม่มีเสถียรภาพและความยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในการปฏิรูปแนวความคิด มีการเปลี่ยนแปลงมากเป็นการพัฒนาอย่างมีองค์รวม เป็นการบูรณาการร่วมกันของทุกฝ่าย โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง และมุ่งไปสู่ความ “อยู่ดีมีสุข” ของประชาชน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ก็คือเกษตรกรในพื้นที่ภูมิภาคภาคกลางตอนล่าง 1 โดยมีจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งถือว่าเป็นกำลังหลักในการพัฒนา โดยความอยู่ดีมีสุขยังหมายถึง “สมรรถภาพ” ของบุคคลในการปฏิบัติภารกิจที่จะทำให้เกษตรกรอื่นเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมีความอยู่ดีมีสุขได้นั้นจำเป็นต้องนำเอาศาสตร์พระราชามาเสริมสร้างความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างความสุขอย่างยั่งยืน เกษตรกรสามารถหารายได้เพิ่มจากมูลค่าทางการเกษตรพร้อมกับปกป้องสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน และผลของการใช้ศาสตร์พระราชาคือการช่วยเหลือปลดแอกความทุกข์ยากสร้างความสุขอย่างยั่งยืนให้กับเกษตรกรได้

ผู้วิจัยจึงมีความหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือการฝึกอบรมฉบับนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางสำหรับการอบรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อให้เกษตรกรมีความเข้มแข็งและอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืนสืบไป

ผู้วิจัย

**คู่มือการฝึกอบรมการพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราช
เพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1**

1. ชื่อเรื่อง การฝึกอบรมด้านการพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเอง โดยใช้ศาสตร์พระราชเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1

2. หลักการและเหตุผล

ตลอดระยะเวลาการพัฒนาในประเทศไทย เรามีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมกันอย่างต่อเนื่อง แต่การพัฒนาก็จำกัดอยู่กับบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น จึงเกิดความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำระหว่างประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรอยู่ในชนบท และกลุ่มธุรกิจใหญ่ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมเพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสุขภาวะกับประชาชน จากสถานการณ์และแนวโน้มของประชาชนในภาพรวมคนไทยเข้าถึงหลักประกันสุขภาพในทุกรูปแบบ แนวโน้มความเจ็บป่วย เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคเบาหวาน โรคเครียด โรคซึมเศร้า และอุบัติเหตุบนท้องถนนยังมีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้นส่วนทางด้านการศึกษาคนไทยทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้น แต่คุณภาพการศึกษาที่สร้างปัญหาอย่างต่อเนื่องจากกระบวนการเรียนการสอนที่ไม่ได้สอนให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นอย่างถูกต้องและเหมาะสม ปัญหาการว่างงานแม้จะมีระบบประกันสังคมให้ความคุ้มครองแรงงานแต่ก็ยังไม่ครอบคลุมแรงงานที่อยู่นอกระบบโดยเฉพาะแรงงานในภาคเกษตรกรรมยังความเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทและเมืองอย่างต่อเนื่อง ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่าขาดการสืบทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง รวมไปถึงแนวคิดจิตสาธารณะความมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันแต่กลับวัดคุณค่าของคนด้วยวัตถุ จึงเกิดการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยต่อผลกระทบต่อชีวิตประชาชน ถึงจะมีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น แต่ความสุขในชีวิตกลับลดลงรายได้ไม่สัมพันธ์กับรายจ่ายก่อให้เกิดหนี้สินภาคครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น

ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการพัฒนาารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 ให้กับเกษตรกรใน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งศาสตร์พระราชเป็นศาสตร์ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงดำริขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ผ่านๆมา

3. วัตถุประสงค์

เพื่อจัดกิจกรรมฝึกอบรม แก่เกษตรกรในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง 1 ประกอบด้วยทำให้ความรู้ทั้ง 4 ด้านคือ การพัฒนาตนเอง การจัดการตนเอง เศรษฐศาสตร์เชิงสังคม ความพอใจ และความยั่งยืน

4. สื่อและอุปกรณ์การฝึกอบรม

การบรรยาย สื่อวีดิทัศน์/สื่อ Power Point VDO และรูปภาพ การปฏิบัติจริงในการจัดการตนเอง แนวคิดศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดทฤษฎีใหม่ แนวคิดการมีส่วนร่วม

5. การประเมินผลสัมฤทธิ์

การวัดผลก่อนการอบรม และหลังการฝึกอบรม

6. เนื้อหาการฝึกอบรม

ประกอบไปด้วยภาคความรู้ โดยภาคความรู้ที่ 1-3 เป็นการบรรยาย ภาคความรู้ที่ 4 เป็นการศึกษากาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) และการปฏิบัติการ (Workshop)

ภาคความรู้	จำนวนชั่วโมง
ภาคความรู้ที่ 1. แนวคิดการจัดการตนเอง	45 นาที
ภาคความรู้ที่ 2. แนวคิดศาสตร์พระราชา	30 นาที
ภาคความรู้ที่ 3. หลักเศรษฐกิจพอเพียง	1.15 ชั่วโมง
ภาคความรู้ที่ 4. การน้อมนำศาสตร์พระราชามาปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ	1 ชั่วโมง
การปฏิบัติการ (Workshop)	2.30 ชั่วโมง
รวม	6 ชั่วโมง

7. ชื่อวิชา คำอธิบายรายวิชา และระยะเวลาการฝึกอบรมของแต่ละวิชาในแต่ละภาคความรู้

ชื่อความรู้	คำอธิบาย	ระยะเวลาในการฝึกอบรม
ความรู้ที่ 1 แนวคิดการจัดการ ตนเอง	ความหมาย แนวคิด และความรู้การจัดการตนเองของ เกษตรกร	45 นาที
ความรู้ที่ 2 แนวคิดศาสตร์พระราช	ความเป็นมาของศาสตร์พระราช ที่ พระบาทสมเด็จพระ พระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานแนวความคิดและการ ปฏิบัติไว้ให้กับปวงชนชาวไทยเพื่อยกระดับคุณภาพ ชีวิตให้ดีขึ้น	30 นาที
ความรู้ที่ 3 เศรษฐกิจพอเพียง	หลักการอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตของเกษตรกร มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งพาตนเองได้ มีความพอเพียง ไม่โลภ มีเหตุผลและไม่ประมาท ภายใต้สามห่วงสองเงื่อนไข	1 ชั่วโมง
ความรู้ที่ 4 การน้อมนำศาสตร์ พระราชทานไปปฏิบัติจน ประสบผลสำเร็จ		1 ชั่วโมง
การปฏิบัติการ	การฝึกภาคปฏิบัติ เกี่ยวกับการนำเอาภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้เพื่อเสริมรายได้ให้กับครอบครัวและ ชุมชน เช่น การทำน้ำส้มควันไม้ การหมักปุ๋ยชีวภาพ เพื่อใช้ในไร่นา เป็นการลดพึ่งพาปัจจัยภายนอก	2.30 ชั่วโมง

ภาคความรู้ที่ 1 แนวคิดการจัดการตนเองของเกษตรกร

การจัดการตนเอง (self-mangement) เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทาง
สังคมซึ่งมีความเชื่อว่าบุคคลสามารถเรียนรู้โดยการเสริมแรงได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งแนวคิดการจัดการ
ตนเองเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานสามารถจัดการแก้ปัญหาของตนเองได้ และสามารถจัดการความสัมพันธ์ที่
เกิดขึ้นกับชุมชนได้ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นอิสระ ทั้งความคิดและการแสดงออก และองค์
ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือประสบการณ์ ซึ่งอาจแสดงออกมาใน

รูปแบบของแผนการทำงานและโครงการต่างๆอย่างเป็นระบบโดยใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อนำมาใช้ในการจัดการตนเองได้ในทุกมิติทำให้เกิดความเข้มแข็ง แต่ยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนไว้

ภาคความรู้ที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชา เป็นกระบวนการนำเอาศาสตร์พระราชามาไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล หรือเรียกว่าง่าย ๆ ว่าการนำความรู้ในศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน หรือ 3 มิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ไปสู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคง ยั่งยืน ไปสู่การปฏิบัติจริง หรือเดินตามรอยเท้าพ่อในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การนำองค์ความรู้ ด้านการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้หรือการพัฒนางาน องค์ความรู้ด้านเนื้อหา ความรู้จากโครงการพระราชดำริ และอื่น ๆ รวมทั้งการนำองค์ความรู้ในวิธีทรงงานมาใช้ในการดำเนินชีวิต การทำงานของบุคคล ครอบครัว เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนางานดำเนินชีวิตดำเนินงานในหน้าที่ความรับผิดชอบ ด้วยองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เดินตามรอยเท้าพ่อ สานต่องานที่พ่อทำ” โดยการนำเอาแนวความคิดการทรงงานของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดีโดยมีหลักการอยู่ 23 ข้อ 1) จะทำอะไรต้องหาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) ระเบิดจากข้างใน 3) แก้ไขปัญหาจากจุดเล็ก 4) ทำตามลำดับขั้น 5) ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ 6) ทำงานแบบองค์รวม 7) ไม่ติดตำรา 8) รู้จักประหยัด 9) ทำให้ง่าย 10) การมีส่วนร่วม 11) ต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม 12) บริการที่จุดเดียว 13) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ 14) ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ 15) ปลุกป่าในใจคน 16) ขาดทุนคือกำไร 17) การพึ่งพาตนเอง 18) พออยู่พอกิน 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) ความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน 21) ทำงานอย่างมีความสุข 22) ความเพียร 23) รู้จักสามัคคี การประยุกต์ศาสตร์พระราชามาตามกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบต้องการความรัก ความตั้งใจจริง ไม่ยึดติดกับตำรา ปรับตามบุคคล ภูมิสังคม สภาพพื้นที่ และสถานการณ์

ภาคความรู้ที่ 3 แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหาส่วนใหญ่ของเกษตรกรด้วยส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องหนี้สินไม่ว่าจะเป็นหนี้ในระบบ หรือหนี้นอกระบบ ซึ่งสาเหตุหลักๆคือความโลภ ความไม่รู้จักรพอ ซึ่งมาจากสาเหตุจากกระแสทุนนิยมที่ถาโถมเข้ามาอย่างต่อเนื่อง จากวิถีบรรพบุรุษแต่เดิมเป็นการทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง พึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่น ปลุกทุกอย่างที่กินได้ และกินทุกอย่างที่ปลูก เหลือก็นำไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่น หรือขายออกไปนารายได้มาสู่ครัวเรือน ก็กลายมาเป็นการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่ต้องการผลกำไรอย่างเป็นกอบเป็น

กำหนดจะสร้างความร่ำรวยอย่างรวดเร็วให้กับตนเอง แต่ผลสุดท้ายก็กลายเป็นภาระหนี้สินที่จะต้องแบกรับ เนื้อหาในหลักสูตรนี้จึงเป็นเรื่องของวิธีปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้คือ

1. น้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้
  - ลดความโลภให้เบาบางจากจิตใจก่อน เพื่อนำไปสู่การให้ และเสียสละเพื่อส่วนรวม
  - รู้จักประมาณตนในการประกอบอาชีพ
  - สร้างภูมิคุ้มกัน โดยการพึ่งพาปัจจัยภายใน
  - เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเกษตรทฤษฎีใหม่
2. ลดละเลิกอบายมุข ลดค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น
3. รู้จักบริหารจัดการภายในครัวเรือน
4. มีการพัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มรายได้
5. ยึดหลักธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิต

ภาคความรู้ที่ 4. การน้อมนำศาสตร์พระราชามาปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จ

ประเทศไทยของเราแม้จะมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลาในนามีข้าว และมีปัญหาด้านภัยพิบัติน้อยกว่าประเทศอื่นๆ แต่ด้วยความเจริญทางด้านวัตถุที่ก้าวหน้าและลูกหลานอย่างรวดเร็วทำให้เกษตรกรในชนบทที่เคยมีชีวิตแบบพอเพียงต้องผันเปลี่ยนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม ผืนป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็ตกเป็นไร่เกษตรเชิงเดี่ยวที่ขาดความหลากหลายของระบบนิเวศ ทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม จนกระทั่งผืนป่าถูกทำลายสิ้น พื้นที่หลายแห่งกลายเป็นภูเขาหัวโล้นที่แทบไม่ต่างกับทะเลทราย และเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนจากสภาพป่าที่โล่งเตียน จึงไม่สามารถรับมือกับปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาอย่างหนัก ทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากทำลายบ้านเรือนของชาวบ้านพังเสียหาย แต่สำหรับคนไทยนับเป็นความโชคดีอย่างยิ่งที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทาน “ศาสตร์พระราช” องค์ความรู้อันล้ำค่าในการจัดการดิน น้ำ ป่า ที่สามารถนำไปลงมือปฏิบัติ ให้เกิดผลสำเร็จได้จริง อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ แก้ปัญหาระบบนิเวศ และรับมือกับปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง และภัยพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ ได้อย่างยั่งยืน ทำให้เกษตรกรไทยและคนรุ่นใหม่ที่สนใจทำการเกษตรและปรารถนาในการดำเนินชีวิตบนวิถีแห่งความพอเพียง มีแนวทางปฏิบัติเสมือนแสงสว่างส่องทางให้เดินไปสู่เป้าหมายได้เร็วขึ้น

ศาสตร์พระราช เป็นองค์ความรู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวไทยทุกคน เพราะมีศูนย์ศึกษาการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค เพื่อเป็นต้นแบบความรู้ในการนำศาสตร์พระราชและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ไม่เพียงเท่านั้นภาคเอกชนเองก็ร่วมแรงร่วมใจ น้อมนำศาสตร์พระราชไปเผยแพร่สู่ชุมชนอีกทาง

ภาคผนวก ง
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจรูปแบบ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบ จำนวน 5 ท่าน

1. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ   ดร.พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ
ตำแหน่ง   อาจารย์
สถานที่ทำงาน   วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ   อาจารย์ ดร.เขวิกา สุขเยี่ยม
ตำแหน่ง   อาจารย์
สถานที่ทำงาน   คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน

3. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ   อาจารย์ ดร.พิทักษ์ สุพรรณโณภาพ
ตำแหน่ง   อาจารย์
สถานที่ทำงาน   คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสนามจันทร์

4. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ   อาจารย์ ดร.วสันต์ ลิ้มรัตนภิรักษ์กุล
ตำแหน่ง   อาจารย์
สถานที่ทำงาน   คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ   อาจารย์ ดร.สรารัฐ ชมบัวทอง
ตำแหน่ง   อาจารย์
สถานที่ทำงาน   สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ภาคผนวก จ
ภาพกิจกรรม

ภาพกิจกรรมศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนพอเพียงศูนย์กสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม
ตำบลท่ามะขาม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
ลงพื้นที่ วันที่ 10 สิงหาคม 2563

นักวิจัย ฟังคำบรรยายจากประธานศูนย์กสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม

พื้นที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานของชุมชนพอเพียง ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติท่ามะขาม

ภาพกิจกรรมศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนบ้านสะพานดำ
ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
ลงพื้นที่ วันที่ 15 ตุลาคม 2563

นักวิจัย ฟังคำบรรยายจากประธานศูนย์ชุมชนบ้านสะพานดำ

แปลงปลูกผักชุมชนบ้านสะพานดำ

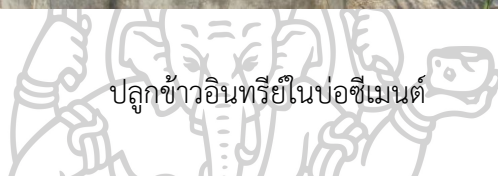
ภาพกิจกรรมศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า
อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
ลงพื้นที่ วันที่ 23 ตุลาคม 2563

ประธานศูนย์เกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

นักวิจัย ประธานศูนย์เกษตรอินทรีย์ตำบลวังหว่า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

พื้นที่ทำการเกษตรผสมผสานชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลวังห้ว อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพกิจกรรมศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนพอเพียงบ้านดอนศาลเจ้า
ตำบลบ่อสุพรรณ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
ลงพื้นที่ วันที่ 30 ตุลาคม 2563

นักวิจัย เจ้าของศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนพอเพียงบ้านดอนศาลเจ้า

พื้นที่แปลงเกษตรชุมชนพอเพียงบ้านดอนศาลเจ้า

พื้นที่เกษตรกรรมปลูกผักสลัดชุมชนพอเพียงบ้านดอนศาลเจ้า

พื้นที่เกษตรกรรมผสมผสานชุมชนพอเพียงบ้านดอนศาลเจ้า

ภาพกิจกรรมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนปลักไม้ลาย
ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
ลงพื้นที่ วันที่ 15 กันยายน 2563

เจ้าของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนปลักไม้ลาย

ผลิตผลข้าวอินทรีย์ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนปลักไม้ลาย

ปลูกข้าวอินทรีย์ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนปลักไม้ลาย

พื้นที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนปลักไม้ลาย

ภาพกิจกรรมของชาวชุมชนตำบลวัดสำโรง
อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
ลงพื้นที่ วันที่ 21 ธันวาคม 2563

แปลงผักสวนครัวของชุมชนตำบลวัดสำโรง

ภาพคลองใส้ไก่ชุมชนตำบลวัดสำโรง

ผลผลิตของชุมชนตำบลวัดสำโรง

พื้นที่ทำเกษตรแบบผสมผสานชุมชนตำบลวัดสำโรง

ภาพกิจกรรมการทำโภกักรูปที่ วัดสำโรง ชุมชนวัดสำโรง
ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
ลงพื้นที่ วันที่ 20 มกราคม 2564

โภกักรูปที่ วัดสำโรง ชุมชนวัดสำโรง

ภาคผนวก ฉ

หนังสือสำคัญ

ที่ อว 8606 (๒๕๖) / 5297
๗

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

31 สิงหาคม 2563

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.วสันต์ ถิ่นรัตนากิริษกุล

ด้วย นายณรินทร์ สุวรรณโชติ รหัสประจำตัว 60260908 นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาสื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1"

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มีความประสงค์ขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.อธิกมาส มากู้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.034-218790

ที่ อว 8606 (รทศ) / 5298
๗)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

31 สิงหาคม 2563

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.เอี่ยมพร โดภาณรักษ์กุล

ด้วย นายณรินทร์ สุวรรณโชติ รหัสประจำตัว 60260908 นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การพัฒนารูปแบบการจัด
การตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศึกษาเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่มีสุข ของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1"

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มีความประสงค์ขอเรียนเชิญท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้
ผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.อริกมาส มากจู้)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.034-218790

ที่ อว 8606 (ทว) / 5966

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

8 ตุลาคม 2563

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.เขวิกา สุขเอี่ยม

ด้วย นายณรินทร์ สุวรรณโชติ รหัสประจำตัว 60260908 นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การพัฒนารูปแบบการจัด
การตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศรีเพื่อเสริมสร้างคามอยู่ดีมีสุข ของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 "

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มีความประสงค์ขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้
ผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.อชิกมาส มากขี้)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย
รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.034-218790

ที่ อว 8606 (๒๖๓) / ๕๑๖๕

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์
อ.เมือง จ.นครปฐม 73000

8 ตุลาคม 2563

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.คนชิตา วาทินพุดผิพร

ด้วย นายนรินทร์ สุวรรณโชติ รหัสประจำตัว 60260908 นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศึกษาเพื่อเสริมสร้างความสุขของผู้คนในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 "

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มีความประสงค์ขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร. อธิกมาส มากจู้ย)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.034-218790

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

โทร.034-218790

ที่ อว 8606 ^{๒๖๓} / ๕๗ ๖๔

วันที่ 8 ตุลาคม 2563

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.พิทักษ์ สุพรรณโณภาพ

ด้วย นายณรินทร์ สุวรรณโชติ รหัสประจำตัว 60260908 นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง " การพัฒนารูปแบบการจัดการตนเองโดยใช้ศาสตร์พระราชาศรีเพื่อเสริมสร้างที่อยู่ดีมีสุข ของเกษตรกรในเขตภาคกลางตอนล่าง 1 "

ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มีความประสงค์ขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

(อาจารย์ ดร.อชิมาส มากจู้)

รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการและวิจัย

รักษาการแทน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

นรินทร์ สุวรรณโชติ

วุฒิการศึกษา

พ.ศ.2549 พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
คณะพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

พ.ศ.2551ศึกษามหาบัณฑิต (ศษ.ม.) สาขาวิชาพัฒนศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

พ.ศ.2564 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาพัฒนศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

